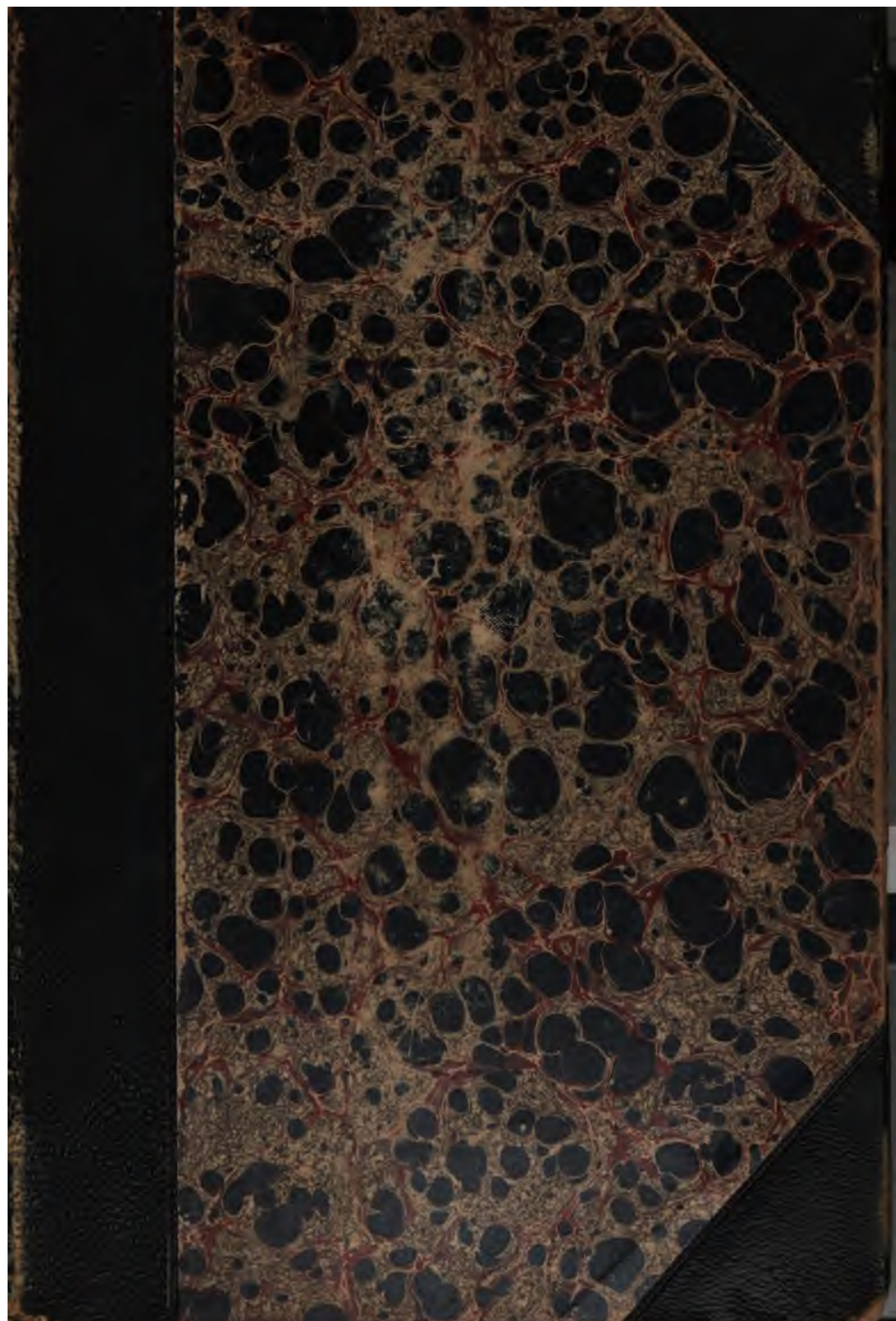
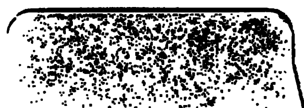

SIGILLVM ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV ANG
CHRISTO ET ECCLESIAE
VE RI TAS

P. CORNELI TACITI HISTORIAE.

BIBLIOTHECA BATAVA
SCRIPTORUM GRAECORUM ET ROMANORUM,
CURANTIBUS K. KUIPER, J. S. SPEYER, J. VAN WAGENINGEN.

P. CORNELI TACITI

HISTORIAE

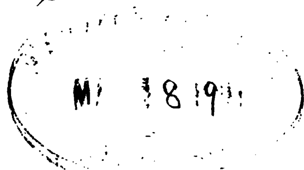
CUM FRAGMENTIS ET SUPPLEMENTIS.

RECENSUIT

J. VAN DER VLIET.

ACCEDUNT DUAE TABULAE TOPOGRAPHICAE.

GRONINGAE, IN AEDIBUS J. B. WOLTERS. ANNO MCM.

Sumptibus et typis J. B. Wolters.

COLLEGIS CONIUNCTISSIMIS

CORNELIO MARINO FRANCKEN

ET

HENRICO VAN HERWERDEN

GRATULATUR

ILLI

DIEM NATALEM LXXX UM

HUIC

SEPTIMUM LUSTRUM PROFESSURAE ACADEMICAE PERACTUM

EDITOR.

PRAEFATIO.

Ne Bibliothecam Batavam suus deficeret Tacitus, hanc Historiarum suscepi recensionem. Quanquam Florentiae codicem unicum saepius peruolutaui, de novo libri colligendi copia non fuit, quem ceteroquin satis accurate cognitum habeo ex ea parte, qua Apulei continentur Metamorphoses, Apologia et Florida. Est autem Tacitus eadem manu atque eadem ratione scriptus qua libri Apuleiani. Neque est ueri simile post complurium uirorum doctorum sedulos labores ex noua collatione nouae quid lucis, quod quidem operae pretium esset, adfulsurum fuisse. Collatione autem usus sum diligentissima quae esse uidetur Meiseri. In textu recensendo magnam adhibui cautionem ne quidquam temere mutarem, ut qui uersarer in scriptore, a uolgari ratione nimis quam discedenti. Ex optimis editionibus utilissima quae arbitrabar excerpsi, saepius a suspicionibus editorum ad codicis lectionem reuersus. Pudenter et raro editoris iura usurpaui locisque aegris ac mutilis meam adhibui medicinam. Sic prodeat liber haud iniqua, quod spero, Minerua.

In plagulis corrigendis comiter me adiuuit, quantum lubricus ualetudinis status sinebat, collega dilectissimus C. M. Francken, senex sed senii nescius, cui complures debeo utilissimas suspiciones

—

et obseruationes, quas partim in textu, partim in uarietate lectionis rettuli.

Lectorem monitum uolo quae uarietates initio libri nullo codicis nomine addito adferantur, omnes ad Medicaeum (Laurentianum 68.2, uolgo M) pertinere, quem librum in posterioribus indicaui littera F. Duo illi deteriorum codicum optimi, qui inprimis faciunt ad explendas lacunas I. 69—75 et I. 86— II. 2, indicati sunt litteris a *et* b, *reliqui sequiorum siglo* seq.

Quandoquidem Historiae in haud exigua sui parte uersantur in antiquissima nostrae patriae historia, in gratiam lectoris addidi excerpta ad idem argumentum pertinentia ex aliis Taciti operibus nec non ex paucis illis scriptoribus quae res Batauas antiquissimas adtingunt non omissa una et altera inscriptione. Tabulae topographicae, comiter concedentibus editoribus, Mittler et filio Berolinensibus, mutuaui ex optimo libello uiri clarissimi von Veith: Vetera Castra mit seinen Umgebungen als Stützpunkt der römisch-germanischen Kriege em 1 zahrhundert v. und n. Chr.

Scribebam Ultraiecti
sub finem a. 1899.

J. VAN DER VLIET.

P. CORNELI TACITI

HISTORIARUM

LIBER PRIMUS.

Initium mihi operis Servius Galba iterum Titus Vinius consules erunt. Nam post conditam urbem octingentos et viginti prioris aevi annos multi auctores rettulerunt, dum res populi Romani memorabantur, pari eloquentia ac libertate; postquam bellatum apud Actium atque omnem potentiam ad unum conferri pacis interfuit, magna illa ingenia cessere; simul veritas pluribus modis infracta, primum inscitia rei publicae ut alienae, mox libidine adsentandi aut rursus odio adversus dominantes: ita neutris cura posteritatis, inter infensos vel obnoxios. Sed ambitionem scriptoris facile averseris, obtrectatio et livor pronis auribus accipiuntur: quippe adulationi foedum crimen servitutis, malignitati falsa species libertatis inest. Mihi Galba Otho Vitellius nec beneficio nec iniuria cogniti: dignitatem nostram a Vespasiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano longius provectam non abnuerim; sed incorruptam fidem professis neque amore quisquam et sine odio dicendus est. Quod si vita suppeditet, principatum divi Nervae et imperium Traiani, uberiorem securioremque materiam, senectuti seposui, rara temporum felicitate, ubi sentire, quae velis, et quae sentias, dicere licet.

Historiae inscriptione carent. In subscriptionibus librorum continuantur numeri librorum Annalium, ut liber I sit Liber XVII et sic deinceps. — 1. Iunius *cdd. dett.* — 2. [post conditam urbem] *H. Müller.* — 10. fensos. — aduerseris. — 20. f sentias.

2 Opus adgredior opimum casibus, atrox proeliis, discors seditionibus, ipsa etiam pace saevom. Quattuor principes ferro interempti; trina bella civilia, plura externa ac plerumque permixta; prosperae in Oriente, adversae in Occidente res; turbatum Illyricum, Galliae nutantes; perdomita Britannia et statim missa; coortae in nos Sarmatarum ac Sueborum gentes; nobilitatus cladibus mutuis Dacus; mota prope etiam Parthorum arma falsi Neronis ludibrio. Iam vero Italia novis cladibus vel post longam saeculorum seriem repetitis afflicta: hausta aut obruta fecundissima Campaniae ora; et urbs incendiis vastata, consumptis antiquissimis delubris, ipso Capitolio civium manibus incenso. Pollutae caerimoniae, magna adulteria. Plenum exiliis mare, infecti caedibus scopuli. Atrocius in urbe saevitum: nobilitas opes, omissi gestique honores pro crimine, et ob virtutes certissimum exitium. Nec minus praemia delatorum invisa quam scelera, cum alii sacerdotia et consulatus ut spolia adepti, procurationes alii et interiorem potentiam, agerent verterent cuncta odio et terrore. Corrupti in dominos servi, in patronos liberti; et quibus deerat inimicus, per amicos oppressi.
3 Non tamen adeo virtutum sterile saeculum, ut non et bona exempla prodiderit. Comitatae profugos liberos matres, secutae maritos in exilia coniuges; propinqui audentes, constantes generi; contumax etiam adversus tormenta servorum fides; supremae clarorum virorum necessitates, ipsa ⟨*necis*⟩

---

1. opus] tempus *Cornelissen cll.* Plin. Ep. V. 8. 12. — opimum *a* et *b*, opib; F (*superscripsit man. recens* plenū.) — 2. seuom (*m.* 2 *super* o *scripsit* u, *sed m.* 3 *rursus delevit.*) — 4. prospere Inorientẽ. — In occidentes. returbatū. — 5. brittannię. F[1] — 6. coortae *Lipsius* cohorte F. — ṇos. — 8. etiam prope etiam. (*prius* etiam *leviter inductum est*) cf. III. 46. — 10. hausta aut obruta fecundissima *Woelfflin*, haustae aut obrutae urbes f. c. o. — 13. infecta. — 21. steriles F[1] non *ex* nec *corr.*; et *in ras.* — 23. obe (*m. r.*) / audientes *cf. p.* 4.25. — 25. necessitates, ipsa ⟨necis⟩ necessitas *Meiser cf.* II. 4 necessitates. Ipsa necessitas fortiter tolerata F.

necessitas fortiter tolerata et laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Praeter multiplices rerum humanarum casus caelo terraque prodigia et fulminum monitus et futurorum praesagia, laeta tristia, ambigua manifesta. Nec enim umquam atrocioribus populi Romani cladibus magisve iustis indiciis adprobatum est non esse curae deis securitatem nostram, esse ultionem.

Ceterum antequam destinata componam, repetendum vide- 4
tur, qualis status urbis, quae mens exercituum, quis habitus provinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid aegrum fuerit, ut non modo casus eventusque rerum [qui plerumque fortuiti sunt], sed ratio etiam causaeque noscantur. Finis Neronis ut laetus primo gaudentium impetu fuerat, ita varios motus animorum non modo in urbe apud patres aut populum aut urbanum militem, sed omnes legiones ducesque conciverat, evolgato imperii arcano, posse principem alibi quam Romae fieri. Sed patres laeti, usurpata statim libertate licentius, ut erga principem novum et absentem; primores equitum proximi gaudio patrum; pars populi integra et magnis domibus adnexa, clientes libertique damnatorum et exulum in spem erecti: plebs sordida et circo ac theatris sueta, simul deterrimi servorum, aut qui adesis bonis per dedecus Neronis alebantur, maesti et rumorum avidi. Miles urbanus longo Caesarum sacramento inbutus 5
et ad destituendum Neronem arte magis et inpulsu quam suo ingenio traductus, postquam neque dari donativum sub nomine Galbae promissum neque magnis meritis ac praemiis eundem in pace quem in bello locum praeventamque gratiam intellegit apud principem a legionibus factum, pronus ad novas res, scelere insuper Nymphidii Sabini praefecti

1. necessitates fortiter toleratae laudatis *b*. — 2. humarum. (*correxit eadem m. quae p.* 2. 23 *addidit* obe. — 5. magisue iustis *Rhenanus* magis uetustis. — 6. de ᶦˢ hiſ (ις *add. m.* 2, *quae tamen differt a manu correctoris* p. 2. 23 *et* 3. 2. — 11. [qui plerumque fortuiti sunt] *seclusit Nipperdey*. — 13. audientium *Pluygers cll. c.* 76. — 17. laetius usurpatā statim libertatē. — 20. integrā.

imperium sibi molientis agitatus. Et Nymphidius quidem in
ipso conatu oppressus: sed quamvis capite defectionis ablato,
manebat plerisque militum conscientia, nec deerant sermones
senium atque avaritiam Galbae increpantium. Laudata olim
et militari fama celebrata severitas eius angebat aspernantes
veterem disciplinam atque ita quattuordecim annis a Nerone
adsuefactos, ut haud minus vitia principum amarent, quam
olim virtutes verebantur. Accessit Galbae vox pro re publica
honesta, ipsi anceps, legi a se militem, non emi. Nec enim
6 ad hanc formam cetera erant. Invalidum senem Titus Vinius
et Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter igna-
vissimus, odio flagitiorum oneratum contemptu inertiae
destruebant. Tardum Galbae iter et cruentum interfectis
Cingonio Varrone, consule designato, et Petronio Turpiliano
consulari: ille ut Nymphidi socius, hic ut dux Neronis
inauditi atque indefensi tamquam innocentes perierant. In-
troitus in urbem trucidatis tot milibus inermium militum
infaustus omine atque ipsis etiam, qui occiderant, formido-
losus. Inducta legione Hispana, remanente ea, quam e
classe Nero conscripserat, plena urbs exercitu insolito; multi
ad hoc numeri e Germania ac Britannia et Illyrico, quos
idem Nero electos praemissosque ad claustra Caspiarum et
bellum, quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis
coeptis revocaverat: ingens novis rebus materia, ut non in
7 unum aliquem prono favore, ita audenti parata. Forte con-
gruerat, ut Clodii Macri et Fontei Capitonis caedes nun-
tiarentur. Macrum in Africa haud dubie turbantem Trebonius
Garutianus procurator iussu Galbae, Capitonem in Germania,
cum similia coeptaret, Cornelius Aquinus et Fabius Valens,
legati legionum, interfecerant, antequam iuberentur. Fuere,
qui crederent Capitonem, ut avaritia et libidine foedum ac
maculosum, ita cogitatione rerum novarum abstinuisse; sed
a legatis bellum suadentibus, postquam inpellere nequive-

1. agitatus *Gronovius* agitatur F. — 2. set *Rhen.* et F — 14. ciconio barrone. — 15. nimphydi. — 18. homine. — 19. legiones F1 — 21. brittannia et illirico. — 25. audienti *cf. p.* 2. 23.

rint, crimen ac dolum ultro compositum; et Galbam mobilitate ingenii, an ne altius scrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobasse. Ceterum utraque caedes sinistre accepta; et inviso semel principi seu bene seu male facta parem invidiam adferebant. Venalia cuncta, praepotentes liberti; servorum manus subitis avidae et tamquam apud senem festinantes; eademque novae aulae mala, aeque gravia, non aeque excusata. Ipsa aetas Galbae inrisui ac fastidio erat adsuetis iuventae Neronis et imperatores forma ac decore corporis, ut est mos volgi, comparantibus.

Et hic quidem Romae, tamquam in tanta multitudine, 8 habitus animorum fuit. E provinciis Hispaniae praeerat Cluvius Rufus, vir facundus et pacis artibus, bellis inexpertus. Galliae super memoriam Vindicis obligatae recenti dono Romanae civitatis et in posterum tributi levamento. Proximae tamen Germanis [exercitibus] Galliarum civitates non eodem honore habitae, quaedam etiam finibus ademptis, pari dolore commoda aliena ac suas iniurias metiebantur. Germanici exercitus, quod periculosissimum in tantis viribus, solliciti et irati, superbia recentis victoriae et metu, tamquam alias partes fovissent. Tarde a Nerone desciverant; nec statim pro Galba Verginius: an imperare noluisset, dubium; delatum ei a milite imperium conveniebat. Fonteium Capitonem occisum etiam qui queri non poterant, tamen indignabantur. Dux deerat, abducto Verginio per simulationem amicitiae; quem non remitti atque etiam reum esse tamquam suum crimen accipiebant. Superior exercitus 9 legatum Hordeonium Flaccum spernebat, senecta ac debilitate pedum invalidum, sine constantia, sine auctoritate, ne quieto quidem milite regimen: adeo furentes infirmitate

---

1. mobilitate (mo *scr. m.* 2). — 5. parem inuidiam *Bezzenberger* p̄ minuit Iam — perniciem *Meiser;* principe — premunt. Iam adferebant *Nipperdey.* — 12. fit. — 15. dono *Puteolanus* domino *in ras.* 6 *litter. m.* 2 F — 16. Germanis F Germanicis *uulgo* — [exercitibus] *seclusi.* — 18. sua. — 19. Germanici *uulgo* Germani F — 20. metus. — 22. uergenius *sicut* 25 uergenio. — noluisset F uoluisset *Orell.*

retinentis ultro accendebantur. Inferioris Germaniae legiones diutius sine consulari fuere, donec missu Galbae A. Vitellius aderat, censoris Vitellii ac ter consulis filius: id satis videbatur. In Britannico exercitu nihil irarum: non sane aliae legiones per omnes civilium bellorum motus innocentius egerunt, seu quia procul et Oceano divisae, seu crebris expeditionibus doctae hostem potius odisse. Quies et Illyrico, quamquam excitae a Nerone legiones, dum in Italia cunctantur, Verginium legationibus adissent. Sed longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam
10 militarem fidem, nec vitiis nec viribus miscebantur. Oriens adhuc inmotus. Syriam et quattuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir secundis adversisque iuxta famosus. Insignes amicitias iuvenis ambitiose coluerat; mox attritis opibus, lubrico statu, suspecta etiam Claudii iracundia, in secretum Asiae sepositus tam prope ab exule fuit quam postea a principe. Luxuria industria, comitate adrogantia malis bonisque artibus mixtus. Nimiae voluptates, cum vacaret: quotiens expedierat, magnae virtutes. Palam laudares: secreta male audiebant. Sed apud subiectos, apud proximos, apud collegas variis illecebris potens, et cui expeditius fuerit tradere imperium quam obtinere. Bellum Iudaicum Flavius Vespasianus (ducem eum Nero delegerat) tribus legionibus administrabat. Nec Vespasiano adversus Galbam votum aut animus: quippe Titum filium ad venerationem cultumque eius miserat, ut suo loco memorabimus. Occulta fati et ostentis ac responsis destinatum Vespasiano liberisque
11 eius imperium post fortunam credidimus. Aegyptum copiasque, quibus coërceretur, iam inde a divo Augusto equites Romani obtinent loco regum: ita visum expedire, provinciam aditu difficilem, annonae fecundam, superstitione ac

5. omne F^1. — 8. cunctantur F cunctatur *Classen*. — 14. atteritis F^1. — 16. sepositus *Acidalius* repositus F. — 19. ⟨se⟩ expedierat *Madvig*, *Ritter*. — 21. set cui *Madvig*. — 22. Iudęi cum F^1. — 24. amministrabat. — 26. suo loco *sc. l.* II. 1. — occulta lege fati *cdd. dett.* — 31. difficile. — superstionem.

lascivia discordem et mobilem, insciam legum, ignaram magistratuum, domi retinere. Regebat tum Tiberius Alexander, eiusdem nationis. Africa ac legiones in ea interfecto Clodio Macro contenta qualicumque principe post experimentum domini minoris. Duae Mauretaniae, Raetia, Noricum, Thracia, et quae aliae procuratoribus cohibentur, ut cuique exercitui vicinae, ita in favorem aut odium contactu valentiorum agebantur. Inermes provinciae atque ipsa in primis Italia, cuicumque servitio exposita, in pretium belli cessurae erant. Hic fuit rerum Romanarum status, cum Servius Galba iterum Titus Vinius consules inchoavere annum sibi ultimum, rei publicae prope supremum.

Paucis post Kalendas Ianuarias diebus Pompei Propinqui 12
procuratoris e Belgica litterae adferuntur, superioris Germaniae legiones rupta sacramenti reverentia imperatorem alium flagitare et senatui ac populo Romano arbitrium eligendi permittere, quo seditio mollius acciperetur. Maturavit ea res consilium Galbae iam pridem de adoptione secum et cum proximis agitantis. Non sane crebrior tota civitate sermo per illos menses fuerat, primum licentia ac libidine talia loquendi, dein fessa iam aetate Galbae. Paucis iudicium aut rẹi publicae amor: multi stulta spe, prout quis amicus vel cliens, hunc vel illum ambitiosis rumoribus destinabant, etiam in Titi Vini odium, qui in dies quanto potentior, eodem auctu invisior erat. Quippe hiantes in magna fortuna amicorum cupiditates ipsa Galbae facilitas intendebat, cum apud infirmum et credulum minore metu et maiore praemio
peccaretur. Potentia principatus divisa in Titum Vinium 13
consulem, Cornelium Laconem, praetorii praefectum; nec minor gratia Icelo, Galbae liberto, quem anulis donatum equestri nomine Marcianum vocitabant. Hi discordes et

---

1. ignara. — 2. domui *Halm cum Rieklefs*. — 3. legiones F legio *Lipsius*. — 10. cessura. — romanorum. — 13. kl. — 16. arbitrio F[1]. — 22. militis tulta. — 23. ambitiosis *Agricola*, ambitionis F. — 24. et Iam — intiti vinio diū. — 25. auctu *vulgo ex coni. Lectii* actu F, cf. *p.* 12. 17. — 29. consulem et *cdd. dett.*

rebus minoribus sibi quisque tendentes circa consilium eligendi successoris in duas factiones scindebantur. Vinius pro M. Othone: Laco atque Icelus consensu non tam unum aliquem fovebant quam alium. Neque erat Galbae ignota Othonis ac Titi Vini amicitia; et rumoribus nihil silentio transmittentium, quia Vinio vidua filia, caelebs Otho, gener ac socer destinabantur. Credo et rei publicae curam subisse, frustra a Nerone translatae, si apud Othonem relinqueretur. Namque Otho pueritiam incuriose, adulescentiam petulanter egerat, gratus Neroni aemulatione luxus. Eoque iam Poppaeam Sabinam, principale scortum, ut apud conscium libidinum deposuerat, donec Octaviam uxorem amoliretur. Mox suspectum in eadem Poppaea in provinciam Lusitaniam specie legationis seposuit. Otho comiter administrata provincia primus in partes transgressus *nec, donec bellum fuit, segnis et* inter praesentes splendidissimus spem adoptionis statim conceptam acrius in dies rapiebat, faventibus plerisque militum, prona in eum aula Neronis ut similem.

14 Sed Galba post nuntios Germanicae seditionis, quamquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius, quonam exercituum vis erumperet, ne urbano quidem militi confisus, quod remedium unicum rebatur, comitia imperii transigit; adhibitoque super Vinium ac Laconem Mario Celso, consule designato, ac Ducenio Gemino, praefecto urbis, pauca praefatus de sua senectute, Pisonem Licinianum accersiri iubet, seu propria electione sive, ut quidam crediderunt, Lacone instante, cui apud Rubellium Plautum exercita cum Pisone amicitia; sed callide ut ignotum fovebat, et prospera de Pisone fama consilio eius fidem addiderat. Piso M. Crasso et Scribonia genitus, nobilis utrimque, voltu habituque moris antiqui et aestimatione recta severus, deterius inter-

3. consensū. — 4. ignotā. — 6. cęlęps. — 10. iam *omis. Nipp. Meiser*, *alii* poppe (ā superscr.) (*m.* 2). — 15. donec bellum fuit *ante* segnis *transposuit Heraeus* nec segnis et donec bellum fuit inter F. — 17. indie F[1] indiem F[2] *cf. p.* 11. 28. — 20. q(o superscr.)nā (— *add. m. r.*). — 22. transsigit. — 25. accersiri. — 31. aestimatione *Beroaldus* extimatione F *cf. p.* 10. 6.

pretantibus tristior habebatur. Ea pars morum eius quo suspectior sollicitis, adoptanti placebat.

Igitur Galba adprehensa Pisonis manu in hunc modum 15
locutus fertur. *Si te privatus lege curiata apud pontifices, ut moris est, adoptarem, et mihi egregium erat Cn. Pompei et M. Crassi subolem in penates meos adsciscere, et tibi insigne Sulpiciae ac Lutatiae decora nobilitati tuae adiecisse. Nunc me deorum hominumque consensu ad imperium vocatum praeclara indoles tua et amor patriae impulit, ut principatum, de quo maiores nostri armis certabant, bello adeptus quiescenti offeram, exemplo divi Augusti, qui sororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes suos, postremo Tiberium Neronem privignum in proximo sibi fastigio collocavit. Sed Augustus in domo successorem quaesivit, ego in re publica, non quia propinquos aut socios belli non habeam; sed neque ipse imperium ambitione accepi, et iudicii mei documentum sint non meae tantum necessitudines, quas tibi postposui, sed et tuae. Est tibi frater pari nobilitate, natu maior, dignus hac fortuna, nisi tu potior esses. Ea aetas tua, quae cupiditates adulescentiae iam effugerit; ea vita, in qua nihil praeteritum excusandum habeas. Fortunam adhuc tantum adversam tulisti: secundae res acrioribus stimulis animos explorant, quia miseriae tolerantur, felicitate corrumpimur. Fidem libertatem amicitiam, praecipua humani animi bona, tu quidem eadem constantia retinebis, sed alii per obsequium imminuent. Inrumpet adulatio blanditiae,* ⟨et⟩, *pessimum veri affectus venenum, sua cuique utilitas. Etiam* ⟨si⟩ *ego ac tu simplicissime inter nos hodie loquimur: ceteri libentius cum fortuna nostra quam nobiscum. Nam suadere principi quod oporteat, multi laboris: adsentatio erga quemcumque principem*
sine adfectu peragitur. Si inmensum imperii corpus stare ac 16
librari sine rectore posset, dignus eram, a quo res publica inciperet: nunc eo necessitatis iam pridem ventum est, ut nec mea

---

5. Cn. *Freinsheim* nunc F. — 16. sint *Lipsius* sit F. — 17. est *vulgo* et F. — 23. praecipuam F[1]. — 25. ⟨et⟩ *add. Halm cum Freudenberg.* — 26. Etiam ⟨si⟩ *Halm* sua cuique etiam utilitas *Meiser* s. c. utilitas etiā F. — etenim *pro* etiam *Agricola.*

senectus conferre plus populo Romano posset quam bonum successorem, nec tua plus iuventa quam bonum principem. Sub Tiberio et Gaio et Claudio unius familiae quasi hereditas fuimus: loco libertatis erit, quod eligi coepimus; et finita Iuliorum Claudiorumque domo optimum quemque adoptio inveniet. Nam generari et nasci a principibus fortuitum, nec ultra aestimatur; adoptandi iudicium integrum; et si velis eligere, consensu monstratur. Sit ante oculos Nero, quem longa Caesarum serie tumentem non Vindex cum inermi provincia aut ego cum una legione, sed sua immanitas, sua luxuria cervicibus publicis depulerunt; neque erat adhuc damnati principis exemplum. Nos bello et ab aestimantibus adsciti cum invidia, quamvis egregii, erimus. Ne tamen territus fueris, si duae legiones in hoc concussi orbis motu nondum quiescunt. Ne ipse quidem ad securas res accessi; et audita adoptione desinam videri senex, quod nunc mihi unum obicitur. Nero a pessimo quoque semper desiderabitur: mihi ac tibi providendum est, ne etiam a bonis desideretur. Monere diutius neque temporis huius, et impletum est omne consilium, si te bene elegi. Utilissimus idem ac brevissimus bonarum malarumque rerum dilectus est cogitare, quid aut volueris sub alio principe aut nolueris. Neque enim hic ut gentibus, quae regnantur, certa dominorum domus et ceteri servi; sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt nec totam libertatem.

17 Et Galba quidem haec ac talia, tamquam principem faceret, ceteri tamquam cum facto loquebantur. Pisonem ferunt statim intuentibus, et mox coniectis in eum omnium oculis, nullum turbati aut exultantis animi motum prodidisse. Sermo erga patrem imperatoremque reverens, de se moderatus; nihil in voltu habituque mutatum, quasi imperare posset magis quam vellet. Consultatum inde, pro rostris an in senatu an in castris adoptio nuncuparetur. Iri in castra placuit: honorificum id militibus fore, quorum favorem ut

1. posset F possit *Rhen.* — 3. *post* Claudio *Ritter inseruit* ac Nerone. — 4. elegi. — 7. aestimatur *Beroaldus* extimatur F *cf. p.* 8.30 15 depulerχ. — 19. utilissimus bonarum idem ac breuissimus bonarum.

largitione et ambitu male adquiri, ita per bonas artes haud spernendum. Circumsteterat interim Palatium publica expectatio, magni secreti inpatiens; et male coërcitam famam supprimentes augebant. Quartum Idus Ianuarias, foedum 18 imbribus diem, tonitrua et fulgura et caelestes minae ultra solitum turbaverant. Observatum id antiquitus comitiis dirimendis non terruit Galbam, quo minus in castra pergeret, contemptorem talium ut fortuitorum; seu quae fato manent, quamvis significata, non vitantur. Apud frequentem militum contionem imperatoria brevitate adoptari a se Pisonem more divi Augusti et exemplo militari, quo vir virum legeret, pronuntiat; ac ne dissimulata seditio in maius crederetur, ultro adseverat quartam et duoetvicensimam legiones paucis seditionis auctoribus non ultra verba ac voces errasse et brevi in officio fore; nec ullum orationi aut lenocinium addit aut pretium. Tribuni tamen centurionesque et proximi militum grata auditu respondent: per ceteros maestitia ac silentium, tamquam usurpatam etiam in pace donativi necessitatem bello perdidissent. Constat potuisse conciliari animos quantulacumque parci senis liberalitate: nocuit antiquus rigor et nimia severitas, cui iam pares non sumus. Inde apud senatum non comptior Galbae, non longior quam 19 apud militem sermo: Pisonis comis oratio, et patrum favor aderat: multi voluntate; effusius, qui noluerant; medii ac plurimi obvio obsequio, privatas spes agitantes sine publica cura. Nec aliud sequenti quadriduo, quod medium inter adoptionem et caedem fuit, dictum a Pisone in publico factumve.

Crebrioribus in dies Germanicae defectionis nuntiis et facili civitate ad accipienda credendaque omnia nova, cum tristia sunt, censuerant patres mittendos ad Germanicum exercitum legatos. Agitatum secreto, num et Piso profici-

---

4. Idum F^1. — 8. contemptore. — 9. signi facta. — 10. imperatoriā F^1. — more—exemplo F exemplo—more *Ferretus*. — 13. duodeuicensimam, (de *in ras. scr. m. r.*) — 17. audito. — 18. et etiam F^1. — 24. medii *Freinsheim* medie F. — 27. Pisonē F^1. — 29. indie *cf. p.* 8. 16.

sceretur, maiore praetextu illi auctoritatem senatus, hic dignationem Caesaris laturus. Placebat et Laconem, praetorii praefectum, simul mitti: is consilio intercessit. Legati quoque (nam senatus electionem Galbae permiserat) foeda inconstantia nominati excusati substituti, ambitu remanendi aut
20 eundi, ut quemque metus vel spes inpulerat. Proxima pecuniae cura; et cuncta scrutantibus iustissimum visum est inde repeti, ubi inopiae causa erat. Bis et vicies milies sestertium donationibus Nero effuderat. Appellari singulos ⟨*Galba*⟩ iussit, decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relicta. At illis vix decumae super portiones erant, isdem erga aliena sumptibus, quibus sua prodegerant, cum rapacissimo cuique ac perditissimo non agri aut faenus, sed sola instrumenta vitiorum manerent. Exactioni triginta equites Romani praepositi, novum officii genus et ambitu ac numero onerosum. Ubique hasta et sector, et inquieta urbs auctionibus. Ac tamen grande gaudium, quod tam pauperes forent, quibus donasset Nero, quam quibus abstulisset. Exauctorati per eos dies tribuni, e praetorio Antonius Taurus et Antonius Naso, ex urbanis cohortibus Aemilius Pacensis, e vigiliis Iulius Fronto. Nec remedium in ceteros fuit, sed metus initium, tamquam per artem et formidinem singuli pellerentur omnibus suspectis.

21 Intera Othonem, cui compositis rebus nulla spes, omne in turbido consilium, multa simul extimulabant, luxuria etiam principi onerosa, inopia vix privato toleranda, in Galbam ira, in Pisonem invidia. Fingebat et metum, quo magis concupisceret. *Praegravem se Neroni fuisse, nec Lusitaniam rursus et alterius exilii honorem expectandum. Suspectum semper invisumque dominantibus, qui proximus destinaretur. Nocuisse id sibi apud senem principem; magis nociturum apud*

1. praetextu F[1] praetexto *Woelfflin cf.* c. 76, 77, II. 100, III. 88. — illi *vulgo* ille F. — his. — 6. quenq., — 8. milies *Lipsius* mille F. — 10. ⟨Galba⟩ *Ritt.* — quenq; — 14. exactionis F[1]. — 17. auctionibus *Rhen.* actionibus *cf. p.* 7. 25. — 18. donassent F[1]. — 21. e uigiliis *Beroaldus* euigililis F e uigilibus *Meiser.* — 22. formidine *Heraeus.* — 27. Galba.

iuvenem ingenio trucem et longo exilio efferatum. Occidi Othonem posse. Proinde agendum audendumque, dum Galbae auctoritas fluxa, Pisonis nondum coaluisset. Oportunos magnis conatibus transitus rerum; nec cunctatione opus, ubi perniciosior sit quies quam temeritas. Mortem omnibus ex natura aequalem, oblivione apud posteros vel gloria distingui; ac si nocentem innocentemque idem exitus maneat, acrioris viri esse merito perire. Non erat 22
Othonis mollis et corpori similis animus. Et intimi libertorum servorumque, corruptius quam in privata domo habiti, aulam Neronis et luxus, adulteria matrimonia ceterasque regnorum libidines avido talium, si auderet, ut sua ostentantes, quiescenti ut aliena exprobrabant, urgentibus etiam mathematicis, dum novos motus et clarum Othoni annum observatione siderum adfirmant, genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostra et vetabitur semper et retinebitur. Multos secreta Poppaeae mathematicos, pessimum principalis matrimonii instrumentum, habuerant: e quibus Ptolemaeus Othoni in Hispania comes, cum superfuturum eum Neroni promisisset, postquam ex eventu fides, coniectura iam et rumore senium Galbae et iuventam Othonis computantium persuaserat fore, ut in imperium ascisceretur; sed Otho tamquam peritia et monitu fatorum praedicta accipiebat, cupidine ingenii humani libentius obscura credendi. Nec deerat Ptolemaeus, iam et sceleris 23
instinctor, ad quod facillime ab eiusmodi voto transitur.

Sed sceleris cogitatio incertum an repens: studia militum iam pridem spe successionis aut paratu facinoris adfectaverat, in itinere, in agmine, in stationibus vetustissimum quemque militum nomine vocans ac memoria Neroniani comitatus

---

1. occidi othonem posse *haec non iniuria Urlichsio, aliis spuria uisa sunt et e marginc in textum peruenisse. Sin sunt sincera fortasse quaedam excidere, uelut:* ⟨non minus facile quam Petronium⟩ occidi Othonem posse *cf.* I. c. 6. — 3. oportunos *cf.* Apulei Met. *ed. v. d. Vliet p.* 289). — 10. matrimonia F matronarum *Rÿckius*, *seclusit Ritter alii.* — 15. spernantibus. — 18. *et* ptolom̃is. — Hispaniam *Acidalius.* — 22. inperium. — 24. credendi *Pichena* credi F. — 25. aquod F[1]. — 28. quenque.

contubernales appellando; alios adgnoscere, quosdam requi-
rere et pecunia aut gratia iuvare, inserendo saepius querel-
las et ambiguos de Galba sermones, quaeque alia turbamenta
volgi. Labores itinerum, inopia commeatuum, duritia impe-
rii atrocius accipiebantur, cum Campaniae lacus et Achaiae
urbes classibus adire soliti Pyrenaeum et Alpes et inmensa
24 viarum spatia aegre sub armis eniterentur. Flagrantibus iam
militum animis velut faces addiderat Maevius Pudens, e
proximis Tigellini. Is mobilissimum quemque ingenio aut
pecuniae indigum et in novas cupididates praecipitem adli-
ciendo, eo paulatim progressus est, ut per speciem convivii,
quotiens Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias
agenti viritim centenos nummos divideret; quam velut pu-
blicam largitionem Otho secretioribus apud singulos praemiis
intendebat, adeo animosus corruptor, ut Cocceio Proculo
speculatori, de parte finium cum vicino ambigenti, univer-
sum vicini agrum sua pecunia emptum dono dederit, per
socordiam praefecti, quem nota pariter et occulta fallebant.
25 Sed tum e libertis Onomastum futuro sceleri praefecit, a
quo Barbium Proculum, tesserarium speculatorum, et Vetu-
rium, optionem eorundem, perductos, postquam vario ser-
mone callidos audacesque cognovit, pretio et promissis
onerat, data pecunia ad pertemptandos plurium animos.
Suscepere duo manipulares imperium populi Romani trans-
ferendum, et transtulerunt. In conscientiam facinoris pauci
adsciti. Suspensos ceterorum animos diversis artibus stimu-
lant, primores militum per beneficia Nymphidi, ut suspectos,
volgus et ceteros ira et desperatione dilati totiens donativi;
erant, quos memoria Neronis ac desiderium prioris licentiae
accenderet: in commune omnes metu mutandae militiae
26 terrebantur. Infecit ea tabes legionum quoque et auxiliorum
motas iam mentes, postquam volgatum erat labare Germa-
nici exercitus fidem. Adeoque parata apud malos seditio,

---

9. tigillini. — 11. conuii F^{1}. — 28. et ceteros *seclusit Hertz sed cf.* *l.* III. *c.* 3. — 30. communi.

etiam apud integros dissimulatio fuit, ut postero Iduum *⟨Ianuariarum⟩* die redeuntem a cena Othonem rapturi fuerint, ni incerta noctis et tota urbe sparsa militum castra nec facilem inter temulentos consensum timuissent, non rei publicae cura, quam foedare principis sui sanguine sobrii parabant, sed ne per tenebras, ut quisque Pannonici vel Germanici exercitus militibus oblatus esset, ignorantibus plerisque, pro Othone destinaretur. Multa erumpentis seditionis indicia per conscios oppressa: quaedam apud Galbae aures praefectus Laco elusit, ignarus militarium animorum consiliique quamvis egregii, quod non ipse adferret, inimicus et adversus peritos pervicax.

Octavo decimo Kalendas Februarias sacrificante pro aede 27
Apollinis Galbae haruspex Umbricius tristia exta et instantes insidias ac domesticum hostem praedicit, audiente Othone (nam proximus adstiterat) idque ut laetum e contrario et suis cogitationibus prosperum interpretante. Nec multo post libertus Onomastus nuntiat expectari eum ab architecto et redemptoribus; quae significatio coëuntium iam militum et paratae coniurationis convenerat. Otho causam digressus requirentibus cum emi sibi praedia vetustate suspecta eoque prius exploranda finxisset, innixus liberto per Tiberianam domum in Velabrum, inde ad miliarium aureum sub aedem Saturni pergit. Ibi tres et viginti speculatores consalutatum imperatorem ac paucitate salutantium trepidum [et] sellae festinanter impositum strictis mucronibus rapiunt: totidem ferme milites in itinere adgregantur, alii conscientia, plerique miraculo, pars clamore et gaudiis, pars silentio, animum ex eventu sumpturi. Stationem in castris agebat Iulius Mar- 28
tialis tribunus. Is magnitudine subiti sceleris, an corrupta

---

1. Iduum ⟨Ianuariarum⟩ die *Woelfflin*, iduum die *cdd. dett. scriptura cod.* F *hoc loco euanida est, ibi supra versum scriptum est* iduum dierū. — 4. Int̄ emulentos. — 8. erumpentibus F¹. (*corr. m. prima*). — 9. galba. — 11. afferet. — 16. adsisterat. — 17. int̄ptantes F¹. — 23. sub eadem̄ F¹. — 25. [et] *seclusit v. IJsendijk* (*Mnem.* 1889. *p.* 174) *item Novak in edit. a.* 1892. — 28. et gaudiis *Faernus* et gladiis F. — 30. his.

latius castra et, si contra tenderet, exitium metuens, praebuit plerisque suspicionem conscientiae. Anteposuere ceteri quoque tribuni centurionesque praesentia dubiis et honestis. Isque habitus animorum fuit, ut pessimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur.

29 Ignarus interim Galba et sacris intentus fatigabat alieni iam imperii deos, cum adfertur rumor rapi in castra incertum quem senatorem, mox Othonem esse, qui raperetur; simul ex tota urbe, ut quisque obvius fuerat, alii formidine augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulationis. Igitur consultantibus placuit pertemptari animum cohortis, quae in Palatio stationem agebat, nec per ipsum Galbam, cuius integra auctoritas maioribus remediis servabatur: Piso pro gradibus domus vocatos in hunc modum adlocutus est. *Sextus dies agitur, commilitones, ex quo ignarus futuri, et sive optandum hoc nomen sive timendum erat, Caesar adscitus sum, quo domus nostrae aut rei publicae fato, in vestra manu positum est, non quia meo nomine tristiorem casum paveam, ut qui adversas res expertus cum maxime discam ne secundas quidem minus discriminis habere: patris et senatus et ipsius imperii vicem doleo, si nobis aut perire hodie necesse est aut, quod aeque apud bonos miserum est, occidere. Solacium proximi motus habebamus incruentam urbem et res sine discordia translatas. Provisum adoptione videbatur, ut ne post Galbam*
30 *quidem bello locus esset. Nihil adrogabo mihi nobilitatis aut modestiae: neque enim relatu virtutum in comparatione Othonis opus est. Vitia, quibus solis gloriatur, evertere imperium, etiam cum amicum imperatoris ageret. Habitune et incessu an illo muliebri ornatu mereretur imperium? Falluntur, quibus luxuria specie liberalitatis inponit: perdere iste sciet, donare nesciet. Stupra nunc et comisationes et feminarum coetus volvit animo: haec principatus praemia putat, quorum libido ac voluptas*

7. incertūq; senatorem. — 17. fato *Puteolanus* fatu F[1]. — 19. rem F[1]. — — discam *Freinsheim* dicam F. — 23. incruenta F[1] — 29. mereretur F meretur *Acidalius*. — 30. specie *Rhen.* speciē F. — 31. comisationes *scripsi cf. Ind.* comessationes F.

penes ipsum sit, rubor ac dedecus penes omnes. Nemo enim umquam imperium flagitio quaesitum bonis artibus exercuit. Galbam consensus generis humani, me Galba consentientibus vobis Caesarem dixit. Si res publica et senatus et populus vacua nomina sunt, vestra, commilitones, interest, ne imperatorem pessimi faciant. Legionum seditio adversus duces suos audita est aliquando: vestra fides famaque inlaesa ad hunc diem mansit; et Nero quoque vos destituit, non vos Neronem. Minus triginta transfugae et desertores, quos centurionem aut tribunum sibi eligentes nemo ferret, imperium adsignabunt? Admittitis exemplum et quiescendo commune crimen facitis? Transcendet haec licentia in provincias; et ad nos scelerum exitus, bellorum ad vos pertinebunt. Nec est plus, quod pro caede principis quam quod innocentibus datur; sed perinde a nobis donativum ob fidem quam ab aliis pro facinore accipietis.

31 Dilapsis speculatoribus cetera cohors non aspernata contionantem, ut turbidis rebus evenit, forte magis et nullo adhuc consilio rapit signa ⟨quam,⟩ quod postea creditum est, insidiis et simulatione. Praeceptum Amulio Sereno et Domitio Sabino primipilaribus, ut Germanicos milites e Libertatis atrio accerserent. Missus et Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus, Vipsania in porticu tendentes. Legioni classicae diffidebatur, infestae ob caedem commilitonum, quos primo statim introitu trucidaverat Galba. Pergunt etiam in castra praetorianorum tribuni Cetrius Severus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus, si incipiens adhuc et necdum adulta seditio melioribus consiliis flecteretur [tribunorum]. Subrium et Cetrium adorti milites minis, Longinum

---

1. dec; F[1] — 4. uacua F uana *cdd. dett.* — 7. fide. — 14. perinde *Rhen.* proinde. — donatiuo. — 17. euenit forte *Pichena* euentiorte F. — nullo *Freinsheim* nonnullo F. — 18. rapit signa *Meiser* pars signas. F parat signa *Agricola* quam *add. N. Heinsius.* — 19. Amulio *uulgo* amullio F. — 21. missus—tendentes *cum Acidalio collocaui post* accerserent, *in F haec sequuntur post* simulatione. — 23. diffidebatur *Acidalius* diffidebat F. — 27. et necdum F et nondum *dett.* necdum *Nipp.* — [tribunorum] *seclusit Nipp.* — 28. longinus.

manibus coërcent exarmantque, quia non ordine militiae, sed e Galbae amicis, fidus principi suo et desciscentibus suspectior erat. Legio classica nihil cunctata praetorianis adiungitur; Illyrici exercitus electi Celsum infestis pilis proturbant: Germanica vexilla diu nutavere, invalidis adhuc corporibus et placatis animis, quod eos a Nerone Alexandriam praemissos atque inde rursus longa navigatione aegros inpensiore cura Galba refovebat.

32 Universa iam plebs Palatium inplebat, mixtis servitiis et dissono clamore caedem Othonis et coniuratorum exitium poscentium, ut si in circo aut theatro ludicrum aliquod postularent; neque illis iudicium aut veritas, quippe eodem die diversa pari certamine postulaturis, sed tradito more quemcumque principem adulandi licentia adclamationum et studiis inanibus. Interim Galbam duae sententiae distinebant. Titus Vinius *manendum intra domum*, *opponenda servitia*, *firmandos aditus*, *non eundum ad iratos* censebat. *Daret malorum paenitentiae*, *daret bonorum consensui spatium. Scelera impetu*, *bona consilia mora valescere. Denique eundi ultro*, *si ratio sit*, *eandem mox facultatem*, *regressus*, *si paeniteat*, *in*
33 *aliena potestate.* Festinandum ceteris videbatur, antequam cresceret invalida adhuc coniuratio paucorum. *Trepidaturum etiam Othonem*, *qui furtim digressus*, *ad ignaros inlatus*, *cunctatione nunc et segnitia terentium tempus imitari principem discat. Non expectandum*, *ut compositis castris forum invadat et prospectante Galba Capitolium adeat*, *dum egregius imperator cum fortibus amicis ianua ac limine tenus domum cludit*, *obsidionem nimirum toleraturus*; *et praeclarum in servis auxilium*, *si consensus tantae multitudinis et*, *quae plurimum valet*, *prima indignatio elanguescat. Perinde intuta*, *quae indecora;*

---

1. *post* militae *Nipp. inserit* provectus, *sed* ordine militae = *propter superiorem quem obtinebat inter milites locum.* — 4. Celsum infestis] festum incestis F. — 7. rursus F reuersos *Doederlein.* — 10. exitium *Acid.* exilium F. — 11. aut] a F. — 19. si ratio] spiratio F. — 20. regressus F regressum *Ritter* — 27. tenus] *num* tutus? — 28. obsidione F toleraturus *cdd. seq.* toleraturos F. — 29. consensum. — 30. indignatio elanguescat *Gronov.* indignatione languescat F. — perinde *Nipp.* proinde F.

*vel si cadere necesse sit, occurrendum discrimini: id Othoni
invidiosius et ipsis honestum.* Repugnantem huic sententiae
Vinium Laco minaciter invasit, stimulante Icelo privati
odii pertinacia in publicum exitium. Nec diutius Galba 34
cunctatus speciosiora suadentibus accessit. Praemissus tamen
in castra Piso ut iuvenis magno nomine, recenti favore et
infensus Tito Vinio, seu quia erat, seu quia irati ita vole-
bant et facilius de odio creditur.

Vixdum egresso Pisone occisum in castris Othonem vagus
primum et incertus rumor; mox, ut in magnis mendaciis,
interfuisse se quidam et vidisse adfirmabant, credula fama
inter gaudentes et incuriosos. Multi arbitrabantur composi-
tum auctumque rumorem mixtis iam Othonianis, qui ad
evocandum Galbam laeta falso volgaverint. Tum vero non 35
populus tantum et imperita plebs in plausus et inmodica
studia, sed equitum plerique ac senatorum, posito metu
incauti, refractis Palatii foribus ruere intus ac se Galbae
ostentare, praereptam sibi ultionem querentes, ignavissimus
quisque et, ut res docuit, in periculo non ausurus nimii
verbis, linguae ferocis; nemo scire, et omnes adfirmare,
donec inopia veri et consensu errantium victus sumpto
thorace Galba, inruenti turbae neque aetate neque corpore
resistens, sella levaretur. Obvius in Palatio Iulius Atticus
speculator, cruentum gladium ostentans, occisum a se Otho-
nem exclamavit; et Galba *Commilito*, inquit, *quis iussit?*
insigni animo ad coërcendam militarem licentiam, minanti-
bus intrepidus, adversus blandientes incorruptus.

Haud dubiae iam in castris omnium mentes; tantusque 36
ardor, ut non contenti agmine et corporibus in suggestu, in
quo paulo ante aurea Galbae statua fuerat, medium inter
signa Othonem vexillis circumdarent. Nec tribunis aut cen-
turionibus adeundi locus: gregarius miles caveri insuper
praepositos iubebat. Strepere cuncta clamoribus et tumultu

---

12. multa. — 16. studia ⟨effundi⟩ *Ritter.* — 20. ferocis F feroces *vulgo cum Lipsio.* — 21. errantium] hortantium *Cornel.* — 22. ingruenti *Novak.* — 23. resistens *Faërnus* sistens F. — 28. dubẹ.

et exhortatione mutua, non tamquam in populo ac plebe variis segni adulatione vocibus, sed ut quemque adfluentium militum aspexerant, prensare manibus, complecti armis, conlocare iuxta, praeire sacramentum, modo imperatorem militibus, modo milites imperatori commendare. Nec deerat Otho protendens manus adorare volgus; iacere oscula, et omnia serviliter pro dominatione. Postquam universa classicorum legio sacramentum eius accepit, fidens viribus, et quos adhuc singulos extimulaverat, accendendos in commune ratus, pro vallo castrorum ita coepit.

37 *Quis ad vos processerim, commilitones, dicere non possum, quia nec privatum me vocare sustineo princeps a vobis nominatus, nec principem alio imperante. Vestrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur, imperatorem populi Romani in castris an hostem habeatis. Auditisne, ut poena mea et supplicium vestrum simul postulentur? Adeo manifestum est neque perire nos neque salvos esse nisi una posse. Et cuius lenitatis est Galba, iam fortasse promisit, ut qui nullo exposcente tot milia innocentissimorum militum trucidaverit. Horror animum subit, quotiens recordor feralem introitum et hanc solam Galbae victoriam, cum in oculis urbis decumari deditos iuberet, quos deprecantes in fidem acceperat. His auspiciis urbem ingressus, quam gloriam ad principatum attulit nisi occisi Obultronii Sabini et Cornelii Marcelli in Hispania, Betui Chilonis in Gallia, Fontei Capitonis tn Germania, Clodii Macri in Africa, Cingonii in via, Turpiliani in urbe, Nymphidi in castris? Quae usquam provincia, quae castra sunt nisi cruenta et maculata aut, ut ipse praedicat, emendata et correcta? Nam quae alii scelera, hic remedia vocat, dum falsis nominibus severitatem pro saevitia, parsimoniam pro avaritia, supplicia et contumelias vestras disciplinam appellat. Septem a Neronis fine menses sunt, et iam plus rapuit Icelus, quam quo Polycliti et Vatinii et Aegiali*

2. quenq; — 3. p̄ressare. — 6. uolgūs. — 14. a^{n}d F. — 23. obultronus abInI (a^{l}bini F[2]). — 27. castra] in castris F. — 28. aliis F[1]. — 32. quo *Haase.* quod F ⟨ob⟩ quod *Madvig.* — Aegiali *Orell.* ęgialii F. — Helii *Lips. cf.* Ann. 13. 1.

perierunt. Minore avaritia ac licentia grassatus esset T. Vinius, si ipse imperasset: nunc et subiectos nos habuit tamquam suos et viles ut alienos. Una illa domus sufficit donativo, quod vobis numquam datur et cotidie exprobratur. Ac ne qua saltem in 38
successore Galbae spes esset, accersit ab exilio, quem tristitia et avaritia sui simillimum iudicabat. Vidistis, commilitones, notabili tempestate etiam deos infaustam adoptionem aversantes; idem senatus, idem populi Romani animus est; vestra virtus expectatur, apud quos omne honestis consiliis robur, et sine quibus quamvis egregia invalida sunt. Non ad bellum vos nec ad periculum voco: omnium militum arma nobiscum sunt. Nec una cohors togata defendit nunc Galbam, sed detinet: cum vos aspexerit, cum signum meum acceperit, hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum inputet. Nullus cunctationis locus est in eo consilio, quod non potest laudari nisi peractum. Aperiri deinde armamentarium iussit. Rapta statim arma, sine more et ordine militiae, ut praetorianus aut legionarius insignibus suis distingueretur: miscentur auxiliaribus galeis scutisque, nullo tribunorum centurionumve adhortante, sibi quisque dux et instigator; et praecipuum pessimorum incitamentum, quod boni maerebant.

Iam exterritus Piso fremitu crebrescentis seditionis et 39
vocibus in urbem usque resonantibus egressum interim Galbam et foro appropinquantem adsecutus erat; iam Marius Celsus haud laeta rettulerat, cum alii in Palatium redire, alii Capitolium peteret, plerique rostra occupanda censerent, plures tantum sententiis aliorum contradicerent, utque evenit in consiliis infelicibus, optima viderentur, quorum tempus effugerat. Agitasse Laco ignaro Galba de occidendo Tito Vinio dicitur, sive ut poena eius animos militum mulceret, seu conscium Othonis credebat, ad postremum vel odio: haesitationem attulit tempus ac locus, quia initio caedis

---

1. **paraverunt** *cdd. sequiores*, quam—quoad perierunt *Meiser* perdiderunt *Ritter*. — 5. accersivit *Ritter*. — 7. aversantes] adversantes F. — 9. ōm̄s. — 14. cunctationis F cunctationi *cdd. seq.* — 25. rediret *Nipperdey*. — 26. petere F². — 31. postremum *Rhen.* posterū F.

orto difficilis modus; et turbavere consilium trepidi nuntii ac proximorum diffugia, languentibus omnium studiis, qui
40 primo alacres fidem atque animum ostentaverant. Agebatur huc illuc Galba vario turbae fluctuantis inpulsu, completis undique basilicis ac templis, lugubri prospectu. Neque populi aut plebis ulla vox, sed attoniti voltus et conversae ad omnia aures. Non tumultus, non quies, quale magni metus et magnae irae silentium est. Othoni tamen armari plebem nuntiabatur. Ire praecipites et occupare pericula iubet. Igitur milites Romani, quasi Vologaesum aut Pacorum avito Arsacidarum solio depulsuri ac non imperatorem suum inermem et senem trucidare pergerent, disiecta plebe, proculcato senatu, truces armis, rapidi equis forum inrumpunt. Nec illos Capitolii aspectus et imminentium templorum religio et priores et futuri principes terruere, quo minus facerent scelus, cuius ultor est, quisquis successit.

41 Viso comminus armatorum agmine vexillarius comitatae Galbam cohortis (Atilium Vergilionem fuisse tradunt) dereptam Galbae imaginem solo adflixit. Eo signo manifesta in Othonem omnium militum studia; desertum fuga populi forum, destricta adversus dubitantes tela. Iuxta Curtii lacum trepidatione ferentium Galba proiectus e sella ac provolutus est. Extremam eius vocem, ut cuique odium aut admiratio fuit, varie prodidere: alii suppliciter interrogasse, quid mali meruisset; paucos dies exolvendo donativo deprecatum; plures obtulisse ultro percussoribus iugulum: agerent ac ferirent, si ita e re publica videretur. Non interfuit occidentium, quid diceret. De percussore non satis constat. Quidam Terentium evocatum, alii Laecanium, crebrior fama tradidit Camurium, quintae decimae legionis militem, inpresso gladio iugulum eius hausisse. Ceteri crura brachiaque (nam pectus

---

3. ostentaverant *uulgo* ostentauerint F. — 5. prospectu] trospectu F. — 8. plebe F^1. — 13. rapidis *cdd. seq.* — 16. successit F (sit *in rasura*). — 18. galbę F. — 23. ammiratio F. — 24. prodere F. — 25. ⟨et⟩ paucos *Halm.* — 27. e *omis* F.

tegebatur) foede laniavere; pleraque volnera feritate et sae-
vitia trunco iam corpori adiecta.

Titum inde Vinium invasere. De quo et ipso ambigitur, 42
consumpseritne vocem eius instans metus, an proclamaverit
non esse ab Othone mandatum, ut occideretur. Quod seu
finxit formidine, seu conscientiam coniurationis confessus
est, huc potius eius vita famaque inclinat, ut conscius
sceleris fuerit, cuius causa erat. Ante aedem divi lulii iacuit
primo ictu in poplitem, mox ab Iulio Caro, legionario
milite, in utrumque latus transverberatus.

Insignem illa die virum Sempronium Densum aetas nostra 43
vidit. Centurio is praetoriae cohortis, a Galba custodiae
Pisonis additus stricto pugione occurrens armatis et scelus
exprobrans ac modo manu, modo voce vertendo in se per-
cussores quamquam vulnerato Pisoni effugium dedit. Piso
in aedem Vestae pervasit, exceptusque misericordia publici
servi et contubernio eius abditus, non religione nec caeri-
moniis, sed latebra imminens exitium differebat, cum ad-
venere missu Othonis, nominatim in caedem eius ardentis,
Sulpicius Florus e Britannicis cohortibus, nuper a Galba
civitate donatus, et Statius Murcus speculator; a quibus
protractus Piso in foribus templi trucidatur. Nullam caedem 44
Otho maiore laetitia excepisse, nullum caput tam insatia-
bilibus oculis perlustrasse dicitur, seu tum primum levata
omni sollicitudine mens vacare gaudio coeperat, seu recor-
datio maiestatis in Galba, amicitiae in Tito Vinio quamvis
inmitem animum imagine tristi confuderat: Pisonis ut ini-
mici et aemuli caede laetari ius fasque credebat.

Praefixa contis capita gestabantur, inter signa cohortium,
iuxta aquilam legionis, certatim ostentantibus cruentas manus,

---

6. finxit F siluit *Nipp.* — conscientia F. — 9. Caro *Rhen.* cario F. — 10. in utrumque F utrumque *Gronovius*, *Nipp.* — 12. his F. — a Galba custodiae Pisonis *Lips.* a galbę custodię (*m. 2. mutavit* ę *in* a) a Pisonis F. — 16. eadem F. — mĩa. — 19. ardentis *Heins.* ardentes F. — 20. brittanicis F. — a *omis.* F[1]. — 22. trucidatur] trucidatus F. — 25. Vagare F. — 27. imaginē F (*-deletum est*).

qui occiderant, qui interfuerant, qui vere, qui falso ut pulchrum et memorabile facinus iactabant. Plures quam centum viginti libellos praemium exposcentium ob aliquam notabilem illa die operam Vitellius postea invenit; omnesque conquiri et interfici iussit, non honore Galbae, sed tradito principibus more, munimentum ad praesens, in posterum ultionem.

45 Alium crederes senatum, alium populum. Ruere cuncti in castra, anteire proximos, certare cum praecurrentibus, increpare Galbam, laudare militum iudicium, exosculari Othonis manum; quantoque magis falsa erant, quae fiebant, tanto plura facere. Nec aspernabatur singulos Otho, avidum et minacem militum animum voce voltuque temperans. Marium Celsum, consulem designatum et Galbae usque in extremas res amicum fidumque, ad supplicium expostulabant, industriae eius innocentiaeque quasi malis artibus infensi. Caedis et praedarum initium et optimo cuique perniciem quaeri apparebat. Sed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum scelus: iubere iam poterat. Ita simulatione irae vinciri iussum et maiores poenas daturum adfir-
46 mans praesenti exitio subtraxit. Omnia deinde arbitrio militum acta. Praetorii praefectos sibi ipsi legere, Plotium Firmum e manipularibus quondam, tum vigilibus praepositum et incolumi adhuc Galba partes Othonis secutum: adiungitur Licinius Proculus, intima familiaritate Othonis suspectus consilia eius fovisse. Urbi Flavium Sabinum praefecere, iudicium Neronis secuti, sub quo eandem curam obtinuerat, plerisque Vespasianum fratrem in eo respicientibus. Flagitatum, ut vacationes praestari centurionibus solitae remitterentur. Namque gregarius miles ut tributum annuum pendebat. Quarta pars manipuli sparsa per commeatus aut in ipsis castris vaga, dum mercedem centurioni exolveret;

---

1. quive vere F. — 4. illā diē F^1 (*etiam p.* 23. 11 *in* F *est* illā). — 5. honori *Nipp.* — 14. celso F. — signatum F. — 15. ad *omisit* F. — 21. exilio F. — 26. suspecta F. — sauinum F. — 31. manipuli sparsa *Pichena* manipulis. pars. — 32. centurionisxolueret F (s *in* e *mutata est*). —

neque modum oneris quisquam neque genus quaestus pensi habebat: per latrocinia et raptus aut servilibus ministeriis militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque miles labore ac saevitia fatigari, donec vacationem emeret: ubi sumptibus exhaustus socordia insuper elanguerat, inops pro locuplete et iners pro strenuo in manipulum redibat; ac rursus alius atque alius eadem egestate ac licentia corrupti ad seditiones et discordias et ad extremum bella civilia ruebant. Sed Otho, ne volgi largitione centurionum animos averteret, fiscum suum vacationes annuas exsoluturum promisit, rem haud dubie utilem et a bonis postea principibus perpetuitate disciplinae firmatam. Laco praefectus, tamquam in insulam seponeretur, ⟨servatus⟩, ab evocato, quem ad caedem eius Otho praemiserat, confossus; in Marcianum Icelum ut in libertum palam animadversum.

Exacto per scelera die novissimum malorum fuit laetitia. 47
Vocat senatum praetor urbanus; certant adulationibus ceteri magistratus. Adcurrunt patres; decernitur Othoni tribunicia potestas et nomen Augusti et omnes principum honores, adnitentibus cunctis abolere convicia ac probra, quae promisce iacta haesisse animo eius nemo sensit: omisisset offensas an distulisset, brevitate imperii in incerto fuit. Otho cruento adhuc foro per stragem iacentium in Capitolium atque inde in Palatium vectus concedi corpora sepulturae cremarique permisit. Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus, Titum Vinium Crispina filia composuere, quaesitis redemptisque capitibus, quae venalia interfectores servaverant.
Piso unum et tricensimum aetatis annum explebat, 48
fama meliore quam fortuna. Fratres eius Magnum Claudius, Crassum Nero interfecerant: ipse diu exul, quadriduo Caesar, properata adoptione ad hoc tantum maiori fratri praelatus

---

1. quaestūs F^1 (*-deletum est*). — 4. uationē F. — 10. et fiscum F. — 12. profectus *I Müller*. — 13. seruatus *inserui cf. p.* 32.15 *sqq.* ⟨amotus⟩ *Nipp.* ⟨ablegatus⟩ *Heraeus*. — euocatoq; F — 17. uacat F. — 21. omisisse tot fensas F. — 25. fr̄s F. — 30. interfece^{n}rat F. — exui F. —

est, ut prior occideretur. Titus Vinius quinquaginta septem annos variis moribus egit. Pater illi praetoria familia, maternus avus e proscriptis. Prima militia infamis: legatum Calvisium Sabinum habuerat, cuius uxor mala cupidine visendi situm castrorum per noctem militari habitu ingressa, cum vigilias et cetera militae munia eadem lascivia temperasset, in ipsis principiis struprum ausa; et criminis huius reus Titus Vinius arguebatur. Igitur iussu G. Caesaris oneratus catenis, mox mutatione temporum dimissus, cursu honorum inoffenso legioni post praeturam praepositus probatusque, servili deinceps probro respersus est, tamquam scyphum aureum in convivio Claudii furatus; et Claudius postera die soli omnium Vinio fictilibus ministrari iussit. Sed Vinius proconsulatu Galliam Narbonensem severe integreque rexit, mox Galbae amicitia in abruptum tractus, audax callidus promptus et, prout animum intendisset, pravus aut industrius eadem vi. Testamentum Titi Vini magnitudine opum inritum; Pisonis supremam voluntatem
49 paupertas firmavit. Galbae corpus, diu neglectum et plurimis ludibriis vexatum, licentia tenebrarum dispensator Argius, e prioribus servis, humili sepultura in privatis eius hortis contexit. Caput per lixas calonesque suffixum laceratumque, ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis punitus a Galba fuerat) postera demum die repertum et cremato iam corpori admixtum est. Hunc exitum habuit Servius Galba, tribus et septuaginta annis quinque principes prospera fortuna emensus et alieno imperio felicior quam suo. Vetus in familia nobilitas, magnae opes: ipsi medium ingenium, magis extra vitia quam cum virtutibus. Famae nec incuriosus nec venditator; pecuniae alienae non appetens, suae parcus, publicae avarus; amicorum libertorumque, ubi

---

6. temperasset F temerasset *uulgo post Rhenanum* temptasset *Halm cum Puteolano.* — 7. et F est *Ritter* est; et *Nipp.* — 13. dies F[1] solionniū F. — 16. callidus *uulgo* calidus F. — 17. pravus F ignavus *Nipp.* — 18. sup̄ma F. — 20. licentia tenebrarum *in* F *legitur ante* plurimis, *transposuit* Doederlein. — 25. his F. — 29. magnis F.

in bonos incidisset, sine reprehensione patiens, si mali forent, usque ad culpam ignarus. Sed claritas natalium et metus temporum obtentui, ut, quod segnitia erat, sapientia vocaretur. Dum vigebat aetas, militari laude apud Germanias floruit; pro consule Africam moderate, iam senior citeriorem Hispaniam pari iustitia continuit, maior privato visus, dum privatus fuit, et omnium consensu capax imperii, nisi imperasset.

50 Trepidam urbem ac simul atrocitatem recentis sceleris, simul veteres Othonis mores paventem novus insuper de Vitellio nuntius exterruit, ante caedem Galbae suppressus, ut tantum superioris Germaniae exercitus descivisse crederetur. Tum duos omnium mortalium inpudicitia ignavia luxuria deterrimos velut ad perdendum imperium fataliter electos non senatus modo et eques, quis aliqua pars et cura rei publicae, sed volgus quoque palam maerere. Nec iam recentia saevae pacis exempla, sed repetita bellorum civilium memoria *captam totiens suis exercitibus urbem*, *vastitatem Italiae*, *direptiones provinciarum*, *Pharsaliam Philippos et Perusiam ac Mutinam*, *nota publicarum cladium nomina*, loquebantur. *Prope eversum orbem*, *etiam cum de principatu inter bonos certaretur; sed mansisse G. Iulio*, *mansisse Caesare Augusto victore imperium; mansuram fuisse sub Pompeio Brutoque rem publicam. Nunc pro Othone an pro Vitellio in templa ituros? Utrasque impias preces*, *utraque detestanda vota*, *inter duos*, *quorum bello solum id scires*, *deteriorem fore*, *qui vicisset.* Erant, qui Vespasianum et arma Orientis augurarentur; et ut potior utroque Vespasianus, ita bellum aliud atque alias clades horrebant; et ambigua de Vespasiano fama, solusque omnium ante se principum in melius mutatus est.

---

2. ignavus *Acidalius.* — 7. consensū F1. — 12. exercitus *Ritt. Nipp.* exercitūs F (s *deleta est*) exercitum *Orell. Meiser.* — 19. pars aliā F *cf.* II. 38. — 20. pers^{u}iā [et Perusiam ac Mutinam] *Grunauer.* — claudiū F. — 22. cęsarē F1. — 24. othonē F1. — tēplo F. — 30. principū Imelius mu|tus F. — nuñc F1.

51 Nunc initia causasque motus Vitelliani expediam. Caeso cum omnibus copiis Iulio Vindice ferox praeda gloriaque exercitus, ut cui sine labore ac periculo ditissimi belli victoria evenisset, expeditionem et aciem, praemia quam stipendia malebat. Diu infructuosam et asperam militiam toleraverant, ingenio loci caelique et severitate disciplinae, quam in pace inexorabilem discordiae civium resolvunt, paratis utrimque corruptoribus et perfidia inpunita. Viri arma equi ad usum et ad decus supererant. Sed ante bellum centurias tantum suas turmasque noverant; exercitus finibus provinciarum discernebantur. Tum adversus Vindicem contractae legiones seque et Gallias expertae quaerere rursum arma novasque discordias; nec socios, ut olim, sed hostes et victos vocabant. Nec deerat pars Galliarum, quae Rhenum accolit, easdem partes secuta ac tum acerrima instigatrix adversum Galbianos: hoc enim nomen fastidito Vindice indiderant. Igitur Sequanis Aeduisque ac deinde, prout opulentia civitatibus erat, infensi expugnationes urbium, populationes agrorum, raptus penatium hauserunt animo, super avaritiam et arrogantiam, praecipua validiorum vitia, contumacia Gallorum inritati, qui remissam sibi a Galba quartam tributorum partem et publice donatos in ignominiam exercitus iactabant. Accessit callide volgatum, temere creditum, decumari legiones et promptissimum quemque centurionem dimitti. Undique atroces nuntii, sinistra ex urbe fama; infensa Lugdunensis colonia et pertinaci pro Nerone fide fecunda rumoribus. Sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipsis castris, odio metu, et ubi vires suas respexerant, securitate.

52 Sub ipsas superioris anni kalendas Decembres Aulus Vitellius inferiorem Germaniam ingressus, hiberna legionum cum cura adierat. Redditi plerisque ordines, remissa ignominia,

9. dedecus F. — 11. contractae *Rhen.* confractę F. — 12. rursūs F (*-del. est*). — 14. qua herenū F. — 15. acerrimā F1. — 19. hauseř F hauserant *Ruperti*, *Nipp.* — 24. quenq; F. — 26. lugdonensis F. — 27. facunda F. — 30. kl dec F (l *et* d *lincolis transuersis perfixae sunt*).

adlevatae notae, plura ambitioni, quaedam iudicio, in quibus sordes et avaritiam Fontei Capitonis adimendis adsignandisve militiae ordinibus integre mutaverat. Nec consularis legati mensura, sed in maius omnia accipiebantur. Et ut Vitellius apud severos humilis, ita comitatem bonitatemque faventes vocabant, quod sine modo, sine iudicio donaret sua, largiretur aliena; simul aviditate imperandi ipsa vitia pro virtutibus interpretabantur. Multi in utroque exercitu sicut modesti quietique, ita mali et strenui. Sed profusa cupidine et insigni temeritate legati legionum Alienus Caecina et Fabius Valens; e quibus Valens infensus Galbae, tamquam detectam a se Verginii cunctationem, oppressa Capitonis consilia ingrate tulisset, instigare Vitellium, ardorem militum ostentans. *Ipsum celebri ubique fama, nullam in Flacco Hordeonio moram; adfore Britanniam, secutura Germanorum auxilia; male fidas provincias, precarium seni imperium et brevi transiturum. Panderet modo sinum et venienti Fortunae occurreret. Merito dubitasse Verginium, equestri familia, ignoto patre, inparem, si recepisset imperium, tutum, si recusasset. Vitellio tres patris consulatus censuram collegium Caesaris et inponere iampridem imperatoris dignationem et auferre privati securitatem.* Quatiebatur his segne ingenium, ut concu- 53
pisceret magis, quam ut speraret. At in superiore Germania Caecina, decorus iuventa, corpore ingens, animi inmodicus, scito sermone, erecto incessu, studia militum inlexerat. Hunc [iuvenem] Galba, quaestorem in Baetica, inpigre in partes suas transgressum legioni praeposuit: mox conpertum publicam pecuniam avertisse ut peculatorem flagitari iussit. Caecina aegre passus miscere cuncta et privata volnera rei

---

2. sordes *Acidalius* sorde F sordem *cdd. sequior.* — adimendis — ordinibus *seclusit Nipp.* in adimendis *Ritter.* — 7. imperandi F (ra *evanidum est*) impetrandi *Agricola* ei parendi *Meiser* imperi dandi *Nipp. fortasse* imperi mutandi. — 11. et | bius F. — 14. obtentans F. — 15. adforē F securturā F[1]. — 16. p̄carib F (b *in* ū *mutata est*). — 19. titū F. — 23. ad F. — 24. decorus iuventa (cf. Verg. Aen. IV. 599) decorus *Baiter* decori F. — 25. scito *Lips.* cito F. — 26. [iuuenem] *seclusit Nipp.*

publicae malis operire statuit. Nec deerant in exercitu semina discordiae, quod et bello adversus Vindicem universus adfuerat nec nisi occiso Nerone translatus in Galbam atque in eo ipso sacramento vexillis inferioris Germaniae praeventus erat. Et Treveri ac Lingones, quasque alias civitates atrocibus edictis aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propius miscentur; unde seditiosa colloquia et inter paganos corruptior miles; et in Verginium favor cuicumque alii profuturus.

54 Miserat civitas Lingonum vetere instituto dona legionibus dextras, hospitii insigne. Legati eorum in squalorem maestitiamque compositi, per principia, per contubernia modo suas iniurias, modo vicinarum civitatium praemia, et ubi pronis militum auribus accipiebantur, ipsius exercitus pericula et contumelias conquerentes accendebant animos. Nec procul seditione aberant, cum Hordeonius Flaccus abire legatos, utque occultior digressus esset, nocte castris excedere iubet. Inde atrox rumor, adfirmantibus plerisque interfectos, ac ni sibi ipsi consulerent, fore, ut acerrimi militum et praesentia conquesti per tenebras et inscitiam ceterorum occiderentur. Obstringuntur inter se tacito foedere legiones; adsciscitur auxiliorum miles, primo suspectus, tamquam circumdatis cohortibus alisque impetus in legiones pararetur, mox eadem acrius volvens, faciliore inter malos consensu
55 ad bellum quam in pace ad concordiam. Inferioris tamen Germaniae legiones sollemni kalendarum Ianuariarum sacramento pro Galba adactae, multa cunctatione et raris primorum ordinum uocibus, ceteri silentio proximi cuiusque audaciam expectantes, insita mortalibus natura propere sequi, quae piget inchoare. Sed ipsis legionibus inerat diversitas animorum. Primani quintanique turbidi adeo, ut quidam saxa in Galbae imagines iecerint: quinta decuma ac sexta decuma legiones nihil ultra fremitum et minas ausae

4. inferiorib; F^1. — 5. Treveri F (*sic in Hist. octies, septies decies scribitur* Treviri. — 10. longonum F^1. — 13. Insuas F (in *lineola deleuit m. 2*). — 23. legione F. — 30. pigit F. — 33. fremitu F.

initium erumpendi circumspectabant. At in superiore exercitu quarta ac duoetvicensima legiones, isdem hibernis tendentes, ipso kalendarum Ianuariarum die dirumpunt imagines Galbae, quarta legio promptius, duoetvicensima cunctanter, mox consensu. Ac ne reverentiam imperii exuere viderentur, senatus populique Romani oblitterata iam nomina sacramento advocabant, nullo legatorum tribunorumve pro Galba nitente, quibusdam, ut in tumultu, notabilius turbantibus. Non tamen quisquam in modum contionis aut e suggestu locutus: neque enim erat adhuc, cui imputaretur. 56 Spectator flagitii Hordeonius Flaccus, consularis legatus, aderat, non compescere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos ausus, sed segnis pavidus et socordia innocens. Quattuor centuriones duoetvicensimae legionis, Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbae imagines, impetu militum abrepti vinctique. Nec cuiquam ultra fides aut memoria prioris sacramenti, sed quod in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuere.

Nocte, quae kalendas Ianuarias secuta est, in coloniam Agrippinensem aquilifer quartae legionis epulanti Vitellio nuntiat quartam et duoetvicensimam legiones, proiectis Galbae imaginibus, in senatus ac populi Romani verba iurasse. Id sacramentum inane visum: occupari nutantem fortunam et offerri principem placuit. Missi a Vitellio ad legiones legatosque, qui descivisse a Galba superiorem exercitum nuntiarent: proinde aut bellandum adversus desciscentes aut, si concordia et pax placeat, faciendum imperatorem; et minore discrimine sumi principem quam quaeri. 57 Proxima legionis primae hiberna erant et promptissimus e legatis, Fabius Valens. Is die proximo coloniam Agrippinensem cum equitibus legionis auxiliariorumque ingressus imperatorem

---

2. hisdem F. — 3. dirrūpunt F. — 4. promptus F^1 — 6. sacramta F^1 (a *in* o *correcta est*). — 12. cohartari F. — 16. abrecti F. — 18. unde] inde F. — 31. *in mg. m.* 2 al. postero F. — agrippiniensẽ F. — 32. gressus F.

Vitellium consalutavit. Secutae ingenti certamine eiusdem provinciae legiones; et superior exercitus, speciosis senatus populique Romani nominibus relictis, tertium nonas Ianuarias Vitellio accessit: scires illum priore biduo non penes rem publicam fuisse. Ardorem exercituum Agrippinenses Treveri Lingones aequabant, auxilia equos arma pecuniam offerentes, ut quisque corpore opibus ingenio validus; nec principes modo coloniarum aut castrorum, quibus praesentia ex affluenti et parta victoria magnae spes, sed manipuli quoque et gregarius miles viatica sua et balteos phalerasque, insignia armorum argento decora loco pecuniae tradebant, instinctu et impetu et avaritia.

58 Igitur laudata militum alacritate Vitellius ministeria principatus per libertos agi solita in equites Romanos disponit; vacationes centurionibus ex fisco numerat; saevitiam militum plerosque ad poenam exposcentium saepius adprobat, raro simulatione vinculorum frustratur. Pompeius Propinquus, procurator Belgicae, statim interfectus; Iulium Burdonem, Germanicae classis praefectum, astu subtraxit. Exarserat in eum iracundia exercitus, tamquam crimen ac mox insidias Fonteio Capitoni struxisset. Grata erat memoria Capitonis; et apud saevientes occidere palam, ignoscere non nisi fallendo licebat. Ita in custodia habitus et post victoriam demum, stratis iam militum odiis, dimissus est. Interim ut piaculum obicitur centurio Crispinus; sanguine Capitonis ⟨se⟩ cruentaverat, eoque et postulantibus manifestior et puni-
59 enti vilior fuit. Iulius deinde Civilis periculo exemptus, praepotens inter Batavos, ne supplicio eius ferox gens alienaretur; et erant in civitate Lingonum octo Batavorum cohortes, quartae decimae legionis auxilia, tum discordia

---

5. agrippienses F. — 6. pecunia[s] F (*mutatum in* pecuniam *m.* 3). — 7. corporeo F[1]. — validis F. — 10. falerasq; F. — 16. raro] paro F. — 18. belligicae. F. — burdunem F. — 24. stratis *plerique edd. cum. cdd. seq.* statis F sedatis *Doederl.* — 25. capitoni[s] F. — 26. se *add. Gron.*

temporum a legione digressae, prout inclinassent, grande
momentum sociae aut adversae. Nonium, Donatium, Romi-
lium, Calpurnium centuriones, de quibus supra rettulimus,
occidi iussit, damnatos fidei crimine, gravissimo inter de-
sciscentes. Accessere partibus Valerius Asiaticus, Belgicae
provinciae legatus, quem mox Vitellius generum adscivit,
et Iunius Blaesus, Lugdunensis Galliae rector, cum Italica
legione et ala Tauriana, Lugduni tendentibus. Nec in Raeti-
cis copiis mora, quo minus statim adiungerentur. Ne in
Britannia quidem dubitatum. Praeerat Trebellius Maximus,
per avaritiam ac sordes contemptus exercitui invisusque.
Accendebat odium eius Roscius Caelius, legatus vicensimae 60
legionis, olim discors; sed occasione civilium armorum
atrocius proruperat. Trebellius seditionem et confusum ordi-
nem disciplinae Caelio, spoliatas et inopes legiones Caelius
Trebellio obiectabat, cum interim foedis legatorum certami-
nibus modestia exercitus corrupta eoque discordiae ventum,
ut auxiliarium quoque militum conviciis proturbatus et
adgregantibus se Caelio cohortibus alisque desertus Trebellius
ad Vitellium perfugerit. Quies provinciae quamquam remoto
consulari mansit: rexere legati legionum, pares iure, Caelius
audendo potentior.

Adiuncto Britannico exercitu ingens viribus opibusque 61
Vitellius duos duces, duo itinera bello destinavit: Fabius
Valens allicere vel, si abnuerint, vastare Gallias et Cottianis
Alpibus Italiam inrumpere, Caecina propiore transitu Poe-
ninis iugis degredi iussus. Valenti inferioris exercitus electi
cum aquila quintae legionis et cohortibus alisque, ad qua-
draginta milia armatorum, data; triginta milia Caecina e
superiore Germania ducebat, quorum robur legio unaetvicen-
sima fuit. Addita utrique Germanorum auxilia, e quibus

---

10. trebellinus F. — 11. sorde F (*idem mendum* p. 29.2). — 14. pro-ruperat (n *supra*) F. — 16. tribellio F fęd; F — 25. abnuerint F abnuerent *cum Rhen. plerique editt.* — 26. Poeninis *Rhenan.* pęnnis F. — 30. una prima et uicensima F.

Vitellius suas quoque copias supplevit, tota mole belli
62 secuturus. Mira inter exercitum imperatoremque diversitas. Instare miles, arma poscere, dum Galliae trepident, dum Hispaniae cunctentur: non obstare hiemem neque ignavae pacis moras; invadendam Italiam, occupandam urbem; nihil in discordiis civilibus festinatione tutius, ubi facto magis quam consulto opus esset. Torpebat Vitellius et fortunam principatus inerti luxu ac prodigis epulis praesumebat, medio diei temulentus et sagina gravis, cum tamen ardor et vis militum ultro ducis munia implebat, ut si adesset imperator et strenuis vel ignavis spem metumve adderet. Instructi intentique signum profectionis exposcunt. Nomen Germanici Vitellio statim additum: Caesarem se appellari etiam victor prohibuit.

Laetum augurium Fabio Valenti exercituique, quem in bellum agebat, ipso profectionis die aquila leni meatu, prout agmen incederet, velut dux viae praevolavit; longumque per spatium is gaudentium militum clamor, ea quies interritae alitis fuit, ut haud dubium magnae et prosperae rei omen acciperetur. Et Treveros quidem, ut socios, securi
63 adiere. Divoduri (Mediomatricorum id oppidum est) quamquam omni comitate exceptos subitus pavor terruit, raptis repente armis ad caedem innoxiae civitatis, non ob praedam aut spoliandi cupidine, sed furore et rabie et causis incertis eoque difficilioribus remediis, donec precibus ducis mitigati ab excidio civitatis temperavere: caesa tamen ad quattuor milia hominum. Isque terror Gallias invasit, ut venienti mox agmini universae civitates cum magistratibus et proceribus occurrerent, stratis per vias feminis puerisque, quae-

2. mira inter *cdd. det.* mirante F. — 6. uilibus F festinatius | ne F. — 8. Inmerti F. — 11. metūq; F[1] *corr. m. eadem in* metumue. — 13. addito F (*corr.* 2 *m.*) — 15. Laetum augurium *seclusit Nipp.* — 16. leni *Acidalius* leui F. — 20. nomen (*i. e.* nom̄) F. — 22. raptisae repente F[1] raptis derepente *Gronov.* — 24. cupidinē F[1]. — sed] et F. — 26. ad] a F. — 28. proceribus *Cornelissen. cf. Ann.* 14. 53 — precibus F principibus *cum Wexio Nipp.*

que alia placamenta hostilis irae non quidem in bello, sed pro pace tendebantur. Nuntium de caede Galbae et imperio 64
Othonis Fabius Valens in civitate Leucorum accepit. Nec militum animus in gaudium aut formidine permotus: bellum volvebat. Gallis cunctatio exempta; etenim in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio et metus. Proxima Lingonum civitas erat, fida partibus. Benigne excepti modestia certavere. Sed brevis laetitia fuit cohortium intemperie, quas a legione quarta decima, ut supra memoravimus, digressas exercitui suo [Fabius Valens adiunxerat. Iurgia primum, mox rixa inter Batavos et legionarios, dum his aut illis studia militum adgregantur, prope in proelium exarsere, ni Valens animadversione paucorum oblitos iam Batavos imperii admonuisset. Frustra adversus Aeduos quaesita belli causa: iussi pecuniam atque arma deferre, gratuitos insuper commeatus praebuere. Quod Aedui formidine, Lugdunenses gaudio fecere. Sed legio Italica et ala Tauriana abductae: cohortem duodeuicensimam Lugduni, solitis sibi hibernis, relinqui placuit. Manlius Valens, legatus Italicae legionis, quamquam bene de partibus meritus, nullo apud Vitellium honore fuit: secretis eum criminationibus infamaverat Fabius ignarum et, quo incautior deciperetur, palam laudatum.

Veterem inter Lugdunenses ⟨et Viennenses⟩ discordiam pro- 65
ximum bellum accenderat. Multae in vicem clades, crebrius infestiusque, quam ut tantum propter Neronem Galbamque pugnaretur. Et Galba reditus Lugdunensium occasione irae in fiscum verterat; multus contra in Viennenses honor. Unde aemulatione et invidia et uno amne discretis conexum odium. Igitur Lugdunenses extimulare singulos militum et in eversionem Viennensium inpellere, obessam ab illis coloniam suam, adiutos Vindicis conatus, conscriptas nuper

---

3. leuchorum F. — 4. formidinē F^2. — 5. et] etenim *Nipp.* — 9. quattuordecī F. — 11. Is. — 13. animadversionē F^1. — 15. deferret F. — 17. Tauriana *cf.* 33.8 taurina F *in ras.* — 18. duodevicensimam *scripsi* XVIII F. — tertiam decimam *Nipp. cum Mommsen.* — 22. ignarūs (*i. e.* rus *in* rum *corr.*) F. — 23. ⟨et Viennenses⟩ *suppleuit Orell.*

legiones in praesidium Galbae referendo; et ubi causas odiorum praetenderant, magnitudinem praedae ostendebant. Nec iam secreta exhortatio, sed publicae preces: *irent ultores, excinderent sedem Gallici belli. Cuncta illic externa et hostilia: se coloniam Romanam et partem exercitus et prosperarum adversarumque rerum socios. Si fortuna contra daret, iratis*
66 *ne relinquerentur.* His et pluribus in eundem modum perpulerant, ut ne legati quidem ac duces partium restingui posse iracundiam exercitus arbitrarentur, cum haud ignari discriminis sui Viennenses, velamenta et infulas praeferentes, ubi agmen incesserat, arma genua vestigia prensando flexere militum animos. Addidit Valens trecenos singulis militibus sestertios. Tum vetustas dignitasque coloniae valuit, et verba Fabi salutem incolumitatemque Viennensium commendantis aequis auribus accepta. Publice tamen armis multati, privatis et promiscuis copiis iuvere militem. Sed fama constans fuit ipsum Valentem magna pecunia emptum. Is diu sordidus, repente dives mutationem fortunae male tegebat, accensis egestate longa cupidinibus inmoderatus et inopi iuventa senex prodigus. Lento deinde agmine per fines Allobrogum ac Vocontiorum ductus exercitus, ipsa itinerum spatia et stativorum mutationes venditante duce, foedis pactionibus adversus possessores agrorum et magistratus civitatum, adeo minaciter, ut Luco (municipium id Vocontiorum est) faces admoverit, donec pecunia mitigaretur. Quotiens pecuniae materia deesset, stupris et adulteriis exorabatur. Sic ad Alpes perventum.

67 Plus praedae ac sanguinis Caecina hausit. Inritaverant turbidum ingenium Helvetii, Gallica gens, olim armis virisque, mox memoria nominis clara, de caede Galbae ignari et Vitellii imperium abnuentes. Initium bello fuit avaritia ac

---

5. colpniā F. — 6. c̄traderet F. — 8. ne] nec F. — 13. uetusta F. — 14. uiensiū F *cf.* 32. 5. — 15. auribus] saxurib; F (*fuitne* iam auribus?) — 21. Allobrogūa | ac uocantiorum (*ultimum uocabulum corr. in mg. m.* 2). — 28. p̄ cęcica hausit F per Caecinam haustum *Meiser.* — 29. helueti F solim F.

festinatio unaetvicensimae legionis. Rapuerant pecuniam missam stipendio castelli, quod olim Helvetii suis militibus ac stipendiis tuebantur. Aegre id passi Helvetii, interceptis epistulis, quae nomine Germanici exercitus ad Pannonicas legiones ferebantur, centurionem et quosdam militum in custodia retinebant. Caecina belli avidus proximam quamque culpam, antequam paeniteret, ultum ibat. Mota propere castra, vastati agri, direptus longa pace in modum municipii extructus locus, amoeno salubrium aquarum usu frequens; missi ad Raetica auxilia nuntii, ut versos in legionem Helvetios a tergo adgrederentur. Illi ante discrimen feroces, 68 in periculo pavidi, quamquam primo tumultu Claudium Severum ducem legerant, non arma noscere, non ordines sequi, non in unum consulere. Exitiosum adversus veteranos proelium, intuta obsidio dilapsis vetustate moenibus. Hinc Caecina cum valido exercitu, inde Raeticae alae cohortesque et ipsorum Raetorum iuventus, sueta armis et more militiae exercita. Undique populatio et caedes. Ipsi medio vagi, abiectis armis, magna pars saucii aut palantes, in montem Vocetium perfugere. Ac statim inmissa cohorte Thracum depulsi et consectantibus Germanis Raetisque per silvas atque in ipsis latebris trucidati. Multa hominum milia caesa, multa sub corona venundata. Cumque dirutis omnibus Aventicum, gentis caput, iusto agmine peteretur, missi, qui dederent civitatem; et deditio accepta. In Iulium Alpinum e principibus, ut concitorem belli, Caecina animadvertit: ceteros veniae vel saevitiae Vitellii reliquit. Haud facile 69 dictu est, legati Helvetiorum minus placabilem imperatorem an militem invenerint. Civitatis excidium poscunt, tela ac manus in ora legatorum intentant. Ne Vitellius quidem ver-

---

1. una et uicensima F[1]. — 2. mis | ssam stipendio F[1] (*mutatum est in* stipendiū) in stipendium *uulgo*. — 17. ⟨Romanae⟩ more militiae *Heins.* ⟨nostrae⟩ militiae *Sirker*. — 18. $\overset{\text{v}}{\text{n}}$agi F (*corr. m.* 2). — 25. deder̄ F. — 26. animā F. — 28. *post* placa *pagina finitur et deest unum folium in cod. F usque ad* incertum (c. 75); *lacunam supplent cdd. Florentini* 68.4 *et* 5 (a *et* b). — 29. novitatis *ab*.

bis ac minis temperabat, cum Claudius Cossus, unus ex legatis, notae facundiae, sed dicendi artem apta trepidatione occultans atque eo validior, militis animum mitigavit, mox, ut est uolgus mutabile subitis, tam proni in misericordiam, quam inmodici saevitia fuerant, effusis lacrimis et meliora constantius postulando inpunitatem salutemque civitati impetravere.

70 Caecina paucos in Helvetiis moratus dies, dum sententiae Vitellii certior fieret, simul transitum Alpium parans, laetum ex Italia nuntium accipit, alam Silianam circa Padum agentem sacramento Vitellii accessisse. Pro consule Vitellium Siliani in Africa habuerant; mox a Nerone, ut in Aegyptum praemitterentur, acciti et ob bellum Vindicis revocati ac tum in Italia manentes, instinctu decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obstricti robur adventantium legionum et famam Germanici exercitus attollebant, transiere in partes et ut donum aliquod novo principi firmissima Transpadanae regionis municipia, Mediolanum ac Novariam et Eporediam et Vercellas, adiunxere. Id Caecinae per ipsos compertum. Et quia praesidio alae unius latissima Italiae pars defendi nequibat, praemissis Gallorum Lusitanorumque et Britannorum cohortibus et Germanorum vexillis cum ala Petriana, ipse paulum cunctatus est, num Raeticis iugis in Noricum flecteret adversus Petronium Urbicum procuratorem, qui concitis auxiliis et interruptis fluminum pontibus fidus Othoni putabatur. Sed metu, ne amitteret praemissas iam cohortes alasque, simul reputans plus gloriae retenta Italia, et ubicumque certatum foret, Noricos in cetera victoriae

---

1. cossutianus *b.* — 3. mox, ut est uolgus mutabile subitis, tam proni in misericordiam, quam immodici saeuitia fuerant *Heraeus* ut est mos uulgus mutabile subitis et tam pronum in misericordiam quam immodicum saeuitia fuerat *ab.* — 5. molliora *Lipsius* mitiora *Novak.* — 9. Silianam *cf.* II. 17 silanum *et mox* silani *a b.* — 12. acciti *scripsi* exciti *vulgo* ex acciti *a* exacciti *b.* — 21. ala Petriana *Boecking* Petrina *Saville* alpe triaria *ab cf.* IV. 49. — 22. num *Puteolanus* ut *ab.* — 23. Urbicum *Freinsheim* urbi *ab cf.* Ann. XI. 35. — 26. simulare putans *a b*[1]. — 27. cetera *cdd. seq. Orell.*, certa *ab Nipp. Meiser.*

praemia cessuros, Poenino itinere subsignanum militem et grave legionum agmen hibernis adhuc Alpibus traduxit.

Otho interim contra spem omnium non deliciis neque 71
desidia torpescere: dilatae voluptates, dissimulata luxuria et cuncta ad decorem imperii composita; eoque plus formidinis afferebant falsae virtutes et vitia reditura. Marium Celsum, consulem designatum, per speciem vinculorum saevitiae militum subtractum, acciri in Capitolium iubet. Clementiae titulus e viro claro et partibus inviso petebatur. Celsus constanter servatae erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum ultro imputavit. Nec Otho, quasi ignosceret, sed ne hostes metueret conciliationes adhibens, statim inter intimos amicos habuit et mox bello inter duces delegit. Mansitque Celso velut fataliter etiam pro Othone fides integra et infelix. Laeta primoribus civitatis, celebrata in volgus Celsi salus ne militibus quidem ingrata fuit, eandem virtutem admirantibus, cui irascebantur. Par inde exultatio disparibus 72
causis consecuta, inpetrato Tigellini exitio. Sophonius Tigellinus obscuris parentibus, foeda pueritia, impudica senecta, praefecturam vigilum et praetorii et alia praemia virtutum quia velocius erat vitiis adeptus, crudelitatem mox, deinde avaritiam virilia scelera exercuit, corrupto ad omne facinus Nerone, quaedam ignaro ausus ac postremo eiusdem desertor ac proditor. Unde non alium pertinacius ad poenam flagitaverunt, diverso affectu, quibus odium Neronis inerat et quibus desiderium. Apud Galbam Titi Vinii potentia defensus est, praetexentis servatam ab eo filiam: et haud dubie servaverat, non clementia, quippe tot interfectis, sed effugium in futurum, quia pessimus quisque diffidentia praesentium mutationem pavens adversus publicum odium

---

12. ne hostes metueret, conciliationes adhibens *I. Müller* ne hostes metueret conciliationis adhibens *ab* deos testes mutuae reconciliationis adhibens *Heraeus Nipp.* ne hostem metueret, consiliatorem adhibens *Meiser.* — 15. primoribus *Rhen.* promoribus *a.* — 18. Sophonius *Lips.* ophonius *ab.* — 22. uirilia *ab* et uirilia *alii libri.* — 23. at postremo *ab.* — 26. iunii *ab ubique pro* vinii *cf.* I. vs. 1. — 27. et *omis. ab.*

privatam gratiam praeparat; unde nulla innocentiae cura, sed vices impunitatis. Eo infensior populus, addita ad vetus Tigellini odium recenti Titi Vinii invidia, concurrere ex tota urbe in Palatium ac fora, et, ubi plurima volgi licentia, in circum ac theatra, effusi seditiosis vocibus strepere, donec Tigellinus accepto apud Sinuessanas aquas supremae necessitatis nuntio, inter stupra concubinarum et oscula et deformes moras sectis novacula faucibus infamem vitam foedavit
73 etiam exitu sero et inhonesto. Per idem tempus expostulata ad supplicium Calvia Crispinilla variis frustrationibus et adversa dissimulantis principis fama periculo exempta est. Magistra libidinum Neronis, transgressa in Africam ad instigandum in arma Clodium Macrum famem populo Romano haud obscure molita, totius postea civitatis gratiam obtinuit, consulari matrimonio subnixa et apud Galbam Othonem Vitellium illaesa, mox potens pecunia et orbitate, quae bonis malisque temporibus iuxta valent.

74 Crebrae interim et muliebribus blandimentis infectae ab Othone ad Vitellium epistulae offerebant pecuniam et gratiam, et quemcumque quietis locum prodigae vitae legisset: paria Vitellius ostentabat, primo mollius, stulta utrimque et indecora simulatione; mox quasi rixantes stupra ac flagitia in vicem obiectavere, neuter falso. Otho revocatis, quos Galba miserat, legatis, rursus ad utrumque Germanicum exercitum et ad legionem Italicam easque, quae Lugduni agebant, copias specie senatus misit. Legati apud Vitellium remansere, promptius, quam ut retenti viderentur. Praetoriani, quos per simulationem officii legatis Otho adiunxerat, remissi, antequam legionibus miscerentur: addidit epistulas Fabius Valens nomine Germanici exercitus ad praetorias et urbanas cohortes, de viribus partium magnificas et concor-

---

4. et tota *ab.* — 5. seditionibus *ab*[1]. — 10. Calvia *Lips.* galvia *cf.* Dio. 63.12. — 19. epule *ab*[1]. — offerebantur *ab.* — 20. quaecumque *ab.* — 24. rursus alios ad *alii cdd. seq. praeter ab.* — 29. epulas ab *cf. vs.* 19.

diam offerentes; increpabat ultro; quod tanto ante traditum Vitellio imperium ad Othonem vertissent. Ita promissis 75 simul ac minis temptabantur, ut bello impares, in pace nihil amissuri; neque ideo praetorianorum fides mutata. Sed insidiatores ab Othone in Germaniam, a Vitellio in urbem missi: utrisque frustra fuit, Vitellianis impune, per tantam hominum multitudinem mutua ignorantia fallentibus; Othoniani novitate vultus, omnibus in vicem gnaris, prodebantur. Vitellius litteras ad Titianum, fratrem Othonis, conposuit; exitium ipsi filioque eius minitans, ni incolumes sibi mater ac liberi servarentur: et stetit domus utraque, sub Othone incertum an metu; Vitellius victor clementiae gloriam tulit.

Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, 76 iurasse in eum Dalmatiae ac Pannoniae et Moesiae legiones. Idem ex Hispania adlatum, laudatusque per edictum Cluvius Rufus; et statim cognitum est conversam ad Vitellium Hispaniam. Ne Aquitania quidem, quamquam ab Iulio Cordo in verba Othonis obstricta, diu mansit. Nusquam fides aut amor: metu ac necessitate huc illuc mutabantur. Eadem formido provinciam Narbonensem ad Vitellium vertit, facili transitu ad proximos et validiores. Longinquae provinciae, et quicquid armorum mari dirimitur, penes Othonem manebant, non partium studio; sed erat grande momentum in nomine urbis ac praetexto senatus, et occupaverat animos prior auditus. Iudaicum exercitum Vespasianus, Syriae legiones Mucianus sacramento Othonis adegere; simul Aegyptus omnesque versae in Orientem provinciae nomine eius tenebantur. Idem Africae obsequium, initio Carthagine orto; neque expectata Vipstani Aproniani proconsulis auctoritate Crescens, Neronis libertus (nam et hi malis temporibus partem se rei publicae faciunt), epulum plebi ob laetitiam recentis imperii obtulerat, et populus

---

3. tendebatur *a.* — 8. gnaris *Rhen.* ignaris *ab.* — 9. Titianum *cf.* c. 77.90 tutianum *ab.* — 12. *a uerbis* an metu *denuo pergit post lacunam liber* F. — 16. set *Ritter.* — 17. quañquā F. — 19. mutabantur] nutabant *Pluygers.* — 22. quicquid F. — 27. ūsā F. — 29. vipsani F.

⟨ut⟩ pleraque sine modo festinavit: Carthaginem ceterae
civitates secutae.
77 Sic distractis exercitibus ac provinciis, Vitellio quidem ad
capessendam principatus fortunam bello opus erat, Otho ut
in multa pace munia imperii obibat, quaedam ex dignitate
rei publicae, pleraque contra decus ex praesenti usu prope-
rando. Consul cum Titiano fratre in kalendas Martias ipse:
proximos menses Verginio destinat ut aliquod exercitui
Germanico delenimentum: iungitur Verginio Pompeius Vo-
piscus praetexto veteris amicitiae; plerique Viennensium
honori datum interpretabantur. Ceteri consulatus ex desti-
natione Neronis aut Galbae mansere, Caelio ac Flavio
Sabinis in Iulias, Arrio Antonino et Mario Celso in Septem-
bres; quorum honori ne Vitellius quidem victor intercessit.
Sed Otho pontificatus auguratusque honoratis iam senibus
cumulum dignitatis addidit aut recens ab exilio reversos
nobiles adulescentulos avitis ac paternis sacerdotiis in sola-
cium recoluit. Redditus Cadio Rufo, Pedio Blaeso, Scaevino
Pontio senatorius locus: repetundarum criminibus sub Clau-
dio ac Nerone ceciderant; placuit ignoscentibus verso nomine,
quod avaritia fuerat, videri maiestatem, cuius tum odio
78 etiam bonae leges peribant. Eadem largitione civitatium
quoque ac provinciarum animos adgressus, Hispalensibus et
Emeritensibus familiarum adiectiones, Lingonibus universis
civitatem Romanam, provinciae Baeticae Maurorum civitates
dono dedit; nova iura Cappadociae, nova Africae, ostentui
magis quam mansura. Inter quae necessitate praesentium
rerum et instantibus curis excusata, ne tum quidem imme-
mor amorum, statuas Poppaeae per senatus consultum

1. ⟨ut⟩ *inserui.* — 3. distractis ciu | F (ciu *deleuit m.* 1). — 12. coelio ac flabio sauinis F[1]. — 13. Antonino *Lips.* antonio F. — 14. honoris F. — 18. reculuit. Redditus F. — scaeuino *cdd. seq.* saeuino F. — 19. Pontio *cdd. seq.* prtis F (pr *per siglum scriptum est*, *in mg.* promptius) [m v] proprius *a* promptio *b* Pomptino, Porcio, *uel* Prisco *diuersi uiri docti.* — 23. Hispalensibus *Faernus* hispaniensibus F. — 26. ostentai F (*uidetur fuisse* ostentui).

reposuit. Creditus est etiam de celebranda Neronis memoria agitavisse, spe volgum alliciendi, et fuere, qui imagines Neronis proponerent, atque etiam Othoni quibusdam diebus populus et miles, tamquam nobilitatem ac decus adstruerent, Neroni Othoni acclamavit. Ipse in suspenso tenuit, vetandi metu vel agnoscendi pudore.

Conversis ad civile bellum animis externa sine cura habe- 79
bantur. Eo audentius Rhoxolani, Sarmatica gens, priore hieme caesis duabus cohortibus, magna spe Moesiam inruperant, ad novem milia equitum, ex ferocia et successu praedae magis quam pugnae intenta. Igitur vagos et incuriosos tertia legio adiunctis auxiliis repente invasit. Apud Romanos omnia proelio apta: Sarmatae dispersi cupidine praedae aut graves onere sarcinarum et lubrico itinerum adempta equorum pernicitate velut vincti caedebantur. Namque mirum dictu, ut sit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipsos. Nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum: ubi per turmas advenere, vix ulla acies obstiterit. Sed tum umido die et soluto gelu neque conti neque gladii, quos praelongos utraque manu regunt, usui, lapsantibus equis et cataphractarum pondere. Id principibus et nobilissimo cuique tegimen, ferreis lamminis aut praeduro corio consertum, ut adversus ictus inpenetrabile, ita impetu hostium provolutis inhabile ad resurgendum; simul altitudine et mollitia nivis hauriebantur. Romanus miles facilis lorica et missili pilo aut lanceis adsultans, ubi res posceret, levi gladio inermem Sarmatam (neque enim scuto defendi mos est) comminus fodiebat, donec pauci, qui proelio superfuerant, paludibus abderentur: ibi saevitia hiemis ac volnerum absumpti. Postquam id Romae compertum, M. Aponius Moesiam obtinens

---

6. metū F. — pudorē F. — 8. Rhoxolani *Beroald.* rhosolanis F[1]. — 9. Moesiam inruperant ad *Acidalius* ad moesiam inruperant F. — 13. Sarmata F. — cupidine praedae aut *Acidalius* aut cupidine praedae F. — 15. perticitate F[1]. — 19. unido F[1]. — 29. hiemis ac *Doederlein* hic mia F.

triumphali statua, Fulvus Aurelius et Iulianus Tettius ac Numisius Lupus, legati legionum, consularibus ornamentis donantur, laeto Othone et gloriam in se trahente, tamquam et ipse felix bello et suis ducibus suisque exercitibus rem publicam auxisset.

80 Parvo interim initio, unde nihil timebatur, orta seditio prope urbi excidio fuit. Septumam decumam cohortem e colonia Ostiensi in urbem acciri Otho iusserat; armandae eius cura Vario Crispino tribuno e praetorianis data. Is quo magis vacuus quietis castris iussa exequeretur, vehicula cohortis incipienti nocte onerari aperto armamentario iubet. Tempus in suspicionem, causa in crimen, affectatio quietis in tumultum evaluit; et visa inter temulentos arma cupidinem sui movere. Fremit miles et tribunos centurionesque proditionis arguit, tamquam familiae senatorum ad perniciem Othonis armarentur, pars ignari et vino graves, pessimus quique in occasionem praedarum, volgus, ut mos est, cuiuscumque motus novi cupidum; et obsequia meliorum nox abstulerat. Resistentem seditioni tribunum et severissimos centurionum obtruncant; rapta arma, nudati gladii; insidentes equis urbem ac Palatium petunt.

81 Erat Othoni celebre convivium primoribus feminis virisque; qui trepidi, fortuitusne militum furor an dolus imperatoris, manere ac deprehendi an fugere et dispergi periculosius foret, modo constantiam simulare, modo formidine detegi, simul Othonis voltum intueri: utque evenit inclinatis ad suspicionem mentibus, cum timeret Otho, timebatur. Sed haud secus discrimine senatus quam suo territus, et praefectos praetorii ad mitigandas militum iras statim miserat, et abire propere omnes e convivio iussit. Tum vero passim magistratus proiectis insignibus, vitata comitum et servorum frequentia senes feminaeque per tenebras diversa urbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta, et ut

1. Fulvus *Borghesi* fulvius F. — Tettius *cf.* II. 85, IV. 39.40 et titius F. — 11. oneraria | F^1. — 12. Inspicionē F^1. — 18. cupidūs F. — 19. seditionē. — 27. adspicionē *cf. vs.* 12.

cuique humillimus cliens, incertas latebras petivere. Militum 82
impetus ne foribus quidem Palatii coërcitus, quo minus convivium inrumperent, ostendi sibi Othonem expostulantes, volnerato Iulio Martiale tribuno et Vitellio Saturnino, praefecto legionis, dum ruentibus obsistunt. Undique arma et minae, modo in centuriones tribunosque, modo in senatum universum, lymphatis caeco pavore animis, et quia neminem unum destinare irae poterant, licentiam in omnes poscentibus, donec Otho contra decus imperii toro insistens precibus et lacrimis aegre cohibuit; redieruntque in castra inviti neque innocentes.

Postera die velut capta urbe clausae domus, rarus per vias populus, maesta plebs; deiecti in terram militum voltus ac plus tristitiae quam paenitentiae. Manipulatim adlocuti sunt Licinius Proculus et Plotius Firmus praefecti, ex suo quisque ingenio mitius aut horridius. Finis sermonis in eo, ut quina milia nummum singulis militibus numerarentur. Tum Otho ingredi castra ausus. Atque illum tribuni centurionesque circumsistunt, abiectis militiae insignibus otium et salutem flagitantes. Sensit invidiam miles, et compositus in obsequium auctores seditionis ad supplicium ultro
postulabat. Otho, quamquam turbidis rebus et diversis mili- 83
tum animis, cum optimus quisque remedium praesentis licentiae posceret, volgus et plures seditionibus et ambitioso imperio laeti per turbas et raptus facilius ad civile bellum inpellerentur, simul reputans non posse principatum scelere quaesitum subita modestia et prisca gravitate retineri, sed discrimine urbis et periculo senatus anxius, postremo ita disseruit. *Neque ut affectus vestros in amorem mei accenderem, commilitones, neque ut animum ad virtutem cohortarer (utraque enim egregie supersunt), sed veni postulaturus a vobis temperamentum vestrae fortitudinis et erga me modum caritatis. Tumultus proximi initium non cupiditate vel odio, quae multos*

2. palati // F *cf.* p. 17.29 quomi | in; F. — 15. Proculus *Rhen.* et proculus F. — 22. postulauat F. — quãnquã F1. — 33. cupiditate *cdd. seq.* cupidite F cupidine *Nipp. cum ed. princ.*

exercitus in discordiam egere, ac ne detrectatione quidem aut formidine periculorum, nimia pietas vestra acrius quam considerate excitavit. Nam saepe honestas rerum causas, ni iudicium adhibeas, perniciosi exitus consecuntur. Imus ad bellum. Num omnes nuntios palam audiri, omnia consilia cunctis praesentibus tractari ratio rerum aut occasionum velocitas patitur? Tam nescire quaedam milites quam scire oportet. Ita se ducum auctoritas, sic rigor disciplinae habet, ut multa etiam centuriones tribunosque tantum iuberi expediat. Si cur iubeantur, quaerere singulis liceat, pereunte obsequio etiam imperium intercidit. An et illic nocte intempesta rapientur arma? unus alterve perditus ac temulentus (neque enim plures consternatione proxima insanisse crediderim) centurionis ac tribuni sanguine manus imbuet,
84 *imperatoris sui tentorium inrumpet? Vos quidem istud pro me; sed in discursu ac tenebris et rerum omnium confusione patefieri occasio etiam adversus me potest. Si Vitellio et satellitibus eius eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes inprecentur, quid aliud quam seditionem et discordiam optabunt? ne miles centurioni, ne centurio tribuno obsequatur, hinc confusi pedites equitesque in exitium ruamus. Parendo potius, commilitones, quam imperia ducum sciscitando res militares continentur; et fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimen quietissimus. Vobis arma et animus sit: mihi consilium et virtutis vestrae regimen relinquite. Paucorum culpa fuit, duorum poena erit: ceteri abolete memoriam foedissimae noctis. Nec illas adversus senatum voces ullus usquam exercitus audiat. Caput imperii et decora omnium provinciarum ad poenam vocare non hercule illi, quos cum maxime Vitellius in nos ciet, Germani audeant: ulline Italiae alumni et Romana vere iuventus ad sanguinem et caedem depoposcerit ordinem, cuius splendore et gloria sordes et obscuritatem Vitellianarum partium praestringimus? Nationes aliquas occupavit Vitellius, imaginem quandam*

---

2. considerate *Walther* c̃siderat F consideratius *cdd. seq.* — 4. consecuntur F. — 9. si cur *Agricola* sic ubi F. — 17. eligengi F[1]. — quem] quȩ F. — 19. nec centurio F. — 26. senatūs F (s *delata est*). — 30. depoposcerit F depoposcerint *Gronov.* — 31. praestringimus F ꝑstringim; F.

exercitus habet: senatus nobiscum est. Sic fit, ut hinc res publica, inde hostes rei publicae constiterint. Quid? vos pulcherrimam hanc urbem domibus et tectis et congestu lapidum stare creditis? Muta ista et inanima intercidere ac reparari promisca sunt: aeternitas rerum et pax gentium et mea cum vestra salus incolumitate senatus firmatur. Hunc auspicato a parente et conditore urbis nostrae institutum et a regibus usque ad principes continuum et inmortalem, sicut a maioribus accepimus, sic posteris tradamus. Nam ut ex vobis senatores, ita ex senatoribus principes nascuntur. Et oratio apta ad perstringendos 85 mulcendosque militum animos, et severitatis modus (neque enim in plures quam in duos animadverti iusserat) grate accepta, compositique ad praesens, qui coërceri non poterant.

Non tamen quies urbi redierat: strepitus telorum et facies belli, militibus ut nihil in commune turbantibus, ita sparsis per domos occulto habitu et maligna cura in omnes, quos nobilitas aut opes aut aliqua insignis claritudo rumoribus obiecerat: Vitellianos quoque milites venisse in urbem ad studia partium noscenda plerique credebant. Unde plena omnia suspicionum et vix secreta domuum sine formidine. Sed plurimum trepidationis in publico, ut quemque nuntium fama adtulisset, animum voltumque conversis, ne diffidere dubiis ac parum gaudere prosperis viderentur. Coacto vero in curiam senatu arduus rerum omnium modus, ne contumax silentium, ne suspecta libertas; et privato Othoni nuper atque eadem dicenti nota adulatio. Igitur versare sententias et huc atque illuc torquere, hostem et parricidam Vitellium vocantes, providentissimus quisque volgaribus conviciis; quidam vera probra iacere, in clamore tamen, et ubi plurimae voces, aut tumultu verborum sibi

---

2. inde] in F. — 4. multa F. — inanima *Lips.* inania F. — promiscue possunt *cdd. seq.* — 8. sicamatorib; — 9. exenatorib; F. — 10. oratio apta ad perstringendos *Meiser* oratio pod pstringendos F. — 14. urbi *Rhen.* urbis F. — 15. belli] belli et F. — 21. ut *cdd. seq.* uim F quenq; F. — 24. arduū F. — 25. priuata F[1]. — 26. dicenti *Lips.* dicendi F.

86 ipsi obstrepentes. Prodigia insuper terrebant diversis auctoribus volgata: in vestibulo Capitolii omissas habenas bigae, cui Victoria institerat; erupisse cella Iunonis maiorem humana speciem; statuam divi Iulii in insula Tiberini amnis sereno et immoto die ab Occidente in Orientem conversam; prolocutum in Etruria bovem, insolitos animalium partus et plura alia, rudibus saeculis etiam in pace observata, quae nunc tantum in metu audiuntur. Sed praecipuus et cum praesenti exitio etiam futuri pavor subita inundatione Tiberis; qui immenso auctu, proruto ponte sublicio ac strage obstantis molis refusus, non modo iacentia et plana urbis loca, sed secura eiusmodi casuum implevit. Rapti e publico plerique, plures in tabernis et cubilibus intercepti; fames in volgus inopia quaestus et penuria alimentorum; corrupta stagnantibus aquis insularum fundamenta, dein remeante flumine dilapsa; utque primum vacuus a periculo animus fuit, id ipsum, quod paranti expeditionem Othoni campus Martius et via Flaminia, iter belli, esset obstructum, a fortuitis vel naturalibus causis in prodigium et omen imminentium cladium vertebatur.

87 Otho lustrata urbe et expensis belli consiliis, quando Poeninae Cottiaeque Alpes et ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonensem Galliam adgredi statuit, classe valida et partibus fida, quod reliquos caesorum ad pontem Mulvium et saevitia Galbae in custodia habitos in numeros legionis composuerat, facta et ceteris spe honoratae in posterum militiae. Addidit classi urbanas cohortes et plerosque e praetorianis, viris et robur exercitus

4. specie F. — 6. insolitas F[1]. — 10. proruto *Gronov.* prorupto F. — 13. et] ex F. — 14. *post* In uolgu[s] *incipit altera lacuna cod.* F, *quae pergit ad l.* II. 2 Cyprum. *In margine inferiore fol.* 59 *v. recens manus scripsit:* hic deficit unum folium dimittatur spatium pro dicto folio. — 16. ut qui *ab*[1]. — 21. belli *Rhen.* bello *ab.* — 22. Penninae *ab.* — coctiaeq; *ab* — 25. caesarum ab[1]. — Muluium *Bekker.* miluium *a* milinum *b.* — custodiam *ab*[1]. — 27. spe *Gronov.* spes *ab.* — honoratae *ab* honoratioris *uulgo.* — 28. et *Lips.* ut *ab.*

atque ipsis ducibus consilium et custodes. Summa expediti-
onis Antonio Novello, Suedio Clementi primipilaribus,
Aemilio Pacensi, cui ademptum a Galba tribunatum reddi-
derat, permissa; curam navium Moschus libertus retinebat
ad observandam honestiorum fidem immutatus. Peditum
equitumque copiis Suetonius Paulinus, Marius Celsus, An-
nius Gallus rectores destinati. Sed plurima fides Licinio
Proculo, praetorii praefecto. Is urbanae militiae impiger,
bellorum insolens, auctoritatem Paulini, vigorem Celsi,
maturitatem Galli, ut cuique ⟨uirtus⟩ erat, criminando,
quod facillimum factu est, pravus et callidus bonos et
modestos anteibat. Sepositus per eos dies Cornelius Dola- 88
bella in coloniam Aquinatem, neque arta custodia neque
obscura, nullum ob crimen, sed vetusto nomine et propin-
quitate Galbae monstratus. Multos e magistratibus, magnam
consularium partem Otho non participes aut ministros bello,
sed comitum specie secum expedire iubet; in quis et Lucium
Vitellium, eodem quo ceteros cultu, nec ut imperatoris
fratrem nec ut hostis.

Igitur motae urbis curae; nullus ordo metu aut periculo
vacuus. Primores senatus aetate invalida et longa pace desi-
des, segnis et oblita bellorum nobilitas, ignarus militiae
eques, quanto magis occultare et abdere pavorem nitebantur,
manifestius pavidi. Nec deerant e contrario, qui ambitione
stolida conspicua arma, insignes equos, quidam luxuriosos
apparatus conviviorum et irritamenta libidinum ut instru-
mentum belli mercarentur. Sapientibus quietis et rei publi-
cae cura; levissimus quisque et futuri improvidus spe vana
tumens; multi, afflicta fide in pace anxii, turbatis rebus
alacres et per incerta tutissimi. Sed volgus et magnitudine 89

---

2. suelio *ab.* — 3. emulio *ab.* — 4. Moschus *Orell* oschus *ab.* — 5. immutatus *ab* inuitatus *Guelf. Bud.* [immutatus] *cum Mureto Nipp.* impositus *Ernesti.* — 10. ⟨uirtus⟩ *inserui cf.* 55.74. — 21. inualida *ab.* — 22. bellorum *omis. ab*[1]. — 26. instrumentum *ab* instrumenta *Nipp. Meiser.* — 29. multis afflicta fides *ab.* — anxii *Nolte* ac si *ab.*

nimia communium curarum expers populus sentire paulatim belli mala, conversa in militum usum omni pecunia, intentis alimentorum pretiis; quae motu Vindicis haud perinde plebem attriverant, secura tum urbe et provinciali bello, quod inter legiones Galliasque velut externum fuit. Nam ex quo divus Augustus res Caesarum composuit, procul et in unius sollicitudinem aut decus populus Romanus bellaverat; sub Tiberio et Gaio tantum pacis adversa ⟨ad⟩ rem publicam pertinuere; Scriboniani contra Claudium incepta simul audita et coërcita; Nero nuntiis magis et rumoribus quam armis depulsus. Tum legiones classesque et, quod raro alias, praetorianus urbanusque miles in aciem deducti; Oriens Occidensque, et quicquid utrimque virium est, a tergo: si ducibus aliis bellatum foret, longo bello materia.

Fuere, qui proficiscenti Othoni moras religionemque nondum conditorum ancilium afferrent: aspernatus est omnem cunctationem ut Neroni quoque exitiosam; et Caecina iam
90 Alpes transgressus extimulabat. Pridie idus Martias commendata patribus re publica reliquias Neroniarum sectionum, nondum in fiscum conversas, revocatis ab exilio concessit, iustissimum donum et in speciem magnificum, sed festinata iam pridem exactione usu sterile. Mox vocata contione, maiestatem urbis et consensum populi ac senatus pro se attollens, adversum Vitellianas partes modeste disseruit, inscitiam potius legionum quam audaciam increpans, nulla Vitellii mentione, sive ipsius ea moderatio, seu scriptor orationis sibi metuens contumeliis in Vitellium abstinuit, quando, ut in consiliis militiae Suetonio Paulino et Mario Celso, ita in rebus urbanis Galeri Trachali ingenio Othonem uti credebatur; et erant, qui genus ipsum orandi noscerent,

---

3. proinde *ab*. — 7. in *omis. ab*[1]. — 8. ad rem publicam pertinuere *Halm* r. p. pertinuere *ab* rem publicam perculere *Meiser* rei publicae pertimuere *Orell.* (pertimuere *habent quinque cdd. seq.*) — 9. inepta ab[1]. — 13. quicquid F. — 16. ancilium scutum uel arma caelestia *ab* (b[2] *glossam punctis delet*). — 22. sterile *Lips.* sterili *ab*.

crebro fori usu celebre et ad implendas populi aures latum et sonans. Clamor vocesque volgi ex more adulandi, nimiae et falsae: quasi dictatorem Caesarem aut imperatorem Augustum prosequerentur, ita studiis votisque certabant, nec metu aut amore; sed ex libidine servitii, ut in familiis, privata cuique stimulatio et vile iam decus publicum. Profectus Otho quietem urbis curasque imperii Salvio Titiano fratri permisit.

---

6. simulatio *ab.* — 8. *post* permisit *b habet* Cornelii Taciti liber XVII explicit incipit XVIII, *in* a *nulla est subscriptio.*

P. CORNELI TACITI

HISTORIARUM

LIBER SECUNDUS.

Struebat iam fortuna in diversa parte terrarum initia causasque imperio, quod varia sorte laetum rei publicae aut atrox, ipsis principibus prosperum vel exitio fuit. Titus Vespasianus, e Iudaea incolumi adhuc Galba missus a patre, causam profectionis officium erga principem et maturam petendis honoribus iuventam ferebat; sed volgus fingendi avidum disperserat accitum in adoptionem. Materia sermonibus senium et orbitas principis et intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multos destinandi: augebat famam ipsius Titi ingenium quantaecumque fortunae capax, decor oris cum quadam maiestate, prosperae Vespasiani res, praesaga responsa et inclinatis ad credendum animis loco ominum etiam fortuita. Ubi Corinthi, Achaiae urbe, certos nuntios accepit de interitu Galbae, et aderant, qui arma Vitellii bellumque affirmarent, anxius animo paucis amicorum adhibitis cuncta utrimque perlustrat. Si pergeret in urbem, nullam officii gratiam in alterius honorem suscepti; ac se Vitellio sive Othoni obsidem fore. Sin rediret, offensam haud dubiam victoris, sed incertam adhuc victoriam et concedente in partes patre filium excusatum. Sin Vespasia-

---

2. uaria sorte *Lips.* uarie ortum *a b.* — 10. decor oris *Rhen.* decoris *ab.* – 12. ominum G omnium *ab.* — 13. fortuita *Grotius* fortuna *ab.* — 19. sed *Rhen.* et *ab.* — incertam adhuc victoriam G[2] incertam adhuc victoris *ab.* — 20. patriae *ab.*

nus rem publicam susciperet, obliviscendum offensarum de
bello agitantibus. His ac talibus inter spem metumque 2
iactatum spes vicit. Fuerunt, qui accensum desiderio Bere-
nices reginae vertisse iter crederent; neque abhorrebat a
Berenice iuvenilis animus, sed gerendis rebus nullum ex eo
impedimentum: laetam voluptatibus adulescentiam egit, suo
quam patris imperio moderatior. Igitur oram Achaiae et
Asiae ac laeva maris praevectus, Rhodum et Cyprum insu-
las, inde Syriam audentoribus spatiis petebat. Atque illum
cupido incessit adeundi visendique templum Paphiae Vene-
ris, inclitum per indigenas advenasque. Haud fuerit longum
initia religionis, templi ritum, formam deae (neque enim
alibi sic habetur) paucis disserere.

Conditorem templi regem Aëriam vetus memoria, quidam 3
ipsius deae nomen id perhibent: fama recentior tradit a
Cinyra sacratum templum, deamque ipsam conceptam mari
huc adpulsam; sed scientiam artemque haruspicum accitam
et Cilicem Tamiram intulisse atque ita pactum, ut familiae
utriusque posteri caerimoniis praesiderent. Mox, ne honore
nullo regium genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa,
quam intulerant, scientia hospites cessere: tantum Cinyrades
sacerdos consulitur. Hostiae, ut quisque vovit, sed mares
deliguntur: certissima fides haedorum fibris. Sanguinem arae
obfundere vetitum: precibus et igne puro altaria adolentur,
nec ullis imbribus, quanquam in aperto, madescunt. Simu-
lacrum deae non effigie humana: continuus orbis latiore
initio tenuem in ambitum metae modo exsurgens; et ratio
in obscuro.

Titus spectata opulentia donisque regum, quaeque alia 4
laetum antiquitatibus Graecorum genus incertae vetustati

---

3. Berenices *et* Berenice *Lips.* beronices *et* beronice *ab.* — 6. expedimentum *ab*[1]. — 7. moderatior *ab* modestior G. — 8. *ab* insulas *denuo incipit post alteram lacunam* F *fol.* 60. — 12. ritum *Dureau de Lamalle* situm F. — 14. Aeriam *Rhen. cf. Ann.* 3.62 uerian; F. — 18. et Cilicem *Rhen.* et cilicen F e Cilicia *Nipp. cum Puteolano.* — 20. ipsā F[1]. — 21. intulerat F. — 25. quānquā F[1]. — 27. meta.

adfingit, de navigatione primum consuluit. Postquam pandi viam et mare prosperum accepit, de se per ambages interrogat caesis compluribus hostiis. Sostratus (sacerdotis id nomen erat) ubi laeta et congruentia exta magnisque con sultis adnuere deam videt, pauca in praesens et solita respondens, petito secreto futura aperit. Titus aucto animo ad patrem pervectus; suspensis provinciarum et exercituum mentibus ingens rerum fiducia accessit.

Profligaverat bellum Iudaicum Vespasianus, obpugnatione Hierosolymorum reliqua, duro magis et arduo opere ob ingenium montis et pervicaciam superstitionis, quam quo satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset. Tres, ut supra memoravimus, ipsi Vespasiano legiones erant, exercitae bello: quattuor Mucianus obtinebat in pace; sed aemulatio et proximi exercitus gloria depulerat segnitiam, quantumque illis roboris discrimina et labor, tantum his vigoris addiderat integra quies et inexpertus belli labor. Auxilia utrique cohortium alarumque et classes regesque ac
5 nomen dispari fama celebre. Vespasianus acer militiae, anteire agmen, locum castris capere, noctu diuque consilio ac, si res posceret, manu hostibus obniti, cibo fortuito, veste habituque vix a gregario milite discrepans; prorsus, si avaritia abesset, antiquis ducibus par; Mucianum e contrario magnificentia et opes et cuncta privatum modum supergressa extollebant; aptior sermone, dispositu provisuque civilium rerum peritus: egregium principatus temperamentum, si demptis utriusque vitiis solae virtutes miscerentur. Ceterum hic Syriae, ille Iudaeae praepositus, vicinis provinciarum administrationibus invidia discordes, exitu demum Neronis positis odiis in medium consuluere, primum per amicos: dein praecipua concordiae fides Titus prava certa-

2. deseperā | baIes F. — 3. sacerdotis F *(fuit* sacerdotib;) — 7. pervectus; suspensis *secundum Muretum* (pervectus. Suspensis), *plerique editores continuant sententiam.* — 9. Iudaei cū F. — 17. inexpertus belli labor *scripsi cum textu Rhenani* inexperti belli labor F inexpertum bellum *Nipp. alii alia.* — 20. ⟨ipse⟩ capere *Pluygers cll.* Agric. 20. — 27. uiriusq; — 29. exitū F[1].

mina communi utilitate aboleverat, natura atque arte compositus alliciendis etiam Muciani moribus. Tribuni centurionesque et volgus militum industria licentia, per virtutes per voluptates, ut cuique ingenium, adsciscebantur. Antequam 6
Titus adventaret, sacramentum Othonis acceperat uterque exercitus, praecipitibus, ut adsolet, nuntiis et tarda mole civilis belli, quod longa concordia quietus Oriens tunc primum parabat. Namque olim validissima inter se civium arma in Italia Galliave viribus Occidentis coepta; et Pompeio Cassio Bruto Antonio, quos omnes trans mare secutum est civile bellum, haud prosperi exitus fuerant; auditique saepius in Syria Iudaeaque Caesares quam inspecti. Nulla seditio legionum; tantum adversus Parthos minae, vario eventu. Et proximo civili bello turbatis aliis inconcussa ibi pax; dein fides erga Galbam. Mox, ut Othonem ac Vitellium scelestis armis res Romanas raptum ire volgatum est, ne penes ceteros imperii praemia, penes ipsos tantum servitii necessitas esset, fremere miles et vires suas circumspicere. Septem legiones statim et cum ingentibus auxiliis Syria Iudaeaque; inde continua Aegyptus duaeque legiones, hinc Cappadocia Pontusque, et quicquid castrorum Armeniis praetenditur, Asia et ceterae provinciae nec virorum inopes et pecuniae opulentae, quantum insularum mari cingitur et parando interim bello secundum tutumque ipsum mare.
Non fallebat duces impetus militum, sed bellantibus aliis 7
placuit expectari. Bellorum civilium victores victosque numquam solida fide coalescere; nec referre, Vitellium an Othonem superstitem fortuna faceret. Rebus secundis etiam egregios duces insolescere: socordiam his, ignaviam, luxuriem; et suismet vitiis alterum bello, alterum victoria periturum. Igitur arma in occasionem distulere, Vespasianus

---

6. praecipitibus *a* precib; F. — 8. ualidissimā F1. — 12. aditique F. — 21. quicquit F. — 23. [et] *Halm cum Acidalio.* — 26. bellorum civilium *Ritter* bellū. cūln F. — 27. solidā F1. — 29. socordiam *Pluygers* discordiam F discordia militis, ignavia luxurie *Madvig.* luxurię F.

Mucianusque nuper, ceteri olim mixtis consiliis; optimus quisque amore rei publicae: multos dulcedo praedarum stimulabat, alios ambiguae domi res. Ita boni malique causis diversis, studio pari bellum omnes cupiebant.

8 Sub idem tempus Achaia atque Asia falso exterritae, velut Nero adventaret, vario super exitu eius rumore, eoque pluribus vivere eum fingentibus credentibusque. Ceterorum casus conatusque in contextu operis dicemus: tunc servus e Ponto sive, ut alii tradidere, libertinus ex Italia, citharae et cantus peritus, unde illi super similitudinem oris propior ad fallendum fides, adiunctis desertoribus, quos inopia vagos ingentibus promissis corruperat, mare ingreditur; ac vi tempestatum Cythnum insulam detrusus et militum quosdam ex Oriente commeantium adscivit vel abnuentes interfici iussit, et spoliatis negotiatoribus mancipiorum valentissimum quemque armavit. Centurionemque Sisennam, dextras, concordiae insignia, Syriaci exercitus nomine ad praetorianos ferentem, variis artibus adgressus est, donec Sisenna clam relicta insula trepidus et vim metuens aufugeret. Inde late terror; multi ad celebritatem nominis erecti rerum novarum cupidine et odio praesentium. Gliscentem
9 in dies famam fors discussit. Galatiam ac Pamphyliam provincias Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat: datae e classe Misenensi duae triremes ad prosequendum, cum quibus Cythnum insulam tenuit; nec defuere, qui trierarchos nomine Neronis accirent. Is in maestitiam compositus et fidem suorum quondam militum invocans, ut eum in Syria aut Aegypto sisterent, orabat. Trierarchi nutantes, seu dolo, adloquendos sibi milites et paratis omnium animis reversuros firmaverunt. Sed Asprenati cuncta ex fide nuntiata; cuius cohortatione expugnata navis et interfectus, quisquis ille erat. Corpus, insigne oculis coma-

---

10. promptior *Freinsheim* pronior *Heins.* — 19. afugeret F. — 20. erecti *Weissenborn* erectis F. — 25. Cythnum *Froben* scithinū F. — 28. syriā F[1] *sed* egypto. — trierarchis F trierarchi seu *Ernesti.* — 30. asprenatis F. — 32. quisq; F — corpus F caput *Wurm.*

que et torvitate vultus, in Asiam atque inde Romam pervectum est.

In civitate discordi et ob crebras principum mutationes 10
inter libertatem ac licentiam incerta parvae quoque res magnis motibus agebantur. Vibius Crispus, pecunia potentia ingenio inter claros magis quam inter bonos, Annium Faustum equestris ordinis, qui temporibus Neronis delationes factitaverat, ad cognitionem senatus vocabat. Nam recens Galbae principatu censuerant patres, ut accusatorum causae noscerentur. Id senatus consultum varie iactatum et, prout potens vel inops reus inciderat, infirmum aut validum retinebat adhuc terroris ⟨aliquid⟩ et propria vi Crispus incubuerat delatorem fratris sui pervertere; traxeratque magnam senatus partem, ut indefensum et inauditum dedi ad exitium postularent. Contra apud alios nihil aeque reo proderat quam nimia potentia accusatoris: dari tempus, edi crimina, quamvis invisum ac nocentem more tamen audiendum censebant. Et valuere primo, dilataque in paucos dies cognitio; mox damnatus est Faustus, nequaquam eo assensu civitatis, quem pessimis moribus meruerat: quippe ipsum Crispum easdem accusationes cum praemio exercuisse meminerant, nec poena criminis, sed ultor displicebat.

Laeta interim Othoni principia belli, motis ad imperium 11
eius e Dalmatia Pannoniaque exercitibus. Fuere quattuor legiones, e quibus bina milia praemissa; ipsae modicis intervallis sequebantur, septima a Galba conscripta, veteranae undecima ac tertia decima et praecipui fama quartadecumani, rebellione Britanniae compressa: addiderat gloriam Nero eligendo ut potissimos; unde longa illis erga Neronem fides et erecta in Othonem studia. Sed quo plus virium ac roboris, e fiducia tarditas inerat. Agmen legionum alae

---

3. ob] hoc F. — 8. cognationē F. — 9. recens F recenti *Nipp.* — principatū F. — 12. ad hunc | F t̄roris F ⟨aliquid⟩ *inseruit Iacob nisi quod scribit* ⟨aliquid⟩ terroris; retinebatur adhuc terrori *Acidalius* retinebatur. At tunc terrore *Nipp.* — 14. indefensūs F (s *deleta est*).

cohortesque praeveniebant et ex ipsa urbe haud spernenda manus, quinque praetoriae cohortes et equitum vexilla cum legione prima ac deforme insuper auxilium, duo milia gladiatorum, sed per civilia arma etiam severis ducibus usurpatum. His copiis rector additus Annius Gallus, cum Vestricio Spurinna ad occupandas Padi ripas praemissus, quoniam prima consiliorum frustra ceciderant, transgresso iam Alpes Caecina, quem sisti intra Gallias posse speraverat. Ipsum Othonem comitabantur speculatorum lecta corpora cum ceteris praetoriis cohortibus, veterani e praetorio, classicorum ingens numerus. Nec illi segne aut corruptum luxu iter, sed lorica ferrea usus est, et ante signa pedes ire, horridus incomptus famaeque dissimilis.

12 Blandiebatur coeptis fortuna, possesso per naues mari et maiore ⟨orae⟩ Italiae parte penitus usque ad initium maritimarum Alpium; quibus temptandis adgrediendaeque provinciae Narbonensi Suedium Clementem, Antonium Novellum, Aemilium Pacensem duces dederat. Sed Pacensis per licentiam militum vinctus; Antonio Novello nulla auctoritas: Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, ut adversus modestiam disciplinae corruptius, ita proeliorum avidus. Non Italia adiri nec loca sedesque patriae videbantur: tamquam externa litora et urbes hostium urere vastare rapere, eo atrocius, quod nihil usquam provisum adversum metus. Pleni agri, apertae domus; occursantes domini iuxta coniuges et liberos securitate pacis et belli malo circumveniebantur. Maritimas tum Alpes tenebat procurator Marius Maturus. Is concita gente (nec deest iuventus) arcere provinciae finibus Othonianos intendit; sed primo impetu caesi disiectique

---

1. cohortisq; F[1]. — 2. quitum F[1]. — 12. pedes ire *Madvig cuius lectio firmatur eo quod* 59.16 *et* 67.14 Treuirorum *abiit in* ire uirorum; pedestre F hor | dus Inconptus F. — 14. possesso per naues mari et maiore *Spengel* possessa per mare et naves et maiore F. — 15. ⟨orae⟩ *inser. Madvig* partes F (s *deleta est*). — 17. narbonensis F. — 21. corruptius F corruptus G, *Ritter*, *Nipp.* — 22. adiris (s *deleta est*). — 26. pacis [et] belli *Acidalius*. — 27. Marti mastū F.

montani, ut quibus temere collectis, non castra, non ducem noscitantibus neque in victoria decus esset neque in fuga flagitium. 13 Irritatus eo proelio Othonis miles vertit iras in municipium Albintimilium. Quippe in acie nihil praedae, inopes agrestes et vilia arma; nec capi poterant, pernix genus et gnari locorum: sed calamitatibus insontium expleta avaritia. Auxit invidiam praeclaro exemplo femina Ligus, quae filio abdito, cum simul pecuniam occultari milites credidissent eoque per cruciatus interrogarent, ubi filium occuleret, uterum ostendens ⟨ibi⟩ latere respondit, nec ullis deinde terroribus aut morte constantiam vocis egregiae mutavit.

14 Imminere provinciae Narbonensi, in verba Vitellii adactae, classem Othonis trepidi nuntii Fabio Valenti attulere; aderant legati coloniarum auxilium orantes. Duas Tungrorum cohortes, quattuor equitum turmas, universam Treverorum alam cum Iulio Classico praefecto misit; e quibus pars in colonia Foroiuliensi retenta, ne omnibus copiis in terrestre iter versis vacuo mari classis adceleraret. Duodecim equitum turmae et lecti e cohortibus adversus hostem iere; quibus adiuncta Ligurum cohors, vetus loci auxilium, et quingenti Pannonii, nondum sub signis. Nec mora proelio, sed acie ita instructa, ut pars classicorum mixtis paganis in colles mari propinquos exurgeret, quantum inter colles ac litus aequi loci, praetorianus miles expleret, in ipso mari ut adnexa classis et pugnae parata conversa et minaci fronte praetenderetur: Vitelliani, quibus minor peditum vis, in equite robur, Alpinos proximis iugis, cohortes densis ordinibus post equitem locant. Treverorum turmae obtulere se hosti incaute, cum exciperet contra veteranus miles, simul

---

4. Albintimilium *Puteolanus* albiniti militū (tū *deletum est*) F. — 5. uilla F. — 7. ausit F. — 10. ⟨ibi⟩ *Ernesti.* — 13. audactā e F. — 16. uniūsa mire uirorū F *cf.* 58.12. — 21. quingentis F. — 22. ⟨ab othonianis⟩ *inserit Nipp. post* sed, *uocabulum uero* classicorum *satis indicat Othonianos* acie F acies *Ruperti*, *Nipp. Meis.* — 23. paginis F. — 25. ⟨et urbanus⟩ *Nipp. add. ex* I. 87. — 29. quitem F tre uirorum F *cf.* 58.12.

a latere saxis urgeret apta ad iaciendum etiam paganorum manus, qui sparsi inter milites, strenui ignavique, in victoria idem audebant. Additus perculsis terror invecta in terga pugnantium classe. Ita undique clausi; deletaeque omnes copiae forent, ni victorem exercitum attinuisset obscurum
15 noctis, obtentui fugientibus. Nec Vitelliani, quamquam victi, quievere: accitis auxiliis securum hostem ac successu rerum socordius agentem invadunt. Caesi vigiles, perrupta castra, trepidatum apud navis, donec sidente paulatim metu, occupato iuxta colle defensi, mox irrupere. Atrox ibi caedes, et Tungrarum cohortium praefecti, sustentata diu acie, telis obruuntur. Ne Othonianis quidem incruenta victoria fuit, quorum inprovide secutos conversi equites circumvenerunt. Ac velut pactis indutiis, ne hinc classis, inde eques subitam formidinem inferrent, Vitelliani retro Antipolim, Narbonensis Galliae municipium, Othoniani Albigaunum interioris Liguriae revertere.

16 Corsicam ac Sardiniam ceterasque proximi maris insulas fama victricis classis in partibus Othonis tenuit; sed Corsicam prope adflixit Decumi Pacarii procuratoris temeritas, tanta mole belli nihil in summam profutura, ipsi exitiosa: namque Othonis odio iuvare Vitellium Corsorum viribus statuit, inani auxilio, etiam si provenisset. Vocatis principibus insulae consilium aperit et contra dicere ausos Claudium Pyrrhicum, trierarchum Liburnicarum ibi navium, Quintium Certum, equitem Romanum, interfici iubet. Quorum morte exterriti, qui aderant, simul ignara et alieni metus socia imperitorum turba, in verba Vitellii iuravere. Sed ubi dilectum agere Pacarius et inconditos homines fatigare militiae muneribus occepit, laborem insolitum perosi infirmitatem suam reputabant: insulam esse, quam incolerent, et longe Germaniam viresque legionum; direptos vastatosque classe,

---

4. om̃is F. — 6. obtenui F. — 9. sidentẽ F. — 11. Tungrorum *Spengel.* — 14. nec F[1]. — 21. summam *Rhen.* sūma F. — 22. nanq; F. — iuvare] Iurauere F. — 25. phyrricū F. — 28. imperatorū F. — 29. picariūs F (-*deletum est*).

etiam quos cohortes alaeque protegerent. Et aversi repente animi, nec tamen aperta vi: aptum tempus insidiis legere. Digressis, qui Pacarium frequentabant, nudus et auxilii inops balineis interficitur; trucidati et comites. Capita, ut hostium, ipsi interfectores ad Othonem tulere; neque eos aut Otho praemio affecit aut puniit Vitellius, in multa conluvie rerum maioribus flagitiis permixtos.

Aperuerat iam Italiam bellumque transmiserat, ut supra 17 I.
memoravimus, ala Siliana, nullo apud quemquam Othonis favore, nec quia Vitellium mallent; sed longa pax ad omne servitium fregerat, facilis occupantibus et melioribus incuriosos. Florentissimum Italiae latus, quantum inter Padum Alpesque camporum et urbium, armis Vitellii (namque et praemissae a Caecina cohortes advenerant) tenebatur. Capta Pannoniorum cohors apud Cremonam; intercepti centum equites ac mille classici inter Placentiam Ticinumque. Quo successu Vitellianus miles non iam flumine aut ripis arcebatur: inritabat quin etiam Batavos Transrhenanosque Padus ipse; quem repente contra Placentiam transgressi raptis quibusdam exploratoribus ita ceteros terruere, ut adesse omnem Caecinae exercitum trepidi ac falsi nuntiarent. Cer- 18
tum erat Spurinnae (is enim Placentiam obtinebat) necdum venisse Caecinam, et si propinquaret, coërcere intra munimenta militem nec tres praetorias cohortes et mille vexillarios cum paucis equitibus veterano exercitui obicere. Sed indomitus miles et belli ignarus correptis signis vexillisque ruere et retinenti duci tela intentare spretis centurionibus tribunisque: quin prodi Othonem et accitum Caecinam clamitabant. Fit temeritatis alienae comes Spurinna, primo coactus, mox velle simulans, quo plus auctoritatis inesset consiliis, si seditio mitesceret. Postquam ⟨non iam⟩ in con- 19

---

3. picariū F. — 8. Italiam *Rhen.* Italia F. — 9. quenquā F. — 11. melioribus *cf. Ann.* 14.38 — tris F. — 28. *post* tribunisque F *habet* prouidentiā ducis laudari, *seclusit Muretus.* — quin *Agricola* qui F. — prodi *Bekker* pro (*siglo enuntiatum*) F. — 31. ⟨non iam⟩ *inseruit Meiser e conspectu Heraeus.*

spectu Padus et nox appetebat, vallari castra placuit. Is labor urbano militi insolitus contundit animos. Tum vetustissimus quisque castigare credulitatem suam, metum ac discrimen ostendere, si cum exercitu Caecina patentibus campis tam paucas cohortes circumfudisset. Iamque totis castris modesti sermones et inserentibus se centurionibus tribunisque laudari providentia ducis, quod coloniam virium et opum validam robur ac sedem bello legisset. Ipse postremo Spurinna non tam culpam exprobrans quam rationem ostendens, relictis exploratoribus ceteros Placentiam reduxit minus turbidos et imperia accipientes. Solidati muri, propugnacula addita, auctae turres, provisa parataque non arma modo, sed obsequium et parendi amor; quod solum illis partibus defuit, cum virtutis haud paeniteret.

20 At Caecina, velut relicta post Alpes saevitia ac licentia, modesto agmine per Italiam incessit. Ornatum ipsius municipia et coloniae in superbiam trahebant, quod versicolori sagulo, bracas, barbarum tegimen, indutus togatos alloqueretur; uxorem autem eius Saloninam, quamquam in nullius iniuriam insignis equo ostroque veheretur, tamquam laesi gravabantur, insita mortalibus natura recentem aliorum felicitatem acribus oculis introspicere modumque fortunae a nullis magis exigere, quam quos in aequo viderunt. Caecina Padum transgressus, temptata Othonianorum fide per conloquium et promissa, isdem petitus, postquam pax et concordia speciosis et inritis nominibus iactata sunt, consilia curasque in oppugnationem Placentiae magno terrore vertit, gnarus, ut initia belli provenissent, famam in cetera fore.

21 Sed primus dies impetu magis quam veterani exercitus artibus transactus: aperti incautique muros subiere, cibo vinoque

---

7. prouidentia *Gronov.* prouidentiā F. — 9. ratione F rationem *Nipp.* — 10. extendens F (*sed in* ostendens *mutatum*). — 17. ūsicoloris F[1]. — 18. tegimēn *cf.* I. 79, Ann. II. 21, III. 43 tecgm̄ F. — 19. autem] aū F *in mg.* q°q; — ⟨quod⟩ quamquam *Classen.* — 20. insignis F insigni *Nipp. Meis. cum Puteolano, aliter* c. 89 *et Ann.* III. 45. — 23. quos Inequos F. — 28. fama F. — 30. ciuos (s *deleta est*) F.

praegraves. In eo certamine pulcherrimum amphitheatri opus, situm extra muros, conflagravit, sive ab oppugnatoribus incensum, dum faces et glandes et missilem ignem in obsessos iaculantur, sive ab obsessis, dum intorta regerunt. Municipale volgus, pronum ad suspiciones, fraude inlata ignis alimenta credidit a quibusdam e vicinis coloniis, invidia et aemulatione, quod nulla in Italia moles tam capax foret. Quocumque casu accidit, dum atrociora metuebantur, in levi habitum, reddita securitate, tamquam nihil gravius pati potuissent, maerebant. Ceterum multo suorum cruore pulsus Caecina, et nox parandis operibus adsumpta: Vitelliani pluteos cratesque et vineas subfodiendis muris protegendisque obpugnatoribus, Othoniani sudes et inmensas lapidum ac plumbi aerisque moles perfringendis obruendisque hostibus expediunt. Utrimque pudor, utrimque gloria et diversae exhortationes, hinc legionum et Germanici exercitus robur, inde urbanae militiae et praetoriarum cohortium decus attollentium; illi ut segnem et desidem et circo ac theatris corruptum militem, hi peregrinum et externum increpabant; simul Othonem ac Vitellium celebrantes culpantesve uberioribus inter se probris quam laudibus stimulabantur. Vixdum orto die plena propugnatoribus moenia, 22
fulgentes armis virisque campi, densum legionum agmen, sparsa auxiliorum manus altiora murorum sagittis aut saxis incessere, neglecta aut aevo fluxa comminus adgredi: ingerunt desuper Othoniani pila, librato magis et certo ictu adversus temere subeuntes cohortes Germanorum, cantu truci et more patrio nudis corporibus super umeros scuta quatientium. Legionarius pluteis et cratibus tectus subruit

---

3. flandes F. — 4. obsesso F — opsessis F[1]. — intorta regerunt *scripsi* reportans gerunt (gerunt *in ras.* 1 *m.*) *cf.* Ann. III. 78, retorta ingerunt *Gronov.* dum regerunt *Nipp.* dum retro transgerunt *Her.* dum paria regerunt *Meiser.* — 5. fraude /// F. — 6. e] et F. — 7. inuidia et *Muretus* Inuidię F. — 11. absumpta *Muret.* assumpta F *cf.* IV. 60 adsumpta *Nipp.* — 14. *post* perfringendis *Nipp. alii cum cdd. seq. inserunt* operibus. — 23. campis F[1]. — 29. legionariū F.

muros, instruit aggerem, molitur portas: contra praetoriani dispositos ad id ipsum molares ingenti pondere ac fragore provolvunt. Pars subeuntium obruti, pars confixi et exsangues aut laceri: cum augeret stragem trepidatio eoque acrius e moenibus volnerarentur, rediere infracta partium fama. Et Caecina pudore coeptae temere obpugnationis, ne inrisus ac vanus isdem castris adsideret, traiecto rursus Pado Cremonam petere intendit. Tradidere sese abeunti Turullius Cerialis cum compluribus classicis et Iulius Briganticus cum paucis equitum, hic praefectus alae, in Batavis genitus, ille primipilaris et Caecinae haud alienus, quod ordines in Germania duxerat.

23 Spurinna comperto itinere hostium, defensam Placentiam, quaeque acta, et quid Caecina pararet, Annium Gallum per litteras docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiae ducebat, diffisus paucitati cohortium, ne longius obsidium et vim Germanici exercitus parum tolerarent: ubi pulsum Caecinam pergere Cremonam accepit, aegre coërcitam legionem et pugnandi ardore usque ad seditionem progressam Bedriaci sistit. Inter Veronam Cremonamque situs est vicus, duabus iam Romanis cladibus notus infaustusque.

Isdem diebus a Marcio Macro haut procul Cremona prospere pugnatum. Namque promptus animi Marcius transvectos navibus gladiatores in adversam Padi ripam repente effudit. Turbata ibi Vitellianorum auxilia, et ceteris Cremonam fugientibus caesi, qui restiterant. Sed repressus vincentium impetus, ne novis subsidiis firmati hostes fortunam proelii mutarent. Suspectum id Othonianis fuit, omnia ducum facta prave aestimantibus. Certatim, ut quisque animo ignavus, procax ore, Annium Gallum et Suetonium Paulinum

1. praetorianis F. — 5. redire F. — /// partiū F. — 6. inritus *Heraeus.* — 9. breganticus F *cf.* IV. 70. — 16. paucitate (e *in* i *mut. est* F[1] *sed alias semper hoc uerbum cum Dat. iungit Tac.* — 20. beronā F[1]. — 21. infastusq; F. — 23. promptius ãmi F. — 26. resister^{n}at F. — reprehen | sis F. — 28. ducum *Freinsh.* quo | cū F suorum *Doederl.*

et Marium Celsum — nam eos quoque Otho praefecerat — I. 87
variis criminibus incessebant. Acerrima seditionum ac discordiae incitamenta interfectores Galbae: scelere et metu vecordes miscere cuncta, modo palam turbidis vocibus, modo occultis ad Othonem litteris; qui humillimo cuique credulus, bonos metuens trepidabat, rebus prosperis incertus et inter adversa melior. Igitur Titianum fratrem accitum bello praeposuit.

Interea Paulini et Celsi ductu res egregie gestae. Angebant 24
Caecinam nequiquam omnia coepta et senescens exercitus sui fama. Pulsus Placentia, caesis nuper auxiliis, etiam per concursum exploratorum, crebra magis quam digna memoratu proelia, inferior, propinquante Fabio Valente, ne omne belli decus illuc concederet, recuperare gloriam avidius quam consultius properabat. Ad duodecimum a Cremona (locus Castorum vocatur) ferocissimos auxiliarios imminentibus viae lucis occultos componit; equites procedere longius iussi et irritato proelio sponte refugi festinationem sequentium elicere, donec insidiae coorerentur. Proditum id Othonianis ducibus, et curam peditum Paulinus, equitum Celsus sumpsere. Tertiae decimae legionis vexillum, quattuor auxiliorum cohortes et quingenti equites in sinistro locantur; aggerem viae tres praetoriae cohortes altis ordinibus obtinuere; dextra fronte prima legio incessit cum duabus auxiliaribus cohortibus et quingentis equitibus: super hos e praetorio auxiliisque mille equites, cumulus prosperis aut subsidium laborantibus,
ducebantur. Antequam miscerentur acies, terga vertentibus 25
Vitellianis, Celsus doli prudens repressit suos: Vitelliani

1. [nam — praefecerat] *Ritter*. [quoque] *Halm*. eos copiis *Urlichs* aliosque quos *Meis*. — 2. incessebant *Agricola* incesserant F. — 9. Celsi] csilii. — 15. ad duodecimum *cf.* II. 39, III. 15. — 16. Castorum] *cf. Suet. Otho.* 9 castrorū F (*fuit* castrarū). — auxiliarios *scripsi* auxiliarium v̄ *plerique editt.* auxiliarios F *cf.* p. 31.32 *et mox infra.* — 17. iussi *Rhen.* iussit F. — 19. coorerentur *Rhen.* coercerentur F. — 24. ingessit F. — auxiliaribus *Mercier* uexillarib; F. — 25. e] et F.

temere exurgentes cedente sensim Celso longius secuti ultro in insidias praecipitantur. Nam a lateribus cohortes; legionum adversa frons, et subito discursu terga cinxerant equites. Signum pugnae non statim a Suetonio Paulino pediti datum: cunctator natura, et cui cauta potius consilia cum ratione quam prospera ex casu placerent, compleri fossas, aperiri campum, pandi aciem iubebat, satis cito incipi victoriam ratus, ubi provisum foret, ne vincerentur. Ea cunctatione spatium Vitellianis datum in vineas nexu traducum impeditas refugiendi: et modica silva adhaerebat; unde rursus ausi promptissimos praetorianorum equitum interfecere. Volneratur rex Epiphanes, impigre pro Othone

26 pugnam ciens. Tum Othonianus pedes erupit. Protrita hostium acie versi in fugam, etiam qui subveniebant. Nam Caecina non simul cohortes, sed singulas acciverat; quae res in proelio trepidationem auxit, cum dispersos nec usquam validos pavor fugientium abriperet. Orta et in castris seditio, quod non universi ducerentur: vinctus praefectus castrorum Iulius Gratus, tamquam fratri apud Othonem militanti proditionem ageret, cum fratrem eius, Iulium Frontonem tribunum, Othoniani sub eodem crimine vinxissent. Ceterum ea ubique formido fuit apud fugientes occursantes, in acie pro vallo, ut deleri cum universo exercitu Caecinam potuisse, ni Suetonius Paulinus receptui cecinisset, utrisque in partibus percrebruerit. Timuisse se Paulinus ferebat tantum insuper laboris atque itineris, ne Vitellianus miles recens e castris fessos adgrederetur et perculsis nullum retro subsidium foret. Apud paucos ea ducis ratio probata in volgus adverso rumore fuit.

27 Haud proinde id damnum Vitellianos in metum compulit quam ad modestiam composuit; nec solum apud Caecinam, qui culpam in militem conferebat seditioni magis quam proelio paratum: Fabii quoque Valentis copiae (iam enim

1. cedunt | e. F. — 3. cinxerat F. — 15. non ⟨omnes⟩ simul *Pluygers*. — 25. percrebruit F. — 27. periculosis F. — 30. proinde F perinde G, *Ritter*.

Ticinum venerat) posito hostium contemptu et recuperandi
decoris cupidine reverentius et aequalius duci parebant.
Gravis alioquin seditio exarserat, quam altiore initio (neque
enim rerum a Caecina gestarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. Cohortes Batavorum, quas bello Neronis a
quarta decima legione digressas, cum Britanniam peterent,
audito Vitellii motu in civitate Lingonum Fabio Valenti
adiunctas rettulimus, superbe agebant, ut cuiusque legionis
tentoria accessissent, coërcitos a se quartadecimanos, ablatam Neroni Italiam atque omnem belli fortunam in ipsorum
manu sitam iactantes. Contumeliosum id militibus, acerbum
duci; corrupta iurgiis ac rixis disciplina; ad postremum
Valens e petulantia etiam perfidiam suspectabat. Igitur nun- 28
tio adlato pulsam Treverorum alam Tungrosque a classe
Othonis et Narbonensem Galliam circumiri, simul cura socios
tuendi et militari astu cohortes turbidas ac, si una forent,
praevalidas dispergendi, partem Batavorum ire in subsidium
iubet. Quod ubi auditum volgatumque, maerere socii, fremere legiones. Orbari se fortissimorum virorum auxilio;
veteres illos et tot bellorum victores, postquam in conspectu
sit hostis, velut ex acie abduci. Si provincia urbe et salute
imperii potior sit, omnes illuc sequerentur; sin victoriae
[sanitas sustentaculum] columen in Italia verteretur, non
abrumpendos ut corpori validissimos artus. Haecurociter 29
iactando, postquam inmissis lictoribus Valens coërcere seditionem coeptabat, ipsum invadunt, saxa iaciunt, fugientem
sequuntur. Spolia Galliarum et Viennensium aurum, pretia
laborum suorum, occultare clamitantes, direptis sarcinis
tabernacula ducis ipsamque humnm pilis et lanceis rimabantur. Nam Valens servili veste apud decurionem equitum
tegebatur. Tum Alfenus Varus, praefectus castrorum, defla-

1. c̃tēntu F. — 2. ęqualis | F[1]. — 4. Int̄ | rūpit F[1]. — 8. cuiusque *cdd. seq.* cuI; F. — 12. ac *Nipp.* aut F. — 14. Ire uirorū F *cf.* 58.12, 59.16. — 22. uictorie samitas su | stentaculū colum̂, *uncos ponuit Nipp.* — 27. pretia *Classen, Pluygers* et p̄tia F. — 29. tabernaculum *Nipp.* — 31. alfenius F.

grante paulatim seditione addit consilium, vetitis obire vigilias centurionibus, omisso tubae sono, quo miles ad belli munia cietur. Igitur torpere cuncti, circumspectare inter se attoniti et id ipsum, quod nemo regeret, paventes: silentio patientia, postremo precibus ac lacrimis veniam quaerebant. Ut vero deformis et flens et praeter spem incolumis Valens processit, gaudium miseratio favor: versi in laetitiam, ut est volgus utroque inmodicum, laudantes gratantesque circumdatum aquilis signisque in tribunal ferunt. Ille utili moderatione non supplicium cuiusquam poposcit; ac ne dissimulans suspectior foret, paucos incusavit, gnarus civilibus bellis plus militibus quam ducibus licere.

30 Munientibus castra apud Ticinum de adversa Caecinae pugna adlatum, et prope renovata seditio, tamquam fraude et cunctationibus Valentis proelio defuissent. Nolle requiem, non expectare ducem, anteire signa, urgere signiferos: rapido agmine Caecinae iunguntur. Inprospera Valentis fama apud exercitum Caecinae erat: expositos se tanto pauciores integris hostium viribus querebantur, simul in suam excusationem et adventantium robur per adulationem attollentes, ne ut victi et ignavi despectarentur. Et quamquam plus virium, prope duplicatus legionum auxiliorumque numerus erat Valenti, studia tamen militum in Caecinam inclinabant, super benignitatem animi, qua promptior habebatur, etiam vigore aetatis, proceritate corporis et quodam inani favore. Hinc aemulatio ducibus: Caecina ut foedum ac maculosum, ille ut tumidum ac vanum inridebant. Sed condito odio eandem utilitatem fovere, crebris epistulis sine respectu veniae probra Othoni obiectantes, cum duces partium Othonis quamvis uberrima conviciorum in Vitellium materia
31 abstinerent. Sane ante utriusque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitiosissimam meruere, minus Vitellii ignavae voluptates quam Othonis flagrantissimae libidines timebantur. Addiderat huic terrorem atque odium caedes

---

24. habebantur F^1. — 33. uolupta | $\overset{e}{\text{tis}}$ F. — fraglantissimę F.

Galbae; contra illi initium belli nemo inputabat: Vitellius ventre et gula sibi inhonestus, Otho luxu saevitia audacia rei publicae exitiosior ducebatur.

Coniunctis Caecinae ac Valentis copiis nulla ultra penes Vitellianos mora, quin totis viribus certarent: Otho consultavit, trahi bellum an fortunam experiri placeret. Tunc Suetonius Paulinus dignum fama sua ratus, qua nemo illa tempestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere, festinationem hostibus, moram ipsis utilem disseruit. Exercitum Vitellii universum advenisse, nec mul- 32
tum virium a tergo, quoniam Galliae tumeant et deserere Rheni ripam inrupturis tam infestis nationibus non conducat. Britannicum militem hoste et mari distineri; Hispanias armis non ita redundare; provinciam Narbonensem incursu classis et adverso proelio contremuisse; clausam Alpibus et nullo maris subsidio Transpadanam Italiam atque ipso transitu exercitus vastam; non frumentum usquam exercitui, nec exercitum sine copiis retineri posse. Iam Germanos, quod genus militum apud hostis atrocissimum sit, tracto in aestatem bello fluxis corporibus mutationem soli caelique haud toleraturos. Multa bella impetu valida per taedia et moras evanuisse. Contra ipsis omnia opulenta et fida: Pannoniam Moesiam Delmatiam Orientem cum integris exercitibus, Italiam et caput rerum urbem senatumque et populum, numquam obscura nomina, etiamsi aliquando obumbrentur; publicas privatasque opes et inmensam pecuniam, inter civiles discordias ferro validiorem; corpora militum aut Italiae sueta aut aestibus. Obiacere flumen Padum, tutas uiris murisque urbes; e quibus nullam hosti cessuram Placentiae defensione exploratum. Proinde duceret bellum. Paucis diebus quartam decimam legionem,

---

2. inhonestus *Victorius* Inhostus F *cf.* IV. 62 inhora (F) Ann. XV. 25 pax inhosta (*Med.*) sibimet hostis *Rhen.* sibimet infestus *Heins.* — 23. Delmatiā F. — 25. etiamsi] etiā F. — 30. censurā F. — defensionē F (*-deletum est*).

magna ipsam fama, Moesicis ⟨cum⟩ copiis adfore: tum rursus deliberaturum, et si proelium placuisset, auctis viribus 33 certaturos. Accedebat sententiae Paulini Marius Celsus; idem placere Annio Gallo, paucos ante dies lapsu equi adflicto, missi, qui consilium eius sciscitarentur, rettulerant. Otho pronus ad decertandum; frater eius Titianus et praefectus praetorii Proculus, imperitia properantes, fortunam et deos et numen Othonis adesse consiliis, adfore conatibus testabantur, neu quis obviam ire sententiae auderet, in adulationem concesserant. Postquam pugnari placitum, interesse pugnae imperatorem an seponi melius foret, dubitavere. Paulino et Celso iam non adversantibus, ne principem obiectare periculis viderentur, idem illi deterioris consilii auctores perpulere, ut Brixellum concederet ac dubiis proeliorum exemptus summae rerum et imperii se ipsum reser- Verg. Aen. IV. 169 varet. Is primus dies Othonianas partes adflixit. Namque et cum ipso praetoriarum cohortium et speculatorum equitumque valida manus discessit, et remanentium fractus animus, quando suspecti duces, et Otho, cui uni apud militem fides, dum et ipse non nisi militibus credit, imperia ducum in incerto reliquerat.

34 Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris, ut in civili bello, transfugiis; et exploratores cura diversa sciscitandi sua non occultabant. Quieti intentique Caecina ac Valens, quando hostis inprudentia rueret, quod loco sapientiae est, alienam stultitiam opperiebantur, inchoato ponte transitum Padi simulantes adversus obpositam gladiatorum manum, ac ne ipsorum miles segne otium tereret. Naves pari inter se spatio, validis utrimque trabibus conexae, adversum in flumen dirigebantur, iactis super ancoris, quae firmitatem pontis continerent; sed ancorarum funes non extenti fluita-

---

1. magna ipsam fama G, magnam ipsam famam F. — Moesicis] *sic* F *reliquis locis* moesaicis F cum *add. Lips. sed ante* Moesicis. — 9. audiret F. — 15. summā F. — imperiis (s *deleta est*) F. — 19. et ut otho F. — 20. in *omis.* F. — 24. qui et F. — 30. anchoris F. — firmitate F. — 31. achorarū F. — extensi F[1] (*corr. in* extenti).

bant, ut augescente flumine inoffensus ordo navium attolleretur: claudebat pontem inposita turris et in extremam navem educta, unde tormentis ac machinis hostes propulsarentur. Othoniani in ripa turrim struxerant saxaque et faces iaculabantur. Et erat insula amne medio, in quam 35
gladiatores navibus molientes Germani nando praelabebantur; ac forte plures transgressos completis Liburnicis per promptissimos gladiatorum Macer adgreditur. Sed neque ea constantia gladiatoribus ad proelia, quae militibus, nec proinde nutantes e navibus quam stabili gradu e ripa volnera derigebant; et cum variis trepidantium inclinationibus mixti remiges propugnatoresque turbarentur, desilire in vada ultro Germani, retentare puppes, scandere foros aut comminus mergere. Quae cuncta in oculis utriusque exercitus quanto laetiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani causam auctoremque cladis detestabantur. Et proelium quidem, abreptis, 36
quae supererant, navibus, fuga diremptum: Macer ⟨ad⟩ exitium poscebatur; iamque volneratum eminus lancea strictis gladiis invaserant, cum intercursu tribunorum centurionumque protegitur. Nec multo post Vestricius Spurinna iussu Othonis, relicto Placentiae modico praesidio, cum cohortibus subvenit. Dein Flavium Sabinum, consulem designatum, Otho rectorem copiis misit, quibus Macer praefuerat, laeto milite [et] ad mutationem ducum et ducibus ob crebras seditiones tam infestam militiam aspernantibus.

Invenio apud quosdam auctores pavore belli seu fastidio 37
utriusque principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies fama noscebantur, dubitasse exercitus, num posito certamine vel ipsi in medium consultarent vel senatui permitterent legere imperatorem, atque eo duces Othonianos spatium ac moras suasisse, praecipua spe Paulini, quod

---

9. proinde F. perinde *cdd. seq. cf.* p. 66.30, 73.11. — 10. stabili F stabiles *Nipp.* — 11. tum F. — 16. abreptis *Gron.* arruptis F *cf.* IV. 27 *et* V. 22 ad *omis.* F. — 23. pr^{a}ę | fuerit F. — 24. *post* milite et: ⟨modestiore⟩ *inserit Heraeus cll.* IV. 72 milite ad *Nipp. Halm.* — 31. praecipua spe *Bipontina* praecipuas F.

vetustissimus consularium et militia clarus gloriam nomenque Britannicis expeditionibus meruisset. Ego ut concesserim apud paucos tacito voto quietem pro discordia, bonum et innocentem principem pro pessimis ac flagitiosissimis expetitum, ita neque Paulinum, qua prudentia fuit, sperasse corruptissimo saeculo tantam volgi moderationem reor, ut, qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent, neque aut exercitus linguis moribusque dissonos in hunc consensum potuisse coalescere, aut legatos ac duces, magna ex parte luxus egestatis scelerum sibi conscios, nisi pollutum obstrictumque meritis suis principem passuros.

38 Vetus ac iam pridem insita mortalibus potentiae cupido cum imperii magnitudine adoleuit erupitque. Nam rebus modicis aequalitas facile habebatur. Sed ubi subacto orbe et aemulis urbibus regibusve excisis securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter patres plebemque certamina exarsere. Modo turbulenti tribuni, modo consules praevalidi, et in urbe ac foro temptamenta civilium bellorum. Mox e plebe infima G. Marius et nobilium saevissimus Lucius Sulla victam armis libertatem in dominationem verterunt. Post quos Gn. Pompeius occultior, non melior; et numquam postea nisi de principatu quaesitum. Non discessere ab armis in Pharsalia ac Philippis civium legiones, nedum Othonis ac Vitellii exercitus sponte posituri bellum fuerint. Eadem illos deum ira, eadem hominum rabies, eaedem scelerum causae in discordiam egere. Quod singulis velut ictibus transacta sunt bella, ignavia principum factum est. Sed me veterum novorumque morum reputatio longius tulit: nunc ad rerum ordinem venio.

39 Profecto Brixellum Othone honor imperii penes Titianum fratrem, vis ac potestas penes Proculum praefectum; Celsus

---

1. consularium *Rhen.* consiliarium F. — [et militia clarus] *Nipp.* militiae gnarus *I. Müller.* — 2. concesserit F^1. — 16. patres G partes F. — 19. G. Marius F. — 21. quo F Gn. F. — 22. principatū F^1. — 25. eodem F. — rabies cędē. — 29. ueniu F^1 uenio F^2 redeo *Heraeus.*

et Paulinus, cum prudentia eorum nemo uteretur, inani
nomine ducum alienae culpae praetendebantur: tribuni cen-
turionesque ambigui, quod spretis melioribus deterrimi vale-
bant; miles alacer, qui tamen iussa ducum interpretari
quam exequi mallet. Promoveri ad quartum a Bedriaco
castra placuit, adeo imperite ut, quamquam verno tempore
anni et tot circum amnibus, penuria aquae fatigarentur. Ibi
de proelio dubitatum, Othone per litteras flagitante, ut
maturarent, militibus, ut imperator pugnae adesset, poscen-
tibus; plerique copias trans Padum agentes acciri po-
stulabant. Nec proinde diiudicari potest, quid optimum
factu fuerit, quam pessimum fuisse, quod factum est.
Non ut ad pugnam, sed ad bellandum profecti, confluentes 40
Padi et Aduae fluminum sedecim inde milium spatio di-
stantes petebant. Celso et Paulino abnuentibus militem itinere
fessum, sarcinis gravem obicere hosti, non admissuro, quo
minus expeditus et vix quattuor milia passuum progressus
aut incompositos in agmine aut dispersos et vallum molien-
tes adgrederetur, Titianus et Proculus, ubi consiliis vince-
rentur, ad ius imperii transibant. Aderat sane citus equo
Numida cum atrocibus mandatis, quibus Otho increpita
ducum segnitia rem in discrimen mitti iubebat, aeger mora
et spei inpatiens.

Eodem die ad Caecinam operi pontis intentum duo prae- 41
toriarum cohortium tribuni, conloquium eius postulantes,
venerunt. Audire condiciones ac reddere parabat, cum prae-
cipites exploratores adesse hostem nuntiavere. Interruptus
tribunorum sermo; eoque incertum fuit, insidias an prodi-
tionem vel aliquod honestum consilium coeptaverint. Caecina
dimissis tribunis revectus in castra, datum iussu Fabii

---

5. exequī F^1 (q *inferior tractus lineola traiectus est; in* exequi *corr. est*). — 7. manibus F. — 11. proinde F perinde *cdd. seq.* — 12. factu] factum F. — 14. [Padi et Aduae] *Nipp.* — 16. admissuro *scripsi* āmissuro F omissuro *b correctus*, *Ritt. Halm. Heraeus sed* admittere quo minus *est* committere omissionem, ut non. — 24. Intentus F^1. — 27. explora | adesse F.

Valentis pugnae signum et militem in armis invenit. Dum legiones de ordine agminis sortiuntur, equites prorupere; et (mirum dictu) a paucioribus Othonianis quo minus in vallum inpingerentur, Italicae legionis virtute deterriti sunt: ea strictis mucronibus redire pulsos et pugnam resumere coëgit. Disposita Vitellianarum legionum acies sine trepidatione: etenim, quamquam vicino hoste, aspectus armorum densis arbustis prohibebatur. Apud Othonianos pavidi duces, miles ducibus infensus, mixta vehicula et lixae et praeruptis utrimque fossis via quieto quoque agmini angusta. Circumsistere alii signa sua, quaerere alii; incertus undique clamor adcurrentium, + clamantium; ut cuique audacia vel formido, in primam postremamve aciem prorumpebant aut relabebantur.

42 Attonitas subito terrore mentes falsum gaudium in languorem vertit, repertis, qui descivisse a Vitellio exercitum ementirentur. Is rumor ab exploratoribus Vitellii dispersus an in ipsa Othonis parte seu dolo seu forte surrexerit, parum compertum. Omisso pugnae ardore Othoniani ultro salutavere; et hostili murmure excepti, plerisque suorum ignaris, quae causa salutandi, metum proditionis fecere. Tum incubuit hostium acies, integris ordinibus, robore et numero praestantior. Othoniani, quamquam dispersi pauciores fessi, proelium tamen acriter sumpsere. Et per locos arboribus ac vineis inpeditos non una pugnae facies: comminus eminus, catervis et cuneis concurrebant. In aggere viae conlato gradu corporibus et umbonibus niti, omisso pilorum iactu gladiis et securibus galeas loricasque perrumpere: noscentes inter

---

3. dictū F[1] *cf.* 73.12. — 5. ea strictis *Rhen.* et astrictis F. — 6. acies *margo b*, *Lips.* arte F. — 10. agmin^{i}angusta F. — 12. clamantiū F *initio uersus*, la *leuiter inductum est et in mg. uetere manu adscriptum* uo. *Voluit corrector:* uocantium. uocitantium *Pichena* uolitantium *Agricola* palantium *uel* occu^{r}santium *Ritter.* — 15. quidē ciuis se F[1] (s *post* ē *addita est*). — 18. omisse F. — 20. Incubui^{t}| F (t *add. m.* 2). — 27. gladiis] cladib; (*corr.* c *in* g) F.

se, ceteris conspicui, in eventum totius belli certabant. Forte inter Padum viamque, patenti campo, duae legiones 43 congressae sunt, pro Vitellio unaetvicensima, cui cognomen Rapaci, vetere gloria insignis; e parte Othonis prima Adiutrix, non ante in aciem deducta, sed ferox et novi decoris avida. Primani stratis unaetvicensimanorum principiis aquilam abstulere; quo dolore accensa legio et inpulit rursus primanos, interfecto Orfidio Benigno legato, et plurima signa vexillaque ex hostibus rapuit. A parte alia propulsa quintanorum impetu tertia decima legio; circumventi plurium adcursu quartadecimani. Et ducibus Othonis iam pridem profugis, Caecina ac Valens subsidiis suos firmabant. Accessit recens auxilium, Varus Alfenus cum Batavis, fusa gladiatorum manu, quam navibus transvectam obpositae cohortes in ipso flumine trucidaverant. Ita victores latus hostium invecti; et media acie perrupta fugere passim Othoniani, Bedriacum petentes. Inmensum id spatium; obstructae strage 44 corporum viae; quo plus caedis fuit: neque enim civilibus bellis capti in praedam vertuntur. Suetonius Paulinus et Licinius Proculus diversis itineribus castra vitavere. Vedium Aquilam, tertiae decimae legionis legatum, irae militum inconsultus pavor obtulit: multo adhuc die vallum ingressus clamore seditiosorum et fugacium circumstrepitur; non probris, non manibus abstinent; desertorem proditoremque increpant, nullo proprio crimine eius, sed more volgi suum quisque flagitium aliis obiectantes. Titianum et Celsum nox iuvit, dispositis iam excubiis conpressisque militibus, quos Annius Gallus consilio precibus auctoritate flexerat, *ne super cladem adversae pugnae suismet ipsi caedibus saevirent: sive finis bello venisset, seu resumere arma mallent, unicum victis in consensu levamentum.* Ceteris fractus animus: praetorianus miles *non virtute se, sed proditione victum* fremebat. *Ne Vitellianis quidem incruentam fuisse victoriam, pulso equite, rapta*

5. noui] ñ ui F. — 13. Varus *Rhen.* ua | ren; F. — 19. belli | (s *add. m.* 2) F. — 29. ipsis edib; (s *posterior in* c *mutata est*).

legionis aquila. Superesse cum ipso Othone militum quod trans Padum fuerit; venire Moesicas legiones; magnam exercitus partem Bedriaci remansisse: hos certe nondum victos; et si ita ferret, honestius in acie perituros. His cogitationibus truces aut pavidi, extrema desperatione ad iram saepius quam in formidinem stimulabantur.

45 At Vitellianus exercitus ad quintum a Bedriaco lapidem consedit, non ausis ducibus eadem die obpugnationem castrorum; simul voluntaria deditio sperabatur. Sed expeditis et tantum ad proelium egressis munimentum fuere arma et victoria. Postera die, haud ambigua Othoniani exercitus voluntate et, qui ferociores fuerant, ad paenitentiam inclinantibus, missa legatio. Nec apud duces Vitellianos dubitatum, quo minus pacem concederent: legati paulisper retenti. Ea res haesitationem attulit ignaris adhuc, an impetrassent: mox remissa legatione patuit vallum. Tum victi victoresque in lacrimas effusi, sortem civilium armorum misera laetitia detestantes; isdem tentoriis alii fratrum, alii propinquorum volnera fovebant; spes et praemia in ambiguo, certa funera et luctus, nec quisquam adeo mali expers, ut non aliquam mortem maereret. Requisitum Orfidii legati corpus honore solito crematur; paucos necessarii ipsorum sepelivere; ceterum volgus super humum relictum.

46 Opperiebatur Otho nuntium pugnae, nequaquam trepidus et consilii certus. Maesta primum fama, dein profugi e proelio perditas res patefaciunt. Non expectavit militum ardor vocem imperatoris. Bonum haberet animum iubebant: superesse adhuc novas vires, et ipsos extrema passuros ausurosque. Neque erat adulatio: ire in aciem, excitare partium fortunam furore quodam et instinctu flagrabant. Qui procul astiterant, tendere manus, et proximi prensare genua, promptissimo Plotio Firmo. Is praetorii praefectus identidem orabat, ne fidissimum exercitum, ne optime

3. Bedriaci F (*Iuuen. Sat.* II. 104 Bebriacis campis Pω). — 13. legatio nec apud *Pichena* legatione. capud F. — 17. misera] mixta *Schöntag.* — 30. fraglabant. F.

meritos milites desereret: maiore animo tolerari adversa quam relinqui; fortes et strenuos etiam contra fortunam insistere spei, timidos et ignavos ad desperationem formidine properare. Quas inter voces ut flexerat voltum aut induraverat Otho, clamor et gemitus. Nec praetoriani tantum, proprius Othonis miles, sed praemissi e Moesia eandem obstinationem adventantis exercitus, legiones Aquileiam ingressas nuntiabant, ut nemo dubitet potuisse renovari bellum atrox lugubre, incertum victis et victoribus. Ipse 47
aversus a consiliis belli *Hunc*, inquit, *animum, hanc virtutem vestram ultra periculis obicere nimis grande vitae meae pretium puto. Quanto plus spei ostenditis, si vivere placeret, tanto pulchrior mors erit. Experti in vicem sumus, ego ac fortuna. Nec tempus conputaveritis: difficilius est temperare felicitati, qaa te non putes diu usurum. Civile bellum a Vitellio coepit, et ut de principatu certaremus armis, initium illinc fuit; ne plus quam semel certemus, penes me exemplum erit: hinc Othonem posteritas aestimet. Fruetur Vitellius fratre coniuge liberis: mihi non ultione neque solaciis opus est. Alii diutius imperium tenuerint: nemo tam fortiter reliquerit. An ego tantum Romanae pubis, tot egregios exercitus sterni rursus et rei publicae eripi patiar? Eat hic mecum animus, tamquam perituri pro me fueritis; sed este superstites. Nec diu moremur, ego incolumitatem vestram, vos constantiam meam. Plura de extremis loqui pars ignaviae est; praecipuum destinationis meae documentum habete, quod de nemine queror: nam incusare deos vel homines eius est, qui vivere velit.*

Talia locutus, ut cuique aetas aut dignitas, comiter appel- 48
latos, irent propere neu remanendo iram victoris asperarent, iuvenes auctoritate, senes precibus movebat, placidus ore, intrepidus verbis, intempestivas suorum lacrimas coërcens. Dari naves ac vehicula abeuntibus iubet; libellos epistulasque

---

14. temparere F. — 15. ciuili F. — 17. illinc *Rhen.* illic F. — 22. streni F. — 24. se teste F. — 27. nomine F1. — 28. uellit F.

studio erga se aut in Vitellium contumeliis insignes abolet; pecunias distribuit, parce nec ut periturus. Mox Salvium Cocceianum, fratris filium, prima iuventa, trepidum et maerentem ultro solatus est, laudando pietatem eius, castigando formidinem. *An Vitellium tam inmitis animi fore ut pro incolumi tota domo ne hanc quidem sibi gratiam redderet? Mereri se festinato exitu clementiam victoris: non enim ultima desperatione, sed poscente proelium exercitu, remisisse rei publicae novissimum casum. Satis sibi nominis, satis posteris suis nobilitatis quaesitum: post Iulios Claudios Servios se primum in familiam novam imperium intulisse. Proinde erecto animo capesseret vitam, neu patruum sibi Othonem fuisse aut oblivisce-*
49 *retur umquam aut nimium meminisset.* Post quae dimotis omnibus paulum requievit. Atque illum supremas iam curas animo volutantem repens tumultus avertit, nuntiata consternatione ac licentia militum: namque abeuntibus exitium minitabantur, atrocissima in Verginium vi, quem clausa domo obsidebant. Increpitis seditionis auctoribus regressus vacavit abeuntium adloquiis, donec omnes inviolati digrederentur. Vesperascente die sitim haustu gelidae aquae sedavit: tum adlatis pugionibus ⟨duobus⟩, cum utrumque pertemptasset, alterum capiti subdidit, et explorato iam profectos amicos, noctem quietam, utque adfirmatur, non insomnem egit. Luce prima in ferrum pectore incubuit. Ad gemitum morientis ingressi liberti servique et Plotius Firmus, praetorii praefectus, unum volnus invenere. Funus maturatum: ambitiosis id precibus petierat, ne amputaretur caput ludibrio futurum. Tulere corpus praetoriae cohortes, cum laudibus et lacrimis, volnus manusque eius exosculantes. Quidam militum iuxta rogum

---

1. erga[s] | ea ut F. — 2. parcens *sed* ns *deletae suut* F. — nec ut *cdd. seq.* ne cui F. — 4. salatus F[1]. — 7. merieri F. — 8. exercitū F. — 15. uoluntatē F. — 16. aduertit *Heins.* — 19. digredirentur F[1]. — 20. gelida | eaq[v]; F. — duobus *om.* F. — 22. utrimq; F. — subdidit *ex* subsidiū *corr.* F.

interfecere se, non noxa neque ob metum, sed aemulatione decoris et caritate principis; ac postea promisce Bedriaci Placentiae aliisque in castris celebratum id genus mortis. Othoni sepulchrum extructum est modicum et mansurum. Hunc vitae finem habuit septimo et tricensimo aetatis anno.

Origo illi e municipio Ferentino; pater consularis, avus 50
praetorius; maternum genus inpar, nec tamen indecorum. Pueritia ac iuventa, qualem monstravimus. Duobus facinoribus, altero flagitiosissimo, altero egregio, tantundem apud posteros meruit bonae famae, quantum malae. Ut conquirere fabulosa et fictis oblectare legentium animos procul gravitate coepti operis crediderim, ita volgatis traditisque demere fidem non ausim. Die, quo Bedriaci certabatur, avem invisitata specie apud Regium Lepidum celebri luco consedisse incolae memorant, nec deinde coetu hominum aut circumvolitantium alitum territam pulsamve, donec Otho se ipse interficeret; tum ablatam ex oculis; et tempora reputantibus initium finemque miraculi cum Othonis exitu competisse.

In funere eius novata luctu ac dolore militum seditio; 51
nec erat, qui coërceret: ad Verginium versi, modo, ut reciperet imperium, nunc, ut legatione apud Caecinam ac Valentem fungeretur, minitantes orabant. Verginius per aversam domus partem furtim digressus inrumpentes frustratus est. Earum, quae Brixelli egerant, cohortium preces Rubrius Gallus tulit, et venia statim impetrata, concedentibus ad victorem per Flavium Sabinum iis copiis, quibus praefuerat.

Posito ubique bello magna pars senatus extremum discri- 52
men adiit, profecta cum Othone ab urbe, dein Mutinae relicta. Illuc adverso de proelio adlatum, sed milites ut falsum rumorem aspernantes, quod infensum Othoni senatum arbitrabantur, custodire sermones, voltum habitumque trahere in deterius; conviciis postremo ac probris causam

---

2. promisce *cf. p.* 25.20 — 3. celebrarū F. — 6. Ferentio F *cf. Nipp. ad Ann.* XV. 53 Ferentino *Ritt. Meis. Heraeus cum* G. — 15. neque inde *Petersen.* — 17. ablata F. — 20. ūgeniū. — 22. uergenius adūsā. — 23. degressus Inrūpente F. — 26. copis F.

et initium caedis quaerebant, cum alius insuper metus sena-
toribus instaret, ne praevalidis iam Vitellii partibus cunctan-
ter excepisse victoriam crederentur. Ita trepidi et utrimque
anxii coëunt, nemo privatim expedito consilio, inter multos
societate culpae tutior. Onerabat paventium curas ordo
Mutinensis arma et pecuniam offerendo, appellabatque patres
53 conscriptos intempestivo honore. Notabile iurgium fuit, quo
Licinius Caecina Marcellum Eprium ut ambigua disserentem
invasit. Nec ceteri sententias aperiebant; sed invisum memo-
ria delationum expositumque ad invidiam Marcelli nomen
inritaverat Caecinam, ut novus adhuc et in senatum nuper
adscitus magnis inimicitiis claresceret. Moderatione meliorum
dirempti: et rediere omnes Bononiam, rursus consiliaturi;
simul medio temporis plures nuntii sperabantur. Bononiae
divisis per itinera, qui recentissimum quemque perconta-
rentur, interrogatus Othonis libertus causam digressus,
habere se suprema eius mandata respondit; ipsum viventem
quidem relictum, sed sola posteritatis cura et abruptis vitae
blandimentis. Hinc admiratio et plura interrogandi pudor;
54 atque omnium animi in Vitellium inclinavere. Intererat
consiliis frater eius L. Vitellius seque iam adulantibus offe-
rebat, cum repente Coenus, libertus Neronis, atroci mendacio
universos perculit, adfirmans superventu quartae decimae
legionis, iunctis a Brixello viribus, caesos victores, versam
partium fortunam. Causa fingendi fuit, ut diplomata Otho-
nis, quae neglegebantur, laetiore nuntio revalescerent. Et
Coenus quidem raptim in urbem vectus paucos post dies
iussu Vitellii poenas luit. Senatorum periculum auctum,
credentibus Othonianis militibus vera esse, quae adfereban-
tur: intendebat formidinem, quod publici consilii facie dis-
cessum Mutina desertaeque partes forent; nec ultra in

2. instraret F. — 7. Intēpesti F. — iurgium *cdd. seq.* uirgeniū F. — 9. Ianua sit (*priorem a deleuit m.* 2). — ceteris F[1]. — sententiās F[1]. — Inuisu F. — 12. adscitū F[1]. — 15. quenquē F. — percunctaretur F. — 16. Imbertus F. — 27. rapide in *cdd. seq.* rapidū F raptim in *Gronov.* — 28. iniussu *Spengel cf.* c. 57.

commune congressi sibi quisque consuluere, donec missae a Fabio Valente epistulae demerent metum. Et mors Othonis quo laudabilior, eo velocius audita.

At Romae nihil trepidationis; Ceriales ludi ex more spe- 55
ctabantur: ut cessisse Othonem et a Flavio Sabino, praefecto urbis, quod erat in urbe militum, sacramento Vitellii adactum certi auctores in theatrum adtulerunt, Vitellio plausere; populus cum lauru ac floribus Galbae imagines circum templa tulit, congestis in modum tumuli coronis iuxta lacum Curti, quem locum Galba moriens sanguine infecerat. In senatu cuncta longis aliorum principatibus conposita statim decernuntur: additae erga Germanicum exercitum laudes gratesque, et missa legatio, quae gaudio fungeretur. Recitatae Fabii Valentis epistulae ad consules scriptae haud immoderate: gratior Caecinae modestia fuit, quod non scripsisset.

Ceterum Italia gravius atque atrocius quam bello adflicta- 56
batur. Dispersi per municipia et colonias Vitelliani spoliare rapere, vi et stupris polluere: in omne fas nefasque avidi aut venales non sacro, non profano abstinebant; et fuere, qui inimicos suos specie militum interficerent. Ipsique milites regionum gnari refertos agros, dites dominos in praedam aut, si repugnatum foret, ad exitium destinabant, obnoxiis ducibus et prohibere non ausis. Minus avaritiae in Caecina, plus ambitionis: Valens ob lucra et quaestus infamis, eoque alienae etiam culpae dissimulator. Iam pridem adtritis Italiae rebus tantum peditum equitumque, vis damnaque et iniuriae aegre tolerabantur.

Interim Vitellius victoriae suae nescius ut ad integrum 57
bellum reliquas Germanici exercitus vires trahebat: pauci veterum militum in hibernis relicti, festinatis per Gallias

4. romę·me nichil F. — 5. cessisse F cessisse uita *cdd. seq.* concessisse *Ritter.* — 6. sacramento *Rhen.* in sacramento F. — 10. curti F. — 11. conpositā F^1. — 12. exercitum *Ritter* exercitus F *(fuit olim lectio uulgata* Germanicos exercitus). — 16. Italia iam *Heraeus* atrocius ⟨uictoria⟩ quam *Haase* ⟨otio⟩ q. b. *Walther.* — 18. omnelas F. — nefasq; (n *ex* si *corr.*) — 21. domos *Pluygers.* — 26. tanta. — uis *Acidalius*, *cf. p.* 95.6.

dilectibus, ut remanentium legionum nomina supplerentur: cura ripae Hordeonio Flacco permissa. Ipse e Britannico ⟨exercitu⟩ delecta octo milia sibi adiunxit. Et paucorum dierum iter progressus prosperas apud Bedriacum res ac morte Othonis concidisse bellum accepit. Vocata contione virtutem militum laudibus cumulat: postulante exercitu, ut libertum suum Asiaticum equestri dignitate donaret, inhonestam adulationem conpescit; dein mobilitate ingenii, quod palam abnuerat, inter secreta convivii largitur, honoravitque Asiaticum anulis, foedum mancipium et malis artibus ambitiosum.

58 Isdem diebus accessisse partibus utramque Mauretaniam, interfecto procuratore Albino, nuntii venere. Lucceius Albinus a Nerone Mauretaniae Caesariensi praepositus, addita per Galbam Tingitanae provinciae administratione, haud spernendis viribus agebat. Decem novem cohortes, quinque alae, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia et raptus apta bello manus. Caeso Galba in Othonem pronus nec Africa contentus Hispaniae angusto freto diremptae imminebat. Inde Cluvio Rufo metus; et decimam legionem propinquare litori ut transmissurus iussit. Praemissi centuriones, qui Maurorum animos Vitellio conciliarent; neque arduum fuit, magna per provincias Germanici exercitus fama. Spargebatur insuper spreto procuratoris vocabulo

59 Albinum insigne regis et Iubae nomen usurpare. Ita mutatis animis Asinius Pollio, alae praefectus, e fidissimis Albino, et Festus ac Scipio, cohortium praefecti, opprimuntur. Ipse Albinus, dum e Tingitana provincia Caesariensem Mauretaniam petit, adpulsu litoris trucidatus; uxor eius, cum se percussoribus obtulisset, simul interfecta est, nihil eorum,

---

2. curari p^{h}ęordeonio F. — 3. ⟨exercitu⟩ *add. Heraeus (fuit olim uulgata* Britannico dilectu. — 9. convii F *cf. p.* 87.13. — honorauitque *Puteol.* onerauitq; F ornauitque G. — 14. tangitanę F. — 15. decem nonem F XVIIII *cdd. seq.* decem et nouem *Ritter* undeuiginti *Walther cll.* Ann. 12.56. — 17. Othonem *Rhen.* othone F. — 25. e] et F. — 27. Mauretianā F petiti F.

quae fierent, Vitellio anquirente. Brevi auditu quamvis magna transibat, inpar curis gravioribus.

Exercitum itinere terrestri pergere iubet: ipse Arare flumine devehitur, nullo principali paratu, sed vetere egestate conspicuus, donec Iunius Blaesus, Lugudunensis Galliae rector, genere illustri, largus animo et par opibus, circumdaret principi ministeria, comitaretur liberaliter, eo ipso ingratus, quamvis odium Vitellius vernilibus blanditiis velaret. Praesto fuere Luguduni victricium victarumque partium duces. Valentem et Caecinam pro contione laudatos curuli suae circumposuit. Mox universum exercitum occurrere infanti filio iubet; perlatumque et paludamento opertum sinu retinens Germanicum appellavit cinxitque cunctis fortunae principalis insignibus. Nimius honos inter secunda rebus adversis in solacium cessit. Tum interfecti centuriones 60
promptissimi Othonianorum: unde praecipua in Vitellium alienatio per Illyricos exercitus; simul ceterae legiones contactu et adversus Germanicos milites invidia bellum meditabantur. Suetonium Paulinum ac Licinium Proculum tristi mora squalidos tenuit, donec auditi necessariis magis defensionibus quam honestis uterentur: proditionem ultro inputabant, spatium longi ante proelium itineris, fatigationem Othonianorum, permixtum vehiculis agmen ac pleraque fortuita fraudi suae adsignantes. Et Vitellius credidit de perfidia et fidem absolvit. Salvius Titianus, Othonis frater, nullum discrimen adiit, pietate et ignavia excusatus. Mario Celso consulatus servatur; sed creditum fama obiectumque mox in senatu Caecilio Simplici, quod eum honorem pecunia mercari, nec sine exitio Celsi, voluisset: restitit Vitellius deditque postea consulatum Simplici innoxium et inemptum. Trachalum adversus criminantes Galeria, uxor Vitellii, protexit.

---

1. breue auditu ui quāuis F. — 2. transigebat *C. M. Francken.* — 11. curulis F^1. — 14. hon; F. — 15. ⟨non⟩ cessit *Ritter* ītfectis F. — 28. quod cū honore F. — 30. Ineptū F. — 31. uxori F^1.

61 Inter magnorum virorum discrimina (pudendum dictu) Mariccus quidam, e plebe Boiorum, inserere sese fortunae et provocare arma Romana simulatione numinum ausus est. Iamque adsertor Galliarum et deus (nam id sibi indiderat) concitis octo milibus hominum proximos Aeduorum pagos trahebat, cum gravissima civitas electa iuventute, adiectis a Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem disiecit. Captus in eo proelio Mariccus ac mox feris obiectus quia non laniabatur, stolidum volgus inviolabilem credebat, donec spectante Vitellio interfectus est.

62 Nec ultra in defectores aut bona cuiusquam saevitum: rata fuere eorum, qui acie Othoniana ceciderant, testamenta, aut lex intestatis. Prorsus si luxuriae temperaret, avaritiam non timeres. Epularum foeda et inexplebilis libido: ex urbe atque Italia inritamenta gulae gestabantur, strepentibus ab utroque mari itineribus; exhausti conviviorum apparatibus principes civitatum, vastabantur ipsae civitates; degenerabat a labore ac virtute miles adsuetudine voluptatum et contemptu ducis. Praemisit in urbem edictum, quo vocabulum Augusti differret, Caesaris non reciperet, cum de potestate nihil detraheret. Pulsi Italia mathematici; cautum severe, ne equites Romani ludo et harena polluerentur: priores id principes pecunia et saepius vi perpulerant, ac pleraque municipia et coloniae aemulabantur corruptissimum quemque adulescentium pretio inlicere.

63 Sed Vitellius adventu fratris et inrepentibus dominationis magistris superbior et atrocior occidi Dolabellam iussit, quem in coloniam Aquinatem sepositum ab Othone rettuli-
I. 88 mus. Dolabella audita morte Othonis urbem introierat. Id ei Plancius Varus praetura functus, ex intimis Dolabellae amicis, apud Flavium Sabinum, praefectum urbis, obiecit, tamquam rupta custodia ducem se victis partibus ostentas-

4. nam F nomen *Beroaldus* (nam *ex* nom̄ *oriri potuit*). — 6. ⟨Augustoduni⟩ *ante* ciuitas *inseruit Ritter*. — 11. defectores F *pro quo uocabulo Nipp. legit* uitam. — 22. harena F. — 23. perpuler[n]at F quenquē F[1].

set: addidit temptatam cohortem, quae Ostiae ageret; nec
ullis tantorum criminum probationibus, in paenitentiam
versus seram veniam post scelus quaerebat. Cunctantem
super tanta re Flavium Sabinum Triaria, L. Vitellii uxor,
ultra feminam ferox, terruit, ne periculo principis famam
clementiae adfectaret. Sabinus suopte ingenio mitis, ubi formido
incessisset, facilis mutatu et in alieno discrimine sibi
pavens, ne adlevasse videretur, inpulit ruentem. Igitur 64
Vitellius metu et odio, quod Petroniam, uxorem eius, mox
Dolabella in matrimonium accepisset, vocatum per epistulas
vitata Flaminiae viae celebritate devertere Interamnium
atque ibi interfici iussit. Longum interfectori visum: in
itinere ac taberna proiectum humi iugulavit, magna cum
invidia novi principatus, cuius hoc primum specimen noscebatur.
Et Triariae licentiam modestum e proximo exemplum
onerabat, Galeria, imperatoris uxor, non inmixta
tristibus, et pari probitate mater Vitelliorum Sextilia, antiqui
moris. Dixisse quin etiam ad primas filii sui epistulas
ferebatur non Germanicum a se, sed Vitellium genitum;
nec ullis postea fortunae inlecebris aut ambitu civitatis in
gaudium evicta, domus suae tantum adversa sensit.

Digressum a Luguduno Vitellium Cluvius Rufus adsequi- 65
tur omissa Hispania, laetitiam et gratulationem voltu ferens,
animo anxius et petitum se criminationibus gnarus. Hilarius,
Caesaris libertus, detulerat, tamquam audito Vitellii et
Othonis principatu propriam ipse potentiam et possessionem
Hispaniarum temptasset eoque diplomatibus nullum principem
praescripsisset; ⟨et⟩ interpretabatur quaedam ex orationibus
eius ⟨ut⟩ contumeliosa in Vitellium et pro se ipso popularia.
Auctoritas Cluvii praevaluit, ut puniri ultro libertum

---

1. tēptata F. — hostię F. — 3. cunctante /// supertētare F[1] (*-deletum est*). — 5. ne] e F. — 7. alioeno F. — 11. Int̄ amniū F Interamnam *complures editt. cum Puteolano.* — 15. licentię F[1]. — modestū me F[1]. — 16. inmixta *Gronov.* In | mix F. — 22. ligunduno F. — Cluvius *Ritt.* M. Cluuius F. — 28. ⟨et⟩ *add. Ernesti.* — ex orationibus *Rhen.* exortationib; F — 29. ⟨ut⟩ *add. Nipp.* — ipsū F[1].

suum Vitellius iuberet: Cluvius comitatui principis adiectus, non adempta Hispania, quam rexit absens exemplo L. ⟨Arruntii⟩. Arruntium Ti. Caesar ob metum, Vitellius Cluvium nulla formidine retinebat. Non idem Trebellio Maximo honos. Profugerat Britannia ob iracundiam militum: missus est in locum eius Vettius Bolanus e praesentibus.

66 Angebat Vitellium victarum legionum haudquaquam fractus animus. Sparsae per Italiam et victoribus permixtae hostilia loquebantur, praecipua quartadecimanorum ferocia, qui se victos abnuebant: quippe Bedriacensi acie vexillariis tantum pulsis vires legionis non adfuisse. Remitti eos in Britanniam, unde a Nerone exciti erant, placuit atque interim Batavorum cohortes una tendere ob veterem adversus quartadecimanos discordiam. Nec diu in tantis armatorum odiis quies fuit. Augustae Taurinorum dum opificem quendam Batavus ut fraudatorem insectatur, legionarius ut hospitem tuetur, sui cuique commilitones adgregati a conviciis ad caedem transiere; et proelium atrox arsisset, ni duae praetoriae cohortes causam quartadecimanorum secutae his fiduciam et metum Batavis fecissent. Quos Vitellius agmini suo iungi ut fidos, legionem Graiis Alpibus traductam eo flexu itineris ire iubet, quo Viennam vitarent: namque et Viennenses timebantur. Nocte, qua proficiscebatur legio, relictis passim ignibus pars Taurinae coloniae ambusta; quod damnum, ut pleraque belli mala, maioribus aliarum urbium cladibus oblitteratum. Quartadecimani postquam Alpibus degressi sunt, seditiosissimus quisque signa Viennam ferebant: consensu meliorum conpressi et legio in Britanniam transvecta.

67 Proximus Vitellio e praetoriis cohortibus metus erat. Separati primum, deinde addito honestae missionis

3. ⟨Arruntii⟩ *add. Ritter.* L. Arruntii. eum Ti. *Pichena.* — 4. ñdIdē F (*prior* d *deleta est*). — 6. bettius F. — 11. legionū F[1]. — 15. $\overset{u}{a}$gusta F. — 19. $\overset{u}{c}$asā F. — 21. grat salpib; F — 23. proficiscebantur F[1]. — 24. colonib; F[1] — 27. degressi *Pichena* digressi F. — 28. consensū F.

lenimento arma ad tribunos suos deferebant, donec motum a Vespasiano bellum crebresceret: tum resumpta militia robur Flavianarum partium fuere. Prima classicorum legio in Hispaniam missa, ut pace et otio mitesceret; undecima ac septima suis hibernis redditae; tertiadecimani struere amphitheatra iussi. Nam Caecina Cremonae, Valens Bononiae spectaculum gladiatorum edere parabant, numquam ita ad curas intento Vitellio, ut voluptatum oblivisceretur.

Et ⟨victas⟩ quidem partes modeste distraxerat: apud victores 68 orta seditio, ludicro initio, ⟨ni⟩ numerus caesorum invidiam Vitellio auxisset. Discubuerat Vitellius Ticini adhibito ad epulas Verginio. Legati tribunique ex moribus imperatorum severitatem aemulantur vel tempestivis conviviis gaudent; proinde miles intentus aut licenter agit: apud Vitellium omnia indisposita temulenta, pervigiliis ac bacchanalibus quam disciplinae et castris propiora. Igitur duobus militibus, altero legionis quintae, altero e Gallis auxiliaribus, per lasciviam ad certamen luctandi accensis, postquam legionarius prociderat, insultante Gallo et iis, qui ad spectandum convenerant, in studia diductis, erupere legionarii in perniciem auxiliorum, ac duae cohortes interfectae. Remedium tumultus fuit alius tumultus. Pulvis procul et arma aspiciebantur: conclamatum repente quartam decimam legionem verso itinere ad proelium venire; sed erant agminis coactores: agniti dempsere sollicitudinem. Interim Verginii servus forte obvius ut percussor Vitellii insimulatur; et ruebat ad convivium miles, mortem Verginii exposcens. Ne Vitellius quidem, quamquam ad omnes suspiciones pavidus, de innocentia eius dubitavit; aegre tamen cohibiti, qui exitium consularis et quondam ducis sui flagitabant. Nec quemquam saepius

---

n r t n

1. deferebat F. — 2. crebe | sceret F. — 6. iussi F. — 7. parabat F. — 9. ⟨uictas⟩ *inseruit Haase.* — 10. ⟨ni⟩ *add. Agricola.* — 11. Vitellio *Doederl.* bello F belli traxisset *Meis.* — 13. conuiis *cf. p.* 82.9. — 15. bachanalib; F — 16. propiorix *corr. in* propiora *ut uid.* — 19. spectaculũ uenerant F (*corr. m. prim. in* spectandu conuenerant). — 20. deductis F *cf. p.* 86.27.

quam Verginium omnis seditio infestavit: manebat admiratio
69 viri et fama; sed oderant ut fastiditi. Postero die Vitellius,
senatus legatione, quam ibi opperiri iusserat, audita, transgressus in castra ultro pietatem militum conlaudavit, frementibus auxiliis tantum inpunitatis atque adrogantiae legionariis accessisse. Batavorum cohortes, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissae, principium interno simul externoque bello parantibus fatis. Reddita civitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus et prima statim defectione inter inania belli adsumptus. Ceterum ut largitionibus adfectae iam imperii opes sufficerent, amputari legionum auxiliorumque numeros iubet, vetitis supplementis; et promiscae missiones offerebantur. Exitiabile id rei publicae, ingratum militi, cui eadem munia inter paucos periculaque ac labor crebrius redibant. Et vires luxu corrumpebantur, contra veterem disciplinam et instituta maiorum, apud quos virtute quam pecunia res Romana melius stetit.

70 Inde Vitellius Cremonam flexit et spectato munere Caecinae insistere Bedriacensibus campis ac vestigia recentis victoriae lustrare oculis concupivit. Foedum atque atrox spectaculum intra quadragensimum pugnae diem: lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorumque formae, infecta tabo humus, protritis arboribus ac frugibus dira vastitas. Nec minus inhumana pars viae, quam Cremonenses lauru rosaque constraverant, extructis altaribus caesisque
III. 32 victimis regium in morem; quae laeta in praesens mox perniciem ipsis fecere. Aderant Valens et Caecina monstrabantque pugnae locos: hinc inrupisse legionum agmen, hinc equites coortos, inde circumfusas auxiliorum manus. Iam tribuni praefectique, sua quisque facta extollentes, falsa vera aut maiora vero miscebant. Volgus quoque militum clamore et gaudio deflectere via, spatia certaminum recogno-

---

1. ammiratio F. — 2. famas et F (*corr. m.* 2). — 7. audirent F. — 11. iam *Agricola* tam F. — sufficeret F^1. — 13. offercbant F^1. — 20. lustrare *ex* luxrare *ut. uid. corr.* — 24. Iñhumana F. — 25. rosaque *Doederl.* rosasque F. — 27. permitiē F. — aderat F. — 29. cohortos F.

scere, aggerem armorum, strues corporum intueri mirari; et erant, quos varia sors rerum lacrimaeque et misericordia subiret. At non Vitellius flexit oculos nec tot milia insepultorum civium exhorruit: laetus ultro et tam propinquae sortis ignarus instaurabat sacrum dis loci.

Exin Bononiae a Fabio Valente gladiatorum spectaculum 71
editur, advecto ex urbe cultu. Quantoque magis propinquabat, tanto corruptius iter inmixtis histrionibus et spadonum gregibus et cetero Neronianae aulae ingenio. Namque et Neronem ipsum Vitellius admiratione celebrabat, sectari cantantem solitus, non necessitate, qua honestissimus quisque, sed luxu et saginae mancipatus emptusque.

Ut Valenti et Caecinae vacuos honoris menses aperiret, coartati aliorum consulatus, dissimulatus Marci Macri tamquam Othonianarum partium ducis; et Valerium Marinum destinatum a Galba consulem distulit, nulla offensa, sed mitem et iniuriam segniter laturum: Pedanius Costa omittitur, ingratus principi ut adversus Neronem ausus et Verginii extimulator; sed alias protulit causas. Actaeque insuper Vitellio gratiae, consuetudine servitii.

Non ultra paucos dies quamquam acribus initiis coeptum 72
mendacium valuit. Extiterat quidam Scribonianum se Camerinum ferens, Neronianorum temporum metu in Histria occultatum, quod illic clientelae et agri veterum Crassorum ac nominis favor manebat. Igitur deterrimo quoque in argumentum fabulae assumpto, volgus credulum et quidam militum errore veri seu turbarum studio certatim adgregabantur, cum pertractus ad Vitellium interrogatusque, quisnam mortalium esset: postquam nulla dictis fides et a domino noscebatur, condicione fugitivus, nomine Geta, sumptum de eo supplicium in servilem modum.

Vix credibile memoratu est, quantum superbiae socordiae- 73

---

1. aggeres *Nipp.* — 2. fors F. — m͠ia F. — 4. iam *Spengel cf. p.* 88.11. — 10. admirationē F[1]. — 14. ma marci matri F (ma *deletum est*). — 18. ausus] *cf.* II. 25 (p. 55.20). — 31. seruile F.

que Vitellio adoleverit, postquam speculatores e Syria Iudaeaque adactum in verba eius Orientem nuntiavere. Nam etsi vagis adhuc et incertis auctoribus, erat tamen in ore famaque Vespasianus, ac plerumque ad nomen eius Vitellius excitabatur: tum ipse exercitusque, ut nullo aemulo, saevitia libidine raptu in externos mores proruperant.

74 At Vespasianus bellum armaque et procul vel iuxta sitas vires circumspectabat. Miles ipsi adeo paratus, ut praeeuntem sacramentum et fausta Vitellio omnia precantem per silentium audierint; Muciani animus nec Vespasiano alienus et in Titum pronior; praefectus Aegypti ⟨Ti.⟩ Alexander consilia sociaverat; tertiam legionem, quod e Syria in Moesiam transisset, suam numerabat; ceterae Illyrici legiones secuturae sperabantur: namque omnis exercitus flammaverat adrogantia venientium a Vitellio militum, quod truces corpore, horridi sermone ceteros ut inpares inridebant. Sed in tanta mole belli plerumque cunctatio: et Vespasianus modo in spem erectus, aliquando adversa reputabat. Quis ille dies foret, quo sexaginta aetatis annos et duos filios iuvenes bello permitteret? Esse privatis cogitationibus progressum, ⟨esse regressum⟩ et prout velint, plus minusue sumi ex fortuna: imperium cupientibus nihil medium inter summa aut
75 praecipitia. Versabatur ante oculos Germanici exercitus robur, notum viro militari: suas legiones civili bello inexpertas, Vitellii victrices, et apud victos plus querimoniarum quam virium. Fluxam per discordias militum fidem et periculum ex singulis: quid enim profuturas cohortes alasque, si unus alterque praesenti facinore paratum ex diverso praemium petat? Sic Scribonianum sub Claudio interfectum; [sic] percussorem eius Volaginium e gregario ad summa mili-

---

5. ẹmulos F[1]. — 6. proruperant F proruperunt *Nipp.* — 7. sitas uires *in ras. sed m.* 1 F. — 9. omĩa F omina *Lipsius cf.* c. 78 (*p.* 93.1) *ubi* omĩa = omina. — 11. ⟨Ti⟩ *adiecit Ursinus.* — 12. e *Lipsius* de F. — 13. sua F. — 17. Iniant a mole F. — 21. ⟨esse regressum⟩ *add. Heraeus* progressum regressum *I. Müller* p. et r. *Weissenborn.* — 26. fidēs F (s *deleta est*). — 28. facinora F. — 30. [sic] *Eussner.*

tiae provectum: facilius universos inpelli quam singulos vitari.

His pavoribus nutantem et alii legati amicique firmabant 76
et Mucianus, post multos secretosque sermones iam et corona ⟨coram⟩ ita locutus. *Omnes, qui magnarum rerum consilia suscipiunt, aestimare debent, an, quod inchoaturi, rei publicae utile, ipsis gloriosum,* [*aut*] *promptum effectu aut certe non arduum sit: simul ipse, qui suadet, considerandus est, adiciatne consilio periculum suum, et si fortuna coeptis adfuerit, cui summum decus adquiratur. Ego te, Vespasiane, ad imperium voco, quam salutare rei publicae, quam tibi magnificum, iuxta deos in tua manu positum est. Nec speciem adulantis expaverim: a contumelia quam a laude propius fuerit post Vitellium eligi. Non adversus divi Augusti acerrimam mentem nec adversus cautissimam Tiberii senectutem, ne contra Gai quidem aut Claudii vel Neronis fundatam longo imperio domum exsurgimus; cessisti etiam Galbae imaginibns: torpere ultra et polluendam perdendamque rem publicam relinquere sopor et ignavia videretur, etiamsi tibi, quam inhonesta, tam tuta servitus esset. Abiit iam et transvectum est tempus, quo posses videri concupisse: confugiendum est ad imperium. An excidit trucidatus Corbulo? splendidior origine, quam nos sumus, fateor; sed et Nero nobilitate natalium Vitellium anteibat. Satis clarus est apud timentem, quisquis timetur; et posse ab exercitu principem fieri sibi ipse Vitellius documento, nullis stipendiis, nulla militari fama, Galbae odio provectus. Ne Othonem quidem ducis arte aut exercitus vi, sed praepropera ipsius desperatione*

---

4. multos *ex* multa *correctum* F. — corona ⟨coram⟩ *scripsi* coronā F coram amicis *Ritter.* — 6. inchoaturi F *sed. corr. m.* 2 *in* inchoatur *quod legunt Nipp. alii.* — 7. [aut] *seclusit Nipp.* an *Classen.* — effectū aut ñ certe ñ F. — 11. quam salutare *I. Müller, Meiser* tanquā salutare F tam salutare *Nipp.* — expauerim *C. M. Francken* expaueris F. — 17. torpore F. — 18. sopore F[1]. — 20. non cupisse *Ruperti* non concupisse *Novak.* — 22. splendior *ex* splendiori *corr.* F. — 25. nulli F. — 27. exercitus ui *Rhen.* exercitus sui F. — propropera F[1].

victum, iam desiderabilem et magnum principem fecit, cum interim spargit legiones, exarmat cohortes, nova cotidie bello semina ministrat. Si quid ardoris ac ferociae miles habuit, popinis et comissationibus et principis imitatione deteritur. Tibi e Iudaea et Syria et Aegypto novem legiones integrae, nulla acie exhaustae, non discordia corruptae, sed firmatus usu miles et belli domitor externi; classium alarum cohortium robora et
77 *fidissimi reges et tua ante omnis experientia. Nobis nihil ultra adrogabo, quam ne post Valentem et Caecinam numeremur. Ne tamen Mucianum socium spreveris, quia aemulum non experiris. Me Vitellio antepono, te mihi. Tuae domui triumphale nomen, duo iuvenes, capax iam imperii alter et primis militiae annis apud Germanicos quoque exercitus clarus. Absurdum fuerit non cedere imperio ei, cuius filium adoptaturus essem, si ipsi imperarem. Ceterum inter nos non idem prosperarum adversarumque rerum ordo erit. Nam si vincimus, honorem, quem dederis, habebo: discrimen ac pericula ex aequo partiemur. Immo, ut melius est, ⟨tu⟩ tuos exercitus rege, mihi bellum et proeliorum incerta trade. Acriore hodie disciplina victi quam victores agunt. Hos ira odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit: illi per fastidium et contumaciam hebescunt. Aperiet et recludet contecta et tumescentia victricium partium volnera bellum ipsum. Nec mihi maior in tua vigilantia parsimonia sapientia fiducia est quam in Vitellii torpore inscitia saevitia. Sed meliorem in bello causam quam in pace habemus: nam qui deliberant, desciverunt.*

78 Post Muciani orationem ceteri audentius circumsistere hortari, responsa vatum et siderum motus referre. Nec erat intactus tali superstitione, ut qui mox rerum dominus Seleucum quendam mathematicum rectorem et praescium

---

4. cõmissationibus F. — tibię | Iudea. — 7. domito rex terni F1. — 8. omis. — 9. post Valentem] postulantẽ F1 *corr. m.* 3. — 17. partiemur *Puteolanus*, *Meiser*. — 18. ⟨tu⟩ tuos *Kiessling* tuos F tu hos *Halm cum Puteolano* tu tutus *Nipp.* immo tu melius ex tuto exercitus reges *Haase*. — 21. contumacia habescunt F. — 27. audientiũs F1.

palam habuerit. Recursabant animo vetera omina: cupressus
arbor in agris eius, conspicua altitudine, repente prociderat
ac postera die eodem vestigio resurgens procera et latior
virebat; grande id prosperumque consensu haruspicum, et
summa claritudo iuveni admodum Vespasiano promissa.
Sed primo triumphalia et Iudaicae victoriae decus inplesse
fidem ominis videbatur: ut haec adeptus est, portendi sibi
imperium credebat. Est Iudaeam inter Syriamque Carmelus:
ita vocant montem deumque. Nec simulacrum deo aut tem-
plum: sic tradidere maiores, ara tantum et reverentia. Illic
sacrificanti Vespasiano, cum spes occultas versaret animo,
Basilides sacerdos inspectis identidem extis *Quicquid est*,
inquit, ,*Vespasiane, quod paras, seu domum extruere seu
prolatare agros sive ampliare servitia, datur tibi magna
sedes, ingentes termini, multum hominum*'. Has ambages
et statim exceperat fama et tunc aperiebat: nec quidquam
magis in ore volgi; crebriores apud ipsum sermones, quanto
sperantibus plura dicuntur. Haud dubia destinatione dis- 79
cessere, Mucianus Antiochiam, Vespasianus Caesaream: illa
Syriae, hoc Iudaeae caput est.

Initium ferendi ad Vespasianum imperii Alexandriae coep-
tum, festinante Tiberio Alexandro, qui kalendis Iuliis sacra-
mento eius legiones adegit; isque primus principatus dies in
posterum celebratus, quamvis Iudaicus exercitus quintum
nonas Iulias apud ipsum iurasset, eo ardore, ut ne Titus
quidem filius expectaretur, Syria remeans et consiliorum
inter Mucianum ac patrem nuntius: cuncta impetu militum
acta, non parata contione, non coniunctis legionibus. Dum 80
quaeritur tempus locus, quodque in re tali difficillimum
est, prima vox; dum animo spes timor, ratio casus obver-

---

1. omina *Rhen.* omia F *cf. p.* 90.9. — 3. laetior *Triller, cf. Suet. Vesp.* 5. — 7. hominis F uidebatur F uidebantur *cum. cdd. seq. Halm.* — 8. est] & F. — 10. ara — reuerentia *Agricola* aram — reuerentiam F. — 16. fama *ex* iama *corr.* — ꝗdquā F. — 20. surię F. — hoc *in* haec *corr. m.* 2) — 21. auespasianū F. — 22. tib̄ F. — 25. .u. noñ Iulii. — 28. contione *Agricola* cognitione F.

santur, egressum cubiculo Vespasianum pauci milites, solito adsistentes ordine ut legatum salutaturi, imperatorem salutavere. Tum ceteri adcurrere, Caesarem et Augustum et omnia principatus vocabula cumulare: mens a metu ad fortunam transierat. In ipso nihil tumidum, adrogans aut in rebus novis novum fuit: ut primum tantae magnitudinis obfusam oculis caliginem disiecit, militariter locutus laeta omnia et affluentia excepit. Namque id ipsum opperiens Mucianus alacrem militem in verba Vespasiani adegit; tum Antiochensium theatrum ingressus, ubi illis consultare mos est, concurrentes et in adulationem effusos adloquitur, satis decorus etiam Graeca facundia omniumque, quae diceret atque ageret, arte quadam ostentator. Nihil aeque provinciam exercitumque accendit, quam quod adseverabat Mucianus statuisse Vitellium, ut Germanicas legiones in Syriam ad militiam opulentam quietamque transferret, contra Syriacis legionibus Germanica hiberna caelo ac laboribus dura mutarentur. Quippe et provinciales sueto militem contubernio gaudebant, plerique necessitudinibus et propinquitatibus mixti; et militibus vetustate stipendiorum nota et familiaria
81 castra in modum penatium diligebantur. Ante idus Iulias Syria omnis in eodem sacramento fuit. Accessere cum regno Sohaemus haud spernendis viribus, Antiochus vetustis opibus uigens et inservientium regum ditissimus: mox per occultos suorum nuntios excitus ab urbe Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri navigatione properaverat; nec minore animo regina Berenice partes iuvabat, florens aetate formaque et seni quoque Vespasiano magnificentia munerum grata. Quidquid provinciarum adluitur mari Asia atque Achaia tenus, quantumque introrsus in Pontum et Armenios patescit,

---

2. adsistentes *Pichena* adsistent F. — 6. magnitudinis *scripsi* multitudimis F mutationis *Nipp.*, *cum Gronov.* altitudinis *Triller*, *Meiser* iam altitudinis *Ritter* amplitudinis *Kiessling.* — 10. illi F. — 13. provinciā F (ā *ex* ę *corr. est*). — 17. hiberna *Rhen.* hiberno F. — 21. Id̄ Iuls (l *lineola traiecta est*) F *cf. p.* 93.25. — 24. uigens *Cornel. cf. Ann.* 3.30 ingens F. — 25. excitus *cdd. seq.* exercitus F.

iuravere; sed inermes legati regebant, nondum additis Cappadociae legionibus.

Consilium de summa rerum Beryti habitum. Illuc Mucianus cum legatis tribunisque et splendidissimo quoque centurionum ac militum venit et e Iudaico exercitu lecta decora. Tantum simul peditum equitumque et aemulantium inter se regum paratus speciem fortunae principalis effecerant.
Prima belli cura agere dilectus, revocare veteranos. Desti- 82
nantur validae civitates exercendis armorum officinis; apud Antiochenses aurum argentumque signatur; eaque cuncta per idoneos ministros, suis quodque locis, festinabantur. Ipse Vespasianus adire hortari, bonos laude, segnes exemplo incitare saepius quam coërcere, vitia magis amicorum quam virtutes dissimulans. Multos praefecturis et procurationibus, plerosque senatorii ordinis honore percoluit, egregios viros et mox summa adeptos; quibusdam fortuna pro virtutibus fuit. Donativom militi neque Mucianus prima contione nisi modice ostenderat; ne Vespasianus quidem plus civili bello obtulit quam alii in pace, egregie firmus adversus militarem largitionem eoque exercitu meliore. Missi ad Parthum Armeniumque legati, provisumque, ne versis ad civile bellum legionibus terga nudarentur. Titum instare Iudaeae, Vespasianum obtinere claustra Aegypti placuit: sufficere videbantur adversus Vitellium pars copiarum et dux Mucianus et Vespasiani nomen ac nihil arduum fatis. Ad omnes exercitus legatosque scriptae epistulae, praeceptumque, ut praetorianos Vitellio infensos reciperandae militiae praemio invitarent.
Mucianus cum expedita manu, socium magis imperii quam 83
ministrum agens, non lento itinere, ne cunctari videretur, neque tamen properans, gliscere famam ipso spatio sinebat, gnarus modicas vires sibi et maiora credi de absentibus. Sed legio sexta et tredecim vexillariorum milia ingenti

---

11. quodque *Ritter* $\overset{o}{qq}$; F (*in mg.* 2 *m.* queq;) quidque *Heraeus.* — 17. donatiuō F. — 18. ciuile F^1. — 21. ciuilē F^1. — 23. *et* 25. Vespasian; F^1. — 31. $\overset{b}{a}$ssentibus F (b *add. m.* 2).

agmine sequebantur. Classem e Ponto Byzantium adigi iusserat, ambiguus consilii, num omissa Moesia Dyrrhachium pedite atque equite, simul longis navibus versum in Italiam mare clauderet, tuta pone tergum Achaia Asiaque, quas inermes exponi Vitellio, ni praesidiis firmarentur; atque ipsum Vitellium in incerto fore, quam partem Italiae protegeret, si sibi Brundisium Tarentumque et Calabriae Lucaniaeque litora infestis classibus peterentur.

84 Igitur navium militum armorum paratu strepere provinciae. Sed nihil aeque fatigabat quam pecuniarum conquisitio: eos esse belli civilis nervos dictitans Mucianus, non ius aut verum in cognitionibus, sed solam magnitudinem opum spectabat. Passim delationes, et locupletissimus quisque in praedam correpti Quae gravia atque intoleranda, sed necessitate armorum excusata, etiam in pace mansere, ipso Vespasiano inter initia imperii ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinante, donec indulgentia fortunae et pravis magistris didicit aususque est. Propriis quoque opibus Mucianus bellum iuvit, largus privatim, quo avidius de re publica sumeret. Ceteri conferendarum pecuniarum exemplum secuti: rarissimus quisque eandem in reciperando licentiam habuerunt.

85 Adcelerata interim Vespasiani coepta Illyrici exercitus studio, transgressi in partes. Tertia legio exemplum ceteris Moesiae legionibus praebuit: octava erat ac septima Claudiana, inbutae favore Othonis, quamvis proelio non interfuissent. Aquileiam progressae, proturbatis, qui de Othone nuntiabant, laceratisque vexillis nomen Vitellii praeferentibus, rapta postremo pecunia et inter se divisa hostiliter egerant. Unde metus et ex metu consilium: posse imputari Vespasiano, quae apud Vitellium excusanda erant. Ita tres Moesicae legiones per epistulas alliciebant Pannonicum exercitum aut abnuenti vim parabant. In eo motu Aponius

---

4. quasi | inermes F. — 7. sibi] simul *Rhen.* — 8. Inlito | ra F. — 15. Vespasiano (o *ex* u *corr.*) F. — 16. perin F. — 17. dicit F. — 19. quo *Muretus* quod F. — 20. pecuniā F. — 23. studio. Transgressa *Agricola.* — 31. allic | tebant F.

Saturninus, Moesiae rector, pessimum facinus audet, misso centurione ad interficiendum Tettium Iulianum, septimae legionis legatum, ob simultates, quibus causam partium praetendebat. Iulianus, comperto discrimine et gnaris locorum 'adscitis, per avia Moesiae ultra montem Haemum profugit; nec deinde cìvili bello interfuit, per varias moras susceptum ad Vespasianum iter trahens et ex nuntiis cunctabundus aut properans. At in Pannonia tertia decima legio 86
ac septima Galbiana, dolorem iramque Bedriacensis pugnae retinentes, haud cunctanter Vespasiano accessere, vi praecipua Primi Antonii. Is legibus nocens et tempore Neronis falsi damnatus, inter alia belli mala senatorium ordinem reciperaverat. Praepositus a Galba septimae legioni scriptitasse Othoni credebatur, ducem se partibus offerens; a quo neglectus in nullo Othoniani belli usu fuit: labantibus Vitellii rebus Vespasianum secutus grande momentum addidit, strenuus manu, sermone promptus, serendae in alios invidiae artifex, discordiis et seditionibus potens, raptor largitor, pace pessimus, bello non spernendus. Iuncti inde Moesici ac Pannonici exercitus Dalmaticum militem traxere, quamquam consularibus legatis nihil turbantibus. Tampius Flavianus Pannoniam, Pompeius Silvanus Dalmatiam tenebant, divites senes; sed procurator aderat Cornelius Fuscus, vigens aetate, claris natalibus. Prima iuventa quaestus cupidine senatorium ordinem exuerat; idem pro Galba dux coloniae suae eaque opera procurationem adeptus, susceptis Vespasiani partibus acerrimam bello facem praetulit, non tam praemiis periculorum quam ipsis periculis laetus; pro certis et olim partis nova ambigua ancipitia malebat. Igitur movere et quatere, quidquid usquam aegrum foret, adgrediuntur. Scriptae in Britanniam ad quartadecimanos, in

---

3. causās F (s *del. est*). — 7. ad] a F. — 12. bellū F. — 18. seditionibus potens] *cf. Verg. Aen.* 11.340. — 20. Delmaticum F. — 21. Tampius *Faërnus* Titus āplius fabian; F cf. III. 4 *et* 10. — 22. Dalmatiā F. — 24. quaestus *Grotius* quietis F inquies *Meiser*. — 28. periculū F[1] *corr. in* periculis.

Hispaniam ad primanos epistulae, quod utraque legio pro Othone adversa Vitellio fuerat; sparguntur per Gallias litterae: momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis
87 exercitibus palam desciscentibus, ceteris fortunam secuturis.

Dum haec per provincias a Vespasiano ducibusque partium geruntur, Vitellius contemptior in dies segniorque, ad omnis municipiorum villarumque amoenitates resistens, gravi urbem agmine petebat. Sexaginta milia armatorum sequebantur, licentia corrupta; calonum numerus amplior, procacissimis etiam inter servos lixarum ingeniis; tot legatorum amicorumque comitatus, inhabilis ad parendum, etiamsi summa modestia regeretur. Onerabant multitudinem obvii ex urbe senatores equitesque, quidam metu, multi per adulationem, ceteri ac paulatim omnes, ne aliis proficiscentibus ipsi remanerent. Adgregabantur e plebe flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti, scurrae histriones aurigae, quibus ille amicitiarum dehonestamentis mire gaudebat. Nec coloniae modo aut
88 municipia congestu copiarum, sed ipsi cultores arvaque maturis iam frugibus ut hostile solum vastabantur. Multae et atroces inter se militum caedes, post seditionem Ticini coeptam manente legionum auxiliorumque discordia; ubi adversus paganos certandum foret, consensu. Sed plurima strages ad septimum ab urbe lapidem. Singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos ut gladiatoriam saginam dividebat; et effusa plebes totis se castris miscuerat. Incuriosos milites (vernacula utebantur urbanitate) quidam spoliavere, abscisis furtim balteis, an accincti forent, rogitantes. Non tulit ludibrium insolens contumeliae animus; inermem populum gladiis invasere. Caesus inter alios pater militis, cum filium comitaretur; deinde agnitus, et volgata caede temperatum ab innoxiis. In urbe tamen trepidatum praecurrentibus passim militibus: forum maxime petebant, cupidine visendi locum, in quo Galba iacuisset. Nec minus saevum spectaculum erant ipsi, tergis ferarum et ingentibus telis horrentes,

6. om̃s F. — 12. regetur F. — 14. om̃s F. — 22. certando F[1]. — fore F. — 28. c̄tumeliae F. — 33. sceuū F.

cum turbam populi per inscitiam parum vitarent, aut ubi lubrico viae vel occursu alicuius procidissent, ad iurgium, mox ad manus et ferrum transirent. Quin et tribuni praefectique cum terrore et armatorum catervis volitabant.

Ipse Vitellius a ponte Mulvio, insigni equo, paludatus 89
accinctusque, senatum et populum ante se agens, quo minus ut captam urbem ingrederetur, amicorum consilio deterritus, sumpta praetexta et composito agmine incessit. Quattuor legionum aquilae per frontem totidemque circa e legionibus aliis vexilla, mox duodecim alarum signa et post peditum ordines eques; dein quattuor et triginta cohortes, ut nomina gentium aut species armorum forent, discretae. Ante aquilas praefecti castrorum tribunique et primi centurionum, candida veste; coteri iuxta suam quisque centuriam, armis donisque fulgentes; et militum phalerae torquesque splendebant. Decora facies et non Vitellio principe dignus exercitus. Sic Capitolium ingressus atque ibi matrem complexus Augustae nomine honoravit. Postera die, tamquam apud alte- 90
rius civitatis senatum populumque, magnificam orationem de semet ipso prompsit, industriam temperantiamque suam laudibus adtollens, consciis flagitiorum ipsis, qui aderant, omnique Italia, per quam somno et luxu pudendus incesserat. Volgus tamen vacuum curis et sine falsi verique discrimine solitas adulationes edoctum clamore et vocibus astrepebat; abnuentique nomen Augusti expressere, ut adsumeret, tam frustra, quam recusaverat.

Apud civitatem cuncta interpretantem funesti ominis loco 91
acceptum est, quod maximum pontificatum adeptus Vitellius de caerimoniis publicis quintum decimum kalendas Augustas edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi Alliensique cladibus: adeo omnis humani divinique iuris expers, pari libertorum, amicorum socordia, velut inter temulentos agebat. Sed comitia consulum cum candidatis civiliter celebrans,

---

5. mului | F. — 12. aquila F. — 22. Italiā F. — 24. adulatione se doctū. — 27. om̃is F. — 29. XV F. — kl ãg F.

omnem infimae plebis rumorem in theatro ut spectator, in circo ut fautor adfectavit. Quae grata sane et popularia, si a virtutibus proficiscerentur, memoria vitae prioris indecora et vilia accipiebantur. Ventitabat in senatum, etiam cum parvis de rebus patres consulerentur; ac forte Priscus Helvidius, praetor designatus, contra studium eius censuerat. Commotus primo Vitellius, non tamen ultra quam tribunos plebis in auxilium spretae potestatis advocavit: mox mitigantibus amicis, qui altiorem iracundiam eius verebantur, nihil novi accidisse respondit, quod duo senatores in re publica dissentirent; solitum se etiam Thraseae contradicere. Inrisere plerique inpudentiam aemulationis; aliis id ipsum placebat, quod neminem ex praepotentibus, sed Thraseam ad exemplar verae gloriae legisset.

92 Praeposuerat praetorianis Publilium Sabinum a praefectura cohortis, Iulium Priscum, olim centurionem. Priscus Valentis, Sabinus Caecinae gratia pollebant; inter discordes Vitellio nihil auctoritatis. Munia imperii Caecina ac Valens obibant, olim anxii odiis, quae bello et castris male dissimulata pravitas amicorum et fecunda gignendis inimicitiis civitas auxerat, dum ambitu comitatu et inmensis salutantium agminibus contendunt comparanturque, variis in hunc aut illum Vitellii inclinationibus. Nec umquam satis fida potentia, ubi nimia est; simul ipsum Vitellium, subitis offensis aut intempestivis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantque. Nec eo segnius invaserant domos hortos opesque imperii, cum flebilis et egens nobilium turba, quos ipsos liberosque patriae Galba reddiderat, nulla principis misericordia iuvarentur. Gratum primoribus civitatis etiam plebs adprobavit, quod reversis ab exilio iura libertorum concessisset, quamquam id omni modo servilia ingenia corrumpebant, abditis pecuniis per occultos aut ambitiosos

---

2. populari asya uirtutibus F. — 3. memorię F. — 5. consularentur F. — 14. exēplar *ex* explū *corr.* F — 15. Publilium *Halm cf.* III. 36; P F. — a *Mercier* ad F. — 16. olim centurionem *scripsi* olim centuriones b[2] dū centurio ē F tum centurionem *editt. cum Lipsio.*

sinus, et quidam in domum Caesaris transgressi atque ipsis dominis potentiores.

Sed miles, plenis castris et redundante multitudine in 93
porticibus aut delubris et urbe tota vagus, non principia noscere, non servare vigilias neque labore firmari: per illecebras urbis et inhonesta dictu corpus otio, animum libidinibus imminuebant. Postremo ne salutis quidem cura: infamibus Vaticani locis magna pars tetendit; unde crebrae in volgus mortes: et adiacente Tiberi Germanorum Gallorumque obnoxia morbis corpora fluminis aviditas et aestus inpatientia labefecit. Confusus insuper pravitate vel ambitu ordo militiae. Sedecim praetoriae, quattuor urbanae cohortes scribebantur, quis singula milia inessent. Plus in eo dilectu Valens audebat, tamquam ipsum Caecinam periculo exemisset. Sane adventu eius partes convaluerant, et sinistrum lenti itineris rumorem prospero proelio verterat: omnisque inferioris Germaniae miles Valentem adsectabatur; unde primum creditur Caecinae fides fluitasse. Ceterum non ita 94
ducibus indulsit Vitellius, ut non plus militi liceret. Sibi quisque militiam sumpsere: quamvis indignus, si ita maluerat, urbanae militiae adscribebatur; rursus bonis remanere inter legionarios aut alares volentibus permissum. Nec deerant, qui vellent, fessi morbis et intemperiem caeli incusantes. Robora tamen legionibus alisque subtracta, convolsum castrorum decus, viginti milibus e toto exercitu permixtis magis quam electis.

Contionante Vitellio postulantur ad supplicium Asiaticus et Flavus et Rufinus, duces Galliarum, quod pro Vindice bellassent; nec coërcebat eiusmodi voces Vitellius: super insitam inerti animo ignaviam conscius sibi instare donativom et deesse pecuniam, omnia alia militi largiebatur.

---

2. potentiorēs F. — 9. gauo | rūque F. — 10. aviditas *Puteolanus* auiditate F. — 0.11. auiditate-labefacta *Meiser*. — Confusus insuper *Gerber* (30 *enim aliis locis* insuper *altero loco sententiae legitur*). — 20. maluerit F[1]. — 22. aleres F. — 30. inerti *Pichena*, *cf.* I. 62 *ubi* F *habet* Inmerti; mortē F marcenti *Orell* *cf.* III. 36 socordi *Helmreich*.

Liberti principum conferre pro numero mancipiorum ut tributum iussi. Ipse sola perdendi cura stabula aurigis extruere, circum gladiatorum ferarumque spectaculis opplere,
95 tamquam in summa abundantia pecuniae inludere. Quin et natalem Vitellii diem Caecina ac Valens editis tota urbe vicatim gladiatoribus celebravere, ingenti paratu et ante illum diem insolito. Laetum foedissimo cuique apud bonos invidiae fuit, quod extructis in campo Martio aris inferias Neroni fecisset. Caesae publice victimae cremataeque; facem Augustales subdidere, quod sacerdotium, ut Romulus ⟨Titios⟩ Tatio regi, ita Caesar Tiberius Iuliae genti sacravit. Nondum quartus a victoria mensis, et libertus Vitellii Asiaticus Polyclitos Patrobios et vetera odiorum nomina aequabat. Nemo in illa aula probitate aut industria certavit; unum ad potentiam iter, prodigis epulis et sumptu ganeaque satiare inexplebiles Vitellii libidines. Ipse abunde ratus, si praesentibus frueretur, nec in longius consultans, noviens miliens sestertium paucissimis mensibus intervertisse creditur. Magna et misera civitas, eodem anno Othonem Vitellium passa, inter Vinios Fabios, Icelos Asiaticos varia et pudenda sorte agebat, donec successere Mucianus et Marcellus et magis alii homines quam alii mores.

96 Prima Vitellio tertiae legionis defectio nuntiatur, missis ab Aponio Saturnino epistulis, antequam is quoque Vespasiani partibus adgregaretur. Sed neque Aponius cuncta, ut trepidans re subita, perscripserat, et amici adulantes mollius interpretabantur: unius legionis eam seditionem, ceteris exercitibus constare fidem. In hunc modum etiam Vitellius apud milites disseruit, praetorianos nuper exauctoratos in-

---

4. abundantię F. — 9. neronis F[1]. — fecisset *Lipsius* Iecissit F ⟨Vitellius⟩ fecisset *Ritter* — 10. subdidere *Rhen.* subdere F. — quod— sacrauit *seclusit Nipp.*, *sunt autem contraria iis*, *quae traduntur Ann.* I. 54 — ⟨Titios⟩ *inserui* ⟨Titios T.⟩ Tatio *Heraeus* statio F. — 11. gentis F[1]. — 15. ganeaque *Palmer* galane aque F sumptu, gula ganeaque *Meiser*. — 18. crederetur F. — 26. mollius *b* mullius F. — 29. exaucto rato.

sectatus, a quibus falsos rumores dispergi; nec ullum civilis
belli metum adseverabat, suppresso Vespasiani nomine et
vagis per urbem militibus, qui sermones populi coërcerent.
Id praecipuum alimentum famae erat. Auxilia tamen e 97
Germania Britanniaque et Hispaniis excivit, segniter et
necessitatem dissimulans. Perinde legati provinciaeque cun-
ctabantur, Hordeonius Flaccus suspectis iam Batavis anxius
proprio bello, Vettius Bolanus numquam satis quieta Bri-
tannia et uterque ambigui. Neque ex Hispaniis properabatur,
nullo tum ibi consulari: trium legionum legati, pares iure
et prosperis Vitellii rebus certaturi ad obsequium, adversam
eius fortunam ex aequo detrectabant. In Africa legio cohor-
tesque delectae a Clodio Macro, mox a Galba dimissae,
rursus iussu Vitellii militiam cepere; simul cetera iuventus
dabat inpigre nomina. Quippe integrum illic ac favorabilem
proconsulatum Vitellius, famosum invisumque Vespasianus
egerat: proinde socii de imperio utriusque coniectabant; sed
experimentum contra fuit. Ac primo Valerius Festus legatus 98
studia provincialium cum fide iuvit; mox nutabat, palam
epistulis edictisque Vitellium, occultis nuntiis Vespasianum
fovens et haec illave defensurus, prout invaluissent. Depre-
hensi cum litteris edictisque Vespasiani per Raetiam et
Gallias militum et centurionum quidam ad Vitellium missi
necantur: plures fefellere, fide amicorum aut suomet astu
occultati. Ita Vitellii paratus noscebantur, Vespasiani con-
siliorum pleraque ignota, primum socordia Vitellii; dein
Pannonicae Alpes praesidiis insessae nuntios retinebant.
Mare quoque etesiarum flatu in Orientem navigantibus
secundum, inde adversum erat. Tandem inruptione hostium, 99
atrocibus undique nuntiis exterritus Caecinam ac Valentem
expediri ad bellum iubet. Praemissus Caecina: Valentem e

---

5. germania | a brittanniaq; F (a *media deleta est*). — 17. perinde *Rhen. non recte cf. p.* 71.37. — 24. suomet astu *Agricola* suo mestatu F. — 28. etesiarum *Rhen.* et esi flabra aquilonis. arū F (*cf. Lucretius* 5.740 *et* 6.730 *etesia flabra aquilonum*). — 31. expediri F expedire *Acidalius cf.* I. 10 *et* 88.

gravi corporis morbo tum primum adsurgentem infirmitas tardabat. Longe alia proficiscentis ex urbe Germanici exercitus species: non vigor corporibus, non ardor animis; lentum et rarum agmen, fluxa arma, segnes equi; inpatiens solis pulveris tempestatum, quantumque hebes ad sustinendum laborem miles, tanto ad discordias promptior. Accedebat huc Caecinae ambitio vetus, torpor recens nimia fortunae indulgentia soluti in luxum; seu perfidiam meditanti infringere exercitus virtutem inter artes erat. Credidere plerique Flavii Sabini consiliis concussam Caecinae mentem, ministro sermonum Rubrio Gallo: rata apud Vespasianum fore pacta transitionis; simul odiorum invidiaeque erga Fabium Valentem admonebatur, ut inpar apud Vitellium gratiam viresque apud novum principem pararet.

100 Caecina e complexu Vitellii multo cum honore digressus, partem equitum ad occupandam Cremonam praemisit. Mox vexilla primae, quartae, quintae decimae, sextae decimae legionum, dein quinta et duoetvicensima secutae; postremo agmine unaetvicensima Rapax et prima Italica incessere cum vexillariis trium Britannicarum legionum et electis auxiliis. Profecto Caecina scripsit Fabius Valens exercitui, quem ipse ductaverat, ut in itinere opperiretur: sic sibi cum Caecina convenisse; qui praesens eoque validior mutatum id consilium finxit, ut ingruenti bello tota mole occurreretur. Ita adcelerare legiones, Cremonam, pars Hostiliam petere iussae: ipse Ravennam devertit, praetexto classem adloquendi. Mox Patavi secretum componendae proditioni quaesitum. Namque Lucilius Bassus post praefecturam alae

7. uetus *ex* metus *corr.* F — 8. meditanti *Rhen.* meditatio F meditato *Gronov.* — 9. exercitus F^1. — 17. primae — sextae decimae *Ferletus. nisi quod addit* et *ante* sextae decimae, *quod omittit Nipp.* In quattuor | decū XVI F „*omnia haec numeris perscripta erant, lineolis, ut solet, superductis. Inde ex* $\overline{\text{I}}$ *ortum est* in, *ex* $\overline{\text{IV}}$ *male explicato* quattuor *ex* $\overline{\text{XV}}$ *vel potius* $\overline{\text{XV}}$ *natum est decum*" Nipperdey *cf.* c. 89 *et* III. 22. — 23. mutatum *b* ramuta | tū F (r *deleta est*) immutatum *Nipp.* — 25. Cremona F. — 27. patui. — proditioni *Rhen.* proditionis F. — 28. Bassus *Rhen. cf.* III. 12, IV. 3 blęss; F.

Ravennati simul ac Misenensi classibus a Vitellio praepositus, quod non statim praefecturam praetorii adeptus foret, iniquam iracundiam flagitiosa perfidia ulciscebatur. Nec sciri potest, traxeritne Caecinam, an, quod evenit inter malos [ut et similes sint], eadem illos pravitas inpulerit. Scripto- 101
res temporum, qui potiente rerum Flavia domo monimenta belli huiusce composuerunt, curam pacis et amorem rei publicae, corruptas in adulationem causas, tradidere. Nobis super insitam levitatem et prodito Galba vilem mox fidem aemulatione etiam invidiaque, ne ab aliis apud Vitellium anteirentur, pervertisse ipsum Vitellium videntur. Caecina legiones adsecutus centurionum militumque animos obstinatos pro Vitellio variis artibus subruebat: Basso eadem molienti minor difficultas erat, lubrica ad mutandam fidem classe ob memoriam recentis pro Othone militiae.

---

4. traxerit *ex* traxerat *corr.* necēcinā F[1]. — 5. [ut et similes sint] *Wurm.* ut sui similessint *C. M. Francken.* — 9. insitās F[1]. — 11. ipsum F ipsi *Nipp. cum Classen.* — 15. *post* militiae *litteris rubris et paulo maioribus scriptum est* Corneli taciti. Liber octauus decim; explicit. Incipit nonus decimus.

CORNELI TACITI
HISTORIARUM
LIBER TERTIUS.

Meliore fato fideque partium Flavianarum duces consilia belli tractabant. Poetovionem in hiberna tertiae decimae legionis convenerant: illic agitavere, placeretne obstrui Pannoniae Alpes, donec a tergo vires universae consurgerent, an ire comminus et certare pro Italia constantius foret. Quibus opperiri auxilia et trahere bellum videbatur, Germanicarum legionum vim famamque extollebant, et advenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robora: ipsis nec numerum parem pulsarum nuper legionum; et quamquam atrociter loquerentur, minorem esse apud victos animum. Sed insessis interim Alpibus venturum cum copiis Orientis Mucianum; superesse Vespaniano mare classes studia provinciarum, per quae velut alterius belli molem cieret. Ita salubri mora novas vires adfore, e praesentibus
2 nihil periturum. Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitator) *festinationem ipsis utilem*, *Vitellio exitiosam* disseruit. *Plus socordiae quam fiduciae accessisse victoribus. Neque enim in procinctu et castris habitos: per omnia Italiae municipia desides*, *tantum hospitibus metuendos*, *quanto ferocius ante se egerint*, *tanto cupidius insolitas voluptates hausisse;*

---

5. cōmunis *corr. ex* cōmunus F. — 14. e *Nipp.* et F *cf. p.* 86.6, l. III. 69 *med.*, IV. 18, IV. 56. *med.* — 16. concitator *cdd. seq.* conciator F concitor *Orell.* (concitor *scriptum est p.* 37.26, IV. 56, Ann. 4.28. — 20. antea egerint *malebat Nipp.*

circo quoque ac theatris et amoenitate urbis emoltlitos aut valetudinibus fessos. Sed addito spatio rediturum et his robur meditatione belli, nec procul Germaniam, unde vires; Brittanniam freto dirimi, iuxta Gallias Hispaniasque; utrimque viros equos tributa; ipsamque Italiam et opes urbis, ac si inferre arma ultro velint, duas classes vacuumque Illyricum mare. Quid tum claustra montium profutura? quid tractum in aestatem aliam bellum? unde interim pecuniam et commeatus? Quin potius eo ipso uterentur, quod Pannonicae legiones deceptae magis quam victae resurgere in ultionem properent, Moesici exercitus integras vires attulerint? Si numerus militum potius quam legionum putetur, plus hinc roboris, nihil libidinum; et profuisse disciplinae ipsum pudorem. Equites vero ne tum quidem victos, sed quamquam rebus adversis disiectam Vitellii aciem. ,Duae tunc Pannonicae ac Moesicae alae perrupere hostem: nunc sedecim alarum coniuncta signa pulsu sonituque et nube ipsa operient ac superfundent oblitos proeliorum equites equosque. Nisi quis retinet, idem suasor auctorque consilii ero. Vos, quibus fortuna in integro est, legiones continete: mihi expeditae cohortes sufficient. Iam reseratam Italiam, inpulsas Vitellii res audietis. Iuvabit sequi et vestigiis vincentis insistere.'

Haec ac talia flagrans oculis, truci voce, quo latius audi- 3
retur (etenim se centuriones et quidam militum consilio miscuerant), ita effudit, ut cautos quoque ac providos permoveret, volgus et ceteri unum virum ducemque, spreta aliorum segnitia, laudibus ferrent. Hanc sui famam ea statim contione commoverat, qua recitatis Vespasiani epistulis non ut plerique incerta disseruit, huc illuc tracturus interpretatione, prout conduxisset: aperte descendisse in causam

---

4. ⟨uix⟩ dirimi *C. M. Francken.* — 6. illyricūnare F (*-del. est*). —
e
9. legionis F. — 18. suāosor F (*-del. est*). — 19. auctorque F actor *Iacob, sed citat Halm* Cic. de off. III. 109: *huius deditionis Postumius et suasor et auctor fuit.* — 20. reseratam Italiam *Pichena* resera | ta militiā F. — 25. ceterū F1 (*corr. in* ceteri) *cf.* 14.1. — 28. Intptationē F.

videbatur, eoque gravior militibus erat, culpae vel gloriae
4 socius. Proxima Cornelii Fusci procuratoris auctoritas: is quoque inclementer in Vitellium invehi solitus nihil spei sibi inter adversa reliquerat. Tampius Flavianus, natura ac senecta cunctantior, suspiciones militum inritabat, tamquam adfinitatis cum Vitellio meminisset; idemque quod coeptante legionum motu profugus dein sponte remeaverat, perfidiae locum quaesisse credebatur. Nam Flavianum omissa Pannonia ingressum Italiam et discrimini exemptum rerum novarum cupido legati nomen resumere et misceri civilibus armis impulerat, suadente Cornelio Fusco, non quia iudustria Flaviani egebat, sed ut consulare nomen surgentibus cum maxime partibus honesta specie praetenderetur.

5 Ceterum ut transmittere in Italiam inpune et usui foret, scriptum Aponio Saturnino, cum exercitu Moesico celeraret. Ac ne inermes provinciae barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Iazugum, penes quos civitatis regimen, in commilitium adsciti: plebem quoque et vim equitum, qua sola valent, offerebant; remissum id munus, ne inter discordias externa molirentur aut maiore ex diverso mercede ius fasque exuerent. Trahuntur in partes Sido atque Italicus, reges Sueborum, quis vetus obsequium erga Romanos et gens fidei † commissior patientior. Posita in latus auxilia infesta Raetia, cui Porcius Septiminus procurator erat, incorruptae erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix cum ala Auriana et octo cohortibus ac Noricorum iuventute ad

1. grauior F gratior *cdd. seq.*, *comma post* erat *delet Halm.* — 5. cunctantior *Halm* cunctatior F *cf. l.* III. 50 *med.*, *ubi* F *habet* cunctates. — 6. idq; F. — 14. transmittere ⟨bellum⟩ *Acidalius cll.* II. 17. — 15. aponio satiū reuirescere F *deinde addit* 110.1– 111.11 ut inimici *post quae redit ad* 108.15 ninocū — exercitū (*-del. est*) moesico celeraret. *Ceteri cdd. transpositionem imitantur: restituit ordinem Pichena.* — 17. principis F. — Iazugum F (Iaziges *habet* Ann. 12.29). — 21. tra^{h}un^{r}t (h *m.* 2 *scr.*) in parte F. — 23. fidei commissior patientior F commissi *Muretus cum b* fidei quam iussorum *Scheffer*, *Halm* fidei commilitio *Meiser*; fide incorruptior et imperii patientior *uel tale quid fuisse uidetur.* — posita inlatus auxilia F opposita *Rhenanus* Noricum inlatus auxilio *Nipp.*

occupandam ripam Aeni fluminis, quod Raetos Noricosque interfluit, missus. Nec his aut illis proelium temptantibus, fortuna partium alibi transacta.

Antonio vexillarios e cohortibus et partem equitum ad 6
invadendam Italiam rapienti comes fuit Arrius Varus, strenuus bello; quam gloriam et dux Corbulo et prosperae in Armenia res addiderant: idem secretis apud Neronem sermonibus ferebatur Corbulonis virtutes criminatus; unde infami gratia primum pilum adepto laeta ad praesens male parta mox in perniciem vertere. Sed Primus ac Varus occupata Aquileia ⟨per⟩ proxima quaeque et Opitergi et Altini laetis animis accipiuntur. Relictum Altini praesidium adversus classis Ravennatis ⟨metum⟩, nondum defectione eius audita. Inde Patavium et Ateste partibus adiunxere. Illic cognitum tris Vitellianas cohortes alamque, cui Sebosianae nomen, ad Forum Alieni ponte iuncto consedisse. Placuit occasio invadendi incuriosos: nam id quoque nuntiabatur. Luce prima inermos plerosque oppressere. Praedictum, ut paucis interfectis ceteros pavore ad mutandam fidem cogerent; et fuere, qui se statim dederent: plures abrupto ponte instanti hosti viam abstulerunt. Volgata victoria principia 7
belli secundum Flavianos data, legiones septima Galbiana, tertia decima Gemina cum Vedio Aquila legato Patavium alacres veniunt: ibi pauci dies ad requiem sumpti, et Minucius Iustus, praefectus castrorum legionis septimae, quia adductius quam civili bello imperitabat, subtractus militum irae ad Vespasianum missus est. Desiderata diu res interpretatione gloriaque ⟨in⟩ maius accipitur, postquam Galbae imagines discordia temporum subversas in omnibus municipiis recoli iussit Antonius, decorum pro causa ratus, si

1. Aeni *Rhen.* rheni F. — 10. paratā F (*-del est*). — 11. ⟨per⟩ *Baiter.* — 13. ⟨metum⟩ *scripsi* ⟨conatus⟩ *Heinisch*, *Halm* ⟨motum⟩ *Nipp.* classem Rauennatem *cdd. seq.* — 15. alamque *b* alā F. — Sebosianae *Nipp.* sebonianae F. — 18. oppresse F. — 21. post principia *Halm cum b* p̕rincipia F. — 23. Vedio *Rhen.* uideo F. — 24. municius F. — 28. glęq; F — in *omis.* F. — 29. municipis F.

placere Galbae principatus et partes revirescere crederentur.

8 Quaesitum inde, quae sedes bello legeretur. Verona potior visa, patentibus circum campis ad pugnam equestrem, qua praevalebant; simul coloniam copiis validam auferre Vitellio in rem famamque videbatur. Possessa ipso transitu Vicetia; quod per se parvum (etenim modicae municipio vires) magni momenti locum obtinuit reputantibus illic Caecinam genitum et patriam hostium duci ereptam. In Veronensibus pretium fuit: exemplo opibusque partes iuvere; et interiectus exercitus Raetiam Iuliasque Alpes, ac ne pervium illa Germanicis exercitibus foret, obsaepserat. Quae ignara Vespasiano aut vetita: quippe Aquileiae sisti bellum expectarique Mucianum iubebat, adiciebatque imperio consilium, quando Aegyptus, claustra annonae, vectigalia opulentissimarum provinciarum obtinerentur, posse Vitellii exercitum egestate stipendii frumentique ad deditionem subigi. Eadem Mucianus crebris epistulis monebat, incruentam et sine luctu victoriam et alia huiuscemodi praetexendo, sed gloriae avidus atque omne belli decus sibi retinens. Ceterum ex distantibus terrarum spatiis consilia post res adferebantur.

9 Igitur repentino incursu Antonius stationes hostium inrupit, temptatisque levi proelio animis ex aequo discessum. Mox Caecina inter Hostiliam, vicum Veronensium, et paludes Tartari fluminis castra permuniit, tutus loco, cum terga flumine, latera obiectu paludis tegerentur. Quod si adfuisset fides, aut opprimi universis Vitellianorum viribus duae legiones, nondum coniuncto Moesico exercitu, potuere, aut retro actae deserta Italia turpem fugam conscivissent. Sed Caecina per varias moras prima hostibus prodidit tempora belli, dum, quos armis pellere promptum erat, epistulis increpat, donec per nuntios pacta perfidiae firmaret. Interim Aponius Saturninus cum legione septima Claudiana advenit:

---

6. parvum *Halm* parum F. — 9. intertectus F. — 10. ꝑtiā F ⟨iter⟩ per Raetiam *Heraeus*. — [ac] *Lipsius*. — 20. consilia p'tres F. — 23. hostiā F. — 24. cartari F.

legioni tribunus Vipstanus Messalla praeerat, claris maioribus, egregius ipse, et qui solus ad id bellum artes bonas attulisset. Has ad copias nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erant) misit epistulas Caecina, temeritatem victa arma tractantium incusans; simul virtus Germanici exercitus laudibus attollebatur, Vitellii modica et volgari mentione, nulla in Vespasiannm contumelia: nihil prorsus, quod aut corrumperet hostem aut terreret. Flavianarum partium duces, omissa prioris fortunae defensione, pro Vespasiano magnifice, pro causa fidenter, de exercitu securi, in Vitellium ut inimici rescripsere, facta tribunis centurionibusque retinendi, quae Vitellius indulsisset, spe; atque ipsum Caecinam non obscure ad transitionem hortabantur. Recitatae pro contione epistulae addidere fiduciam, quod summisse Caecina, velut offendere Vespasianum timens, ipsorum duces contemptim, tamquam insultantes Vitellio, scripsissent.

Adventu deinde duarum legionum, e quibus tertiam Dil- 10
lius Aponianus, octavam Numisius Lupes ducebant, ostentare vires et militari vallo Veronam circumdare placuit. Forte Galbianae legioni in adversa fronte valli opus cesserat, et visi procul sociorum equites vanam formidinem ut hostes fecere. Rapiuntur arma metu proditionis. Ira militum in Tampium Flavianum incubuit, nullo criminis argumento, sed iam pridem invisus turbine quodam ad exitium poscebatur: propinquum Vitellii, proditorem Othonis, interceptorem donativi clamitabant. Nec defensioni locus, quamquam supplices manus tenderet, humi plerumque stratus, lacera veste, pectus atque ora singultu quatiens: id ipsum apud

---

1. Vipstanus *Ruperti* vipsanius F (c. 18 vipsanus, c. 25 vipsano). — 10. exitu *Lips.* — 11. rescripsere *Freinsheim* praesumpsere F *(hoc uocaulum transpositione paginarum de qua expositum est ad* c. 5 *statim excicit uocabulum* partes (110.1). — 15. sūmisisse F. — 16. contēpti F. — 19. apontan; F. — 22. uisi | In procul F[1], *cf.* c. 21 *med.*, inde procul *Veissenb.* — 23. arma metu *Faernus* armā (*-del. est*) et ut. — 24. ·T· mpiū F *cf.* II. 86.

infensos incitamentum erat, tamquam nimius pavor conscientiam argueret. Obturbabatur militum vocibus Aponius, cum loqui coeptaret; fremitu et clamore ceteros aspernantur: uni Antonio apertae militum aures: namque et facundia aderat mulcendique volgum artes et auctoritas. Ubi crudescere seditio, et a conviciis ac probris ad tela et manus transibant, inici catenas Flaviano iubet. Sensit ludibrium miles, disiectisque, qui tribunal tuebantur, extrema vis parabatur. Opposuit sinum Antonius, stricto ferro, aut militum se manibus aut suis moriturum obtestans; ut quemque notum et aliquo militari decore insignem aspexerat, ad ferendam opem nomine ciens. Mox conversus ad signa et bellorum deos, hostium potius exercentibus illum furorem, illam discordiam inicerent orabat, donec fatisceret seditio et extremo iam die sua quisque in tentoria dilaberentur. Profectus eadem nocte Flavianus obviis Vespasiani litteris dis-
11 crimini exemptus est. Legiones, velut tabe infectae, Aponium Saturninum, Moesici exercitus legatum, eo atrocius adgrediuntur, quod non, ut prius, labore et opere fessae, sed medio diei exarserant, volgatis epistulis, quas Saturninus ad Vitellium scripsisse credebatur. Ut olim virtutis modestiaeque, tunc procacitatis et petulantiae certamen erat, ne minus violenter Aponium quam Flavianum ad supplicium deposcerent. Quippe Moesicae legiones adiutam a se Pannonicorum ultionem referentes, et Pannonici, velut absolverentur aliorum seditione, iterare culpam gaudebant. In hortos, in quibus devertebatur Saturninus, pergunt; nec tam Primus et Aponianus et Messala, quamquam omni modo nisi, eripuere Saturninum quam obscuritas latebrarum, quibus occulebatur, vacantium forte balnearum fornacibus abditus: mox omissis lictoribus Patavium concessit. Digressu consularium uni Antonio vis ac potestas in utrumque exer-

2. obturbatur *Orelli*. — 11. aspexerat auferendā F. — 14. fatiscere F *cf. Ann.* XIII. 57. — 17. discriminis F[1]. — 18. eo *corr. ex* et F. — 23. uolenter F. — 24. legion$\overset{e}{i}$s F. — 27. hortus F.

citum fuit, cedentibus collegis et obversis militaribus studiis. Nec deerant, qui crederent utramque seditionem fraude Antonii coeptam, ut solus bello frueretur.

Ne in Vitellii quidem partibus quietae mentes exitiosiore 12
discordia non suspicionibus volgi, sed perfidia ducum turbabantur. Lucilius Bassus, classis Ravennatis praefectus, ambiguos militum animos, quod magna pars Dalmatae Pannoniique erant, quae provinciae Vespasiano tenebantur, partibus eius adgregaverat. Nox proditioni electa, ut ceteris ignaris soli in principia defectores coirent. Bassus pudore seu metu, quisnam exitus foret, intra domum opperiebatur: trierarchi magno tumultu Vitellii imagines invadunt; et paucis resistentium obtruncatis ceterum volgus rerum novarum studio in Vespasianum inclinabat. Tum progressus Lucilius auctorem se palam praebet; classis Cornelium Fuscum praefectum sibi destinat; qui propere adcucurrit. Bassus honorata custodia Liburnicis navibus Atriam pervectus, a praefecto alae Vivennio Rufino, praesidium illic agitante, vincitur; sed exoluta statim vincula interventu Hormi, Caesaris liberti: is quoque inter duces habebatur.

At Caecina, defectione classis volgata, primores centurio- 13
num et paucos militum, ceteris per militiae munia dispersis, secretum castrorum adfectans, in principia vocat. Ibi Vespasiani virtutem viresque partium extollit: transfugisse classem; in arto commeatum, adversas Gallias Hispaniasque, nihil in urbe fidum; atque omnia de Vitellio in deterius. Mox incipientibus, qui conscii aderant, ceteros re nova attonitos in verba Vespasiani adigit; simul Vitellii imagines dereptae, et missi, qui Antonio nuntiarent. Sed ubi totis castris in fama proditio, recurrens in principia miles praescriptum Vespasiani nomen, proiectas Vitellii effigies aspe-

1. militaribus *Pichena* militib; F militum *uulgo*. — 12. Trierarchus F[1]. — 3. obtruncatis *cdd. seq.* obūbratis F. — 15. tuscū F *cf.* II. 86. — 18. iuenniorum F[1]. — 22. munia *Ritter.* munera F. — 23. secretum *Agri-la* secretorū F. — 24. transfugisset F[1]. — 25. ar | te F[1].

xit, vastum primo silentium, mox cuncta simul erumpunt. *Huc cecidisse Germanici exercitus gloriam, ut sine proelio, sine volnere vinctas manus et capta traderent arma? Quas enim ex diverso legiones? Nempe victas: et abesse unicum Othoniani exercitus robur, primanos quartadecumanosque; quos tamen isdem illis campis fuderint straverintque, ut ⟨tot⟩ armatorum milia velut grex venalium exuli Antonio donum darentur? Octo nimirum legiones unius classis accessionem fore. Id Basso, id Caecinae visum, postquam domos hortos opes principi abstulerint, etiam militibus principem auferre? Integros incruentosque, Flavianis quoque partibus viles, quid dicturos reposcentibus aut*
14 *prospera aut adversa?* Haec singuli, haec universi, ut quemque dolor inpulerat, vociferantes, initio a quinta legione orto, repositis Vitellii imaginibus vincla Caecinae iniciunt; Fabium Fabullum, quintae legionis legatum, et Cassium Longum, praefectum castrorum, duces deligunt; forte oblatos trium Liburnicarum milites, ignaros et insontes, trucidant; relictis castris, abrupto ponte Hostiliam rursus, inde Cremonam pergunt, ut legionibus primae Italicae et unietvicensimae Rapaci iungerentur, quas Caecina ad obtinendam Cremonam cum parte equitum praemiserat.

15 Ubi haec comperta Antonio, discordes animis, discretos viribus hostium exercitus adgredi statuit, antequam ducibus auctoritas, militi obsequium et iunctis legionibus fiducia rediret. Namque Fabium Valentem profectum ab urbe adceleraturumque cognita Caecinae proditione coniectabat; et fidus Vitellio Fabius nec militiae ignarus. Simul ingens Germanorum vis per Raetiam timebatur; ex Britannia Galliaque et Hispania auxilia Vitellius acciverat, inmensam belli luem, ni Antonius id ipsum metuens festinato proelio

---

6. strauerintque, ut *scripsi* strauerintque. ut F *uerba* ut — darentur *Haase post* arma *collocauit.* — ⟨tot⟩ *cdd. seq.* — 10. etiam militibus principem auferre *cdd. seq.* etiam militibus principem auferre litē F etiam auferre militem *Halm.* etiam militem, militibus principem auferre *Nipp.* — 30. luem F molem *Halm cum Faerno.*

victoriam praecepisset. Universo cum exercitu secundis a
Verona castris Bedriacum venit. Postero die legionibus ad
muniendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonensem
agrum missae, ut specie parandarum copiarum civili praeda
miles inbueretur: ipse cum quattuor milibus equitum ad
octavum a Bedriaco progressus, quo licentius popularentur;
exploratores, ut mos est, longius cursabant.

Quinta ferme hora diei erat, cum citus eques adventare 16
hostes, praegredi paucos, motum fremitumque late audiri
nuntiavit. Dum Antonius, quidnam agendum, consultat,
aviditate navandae operae Arrius Varus cum promptissimis
equitum prorupit, inpulitque Vitellianos modica caede: nam
plurium adcursu versa fortuna, et acerrimus quisque se-
quentium fugae ultimus erat. Nec sponte Antonii properatum,
et fore, quae acciderant, rebatur. Hortatus suos, ut magno
animo capesserent pugnam, diductis in latera turmis vacuum
medio relinquit iter, quo Varum equitesque eius reciperet;
iussae armari legiones; datum per agros signum, ut, qua
cuique proximum, omissa praeda proelio occurreret. Pavidus
interim Varus turbae suorum miscetur, intulitque formidi-
nem: pulsi cum sauciis integri suomet ipsi metu et angu-
stiis viarum conflictabantur. Nullum in illa trepidatione 17
Antonius constantis ducis aut fortissimi militis officium
omisit: occursare paventibus, retinere cedentes, ubi plurimus
labor, unde aliqua spes, consilio manu voce insignis hosti,
conspicuus suis. Eo postremo ardoris provectus est, ut
vexillarium fugientem hasta transverberaret; mox raptum
vexillum in hostem vertit. Quo pudore haud plures quam
centum equites restitere. Iuvit locus, artiore illic via et
fracto interfluentis rivi ponte, qui incerto alveo et praecipi-
tibus ripis fugam impediebat: ea necessitas seu fortuna
lapsas iam partes restituit. Firmati inter se densis ordinibus

---

5. Inbuerentur F. — 7. cursabant *Haase* curabant F. — 14. ultimus F primus *Ernesti* celerrimus *Nipp.* citissimus *Halm* uelocissimus *Schenkl.* — 15. acciderunt *Madvig.* — 19. amissa F^1. — 21. integrũ F^1. — suũ et F. — 24. occursa F^1. — 25. aliquo F. — 29. resistere F *cf.* 122.18.

excipiunt Vitellianos temere effusos; atque illi consternantur. Antonius instare perculsis, sternere obvios; simul ceteri, ut cuique ingenium, spoliare capere, arma equosque abripere; et exciti prospero clamore, qui modo per agros fuga palabantur, victoriae se miscebant.

18 Ad quartum a Cremona lapidem fulsere legionum signa Rapacis atque Italicae, laeto inter initia equitum suorum proelio illuc usque provecta. Sed ubi fortuna contra fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obviam ire ultroque adgredi hostem tantum per spatium cursu et pugnando fessum. Forte nixi haud perinde rebus prosperis ducem desideraverant atque in adversis deesse intellegebant. Nutantem aciem victor equitatus incursat; et Vipstanus Messalla tribunus cum Moesicis auxiliaribus adsequitur, quos multi e legionariis quamquam raptim ductos aequabant. Ita mixtus pedes equesque rupere legionum agmen; et propinqua Cremonensium moenia quanto plus spei ad effugium, minorem ad resistendum animum dabant. Nec Antonius ultra institit, memor laboris ac volnerum, quibus tam anceps proelii fortuna, quamvis prospero fine, equites equosque adflictaverat.

19 Inumbrante vespera universum Flaviani exercitus robur advenit; utque cumulos super et recentia caede vestigia incessere, quasi debellatum foret, pergere Cremonam et victos in deditionem accipere aut expugnare deposcunt. Haec in medio, pulchra dictu: illa sibi quisque *posse coloniam ⟨in⟩ plano sitam impetu capi; idem audaciae per tenebras inrumpentibus et maiorem rapiendi licentiam: quod si lucem opperiantur, iam pacem, iam preces et pro labore ac volneribus clementiam et gloriam, inania, laturos, sed opes*

1. illi *Rhen.* illic F. — 2. perculsis b periculsis *ex* periculi *corr.* F. — 3. arme quosq; | F[1]. — 8. provectas. et F. — 11. Forte nixi *scripsi*, *cf.* Ann. XIII. c. 19 *in.* forte uicti F f. ducti *Halm* f. recti *Heraeus* fessum forte uicturi. haud *Meiser cum Agricola.* — 13. vipsan; *cf. ad. c.* 9 (111.1). — 15. multi e *Duebner* mi | litię F. — rapti F[1]. — ⟨cursu⟩ aequabant *Nipp.* — 24. accessere *corr. in* incessere F. — 27. ⟨in⟩ *Puteolanus cf. l.* V. 23.

Cremonensium in sinu praefectorum legatorumque fore: expugnatae urbis praedam ad militem, deditae ad duces pertinere.' Spernuntur centuriones tribunique, ac ne vox cuiusquam audiatur, quatiunt arma, rupturi imperium, ni ducantur. Tum Antonius inserens se manipulis, ubi aspectu et au- 20
ctoritate silentium fecerat, non se decus neque pretium eripere tam bene meritis adfirmabat, sed divisa inter exercitum ducesque munia: militibus cupidinem pugnandi convenire; duces providendo consultando cunctatione saepius quam temeritate prodesse. Ut pro virili portione armis ac manu victoriam iuverit, ratione et consilio, propriis ducis artibus, profuturum. Neque enim ambigua esse, quae occurrant, noctem et ignotae situm urbis, intus hostes et cuncta insidiis opportuna. Non, si pateant portae, nisi explorato, nisi die, intrandum. An obpugnationem inchoaturos adempto omni prospectu, quis aequus locus, quanta altitudo moenium, tormentisne et telis an operibus et vineis adgredienda urbs foret. Mox conversus ad singulos, num secures dolabrasque et cetera expugnandis urbibus secum attulissent, rogitabat; et cum abnuerent *Gladiisne*, inquit, *et pilis perfringere ac subruere muros ullae manus possunt? Si aggerem struere, si pluteis cratibusve protegi necesse fuerit, ut volgus inprovidum, inriti stabimus, altitudinem turrium et aliena munimenta mirantes? Quin potius mora noctis unius, advectis tormentis machinisque, vim victoriamque nobiscum ferimus?* Simul lixas calonesque cum recentissimis equitum Bedriacum mittit, copias ceteraque usui adlaturos.

Id vero aegre tolerante milite prope seditionem ventum, 21
cum progressi equites sub ipsa moenia vagos e Cremonensibus corripiunt, quorum indicio noscitur sex Vitellianas

---

4. quatiuntur F. — 7. eriperet an F (*in mg. m.* 2 *add.* tam). — 12. occurr[a]unt F. — 13. nocte F. — cunctas F. — 14. oportuna F. — 17. uineis (machinam̄ti | gen; ad expugnandos muros In modū turriū factū is) adgredienda F (*uncos add. et superscripsit* uacat *m.* 2). — 26. lixa scalonesq; — 29. e[c]gremonensib; F.

legiones omnemque exercitum, qui Hostiliae egerat, eo ipso die triginta milia passuum emensum, comperta suorum clade in proelium accingi ac iam adfore. Is terror obstructas mentes consiliis ducis aperuit. Sistere tertiam decimam legionem in ipso viae Postumiae aggere iubet, cui iuncta a laevo septima Galbiana patenti campo stetit, dein septima Claudiana, agresti fossa (ita locus erat) praemunita; dextro octava per apertum limitem, mox tertia densis arbustis intersaepta. Hic aquilarum signorumque ordo: milites mixti per tenebras, ut fors tulerat. Praetorianum vexillum proximum tertianis, cohortes auxiliorum in cornibus; latera ac terga equite circumdata; Sido atque Italicus Suebi cum delectis popularium primori in acie versabantur.

22 At Vitellianus exercitus, cui adquiescere Cremonae et reciperatis cibo somnoque viribus confectum algore atque inedia hostem postera die profligare ac proruere ratio fuit, indigus rectoris, inops consilii, tertia ferme noctis hora paratis iam dispositisque Flavianis inpingitur. Ordinem agminis disiecti per iram ac tenebras adseverare non ausim, quamquam alii tradiderint quartam Macedonicam dextrum suorum cornu, quintam et quintam decimam cum vexillis nonae secundaeque et vicensimae Britannicarum legionum mediam aciem, sextadecumanos duoetvicensimanosque et primanos laevum cornu complesse: Rapaces atque Italici omnibus se manipulis miscuerant: eques auxiliaque sibi ipsi locum legere. Proelium tota nocte varium anceps atrox; his, rursus illis exitiabile. Nihil animus aut manus, ne oculi quidem provisu iuvabant: eadem utraque acie arma; crebris interrogationibus notum pugnae signum; permixta vexilla, ut quisque globus capta ex hostibus huc vel illuc raptabat. Urgebatur maxime septima legio nuper a Galba

5. iuncta In alę uo F *cf.* 111.22 uisi | Inprocul. — 8. tertia *Pichena* tertia decima F. — 10. praetorianorum *Ritter*. — 20. Mesalla tradiderit *I. Müller cf.* 21.23. — dextro F. — 24. cornū F. — 27. his modo, rursus illis *Acidalius sed cf.* III. 83 exitiabiles F[1]. — 31. ad gaba F.

conscripta: occisi sex primorum ordinum centuriones, ab-
repta quaedam signa; ipsam aquilam Atilius Verus, primi-
pili centurio, multa cum hostium strage et ad extremum
moriens servaverat. Sustinuit labantem aciem Antonius accitis 23
praetorianis: qui ubi excepere pugnam, pellunt hostem,
dein pelluntur. Namque Vitelliani tormenta in aggerem viae
contulerant, ut tela vacuo atque aperto excuterentur, di-
spersa primo et arbustis sine hostium noxa inlisa. Magnitu-
dine eximia quintae decimae legionis ballista ingentibus
saxis hostilem aciem proruebat; lateque cladem intulisset,
ni duo milites praeclarum facinus ausi, arreptis e strage
scutis ignorati, vincla ac libramenta [tormentorum] absci-
dissent. Statim confossi sunt, eoque intercidere nomina: de
facto haud ambigitur.

Neutro inclinaverat fortuna, donec adulta nocte luna sur-
gens ostenderet acies falleretque, sed Flavianis aequior a
tergo; hinc maiores equorum virorumque umbrae, et falso,
ut in corpora, ictu tela hostium citra cadebant: Vitelliani
adverso lumine conlucentes velut ex occulto iaculantibus
incauti offerebantur. Igitur Antonius ubi noscere suos nosci- 24
que poterat, alios pudore et probris, multos laude et hor-
tatu, omnes spe promissisque accendens, cur rari sumpsissent
arma, Pannonicas legiones interrogabat: illos esse campos,
in quibus abolere labem prioris ignominiae, ubi reciperare
gloriam possent. Tum ad Moesicos conversus principes au-
ctoresque belli ciebat: frustra minis et verbis provocatos
Vitellianos, si manus eorum oculosque non tolerent. Haec,
ut quosque accesserat; plura ad tertianos, veterum recen-
tiumque admonens, ut sub M. Antonio Parthos, sub Corbu-
lone Armenios, nuper Sarmatas pepulissent. Mox infensus

4. labentem F *sed cf. Germ.* 8.2. — 5. excipere F. — 7. disperso F. — 9. quintae *Lipsius* quartę F. — 10. clateq; F^1. — 12. [tormentorum] *Nipp.* tormento *Lips.* — 18. corpore F^1. — 22. currari *(i. mg.* cur rari) sūpsissent F cur resumpsissent *Lips.* cur rursus *Ferretus*, cur uicta resumpsissent arma *Spengel.* — 26. frustrā Inisset | uerbis F. — 27. tollerent F. — 30. infensius *I. F. Gronovius.*

praetorianis ,*Vos*' inquit *nisi vincitis, pagani, quis alius imperator, quae castra alia excipient? Illic signa armaque vestra sunt et mors victis: nam ignominiam consumpsistis.*' Undique clamor; et orientem solem (ita in Syria mos est) tertiani salutavere.

25 Vagus inde, an consilio ducis subditus rumor, advenisse Mucianum, exercitus in vicem salutasse. Gradum inferunt quasi recentibus auxiliis aucti, rariore iam Vitellianorum acie, ut quos nullo rectore suus quemque impetus vel pavor contraheret diduceretve. Postquam inpulsos sensit Antonius, denso agmine obturbabat. Laxati ordines abrumpuntur; nec restitui quivére inpedientibus vehiculis tormentisque. Per limitem viae sparguntur festinatione consectandi victores. Eo notabilior caedes fuit, quia filius patrem interfecit: rem nominaque auctore Vipstano Messalla tradam. Iulius Mansuetus ex Hispania, Rapaci legioni additus, inpubem filium domi liquerat. Is mox adultus, inter septimanos a Galba conscriptus, oblatum forte patrem et volnere stratum dum semianimem scrutatur, agnitus agnoscensque et exanguem amplexus, voce flebili precabatur placatos patris manes, *neve se ut parricidam aversarentur: publicum id facinus; et unum militem quotam civilium armorum partem?* simul attollere corpus, aperire humum, supremo erga parentem officio fungi. Advertere proximi, deinde plures: hinc per omnem aciem miraculum et questus et saevissimi belli execratio. Nec eo segnius propinquos adfinis fratres trucidant spoliant; factum esse scelus loquuntur faciuntque.

26 Ut Cremonam venere, novum immensumque opus occurrit. Othoniano bello Germanicus miles moenibus Cremonen-

---

2. alie F[1]. — excipiant F[1]. — 3. consummastis *Cornelissen.* — 7. mucian; F[1]. — Infer̄ F. — 10. diduceretue *Lipsius* duceretue F. — inpulsos *Bipontini* pulsos F. — 11. obturbabat (*cf. ad* 112.2) F obturbat *cdd. seq.* — 13. per limitem uiae. Sparguntur *Nipp. sed cf.* 119.6. — 15. uipsano F *cf. ad* 111.1. — 20. platos (ca) F (ca *m.* 2 *uel* 3 *debetur*) ne piatos *b* piatos *Nipp. sed. cf. l.* I. 49. — 23. attolere F *cf.* 119.27. — 26. trucidant *Iac. Gronov.* trucidati F. — 29. germacus F.

sium castra sua, castris vallum circumiecerat eaque munimenta rursus auxerat. Quorum aspectu haesere victores, incertis ducibus, quid iuberent. Incipere obpugnationem fesso per diem noctemque exercitu arduum et nullo iuxta subsidio anceps; sin Bedriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, et victoria ad inritum revolvebatur; munire castra, id quoque propinquis hostibus formidolosum, ne dispersos et opus molientes subita eruptione turbarent. Quae super cuncta terrebat ipsorum miles periculi quam morae patientior: quippe ingrata, quae tuta; ex temeritate spes; omnisque caedes et volnera et sanguis aviditate praedae pensabantur. Huc inclinavit Antonius cingique vallum 27 corona iussit. Primo sagittis saxisque eminus certabant, maiore Flavianorum pernicie, in quos tela desuper librabantur. Mox vallum portasque legionibus attribuit, ut discretus labor fortes ignavosque distingueret, atque ipsa contentione decoris accenderentur. Proxima Bedriacensi viae tertiani septimanique sumpsere, dexteriora valli octava ac septima Claudiana; tertiadecumanos ad Brixianam portam impetus tulit. Paulum inde morae, dum e proximis agris ligones dolabras et alii falces scalasque convectant: tum elatis super capita scutis, densa testudine succedunt. Romanae utrimque artes: pondera saxorum Vitelliani provolvunt, disiectam fluitantemque testudinem lanceis contisque scrutantur, donec soluta compage scutorum exangues aut laceros prosternerent multa cum strage.

Incesserat cunctatio, ni duces fesso militi et velut inritas exhortationes abnuenti Cremonam monstrassent. Hormine id 28 ingenium, ut Messalla tradit, an potior auctor sit G. Plinius, qui Antonium incusat, haud facile discreverim, nisi

4. fessos F. — 7. formidolosūs F (s *del. est*). — 8. subite ruptione F¹. — 15. adtriuit F¹. — 16. distingeret F (u *superscr.*). — ipsa F ipsi *Ritt.* — 20. e] et F. — ligones *Rhen.* legionēs F (-*del. est*). — 24. fluuiuantēq; — ēcitisq; F — 25. cōpale F (g *superscr.*). — 26. cūcustrage F. — 29. traditā F¹ potiora F. — G. plunius F.

quod neque Antonius neque Hormus a fama vitaque sua
quamvis pessimo flagitio degeneravere. Non iam sanguis
neque volnera morabantur, quin subruerent vallum quate-
rentque portas, ⟨et⟩ innixi umeris et super iteratam testudinem
scandentes prensarent hostium tela brachiaque. Integri cum
sauciis, semineces cum expirantibus volvuntur, varia pere-
29 untium forma et omni imagine mortium. Acerrimum tertiae
septimaeque legionum certamen; et dux Antonius cum
delectis auxiliaribus eodem incubuerat. Obstinatos inter
se cum sustinere Vitelliani nequirent et superiacta tela
testudine laberentur, ipsam postremo ballistam in subeuntes
propulere; quae ut ad praesens disiecit obruitque quos
inciderat, ita pinnas ac summa valli ruina sua traxit; simul
iuncta turris ictibus saxorum cessit. Qua septimani dum
nituntur cuneis, tertianus securibus gladiisque portam per-
fregit. Primum inrupisse G. Volusium, tertiae legionis
militem, inter omnes auctores constat: is in vallum egres-
sus, deturbatis, qui restiterant, conspicuus manu ac voce
capta castra conclamavit. Ceteri trepidis iam Vitellianis
seque e vallo praecipitantibus perrupere.

Completur caede, quantum inter castra murosque vacui
30 fuit. Ac rursus nova laborum facies, ardua urbis moenia,
saxeae turres, ferrati portarum obices, vibrans tela miles,
frequens obstrictusque Vitellianis partibus Cremonensis popu-
lus, magna pars Italiae stato in eosdem dies mercatu con-
gregata; quod defensoribus auxilium ob multitudinem,
oppugnantibus incitamentum ob praedam erat. Rapi ignes
Antonius inferrique amoenissimis extra urbem aedificiis
iubet, si damno rerum suarum Cremonenses ad mutandam
fidem traherentur. Propinqua muris tecta et altitudinem
moenium egressa fortissimo quoque militum complet; illi

---

4. ⟨et⟩ *C. M. Francken.* — 5. integris F. — 6. uaria *cct. cf. Verg. Aen.* II. 369. — 10. superiacta F *sicut* l. V. *c.* 6. — 11. ⟨de⟩ testudine *Halm.* — ballis tã F. — 12. disiecto bruitq; F — 15. gladiisque] dolabrisque *Heins. cf.* 117.20. — 18. resisterant F *cf.* 115.29. — 22. ac rursus *cct. cf. Verg. Aen.* VI. 103. — 25. mercatus F.

trabibus tegulisque et facibus propugnatores deturbant. Iam legiones in testudinem glomerabantur, et alii tela saxaque incutiebant, cum languescere paulatim Vitellianorum animi. Ut quis ordine anteibat, cedere fortunae, ne Cremona quoque excisa nulla ultra venia, omnisque ira victoris non in volgus inops, sed in tribunos centurionesque, ubi pretium caedis erat, reverteretur. Gregarius miles, futuri socors et ignobilitate tutior, perstabat: vagi per vias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant, cum bellum posuissent. Primores castrorum nomen atque imagines Vitellii amoliuntur; catenas Caecinae (nam etiam tunc vinctus erat) exsolvunt orantque, ut causae suae deprecator adsistat; aspernantem tumentemque lacrimis fatigant, extremum malorum, tot fortissimi viri proditoris opem invocantes. Mox velamenta et infulas pro muris ostentant. Cum Antonius inhiberi tela iussisset, signa aquilasque extulere: maestum inermium agmen, deiectis in terram oculis sequebatur. Circumstiterant victores et primo ingerebant probra, intentabant ictus: mox, ut praeberi ora contumeliis et posita omni ferocia cuncta victi patiebantur, subit recordatio illos esse, qui nuper Bedriaci victoriae temperassent. Sed ubi Caecina praetexta lictoribusque insignis, dimota turba, consul incessit, exarsere victores: superbiam saevitiamque, (adeo invisa scelera sunt) etiam perfidiam obiectabant. Obstitit Antonius datisque defensoribus ad Vespasianum dimisit. 31

Plebs interim Cremonensium inter armatos conflictabatur; nec procul caede aberant, cum precibus ducum mitigatus est miles. Et vocatos ad contionem Antonius adloquitur, magnifice victores, victos clementer, de Cremona in neutrum. Exercitus praeter insitam praedandi cupidinem vetere odio 32

---

4. ante ibant F. — 5. excisa F excissa *Heraeus*. — 6. inobs F. — 7. reuerteretur F uerteretur *Muretus*. — 8. in] non *Meiser*. — 9. potuis[s]sent F. — 11. tunc F. — erant F. — 13. tu m̄tēq; F — fatig[n]at F. — 20. subiit *Nipp.* — 23. saeuitiamque ⟨atque⟩ *Ritter*.

ad excidium Cremonensium incubuit. Iuvisse partes Vitellianas Othonis quoque bello credebantur; mox tertiadecimanos ad extruendum amphitheatrum relictos, ut sunt procacia urbanae plebis ingenia, petulantibus iurgiis inluserant: auxit invidiam editum illic a Caecina gladiatorum spectaculum eademque rursus belli sedes et praebiti in acie Vitellianis cibi, caesae quaedam feminae studio partium ad proelium progressae; tempus quoque mercatus ditem alioqui coloniam maiore opum specie complebat. Ceteri duces in obscuro: Antonium fortuna famaque omnium oculis exposuerat. Is balineas abluendo cruori propere petit. Excepta vox est, cum teporem incusaret, statim futurum, ut incalescerent: vernile dictum omnem invidiam in eum vertit, tamquam signum incendendae Cremonae dedisset, quae iam flagrabat.

33 Quadraginta armatorum milia inrupere, calonum lixarumque amplior numerus et in libidinem ac saevitiam corruptior. Non dignitas, non aetas protegebat, quo minus stupra caedibus, caedes stupris miscerentur; grandaevos senes, exacta aetate feminas, viles ad praedam, in ludibrium trahebant; ubi adulta virgo aut quis forma conspicuus incidisset, vi manibusque rapientium divulsus ipsos postremo direptores in mutuam perniciem agebat; dum pecuniam vel gravia auro templorum dona sibi quisque trahunt, maiore aliorum vi obtruncabantur; quidam obvia aspernati, verberibus tormentisque dominorum abdita scrutari, defossa eruere, faces in manibus, quas, ubi praedam egesserant, in vacuas domos et inania templa per lasciviam iaculabantur; utque exercitu vario linguis moribus, cui cives socii externi interessent, diversae cupidines et aliud cuique fas nec quicquam inlici-

4. procacia *corr. ex* procacię F. — 9. maiorē F. — 11. balineas *ex* balneas *corr.* F — 12. ina^{n}lesceret F. — 25. obtruncabantur *Heins.* truncabantur F trucidabantur *Ernesti.* — obuiā F. — 27. uacu^{a}os F. — 28. lasci | uia F. — ⟨in⟩ exercitu *Ritter.* — 29. inessent *Ernesti.* — 30. quidquam F.

tum. Per quadriduum Cremona suffecit. Cum omnia sacra profanaque in igne considerent, solum Mefitis templum stetit ante moenia, loco seu numine defensum.

34 Hic exitus Cremonae anno ducentesimo octogesimo sexto a primordio sui. Condita erat Ti. Sempronio et P. Cornelio consulibus, ingruente in Italiam Annibale, propugnaculum adversus Gallos trans Padum agentes, et si qua alia vis per Alpes rueret. Igitur numero colonorum, opportunitate fluminum, ubere agri, adnexu conubiisque gentium adolevit floruitque, bellis externis intacta, civilibus infelix. Antonius pudore flagitii, crebrescente invidia, edixit, ne quis Cremonensem captivum detineret; inritamque praedam militibus effecerat consensus Italiae, emptionem talium mancipiorum aspernantis: occidi coepere. Quod ubi enotuit, a propinquis adfinibusque occulte redemptabantur. Mox rediit Cremonam reliquus populus: reposita fora templaque magnificentia municipum; et Vespasianus hortabatur.

35 Ceterum adsidere sepultae urbis ruinis noxia tabo humus haud diu permisit: ad tertium lapidem progressi vagos paventesque Vitellianos sua quemque apud signa componunt; et victae legiones ne manente adhuc civili bello ambigue agerent, per Illyricum dispersae. In Britanniam inde et Hispanias nuntios famamque, in Galliam Iulium Calenum tribunum, in Germaniam Alpinium Montanum, praefectum cohortis, quod hic Trevir, Calenus Aeduus, uterque Vitelliani fuerant, ostentui misere; simul transitus Alpium praesidiis occupati, suspecta Germania, tamquam in auxilium Vitellii accingeretur.

36 At Vitellius profecto Caecina, cum Fabium Valentem paucis post diebus ad bellum inpulisset, curis luxum obten-

---

2. igne F ignem *Heins.* ignes *Ernesti cf. Verg. Aen.* II. 634, IX. 144. — 5. su[i]o F (o *deleta est*) Ti. *Lips* .T. F — P. *add. Rhen.* — cons. F — 8. oportunitate F. — 9. ubere *cf. Verg. Aen.* III. 164. — 10. In[t]acta F. — 11. Inuidię dixit F. — 14. aspernantes F. — 16. magnificentia F munificentia *cdd. seq.* — 18. adsideres epulię F. — 22. illiricū F.

debat: non parare arma, non adloquio exercitioque militem firmare, non in ore volgi agere; sed umbraculis hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus si cibum suggeras, iacent torpentque, praeterita instantia futura pari oblivione dimiserat. Atque illum in nemore Aricino desidem et marcentem proditio Lucilii Bassi ac defectio classis Ravennatis perculit; nec multo post de Caecina adfertur mixtus gaudio dolor, et descivisse et ab exercitu vinctum. Plus apud socordem animum laetitia quam cura valuit: multa cum exultatione in urbem revectus, frequenti contione pietatem militum laudibus cumulat; Publilium Sabinum, praetorii praefectum, ob amicitiam Caecinae vinciri iubet, substituto
37 in locum eius Alfeno Varo; mox senatum composita in magnificentiam oratione adlocutus, exquisitis patrum adulationibus attollitur. Initium atrocis in Caecinam sententiae a L. Vitellio factum; dein ceteri composita indignatione, quod consul rem publicam, dux imperatorem, tantis opibus, tot honoribus cumulatus amicum prodidisset, velut pro Vitellio conquerentes, suum dolorem proferebant. Nulla in oratione cuiusquam erga Flavianos duces obtrectatio: errorem inprudentiamque exercituum culpantes, Vespasiani nomen suspensi et vitabundi circumibant. Nec defuit, qui unum consulatus diem (is enim in locum Caecinae supererat) magno cum inrisu tribuentis accipientisque eblandiretur: pridie kalendas Novembres Rosius Regulus iniit eiuravitque. Adnotabant periti numquam antea non abrogato magistratu neque lege lata alium subfectum: nam consul uno die et ante fuerat Caninius Rebilus G. Caesare dictatore, cum belli civilis praemia festinarentur.

38 Nota per eos dies Iunii Blaesi mors et famosa fuit; de qua sic accepimus. Gravi corporis morbo aeger Vitellius

---

2. firmaret F[1]. — 3. suggeras *corr. ex* suggerant F. — 7. per^ctulit F (*in mg. add.* cu). — 11. plubiliū F. — 17. cons̃ F. — 18. ⟨amicus⟩ amicum *Meiser*. — 24. eblandiretur *Rhen.* blandiretur F. — 25. p̄ R̄ kl F. — 28. rebitus F.

Servilianis hortis turrim ⟨in⟩ vicino sitam conlucere per noctem crebris luminibus animadvertit. Sciscitanti causam apud Caecinam Tuscum epulari multos, praecipuum honore Iunium Blaesum nuntiatur; cetera in maius, de apparatu et solutis in lasciviam animis: nec defuere, qui ipsum Tuscum et alios, sed criminosius Blaesum incusarent, quod aegro principe laetos dies ageret. Ubi asperatum Vitellium et posse Blaesum perverti satis patuit iis, qui principum offensas acriter speculantur, datae L. Vitellio delationis partes. Ille infensus Blaeso aemulatione prava, quod eum omni dedecore maculosum egregia fama anteibat, cubiculum imperatoris reserat, filium eius sinu complexus et genibus accidens. Causam confusionis quaerenti, non se proprio metu nec sui anxium, sed pro fratre, pro liberis fratris preces lacrimasque attulisse. Frustra Vespasianum timeri, quem tot Germanicae legiones, tot provinciae virtute ac fide, tantum denique terrarum ac maris inmensis spatiis arceat. In urbe ac sinu cavendum hostem, Iunios Antoniosque avos iactantem, qui se stirpe imperatoria, comem ac magnificum militibus ostentet. Versas illuc omnium mentes, dum Vitellius amicorum inimicorumque neglegens fovet aemulum principis labores e convivio prospectantem. Reddendam pro intempestiva laetitia maestam et funebrem noctem, quo sciat et sentiat vivere Vitellium et imperare et, si quid fato accidat, filium habere.

39 Trepidanti inter scelus metumque, ne dilata Blaesi mors maturam perniciem, palam iussa atrocem invidiam ferret, placuit veneno grassari. Addidit facinori fidem notabili gaudio Blaesum visendo; quin et audita est saevissima Vitellii vox, qua se (ipsa enim verba referam) pavisse oculos spectata inimici morte iactavit. Blaeso super claritatem natalium et elegantiam morum fidei obstinatio obfuit: integris quoque rebus a Caecina

---

1. ⟨in⟩ uicino *Muret.* — 6. criminosiū. — 10. emulatione F. — 22. reddenda F. — 23. męstitiā F. — 24. imperaret F[1]. — 27. crassari F. — 28. notabili *Faernus* nobili F. — 31. elegantiā F (*-del. est*). — 32. *in mg.* al. fides obstinata — obfuit *Madv.* fuit F.

et primoribus partium iam Vitellium aspernantibus ambitus abnuere perseveravit. Sanctus inturbidus, nullius repentini honoris, adeo non principatus appetens, parum effugerat, ne dignus crederetur.

40 Fabius interim Valens multo ac molli concubinarum spadonumque agmine segnius quam ad bellum incedens, proditam a Lucilio Basso Ravennatem classem pernicibus nuntiis accepit et si coeptum iter properasset, nutantem Caecinam praevenire aut ante discrimen pugnae adsequi legiones potuisset. Nec deerant, qui monerent, ut cum fidissimis per occultos tramites, vitata Ravenna, Hostiliam Cremonamve pergeret; aliis placebat accitis ex urbe praetoriis cohortibus valida manu perrumpere: ipse inutili cunctatione agendi tempora consultando consumpsit; mox utrumque consilium aspernatus, quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequitur, nec ausus est satis nec providit.

41 Missis ad Vitellium litteris auxilium postulat: venere tres cohortes cum ala Britannica, neque ad fallendum aptus numerus neque ad penetrandum. Sed Valens ne in tanto quidem discrimine infamia caruit, quo minus rapere inlicitas voluptates adulteriisque ac stupris polluere hospitum domus crederetur: aderant vis et pecunia et ruentis fortunae novissima libido. Adventu demum peditum equitumque pravitas consilii patuit, quia nec vadere per hostes tam parva manu poterat, etiamsi fidissima foret, nec integram fidem attulerant; pudor tamen et praesentis ducis reverentia morabatur, haud diuturna vincla apud pavidos periculorum et dedecoris securos. Eo metu cohortes Ariminum praemittit, alam tueri terga iubet, ipse paucis, quos aduersa non mutauerant, comitantibus flexit in Umbriam atque inde Etruriam, ubi cognito pugnae Cremonensis eventu non ignavum et, si

---

1. uitelliūs F (s *del. est*). — 2. sc̄s. — 17. li[t]teris F. — 26. reuerentiā (-*del. est*). — 27. pauidos *Faernus* auidos F auidos praemiorum *Meiser*. — 30. *uerba* paucis — comitantibus *post* ipse *transposuit Acidalius*, *in* F *legitur* eo metu et paucis — comitantibus cohortes. — 31. euentū (-*del. est*).

provenisset, atrox consilium iniit, ut arreptis navibus in quamcumque partem Narbonensis provinciae egressus Gallias et exercitus et Germaniae gentes novumque bellum cieret.
Digresso Valente trepidos, qui Ariminum tenebant, Corne- 42
lius Fuscus admoto exercitu et missis per proxima litorum Liburnicis terra marique circumvenit; occupantur plana Umbriae, et qua Picenus ager Hadria alluitur; omnisque Italia inter Vespasianum ac Vitellium Appennini iugis dividebatur. Fabius Valens e sinu Pisano segnitia maris aut adversante vento portum Herculis Monoeci depellitur. Haud procul inde agebat Marius Maturus, Alpium maritimarum procurator, fidus Vitellio, cuius sacramentum cunctis circa hostilibus nondum exuerat. Is Valentem comiter exceptum, ne Galliam Narbonensem temere ingrederetur, monendo terruit; simul ceterorum fides metu infracta. Namque circumiectas civitates procurator Valerius Paulinus, strenuus
militiae et Vespasiano ante fortunam amicus, in verba eius 43
adegerat, concitisque omnibus, qui exauctorati a Vitellio bellum sponte sumebant, Foroiuliensem coloniam, claustra maris, praesidio tuebatur, eo gravior auctor, quod Paulino patria Forum Iuli et honos apud praetorianos, quorum quondam tribunus fuerat: ipsique pagani favore municipali et futurae potentiae spe iuvare partes adnitebantur. Quae ubi paratu firma et aucta rumore apud varios Vitellianorum animos increbruere, Fabius Valens cum quattuor speculatoribus et tribus amicis, totidem centurionibus, ad naves regreditur; Maturo ceterisque remanere et in verba Vespasiani adigi volentibus fuit. Ceterum ut mare tutius Valenti quam litora aut urbes ita futuri ambiguus et magis, quid vitaret quam cui fideret, certus, adversa tempestate Stoechadas,

---

6. occupatur F. — 7. $\overset{h}{\text{a}}$dria F. — 8. appenninis F. — 15. inracta F. — 16. ualerios F. — 18. exauctor rati F (*prior* r *deleta est*). — 19. sume$\overset{n}{\text{b}}$at F. — coloniā F (*corr. ex* colia) *cf.* 143.19. — claustraque F (que *m. poster. est*). — 24. ubi] ui F *cf.* 136.29, *ex* $\overset{i}{\text{u}}$ = ubi *ortum uid.* ut *I. Gronov.* — 27. Maturo *Agricola* maturę F.

Massiliensium insulas, adfertur: ibi eum missae a Paulino Liburnicae oppressere.

44 Capto Valente cuncta ad victoris opes conversa, initio per Hispaniam a prima Adiutrice legione orto, quae memoria Othonis infensa Vitellio decimam quoque ac sextam traxit. Nec Galliae cunctabantur; et Britanniam inclinatus erga Vespasianum favor, quod illic secundae legioni a Claudio praepositus et bello clarus egerat, non sine motu adiunxit ceterarum, in quibus plerique centuriones ac milites a Vitellio provecti expertum iam principem anxii mutabant.

45 Ea discordia et crebris belli civilis rumoribus Britanni sustulere animos, auctore Venutio, qui super insitam ferociam et Romani nominis odium propriis in Cartimanduam reginam stimulis accendebatur. Cartimandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate; et auxerat potentiam, postquam capto per dolum rege Carataco instruxisse triumphum Claudii Caesaris videbatur. Inde opes et rerum secundarum luxus: spreto Venutio (is fuit maritus) armigerum eius Vellocatum in matrimonium regnumque accepit. Concussa statim flagitio domus: pro marito studia civitatis, pro adultero libido reginae et saevitia. Igitur Venutius accitis auxiliis, simul ipsorum Brigantum defectione, in extremum discrimen Cartimanduam adduxit. Tum petita a Romanis praesidia; et cohortes alaeque nostrae variis proeliis exemere tamen periculo reginam: regnum Venutio, bellum nobis relictum.

46 Turbata per eosdem dies Germania et socordia ducum, seditione legionum, externa vi, perfidia sociali propre adflicta Romana res. Id bellum cum causis et eventibus (etenim
IV. 12 longius provectum est) mox memorabimus. Mota et Dacorum gens numquam fida, tunc sine metu, abducto e Moesia

---

1. defertur *Ernesti*. — 4. hispania adprima. — 6. inclinatus *H. Schütz* inditus F uetus *Haase*, *Nipp*. traditus *Meiser*. — 7. legionis F^1 ⟨et pace⟩ et bello *W. Heraeus*. — 12. Venutio] *cf.* Ann. 12.40 uenusio F (*sic deinceps*). — 19. uel || locatum F (*post* uel *littera* l *erasa est*, locat *in ras.*). — 25. regnū F (*in ras.*). — 29. romanas F^1.

exercitu. Sed prima rerum quieti speculabantur: ubi flagrare Italiam bello, cuncta in vicem hostilia accepere, expugnatis cohortium alarumque hibernis utraque Danuvii ripa potiebantur; iamque castra legionum excindere parabant, ni Mucianus sextam legionem opposuisset, Cremonensis victoriae gnarus, ac ne externa moles utrimque ingrueret, si Dacus Germanusque diversi inrupissent. Adfuit, ut saepe alias, fortuna populi Romani, quae Mucianum viresque Orientis illuc tulit, et quod Cremonae interim transegimus. Fonteius Agrippa ex Asia (pro consule eam provinciam annuo imperio tenuerat) Moesiae praepositus est, additis copiis e Vitelliano exercitu, quem spargi per provincias et externo bello inligari pars consilii pacisque erat.

Nec ceterae nationes silebant. Subita per Pontum arma 47
barbarum mancipium, regiae quondam classis praefectus, moverat. Is fuit Anicetus, Polemonis libertus, praepotens olim, et postquam regnum in formam provinciae verterat, mutationis inpatiens. Igitur Vitellii nomine adscitis gentibus, quae Pontum adcolunt, corrupto in spem rapinarum egentissimo quoque, haud temnendae manus ductor Trapezuntem, vetusta fama civitatem a Graecis in extremo Ponticae orae conditam, subitus inrupit. Caesa ibi cohors, regium auxilium olim; mox donati civitate Romana signa armaque in nostrum modum, desidiam licentiamque Graecorum retinebant. Classi quoque faces intulit, vacuo mari eludens, quia lectissimas Liburnicarum omnemque militem Mucianus Byzantium adegerat. Quin et barbari contemptim vagabantur, fabricatis repente navibus: camaras vocant, artis lateribus latam alvum sine vinculo aeris aut ferri conexam; et tumido

---

2. hostiliā F. — 5. cremo (*in ras.*) | nensis F. — 7. sepelias F^1. — 9. transegit F^1 (t *in* m; *corr. est*). — 12. copis F. — 15. quodā F (n *add. m. post.*). — 16. libertus | prepotens libertus F. — 21. uetusta | mama (f *in mg. praescripta est*) F uetusta manu *b*. — 25. classi b^2 classis F classis quoque faciem intulit *Meiser*. — 27. contēpti F. — 28. artis F *cf. Ann.* 2.6 altis *Nipp.*

mari, prout fluctus attollitur, summa navium tabulis augent, donec in modum tecti claudantur: sic inter undas volvuntur, pari utrimque prora et mutabili remigio, quando hinc vel
48 illinc appellere indiscretum et innoxium est. Advertit ea res Vespasiani animum, ut vexillarios e legionibus ducemque Virdium Geminum, spectatae militiae, deligeret. Ille inconpositum et praedae cupidine vagum hostem adortus coëgit in naves; effectisque raptim Liburnicis adsequitur Anicetum in ostio fluminis Chobi, tutum sub Sedochezorum regis auxilio, quem pecunia donisque ad societatem perpulerat. Ac primo rex minis armisque supplicem tueri: postquam merces proditionis aut bellum ostendebatur, fluxa, ut est barbaris, fide pactus Aniceti exitium perfugas tradidit, belloque servili finis inpositus.

Laetum ea victoria Vespasianum, cunctis super vota fluentibus, Cremonensis proelii nuntius in Aegypto adsequitur. Eo properantius Alexandriam pergit, ut fracto Vitellii exercitu urbem quoque externae opis indigam fame urgeret. Namque et Africam, eodem latere sitam, terra marique invadere parabat, clausis annonae subsidiis inopiam ac discordiam hosti facturus.

49 Dum hac totius orbis nutatione fortuna imperii transit, Primus Antonius nequaquam pari innocentia post Cremonam agebat, satisfactum bello ratus et cetera ex facili, seu felicitas in tali ingenio avaritiam superbiam ceteraque occulta mala patefecit. Ut captam, Italiam persultare; ut suas, legiones colere; omnibus dictis factisque viam sibi ad potentiam struere; utque licentia militem inbueret, interfectorum centurionum ordines legionibus offerebat. Eo suffragio turbidissimus quisque delecti; nec miles in arbitrio ducum, sed duces militari violentia trahebantur. Quae

---

3. ueli F[1]. — 4. appellare F. — 9. Chobi] *cf. Plin. H. N.* 6.14 cohibi F. — 9. subse dochezorū F. — 15. supra *Woefflin.* — 17. fracto F fractos *Meiser.* — 18. exercitus F — urbem quoque *cdd. seq.* urbemque F ⟨Italiam⟩ urbemque *Ritter* urbem ⟨Italiam⟩que *Heraeus.* — 22. dū ac F. — 27. uiam *Lips.* uim | F.

seditiosa et corrumpendae disciplinae mox in praedam vertebat, nihil adventantem Mucianum veritus; quod exitiosius erat quam Vespasianum sprevisse. Ceterum propinqua hieme 50
et umentibus Pado campis expeditum agmen incedere. Signa aquilaeque victricium legionum, milites volneribus aut aetate graves, plerique etiam integri Veronae relicti; sufficere cohortes alaeque et e legionibus lecti profligato iam bello videbantur. Undecima legio sese adiunxerat, initio cunctata, sed prosperis rebus anxia, quod defuisset; sex milia Dalmatarum, recens dilectus, comitabantur; ducebat Pompeius Silvanus consularis, vis consiliorum penes Annium Bassum, legionis legatum: is Silvanum, socordem bello et dies rerum verbis terentem specie obsequi regebat, ⟨ad⟩ omniaque, quae agenda forent, quieta cum industria aderat. Ad has copias e classicis Ravennatibus, legionariam militiam poscentibus, optimus quisque adsciti: classem Dalmatae supplevere. Exercitus ducesque ad Fanum Fortunae iter sistunt, de summa rerum cunctantes, quod motas ex urbe praetorias cohortes audierant et teneri praesidiis Appenninum rebantur; et ipsos in regione bello attrita inopia et seditiosae militum voces terrebant, clavarium (donativi nomen est) flagitantium; nec pecuniam aut frumentum providerant, et festinatio atque aviditas praepediebant, dum, quae accipi poterant, rapiuntur. Celeberrimos auctores habeo 51
tantam victoribus adversus fas nefasque inreverentiam fuisse, ut gregarius eques occisum a se proxima acie fratrem professus praemium a ducibus petierit; nec illis aut honorare eam caedem ius hominum aut ulcisci ratio belli permittebat: distulerant tamquam maiora meritum, quam quae statim exolverentur; nec quicquam ultra traditur. Ceterum et prioribus civium bellis par scelus inciderat. Nam proelio, quo aput Ianiculum adversus Cinnam pugnatum est, Pompeia-

5. ui | uictriciū F (ui *del. m.* 1). — 8. adiuncxerat F. — 13. ad *omis.* F *add. Putcol.* ⟨et ad⟩ *Halm.* — 20. regione| legione F. — 26. gregarios F^1. — 29. distulerunt *cdd. seq.* — quam quae *Puteolanus* quanquā F. — 30. quidquam F *cf.* 124.30.

nus miles fratrem suum, dein cognito facinore se ipsum interfecit, ut Sisenna memorat. Tanto acrior apud maiores, sicut virtutibus gloria, ita flagitiis paenitentia fuit. Sed haec aliaque ex vetere memoria petita, quotiens res locusque exempla recti aut solacia mali poscet, haud absurde memorabimus.

52 Antonio ducibusque partium praemitti equites omnemque Umbriam explorari placuit, si qua Appennini iuga clementius adirentur; acciri aquilas signaque, et quidquid Veronae militum foret, Padumque et mare commeatibus compleri. Erant inter duces, qui necterent moras: quippe nimius iam Antonius, et certiora ex Muciano sperabantur. Namque Mucianus tam celeri victoria anxius, et ni praesens urbe potiretur, expertem se belli gloriaeque ratus, ad Primum et Varum media scriptitabat, instandum coeptis aut rursus cunctandi utilitates edisserens atque ita compositus, ut ex eventu rerum adversa abnueret vel prospera agnosceret: Plotium Griphum, nuper a Vespasiano in senatorium ordinem adscitum ac legioni praepositum, ceterosque sibi fidos apertius monuit; hique omnes de festinatione Primi ac Vari sinistre et Muciano volentia rescripsere. Quibus epistulis Vespasiano missis effecerat, ut non pro spe Antonii consilia
53 factaque eius aestimarentur. Aegre id pati Antonius et culpam in Mucianum conferre, cuius criminationibus eviluissent pericula sua; nec sermonibus temperabat, inmodicus lingua et obsequii insolens. Litteras ad Vespasianum composuit iactantius quam ad principem nec sine occulta in Mucianum insectatione. Se Pannonicas legiones in arma egisse; suis stimulis excitos Moesiae duces; sua constantia perruptas Alpes, occupatam Italiam, intersaepta Germanorum Raeto-

1. ipsum F ipse *Ruperti.* — sisennā F[1]. — 3. flagitiis F flagitii *cdd. seq.* — 8. $\overset{u}{\text{ci}}$mbriam F (ci *in ras.*). — 17. uentu F. — 19. adscitum *Ritt.* additum F. — 24. euilui $\overset{s}{|}$ sent F. — 25. linguae *Lips.* — 26. littera | F. — 30. germanorum F (g *ex* s *corr.*).

rumque auxilia. Quod discordes dispersasque Vitellii legiones equestri procella, mox peditum vi per diem noctemque fudisset, id pulcherrimum et sui operis. Casum Cremonae bello inputandum: maiore damno, plurium urbium excidiis veteres civium discordias rei publicae stetisse. Non se nuntiis neque epistulis, sed manu et armis imperatori suo militare. Neque officere gloriae eorum, qui avia interim composuerint: illis Moesiae pacem, sibi salutem securitatemque Italiae cordi fuisse; suis exhortationibus Gallias Hispaniasque, validissimam terrarum partem, ad Vespasianum conversas. Sed cecidisse in inritum labores, si praemia periculorum soli adsequantur, qui periculis non adfuerint. Nec fefellere ea Mucianum: inde graves simultates, quas Antonius simplicius, Mucianus callide eoque inplacabilius nutriebat.

54 At Vitellius fractis apud Cremonam rebus nuntios cladis occultans, stulta dissimulatione remedia potius malorum quam mala differebat. Quippe confitenti consultantique supererant spes viresque; cum e contrario laeta omnia fingeret, falsis ingravescebant. Mirum apud ipsum de bello silentium; prohibiti per civitatem sermones, eoque plures, ac, si liceret, vere narraturi, quia vetabantur, atrociora volgaverant. Nec duces hostium augendae famae deerant, captos Vitellii exploratores circumductosque, ut robora victoris exercitus noscerent, remittendo; quos omnis Vitellius secreto percontatus interfici iussit. Notabili constantia centurio Iulius Agrestis, post multos sermones, quibus Vitellium ad virtutem frustra accendebat, perpulit, ut ad vires hostium spectandas, quaeque apud Cremonam acta forent, ipse mitteretur. Nec exploratione occulta fallere Antonium temptavit, sed mandata imperatoris suumque animum professus, ut cuncta viseret, postulat. Missi, qui

2. procellā F (*-del. est*). — 4. bellū F[1]. — 6. Imperatori suo *corr. ex* imperatorū uo F. — 7. auia *scripsi cf.* 97.5 asiā F alia *Ritter* Daciam *Sirker cll. c.* 46. — 8. composue^{n}rit F. — 13. graue F. — 19. ingravescebant *Ernesti* ingrauescebat F. — 23. uro | ut robora F (uro *deletum est*). — 26. adgrestis F.

locum proelii, Cremonae vestigia, captas legiones ostenderent. Agrestis ad Vitellium remeavit, abnuentique vera esse, quae adferret, atque ultro corruptum arguenti *Quandoquidem* inquit *magno documento opus est, nec alius iam tibi aut vitae aut mortis meae usus, dabo, cui credas* atque ita digressus voluntaria morte dicta firmavit. Quidam iussu Vitellii interfectum, de fide constantiaque eadem tradidere.

55 Vitellius, ut e somno excitus, Iulium Priscum et Alfenum Varum cum quattuordecim praetoriis cohortibus et omnibus equitum alis obsidere Appenninum iubet; secuta e classicis legio. Tot milia armatorum, lecta equis virisque, si dux alius foret, inferendo quoque bello satis pollebant. Ceterae cohortes ad tuendam urbem L. Vitellio fratri datae. Ipse nihil e solito luxu remittens et diffidentia properus, festinare comitia, quibus consules in multos annos destinabat; foedera sociis, Latium externis dilargiri; his tributa dimittere, alios immunitatibus iuvare; denique nulla in posterum cura lacerare imperium. Sed volgus ad magnitudinem beneficiorum haerebat, apud sapientes cassa habebantur; stultissimus quisque pecuniis mercabatur, quae neque dari neque accipi salva re publica poterant. Tandem flagitante exercitu, qui Mevaniam insederat, magno senatorum agmine, quorum multos ambitione, plures formidine trahebat, in castra venit,
56 incertus animi et infidis consiliis obnoxius. Contionanti (prodigiosum dictu) tantum foedarum volucrum supervolitavit, ut nube atra diem obtenderent; accessit dirum omen, profugus altaribus taurus disiecto sacrificii apparatu, longe, nec ubi feriri hostias mos est, confossus. Sed praecipuum ipse Vitellius ostentum erat, ignarus militiae, inprovidus consilii; quis ordo agminis, quae cura explorandi, quantus

7. constantiāq; | F (*-del. est*). — 10. secutę classicis F. — 16. la | tiū t̄nis F. — dimittere F remittere *Nipp.* — 19. haerebat *scripsi cf.* Ann. VI. 21, H. III. 26 haberat F aderat *uulgo* hiabat *I. F. Gronov.* hians aderat *Meiser* hebebat *C. M. Francken.* — apud sapientes cassa habebantur *posui post* haerebat, *in* F *et in editionibus extant post* mercabatur. — 27. longurio *C. M. Francken.* — 28. nec ubi *scripsi cum cdd. seq.* necui F *cf.* 129.24 nec ut *Schneider.* — 30. consiliis. | F.

urgendo trahendove bello modus, alios rogitans et ad omnis nuntios voltu quoque et incessu trepidus, dein temulentus. Postremo taedio castrorum et audita defectione Misenensis classis Romam revertit, recentissimum quodque volnus pavens, summi discriminis incuriosus. Nam cum transgredi Appenninum integro exercitus sui robore et fessos hieme atque inopia hostes adgredi in aperto foret, dum dîspergit vires, acerrimum militem et usque in extrema obstinatum trucidandum capiendumque tradidit, peritissimis centurionum dissentientibus et, si consulerentur, vera dicturis. Arcuere eos intimi amicorum Vitellii, ita formatis principis auribus, ut aspere, quae utilia, nec quicquam nisi iucundum et laesurum acciperet.

Sed classem Misenensem (tantum civilibus discordiis etiam 57 singulorum audacia valet) Claudius Faventinus centurio per ignominiam a Galba dimissus ad defectionem traxit, fictis Vespasiani epistulis pretium proditionis ostentans. Praeerat classi Claudius Apollinaris, neque fidei constans neque strenuus in perfidia; et Apinius Tiro, praetura functus ac tum forte Minturnis agens, ducem se defectoribus obtulit. A quibus municipia coloniaeque inpulsae, praecipuo Puteolanorum in Vespasianum studio, contra Capua Vitellio fida, municipalem aemulationem bellis civilibus miscebant. Vitellius Claudium Iulianum (is nuper classem Misenensem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis delegit; data in auxilium urbana cohors et gladiatores, quibus Iulianus praeerat. Ut collata utrimque castra, haud magna cunctatione Iuliano in partes Vespasiani transgresso Tarracinam occupavere, moenibus situque magis quam ipsorum ingenio tutam. Quae ubi Vitellio cognita, parte 58 copiarum Narniae cum praefectis praetorii relicta L. Vitellium fratrem cum sex cohortibus et quingentis equitibus

4. quoque F. — 7. dispergunt *Nipp.* — 11. arcuere *Lips.* arguere F. — 12. aspere *Bipontini* aspera F aspernarentur *C. M. Francken.* — 13. nen acciperent *C. M. Francken.* — 17. uespani F[1]. — 25. misensē F. — 31. p̄toriis F[1].

ingruenti per Campaniam bello opposuit. Ipse aeger animi studiis militum et clamoribus populi arma poscentis refovebatur, dum volgus ignavum et nihil ultra verba ausurum falsa specie exercitum et legiones appellat. Hortantibus libertis (nam amicorum eius quanto quis clarior, minus fidus) vocari tribus iubet, dantes nomina sacramento adigit, superfluente multitudine curam dilectus in consules partitur. Servorum numerum et pondus argenti senatoribus indicit; equites Romani obtulere operam pecuniasque, etiam libertinis idem munus ultro flagitantibus. Ea simulatio offici a metu profecta verterat in favorem; ac plerique haud perinde Vitellium quam casum locumque principatus miserabantur. Nec deerat ipse voltu voce lacrimis misericordiam elicere, largus promissis et, quae natura trepidantium est, inmodicus. Quin et Caesarem se dici voluit, aspernatus antea; sed tunc superstitione nominis, et quia in metu consilia prudentium et volgi rumor iuxta audiuntur. Ceterum ut omnia inconsulti impetus coepta initiis valida, spatio languescunt, dilabi paulatim senatores equitesque, primo cunctanter, et ubi ipse non aderat, mox contemptim et sine discrimine, donec Vitellius pudore inriti conatus, quae non dabantur, remisit.

59 Ut terrorem Italiae possessa Mevania ac velut renatum ex integro bellum intulerat, ita haud dubium erga Flavianas partes studium tam pavidus Vitellii discessus addidit. Erectus Samnis Paelignusque et Marsi aemulatione, quod Campania praevenisset, ut in novo obsequio, ad cuncta belli munia acres erant. Sed foeda hieme per transitum Appennini conflictatus exercitus; et vix quieto agmine nives eluctantibus patuit, quantum discriminis adeundum foret, ni Vitellium retro fortuna vertisset, quae Flavianis ducibus non minus saepe quam ratio adfuit. Obvium illic Petilium Cerialem

6. dante F. — 10. officia metu F. — 11. perinde] proinde F. — 19. se senetores (*altera* e *in* a *corr.*) F. — 20. contemptim et sine *Pichena* ētēpti mesti ne F. — 22. meųania F. — 25. ^{p}ęlign; q; — 28. niue seluctantib; F.

habuere, agresti cultu et notitia locorum custodias Vitellii elapsum. Propinqua adfinitas Ceriali cum Vespasiano, nec ipse inglorius militiae; eoque inter duces adsumptus est. Flavio quoque Sabino ac Domitiano patuisse effugium multi tradidere; et missi ab Antonio nuntii per varias fallendi artes penetrabant, locum ac praesidium monstrantes. Sabinus inhabilem labori et audaciae valetudinem causabatur: Domitiano aderat animus; sed custodes a Vitellio additi, quamquam se socios fugae promitterent, tamquam insidiantes timebantur; atque ipse Vitellius respectu suarum necessitudinum nihil in Domitianum atrox parabat.

60 Duces partium ut Carsulas venere, paucos ad requiem dies sumunt, donec aquilae signaque legionem adsequerentur, et locus ipse castrorum placebat, late prospectans, tuto copiarum adgestu, florentissimis pone tergum municipiis; simul colloquia cum Vitellianis decem milium spatio distantibus et proditio sperabatur. Aegre id pati miles et victoriam malle quam pacem; ne suas quidem legiones opperiebantur, ut praedae quam periculorum socias. Vocatos ad contionem Antonius docuit *esse adhuc Vitellio vires, ambiguas, si deliberarent, acres, si desperassent. Initia bellorum civilium fortunae permittenda: victoriam consiliis et ratione perfici. Iam Misenensem classem et pulcherrimam Campaniae oram descivisse; nec plus e toto terrarum orbe reliquum Vitellio, quam quod inter Tarracinam Narniamque iaceat. Satis gloriae proelio Cremonensi partum et exitio Cremonae nimium invidiae; ne concupiscerent Romam capere potius quam servare: maiora illis praemia et multo maximum decus, si incolumitatem senatui populoque Romano sine sanguine quaesissent.* 61 His ac talibus mitigati animi; nec multo post legiones venere. Et terrore famaque aucti exercitus Vitellianae cohortes nutabant,

---

h
2. propinquas F¹. — 4. Flauiano F. — 7. Inabilē F. — 10. respectus uarūs F¹. — 20. antoniūs F (*-del. est*). — 22. perfici *b* profici F *cf.* 110.31. — 23. misen | sē (*cf.* 137.25), — capinię F. — 27. ne] nec F. — maior F. — 31. nutabant *cdd. seq.* nuntiabant F.

nullo in bellum adhortante, multis ad transitionem, qui suas centurias turmasque tradere, donum victori et sibi in posterum gratiam, certabant. Per eos cognitum est Interamnam proximis campis praesidio quadringentorum equitum teneri: missus extemplo Varus cum expedita manu paucos repugnantium interfecit; plures abiectis armis veniam petivere; quidam in castra refugi cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutem copiasque hostium, quo amissi praesidii dedecus lenirent. Nec ulla apud Vitellianos flagitii poena, et praemiis defectorum versa fides, ac reliquum perfidiae certamen. Crebra transfugia tribunorum centurionumque: nam gregarius miles induruerat pro Vitellio, donec Priscus et Alfenus desertis castris ad Vitellium regressi pudore proditionis cunctos exolverent.

62 Isdem diebus Fabius Valens Urbini in custodia interficitur. Caput eius Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam ultra spem foverent: nam pervasisse in Germanias Valentem et veteres illic novosque exercitus ciere credebant. Visa caede in desperationem versi; et Flavianus exercitus immane quantum ⟨aucto⟩ animo exitium Valentis ut finem belli accepit. Natus erat Valens Anagniae equestri familia. Procax moribus neque absurdus ingenio ⟨ni⟩ famam urbanitatis per lasciviam peteret; ludicro Iuvenalium sub Nerone velut ex necessitate, mox sponte mimos actitavit, scite magis quam probe. Legatus legionis et fovit Verginium et infamavit; Fonteium Capitonem corruptum, seu quia corrumpere nequiverat, interfecit: Galbae proditor, Vitellio fidus et aliorum perfidia inlustratus.

63 Abrupta undique spe Vitellianus miles transiturus in partes, id quoque non sine decore, sed sub signis vexillisque in subiectos Narniae campos descendere. Flavianus exercitus,

---

3. grā. — 10. versa *Freinshcim* ūba F. — 16. osten | tatur F^1. — 19. *post* uersi *inserit* uersus *Meiser*. — 20. ⟨aucto⟩ *Haase*, *Nipp.* animo auctus *Acidalius*. — 22. ⟨ni⟩ *Halm*. — 23. peteret F^1 *corr. in* petere. — Iuuenalium *Lipsius* Iuuenū F.

ut ad proelium intentus ornatusque, densis circa viam ordinibus adstiterat. Accepti in medium Vitelliani, et circumdatos Primus Antonius clementer adloquitur. Pars Narniae, pars Interamnae subsistere iussi; relictae simul e victricibus legiones, neque quiescentibus graves et adversus contumaciam validae. Non omisere per eos dies Primus ac Varus crebris nuntiis salutem et pecuniam et secreta Campaniae offerre Vitellio, si positis armis seque ac liberos suos Vespasiano permisisset. In eundem modum et Mucianus composuit epistulas; quibus plerumque fidere Vitellius ac de numero servorum, electione litorum loqui. Tanta torpedo invaserat animum, ut, si principem eum fuisse ceteri non meminissent, ipse oblivisceretur.

At primores civitatis Flavium Sabinum, praefectum urbis, 64 secretis sermonibus incitabant, *victoriae famaeque partem capesseret. Esse illi proprium militem cohortium urbanarum, nec defuturas vigilum cohortes, servitia ipsorum; ⟨uersam⟩ fortunum partium et omnia prona victoribus. Ne Antonio Varoque de gloria concederet. Paucas Vitellio cohortes et maestis undique nuntiis trepidas; populi mobilem animum, et si ducem se praebuisset, easdem illas adulationes pro Vespasiano fore. Ipsum Vitellium ne prosperis quidem parem, adeo ruentibus debilitatum. Gratiam patrati belli penes eum, qui urbem occupasset. Id Sabino convenire, ut imperium fratri reservaret; id Vespasiano, ut ceteri post Sabinum haberentur.* Haudquaquam 65 erecto animo eas voces accipiebat, invalidus senecta: sed erant, qui occultis suspicionibus incesserent, tamquam invidia et aemulatione fortunam fratris moraretur. Namque Flavius Sabinus aetate prior privatis utriusque rebus au-

---

1. ornatusq; *in mg.* armatus F. — 2. adsisterat F *cf.* c. 82 *med. et infra* 5. — 4. substitere F. — 17. ⟨uersam⟩ *inserui cf.* II. 54 (*p.* 80.24). — 24. reseruari *corr. in* reseruaret F reseraret *Jacob. Nipp.* — 26. *in* F *post* senecta seu *turbato ordine sequuntur* ferebatur lecticula (*c.* 67, *p.* 143.19) *usque ad* in Capitolium acciuit (*c.* 69, *p.* 145.5), *restituit ordinem Puteolanus.* — sed *Haase*, *Halm* seu F. — 27. Inuidię F.

ctoritate pecuniaque Vespasianum anteibat, et credebatur adfectam eius fidem parce iuvisse domo agrisque pignori acceptis; unde, quamquam manente in speciem concordia, offensarum operta metuebantur. Melior interpretatio, mitem virum abhorrere a sanguine et caedibus, eoque crebris cum Vitellio sermonibus de pace ponendisque per condicionem armis agitare. Saepe domi congressi, postremo in aede Apollinis, ut fama fuit, pepigere: verba vocesque duos testes habebant, Cluvium Rufum et Silium Italicum. Voltus procul visentibus notabantur, Vitellii proiectus et degener, Sabinus non insultans et miseranti propior.

66 Quod si tam facile suorum mentes flexisset Vitellius quam ipse cesserat, incruentam urbem Vespasiani exercitus intrasset. Ceterum ut quisque Vitellio fidus, ita pacem et condiciones abnuebant, discrimen ac dedecus ostentantes et fidem in libidine victoris. *Nec tantam Vespasiano superbiam, ut privatum Vitellium pateretur: ne victos quidem laturos; ita periculum ex misericordia. Ipsum sane senem et prosperis adversisque satiatum; sed quod nomen, quem statum filio eius Germanico fore? Nunc pecuniam et familiam et beatos Campaniae sinus promitti; sed ubi imperium Vespasianus invaserit, non ipsi, non amicis eius, non denique exercitibus securitatem nisi extincto aemulatore redituram. Fabium illis Valentem, captivum et casibus dubiis reservatum, praegravem fuisse, nedum Primus ac Fuscus et specimen partium Mucianus ullam in Vitellium nisi occidendi licentiam habeant. Non a Caesare Pompeium, non ab Augusto Antonium incolumes*

---

2. parce iuuisse *Halm* p̄ Iuūīsse | F parum iuuisse *Bipontini* praes iuuisse *Heinsius*. — 6. ponensisq; F — 11. pro | prior F. — 13. uespa | ni F. — 16. superbiam] socordiam *Meiser*. — 17. lauros F. — 18. sanē senē F. — 21. promittis. et F. — 23. aemulatore redituram *cdd. seq.*, *Meis.* emulatore dituram F aemulo redituram *Rhen.* aemulatu redituram *Lips.* — 24. captiuum et casibus dubiis *cdd. seq.* captiū et captis diebus. — 25. specimen] regimen *Pluygers, acute quidem sed* specimen *ironice positum uidetur pro illo, in quem omnes oculos intentos habebant cf. Apul. Met.* IV. 28. saeculi specimen gloriosum = Psyche.

relictos, nisi forte Vespasianus altiores spiritus gerat, Vitelli cliens, cum Vitellius collega Claudio foret. Quin, ut censuram patris, ut tres consulatus, ut tot egregiae domus honores deceret, desperatione saltem in audacia accingeretur! Perstare militem, suepresse studia populi; denique nihil atrocius eventurum, quam in quod sponte ruant. Moriendum victis, moriendum deditis: id solum referre, novissimum spiritum per ludibrium et contumelias effundant an per virtutem.

Surdae ad fortia consilia Vitellio aures. Obruebatur animus 67
miseratione curaque, ne pertinacibus armis minus placa-
bilem victorem relinqueret coniugi ac liberis. Erat illi et
fessa aetate parens; quae tamen paucis ante diebus oppor-
tuna morte excidium domus praevenit, nihil principatu fili
adsecuta nisi luctum et bonam famam. Quintum decimum
kalendas Ianuarias audita defectione legionis cohortiumque,
quae se Narniae dediderant, pullo amictu Palatio degreditur,
maesta circum familia; ferebatur lecticula parvulus filius,
velut in funebrem pompam. Voces populi blandae et
intempestivae; miles minaci silentio. Nec quisquam adeo 68
rerum humanarum inmemor, quem non commoveret illa
facies, Romanum principem et generis humani paulo ante
dominum relicta fortunae suae sede per populum, per urbem
exire de imperio. Nihil tale viderant, nihil audierant. repen-
tina vis dictatorem Caesarem oppresserat, occultae Gaium
insidiae; nox et ignotum rus fugam Neronis absconderant;
Piso et Galba tamquam in acie cecidere. In sua contione
Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam feminis,

---

1. altiore sp̄s F. — 2. ut res F. — 3. degeret F. — 4. audacia F audaciam *uulgo.* — 6. ruant F ruat *Nipp.* — 9. aures obrueban | tur F. — 11. c̄Iugis F. — 12. fessa aetate parens *cf. Verg. Aen.* II. 106. — [ante] *Joh. Mueller.* — 13. filia F. — 15. XV kl Iañ F. — legiones cohortiū | quęq; F — 17. famia | F *(post hoc uocabulum spatium quattuor fere litterarum uacuum, deinde sequitur nouo uersu* misso per neglecta *cf. ad* 141.28 *et* 145.5 — simul ferebatur *pro codicis lectione* seu f. *Puteol.*

pauca et praesenti maestitiae congruentia locutus, cedere se pacis et rei publicae causa, retinerent tantum memoriam sui fratremque et coniugem et innoxiam liberorum aetatem miserarentur, simul filium protendens, modo singulis, modo universis commendans, postremo fletu praepediente adsistenti consuli (Caecilius Simplex erat) exsolutum a latere pugionem, velut ius necis vitaeque civium, reddebat. Aspernante consule, reclamantibus, qui in contione adstiterant, ut in aede Concordiae positurus insignia imperii domumque fratris petiturus discessit. Maior hic clamor obsistentium penatibus privatis, in Palatium vocantium; interclusum aliud iter, idque solum, quo in sacram viam pergeret, patebat. Tum consilii inops in Palatium redit.

Praevenerat rumor eiurari ab eo imperium, scripseratque Flavius Sabinus cohortium tribunis, ut militem cohiberent.
69 Igitur tamquam omnis res publica in Vespasiani sinum cessisset, primores senatus et plerique equestris ordinis omnisque miles urbanus et vigiles domum Flavii Sabini complevere. Illuc de studiis volgi et minis Germanicarum cohortium adfertur. Longius iam progressus erat, quam ut regredi posset; et suo quisque metu, ne disiectos eoque minus validos Vitelliani consectarentur, cunctantem in arma inpellebant. Sed quod in eiusmodi rebus accidit, consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumpsere. Circa lacum Fundani descendentibus, qui Sabinum comitabantur, armatis occurrunt promptissimi Vitellianorum. Modicum ibi proelium inproviso tumultu, sed prosperum Vitellianis fuit. Sabinus re trepida, quod tutissimum e praesentibus, arcem Capitolii insedit mixto milite et quibusdam senatorum equitumque; quorum nomina tradere haud promptum est, quoniam victore Vespasiano multi id meritum erga partes

3. suā F^1. — 10. hinc *Haase*. — 11. Int̄ clausum F. — 12. quod in sacra F. — 13. redit F rediit *cdd. seq.* — 14. iurari F. — 17. cessisset G, *Nipp.* cecississet F cecidisset *b*, *Halm* concessisset *Ritter*. — 26. armati *Kraffert*. — 28. quoq; F^1 *corr. in* quod. — 30. nomina aut tradere haud F.

simulauere. Subierunt obsidium etiam feminae, inter quas maxime insignis Verulana Gratilla, neque liberos neque propinquos, sed bellum secuta. Vitellianus miles socordi custodia clausos circumdedit; eoque concubia nocte suos liberos Sabinus et Domitianum, fratris filium, in Capitolium accivit, misso per neglecta ad Flavianos duces nuntio, qui circumsideri ipsos et, ni subveniretur, artas res nuntiaret. Noctem adeo quietam egit, ut digredi sine noxa potuerit: quippe miles Vitellii adversus pericula ferox, laboribus et vigiliis parum intentus erat, et hibernus imber repente fusus oculos auresque impediebat.

70 Luce prima Sabinus, antequam in vicem hostilia coeptarent, Cornelium Martialem e primipilaribus ad Vitellium misit cum mandatis et questu, quod pacta turbarentur. *Simulationem prorsus et imaginem deponendi imperii fuisse, ad decipiendos tot illustres viros. Cur enim e rostris fratris domum, inminentem foro et inritandis hominum oculis, quam Aventinum et penates uxoris petisset? Ita privato et omnem principatus speciem vitanti convenisse. Contra Vitellium in Palatium, in ipsam imperii arcem regressum; inde armatum agmen emissum; stratam innocentium caedibus celeberrimam urbis partem; ne Capitolio quidem abstineri. Togatum nempe se et unum e senatoribus: dum inter Vespasianum ac Vitellium proeliis legionum, captivitatibus urbium, deditionibus cohortium iudicatur, iam Hispaniis Germaniisque et Britannia desciscentibus, fratrem Vespasiani mansisse in fide, donec ultro ad condiciones vocaretur. Pacem et concordiam victis utilia, victoribus tantum pulchra esse. Si conventionis paeniteat, non se, quem perfidia deceperit, ferro peteret, non filium Vespasiani vix*

---

2. Gratilla *Ernesti ex Plin. Ep.* 3.11, 5.1 gratilia F. — 3. bello F[1]. — 6. *post* acciuit *spatium octo decemue litterarum uacuum; proximo uersu sequitur* erant qui *cf. ad* 141.27. — 7. ipsos et ni *Pichena* ipso se Ini F. — 10. Inber F. — 14. questum *Madvig.* — 15. simulatione F. — 19. ctēnisse F. — 24. capti | uitab; F. — 25. germanisq; F *cf.* 157.32. Hispaniis Galliisque et Britannia *Ritter.* „*fortasse* Galliis Germaniisque" *Nipp.* — 29. seque | perfidia.

puberem: quantum occisis uno sene et uno iuvene profici? iret obviam legionibus et de summa rerum illic certaret; cetera secundum eventum proelii cessura. Trepidus ad haec Vitellius pauca purgandi sui causa respondit, culpam in militem conferens, cuius nimio ardori inparem esse modestiam suam; et monuit Martialem, ut per secretam aedium partem occulte abiret, ne ⟨a⟩ militibus internuntius invisae pacis interficeretur. Ipse neque iubendi neque vetandi potens, non iam imperator, sed tantum belli causa erat.

71 Vixdum regresso in Capitolium Martiale furens miles aderat, nullo duce, sibi quisque auctor. Cito agmine forum et inminentia foro templa praetervecti erigunt aciem per adversum collem usque ad primas Capitolinae arcis fores. Erant antiquitus porticus in latere clivi, dextrae subeuntibus, in quarum tectum egressi saxis tegulisque Vitellianos obruebant. Neque illis manus nisi gladiis armatae; et arcessere tormenta aut missilia tela longum videbatur: faces in prominentem porticum iecere et sequebantur ignem, ambustasque Capitolii fores penetrassent, ni Sabinus revulsas undique statuas, decora maiorum, in ipso aditu vice muri obiecisset. Tum diversos Capitolii aditus invadunt, iuxta lucum asyli, et qua Tarpeia rupes centum gradibus aditur. Inprovisa utraque vis; propior atque acrior per asylum ingruebat: nec sisti poterant scandentes per coniuncta aedificia, quae, ut in multa pace, in altum edita solum Capitolii aequabant. Hic ambigitur, ignem tectis obpugnatores iniecerint; an obsessi, quae crebrior fama, ⟨incendio⟩ nitentes ac progressos depulerint. Inde lapsus ignis in porticus adpositas aedibus; mox sustinentes fastigium aquilae vetere ligno traxerunt flammam alueruntque. Sic Capitolium clausis foribus, indefensum et indireptum conflagravit.

---

5. nimio ardori inparem *Putcolanus* nimius ardor. Inparē F. — 6. secretā mẹdiū F^1. — 7. a *omis.* F. — 13. colle F. — 25. sonū F. — 27. famā F. — ⟨incendio⟩ *inserui* ⟨ita⟩ *Ruperti* ⟨flamma⟩ *Meiser.* — 28. dum—depellunt *Heraeus*, *Halm.* — 29. ūtere F.

72 Id facinus post conditam urbem luctuosissimum foedissimumque rei publicae populi Romani accidit, nullo externo hoste, propitiis, si per mores nostros liceret, deis, sedem Iovis Optimi Maximi auspicato a maioribus pignus imperii conditam, quam non Porsenna dedita urbe neque Galli capta temerare potuissent, furore principum excindi. Arserat et ante Capitolium civili bello, sed fraude privata: nunc palam obsessum, palam incensum, quibus armorum causis? Quo tantae cladis pretio? stetit ⟨dum⟩ pro patria bellavimus. Voverat Tarquinius Priscus rex bello Sabino ieceratque fundamenta spe magis futurae magnitudinis, quam quo modicae adhuc populi Romani res sufficerent. Mox Servius Tullius sociorum studio, dein Tarquinius Superbus capta Suessa Pometia hostium spoliis extruxere. Sed gloria operis libertati reservata: pulsis regibus Horatius Pulvillus iterum consul dedicavit, ea magnificentia, quam inmensae postea populi Romani opes ornarent potius quam augerent. Isdem rursus vestigiis situm est, postquam interiecto quadringentorum quindecim annorum spatio L. Scipione C. Norbano consulibus flagraverat. Curam victor Sulla suscepit, neque tamen dedicavit; hoc solum felicitati eius negatum: Lutatii Catuli nomen inter tanta Caesarum opera usque ad Vitellium mansit.

73 Ea tunc aedes cremabatur. Sed plus pavoris obsessis quam obsessoribus intulit. Quippe Vitellianus miles neque astu neque constantia inter dubia indigebat: ex diverso trepidi milites; dux segnis et velut captus animi non lingua non auribus competere, neque alienis consiliis regi neque sua expedire, huc illuc clamoribus hostium circumagi; quae iusserat, vetare, quae vetuerat, iubere. Mox, quod in per-

4. optimū F. — 9. ⟨dum⟩ *add. Haase.* p̄tio stetit pro F stetit *om. cdd. seq.* quo tanta clades pretio stetit? *Pichena* quo—pretio? scilicet pro *Acidalius* quod tantae cladis pretium fuit? pro patria bellauimus? *Nipp.* — 14. ⟨patrati⟩ operis *Ritter cf.* III. 64. — 15. puluilius F. — 16. consule F^1. — 19. quindecim F XXV *Lipsius.* — Norbano consulibus] norbanacos F. — 22. tanta *b* ta F tot *Pichena.*

ditis rebus accidit, omnes praecipere, nemo exequi; postremo abiectis armis fugam et fallendi artes circumspectabant. Inrumpunt Vitelliani et cuncta sanguine ferro flammisque miscent. Pauci militarium virorum, inter quos maxime insignes Cornelius Martialis, Aemilius Pacensis, Casperius Niger, Didius Scaeva, pugnam ausi obtruncantur. Flavium Sabinum inermem neque fugam coeptantem circumsistunt et Quintium Atticum consulem, umbra honoris et suamet vanitate monstratum, quod edicta in populum pro Vespasiano magnifica, probrosa adversus Vitellium iecerat. Ceteri per varios casus elapsi, quidam servili habitu, alii fide clientium contecti et inter sarcinas abditi; fuere, qui excepto Vitellianorum signo, quo inter se noscebantur, ultro rogitantes
74 respondentesve audaciam pro latebra haberent. Domitianus prima inruptione apud aedituum occultatus, sollertia liberti lineo amictu turbae sacricolarum inmixtus ignoratusque, apud Cornelium Primum, paternum clientem, iuxta Velabrum delituit. Ac potiente rerum patre disiecto aeditui contubernio, modicum sacellum Iovi Conservatori aramque posuit casus suos in marmore expressam; mox imperium adeptus Iovi Custodi templum ingens seque in sinu dei sacravit. Sabinus et Atticus onerati catenis et ad Vitellium ducti nequaquam infesto sermone voltuque excipiuntur, frementibus, qui ius caedis et praemia navatae operae petebant. Clamore a proximis orto sordida pars plebis supplicium Sabini exposcit, minas adulationesque miscet. Stantem pro gradibus Palatii Vitellium et preces parantem pervicere, ut absisteret. Tum confossum conlaceratumque et absciso capite truncum corpus Sabini in Gemonias trahunt.

75 Hic exitus viri haud sane spernendi. Quinque et triginta

---

3. sa[n]guine F. — 5. insignis F. — 8. suā et F. — 11. fidē F[1]. — 12. contecti F protecti *Nipp.* — 13. [quo inter se noscebantur] *Nipp.* — 24. e | nouatę F. — 25. a *omis.* F — 27. par[a]entē F. — 28. c̄fossūs (s *del. est*) F. — conlace | ratūq; F laceratumque *Nipp.*

stipendia in re publica fecerat, domi militiaeque clarus. Innocentiam iustitiamque eius non argueres; sermonis nimius erat: id unum septem annis, quibus Moesiam, duodecim, quibus praefecturam urbis obtinuit, calumniatus est rumor. In fine vitae alii segnem, multi moderatum et civium sanguinis parcum credidere. Quod inter omnis constiterit, ante principatum Vespasiani decus domus penes Sabinum erat. Caedem eius laetam fuisse Muciano accepimus; ferebant plerique etiam paci consultum dirempta aemulatione inter duos, quorum alter se fratrem imperatoris, alter consortem imperii cogitaret.

Sed Vitellius consulis supplicium poscenti populo restitit, placatus ac velut vicem reddens, quod interrogantibus, quis Capitolium incendisset, se reum Atticus obtulerat eaque confessione, sive aptum tempori mendacium fuit, invidiam crimenque agnovisse et a partibus Vitellii amolitus videbatur.

Isdem diebus L. Vitellius positis apud Feroniam castris 76
excidio Tarracinae imminebat, clausis illic gladiatoribus remigibusque, qui non egredi moenia neque periculum in aperto audebant. Praeerat, ut supra memoravimus, Iulianus III. 57.
gladiatoribus, Apollinaris remigibus, lascivia socordiaque gladiatorum magis quam ducum similes. Non vigilias agere, non intuta moenium firmare: noctu dieque fluxi et amoena litorum personantes, in ministerium luxus dispersis militibus, de bello tantum inter convivia loquebantur. Paucos ante dies discesserat Apinius Tiro donisque ac pecuniis acerbe per municipia conquirendis plus invidiae quam virium partibus addebat. Interim ad L. Vitellium servus 77
Verginii Capitonis perfugit, pollicitusque, si praesidium acciperet, vacuam arcem traditurum, multa nocte cohortes

---

3. duodecim F septem *uel* totidem *Borghesi* (op. III. 327) octo *uel* nouem *Ritter*. — 9. direpta F *cf.* 152.20. — 15. temporis F[1]. — 18. terraci | nę. — 21. pollinaris F. — 23. diuque *Wurm. cf.* II. 5, *Ann.* 15. 12, *Sall. Iug.* 38.44, *Hist.* II *fr.* 62. — 29. Verginii *Puteolanus* ūgilii F *cf.* 157.27. — 30. traditurum *b* tradi futurum F.

expeditas summis montium iugis super caput hostium sistit: inde miles ad caedem magis quam ad pugnam decurrit. Sternunt inermos aut arma capientes et quosdam somno excitos, cum tenebris pavore, sonitu tubarum, clamore hostili turbarentur. Pauci gladiatorum resistentes neque inulti cecidere; ceteri ad naves ruebant, ubi cuncta pari formidine inplicabantur, permixtis paganis, quos nullo discrimine Vitelliani trucidabant. Sex Liburnicae inter primum tumultum evasere, in quis praefectus classis Apollinaris: reliquae in litore captae, aut nimio ruentium onere pressas mare hausit. Iulianus ad L. Vitellium perductus et verberibus foedatus in ore eius iugulatur. Fuere, qui uxorem L. Vitellii Triariam incesserent, tamquam gladio militari cincta inter luctum cladesque expugnatae Tarracinae superbe saeveque egisset. Ipse lauream gestae prospere rei ad fratrem misit, percontatus, statim regredi se an perdomandae Campaniae insistere iuberet. Quod salutare non modo partibus Vespasiani, sed rei publicae fuit. Nam si recens victoria miles et super insitam pervicaciam secundis ferox Romam contendisset, haud parva mole certatum nec sine exitio urbis foret. Quippe L. Vitellio, quamvis infami, inerat industria; nec virtutibus, ut boni, sed quomodo pessimus quisque, vitiis valebat.

78 Dum haec in partibus Vitellii geruntur, digressus Narnia Vespasiani exercitus festos Saturni dies Ocriculi per otium agitabat. Causa tam pravae morae, ut Mucianum opperirentur. Nec defuere, qui Antonium suspicionibus arguerent tamquam dolo cunctantem post secretas Vitellii epistulas, quibus consulatum et nubilem filiam et dotales opes pretium proditionis offerebat; alii ficta haec et in gratiam Muciani composita; quidam omnium id ducum consilium fuisse, ostentare potius urbi bellum quam inferre, quando validis-

---

10. reliquas F. — captę ut F. — 13. incesserent *b* incesserant F. — cinc | tā F. — 14. tr(a)cinae F. [a written above] — 16. perdomandā F[1]. — 20. paruā F[1]. — 22. bonis F[1]. — quo [modo] *Eussner*. — 25. festo F. — 30. gr̃a.

simae cohortes a Vitellio descivissent, et abscisis omnibus
praesidiis cessurus imperio videbatur; sed cuncta festinatione,
deinde ignavia Sabini corrupta, qui sumptis temere armis
munitissimam Capitolii arcem et ne magnis quidem exerci-
tibus expugnabilem adversus tris cohortes tueri nequivisset.
Haud facile quis uni adsignaverit culpam, quae omnium
fuit. Nam et Mucianus ambiguis epistulis victores moraba-
tur, et Antonius praepostero obsequio, vel dum regerit
invidiam, crimen meruit; ceterique duces dum paractum
bellum putant, finem eius insignivere. Ne Petilius quidem
Cerialis, cum mille equitibus praemissus, ut transversis
itineribus per agrum Sabinum Salaria via urbem introiret,
satis maturaverat, donec obsessi Capitolii fama cunctos
simul exciret. Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra multo 79
iam noctis serum auxilium venit: illic interfectum Sabinum,
conflagrasse Capitolium, tremere urbem, maesta omnia
accepit; plebem quoque et servitia pro Vitellio armari nun-
tiabatur. Et Petilio Ceriali equestre proelium adversum
fuerat. Namque incautum et tamquam ad victos ruentem
Vitelliani, interiectus equiti pedes, excepere. Pugnatum
haud procul urbe, inter aedificia hortosque et anfractus
viarum; quae gnara Vitellianis, inconperta hostibus metum
fecerant. Neque omnis eques concors, adiunctis quibusdam,
qui nuper apud Narniam dediti fortunam partium specula-
bantur. Capitur praefectus alae Tullius Flavianus; ceteri foeda
fuga consternantur, non ultra Fidenas secutis victoribus.

Eo successu studia populi aucta; volgus urbanum arma 80
cepit. Paucis scuta militaria; plures raptis, quod cuique
obvium, telis signum pugnae exposcunt. Agit grates Vitel-
lius et ad tuendam urbem prorumpere iubet. Mox vocato
senatu deliguntur legati ad exercitus, ut praetexto rei pu-
blicae concordiam pacemque suaderent. Varia legatorum
sors fuit. Qui Petilio Ceriali occurrerant, extremum discri-

---

8. regeret F. — 18. preliū F. — adūsus F[1]. — 25. Tullius] tulius F *cf.* IV. 68 *sub fin.* Iulius *Agricola.* — 27. aucti F[1]. — 28. rapti F. — 29. uitelliū F. — 30. uocatis senato F[1].

men adiere, aspernante milite condiciones pacis. Volneratur praetor Arulenus Rusticus: auxit invidiam super violatum legati praetorisque nomen propria dignatio viri. Pulsantur comites, occiditur proximus lictor, dimovere turbam ausus; et ni dato a duce praesidio defensi forent, sacrum etiam inter exteras gentes legatorum ius ante ipsa patriae moenia civilis rabies usque in exitium temerasset. Aequioribus animis accepti sunt, qui ad Antonium venerant, non quia mode-
81 stior miles, sed duci plus auctoritatis. Miscuerat se legatis Musonius Rufus, equestris ordinis, studium philosophiae et placita Stoicorum aemulatus, coeptabatque permixtus manipulis bona pacis ac belli discrimina disserens armatos monere. Id plerisque ludibrio, pluribus taedio; nec deerant, qui propellerent proculcarentque, ni admonitu modestissimi cuiusque et aliis minitantibus omisisset intempestivam sapientiam. Obviae fuere et virgines Vestales cum epistulis Vitellii ad Antonium scriptis: eximi supremo certamine unum diem postulabat; si moram interiecissent, facilius omnia conventura. Virgines cum honore dimissae; Vitellio rescriptum Sabini caede et incendio Capitoli dirempta belli commercia.

82 Temptavit tamen Antonius vocatas ad contionem legiones mitigare, ut castris iuxta pontem Mulvium positis postera die urbem ingrederentur. Ratio cunctandi, ne asperatus proelio miles non populo, non senatui, ne templis quidem ac delubris deorum consuleret. Sed omnem prolationem ut inimicam victoriae suspectabant; simul fulgentia per colles vexilla, quamquam inbellis populus sequeretur, speciem hostilis exercitus fecerant. Tripertito agmine pars, ut adstiterat, Flaminia via, pars iuxta ripam Tiberis incessit; tertium agmen per Salariam Collinae portae propinquabat.

---

ti
1. c̄diones F. — 2. arulenius F. — 3. pulsantur *Kiessling* palantur F pelluntur *b.* — 6. In *pro* inter F. — 17. sup̄mo *cf.* 149.29 certamine F certamini *uulgo.* — 18. Int̄lecissecissent F. — 20. direpta F *cf.* 149.9. — 23. mului F. — 24. diē F[1]. — 29. adsisterat F *cf.* 141. 2, 4.

Plebs invectis equitibus fusa; miles Vitellianus trinis et
ipse praesidiis occurrit. Proelia ante urbem multa et varia,
sed Flavianis consilio ducum praestantibus saepius prospera.
Ii tantum conflictati sunt, qui in partem sinistram urbis ad
Sallustianos hortos per angusta et lubrica viarum flexerant:
superstantes maceriis hortorum Vitelliani ad serum usque
diem saxis pilisque subeuntes arcebant, donec ab equitibus,
qui porta Collina inruperant, circumvenirentur. Concurrere
et in campo Martio infestae acies. Pro Flavianis fortuna et
parta totiens victoria: Vitelliani desperatione sola ruebant;
et quamquam pulsi, rursus in urbe congregabantur. Aderat 83
pugnantibus spectator populus, utque in ludicro certamine,
hos, rursus illos clamore et plausu fovebat. Quotiens pars
altera inclinasset, abditos in tabernis, aut si quam in domum
perfugerant, erui iugularique expostulantes parte maiore
praedae potiebantur: nam milite ad sanguinem et caedes
obverso spolia in volgus cedebant. Saeva ac deformis urbe
tota facies: alibi proelia et volnera, alibi balineae popinae-
que; simul cruor et strues corporum, iuxta scorta et scortis
similes; quantum in luxurioso otio libidinum, quidquid in
acerbissima captivitate scelerum, prorsus ut eandem civita-
tem et furere crederes et lascivire. Conflixerant ante armati
exercitus in urbe, bis Lucio Sulla, semel Cinna victoribus;
nec tunc minus crudelitatis: nunc inhumana securitas, et
ne minimo quidem temporis voluptates intermissae; velut
festis diebus id quoque gaudium accederet, exultabant
fruebantur, nulla partium cura, malis publicis laeti.

Plurimum molis in obpugnatione castrorum fuit, quae 84
acerrimus quisque ut novissimam spem retinebant. Eo inten-
tius victores, praecipuo veterum cohortium studio, cuncta
validissimarum urbium excidiis reperta simul admovent,

---

2. occurit F. — 3. fluuianis F. — 13. *ante* hos rursus *in mg. m.* 2 *add.* modo, *quod uocabulum deleuit m.* 3 *posita uirgula post* hos. — 17.
c fa r
a F. — 18. Iacies (*corr. m.* 2) alii F. — 19. [simul] *Nipp.* cruoret et F. — 22. ⟨et⟩ ante *Ritter.* — 23. luciosilla F.

testudinem tormenta aggeres facesque, quidquid tot proeliis laboris ac periculi hausissent, opere illo consummari clamitantes. Urbem senatui ac populo Romano, templa dis reddita: proprium esse militis decus in castris; illam patriam, illos penates; ni statim recipiantur, noctem in armis agendam. Contra Vitelliani, quamquam numero fatoque dispares, inquietare victoriam, morari pacem, domos arasque cruore foedare; suprema victis solacia amplectebantur. Multi semianimes super turres et propugnacula moenium expiravere. Convulsis portis reliquus globus obtulit se victoribus; et cecidere omnes contrariis volneribus, versi in hostem: ea cura etiam morientibus decori exitus fuit.

Vitellius capta urbe per aversam Palatii partem [Aventinum] in domum uxoris sellula defertur, ut, si diem latebra vitavisset, Tarracinam ad cohortes fratremque perfugeret; dein mobilitate ingenii, et quae natura pavoris est, cum omnia metuenti praesentia maxime displicerent, in Palatium regreditur vastum desertumque, dilapsis etiam infimis servitiorum aut occursum eius declinantibus. Terret solitudo et tacentes loci; temptat clausa, inhorrescit vacuis; fessusque misero errore et pudenda latebra semet occultans ab Iulio Placido, tribuno cohortis, protrahitur. Vinctae pone tergum manus; laniata veste, foedum spectaculum, ducebatur, multis increpantibus, nullo inlacrimante: deformitas exitus misericordiam abstulerat. Obvius e Germanicis militibus Vitellium infesto ictu per iram, vel quo maturius ludibrio eximeret, an tribunum adpetierit, in incerto fuit: aurem
85 tribuni amputavit ac statim confossus est. Vitellium infestis mucronibus coactum modo erigere os et offerre contumeliis, nunc cadentes statuas suas, plerumque rostra aut Galbae occisi locum contueri, postremo ad Gemonias, ubi corpus

---

1. aggerem *Ritter.* falcesque *olim Ritter.* — 2. consu | mari. — 13. [Auentinum] *seclusit Nipp. Halm cf. c.* 145.18. — 21. latebras F[1]. — 22. cohortis ⟨praetoriae⟩ *Ritter.* — protra^h^itur F. — 25. abstulerant (*corr. in* -rat) F.

Flavii Sabini iacuerat, propulere. Una vox non degeneris animi excepta, cum tribuno insultanti se tamen imperatorem eius fuisse respondit; ac deinde ingestis volneribus concidit. Et volgus eadem pravitate insectabatur interfectum, qua foverat viventem.

Patria illi Luceria. Septimum et quinquagesimum aetatis 86 annum explebat, consulatum sacerdotia, nomen locumque inter primores nulla sua industria, sed cuncta patris claritudine adeptus. Principatum ei detulere, qui ipsum non noverant; studia exercitus raro cuiquam bonis artibus quaesita perinde adfuere quam huic per ignaviam. Inerat tamen simplicitas ac liberalitas; quae, ni adsit modus, in exitium vertuntur. Amicitias dum magnitudine munerum, non constantia morum contineri putat, meruit magis quam habuit. Rei publicae haud dubie intererat Vitellium vinci; sed imputare perfidiam non possunt, qui Vitellium Vespasiano prodidere, cum a Galba descivissent.

Praecipiti in occasum die ob pavorem magistratuum senatorumque, qui dilapsi ex urbe aut per domos clientium semet occultabant, vocari senatus non potuit. Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur, ad duces partium progressum et Caesarem consalutatum miles frequens, utque erat in armis, in paternos penates deduxit.

---

4. prauitatē F^1. — 6. patria *Gruter* Luceria *Oberlin* patrē illi luceriā F (Suet. Vit. 1.2. *Nuceriae natum tradit, sed lectio praua uidetur*). — 9. prin | patū F. — ei detulere *Rhen.* eidē tulere F. — 13. magnitudinē F^1. — 14. contineri *Acidalius* continere F. — 15. uinci *edd. seq.* uicinis F. — 18. precipit F. — 23. *post* deduxit: CORNELI taciti Liber XVIIII explicit Incipit uicesimus (*rubris litteris*).

CORNELI TACITI

HISTORIARUM

LIBER QUARTUS.

Interfecto Vitellio bellum magis desierat quam pax coeperat. Armati per urbem victores inplacabili odio victos consectabantur; plenae caedibus viae, cruenta fora templaque, passim trucidatis, ut quemque fors obtulerat; ac mox augescente licentia scrutari ac protrahere abditos; si quem procerum habitu et iuventa conspexerant, obtruncare, nullo militum aut populi discrimine. Quae saevitia recentibus odiis sanguine explebatur, dein verterat in avaritiam: nihil usquam secretum aut clausum sinebant, Vitellianos occultari simulantes. Initium id perfringendarum domuum, vel si resisteretur, causa caedis; nec deerat egentissimus quisque e plebe et pessimi servitiorum prodere ultro dites dominos; alii ab amicis monstrabantur. Ubique lamenta conclamationes et fortuna captae urbis, adeo ut Othoniani Vitellianique militis invidiosa antea petulantia desideraretur. Duces partium accendendo civili bello acres, temperandae victoriae impares: quippe inter turbas et discordias pessimo cuique
2 plurima vis; pax et quies bonis artibus indigent. Nomen sedemque Caesaris Domitianus acceperat, nondum ad curas intentus; sed stupris et adulteriis filium principis agebat.

---

4. fors *m.* 2 *in mg.* sors F. — 6. conspexera[n]t F. — obtruncaret F[1]. — 10. domū. — 12. pessimis F[1]. — 13. ubi [q;] *in mg.* ubiq; — 14. fortuna *cdd. seq.* fortunae F. — 16. accendo F. — 17. inter *Wurm* in F *cf.* 152.6.

Praefectura praetorii penes Arrium Varum, summa potentiae in Primo Antonio: is pecuniam familiamque e principis domo quasi Cremonensem praedam rapere; ceteri modestia vel ignobilitate ut in bello obscuri, ita praemiorum expertes. Civitas pavida et servitio parata occupari redeuntem Tarracina L. Vitellium cum cohortibus extinguique reliqua belli postulabat. Praemissi Ariciam equites; agmen legionum intra Bovillas stetit. Nec cunctatus est Vitellius seque et cohortes arbitrio victoris permittere, et miles infelicia arma haud minus ira quam metu abiecit. Longus deditorum ordo saeptus armatis per urbem incessit, nemo supplici voltu, sed tristes et truces et adversum plausus ac lasciviam insultantis volgi inmobiles. Paucos erumpere ausos circumiecti pressere; ceteri in custodiam conditi, nihil quisquam locutus indignum, et quamquam inter adversa, salva virtutis fama. Dein Lucius Vitellius interficitur, par vitiis fratris, in principatu eius vigilantior nec perinde prosperis socius quam adversis abstractus.

Isdem diebus Lucilius Bassus cum expedito equite ad 3
componendam Campaniam mittitur, discordibus municipiorum animis magis inter semet quam contumacia adversus principem. Viso milite quies; et minoribus coloniis inpunitas: Capuae legio tertia hiemandi causa locatur, et domus illustres afflictae, cum contra Tarracinenses nulla ope iuvarentur. Tanto proclivius est iniuriae quam beneficio vicem exolvere, quia gratia oneri, ultio in quaestu habetur. Solacio fuit servus Verginii Capitonis, quem proditorem Tarracinensium diximus, patibulo adfixus in isdem anulis, quos acceptos a Vitellio gestabat.

At Romae senatus cuncta principibus solita Vespasiano decernit, laetus et spei certus: quippe sumpta per Gallias Hispaniasque civilia arma, motis ad bellum Germaniis, mox

---

6. exstingui | que F. — 7. arciam | F. — 8. Intrabo uillas F. — 12. adūsū plas; F. — 14. prẹssere F *cf. Ann.* 14.5, 16.9 oppressere *Faërnus*. — 16. frīs. — 19. Iddem F[1]. — 27. Verginii *Puteolanus* ūgilii F *cf.* 149.29. — 32. Germaniis *Halm cf.* 145.26 germanis F.

Illyrico, postquam Aegyptum Iudaeam Syriamque et omnis provincias exercitusque lustraverant, velut expiato terrarum orbe cepisse finem videbantur. Addidere alacritatem Vespasiani litterae, tamquam manente bello scriptae: ea prima specie forma; ceterum ut princeps loquebatur, civilia de se et rei publicae egregia. Nec senatus obsequium deerat: ipsi consulatus cum Tito filio, praetura Domitiano et consulare
4 imperium decernuntur. Miserat et Mucianus epistulas ad senatum, quae materiam sermonibus praebuere. *Si privatus esset, cur publice loqueretur? Potuisse eadem paucos post dies loco sententiae dici. Ipsa quoque insectatio in Vitellium sera et sine libertate. Id vero erga rem publicam superbum, erga principem contumeliosum, quod in manu sua fuisse imperium donatumque Vespasiano iactabat.* Ceterum invida in occulto, adulatio in aperto erant: multo cum honore verborum Muciano triumphalia de bello civium data; sed in Sarmatas expeditio fingebatur. Adduntur Primo Antonio consularia, Cornelio Fusco et Arrio Varo praetoria insignia. Mox deos respexere: restitui Capitolium placuit. Eaque omnia Valerius Asiaticus, consul designatus, censuit; ceteri voltu manuque, pauci, quibus conspicua dignitas aut ingenium adulatione exercitum, compositis orationibus adsentiebantur. Ubi ad Helvidium Priscum, praetorem designatum, ventum, prompsit sententiam ut honorificam in bonum principem, ⟨ita⟩ falsa aberant, et studiis senatus attollebatur; isque praecipuus illi dies magnae offensae initium et magnae gloriae fuit.

5 Res poscere videtur, quoniam iterum in mentionem inci-

---

n n
2. lustrauerat F. — 6. & RP. | F. — 15. erat F. — 16. ciuium *Walther* ciuiliū F. — 19. respexere *cdd. seq.* respere | F. — 23. ad-
h
eluidiū F. — 24. novum principem *Halm sed* bonum *breuiter dictum pro* si bonus extitisset princeps; *post* principem *editoribus quaedam excedisse uidentur.* — 25. ⟨ita⟩ falsa *Agricola* ⟨ita adulationis expertem⟩ *Lips.* ⟨ita pro re publica decoram. adulationum⟩ falsa *Heraeus.* ⟨ita⟩ falsa auersantem *C. M. Francken.* — 28. q̃ iterum F *cf. c.* 73 *in.* quia G.

dimus viri saepius memorandi, ut vitam studiaque eius, et quali fortuna sit usus, paucis repetam. Helvidius Priscus, regione Italiae Carecina, e municipio Cluvia, patre, qui ordinem primipili duxisset, ingenium inlustre altioribus studiis iuvenis admodum dedit, non ut plerique, ⟨ut⟩ nomine magnifico segne otium velaret, sed quo firmior adversus fortuita rem publicam capesseret. Doctores sapientiae secutus est, qui sola bona, quae honesta, mala tantum, quae turpia, potentiam nobilitatem ceteraque extra animum neque bonis neque malis adnumerant. Quaestorius adhuc a Paeto Thrasea gener delectus e moribus soceri nihil aeque ac libertatem hausit, civis senator, maritus gener amicus, cunctis vitae officiis aequabilis, opum contemptor, recti pervicax, constans adversus metus. Erant, quibus adpetentior famae videretur, 6
quando etiam sapientibus cupido gloriae novissima exuitur. Ruina soceri in exilium pulsus, ut Galbae principatu rediit, Marcellum Eprium, delatorem Thraseae, accusare adgreditur. Ea ultio, incertum maior an iustior, senatum in studia diduxerat: nam si caderet Marcellus, agmen reorum sternebatur. Primo minax certamen et egregiis utriusque orationibus testatum; mox, dubia voluntate Galbae, multis senatorum deprecantibus, omisit Priscus, variis, ut sunt hominum ingenia, sermonibus moderationem laudantium aut constantiam requirentium.

Ceterum eo senatus die, quo de imperio Vespasiani censebant, placuerat mitti ad principem legatos. Hinc inter Helvidium et Eprium acre iurgium: Priscus eligi nominatim a magistratibus iuratis, Marcellus urnam postulabat; quae consulis designati sententia fuerat: sed Marcelli studium 7

---

3. regione Italiae Carecina, e municipio Cluvia, *scripsi* care | cinę *et* cluuios (*sed* s *deleta*) F origine Italica (*cum Lips.*) e Caracinae municipio Cluviis *Halm* origine [Italiae] Caracina, e municipio Cluviano *Heraeus*, *alii aliter*. — 5. *alterum* ut *ex* F *abest add. cdd. seq.* — 7. dooctores sapientiū F. — 12. $\overset{c}{\text{cun}}$ | tis F. — 27. $\overset{e}{\text{priū}}$ F. — 28. nurnā F. — 29. studiūm F (*corr. ex* studio).

proprius rubor excitabat, ne aliis electis posthabitus crederetur. Paulatimque per altercationem ad continuas et infestas orationes provecti sunt, quaerente Helvidio, quid ita Marcellus iudicium magistratuum pavesceret: *esse illi pecuniam et eloquentiam, quis multos anteiret, ni memoria flagitiorum urgeretur. Sorte et urna mores non discerni: suffragia et existimationem senatus reperta, ut in cuiusque vitam famamque penetrarent. Pertinere ad utilitatem rei publicae, pertinere ad Vespasiani honorem, occurrere illi, quos innocentissimos senatus habeat, qai honestis sermonibus aures imperatoris inbuant. Fuisse Vespasiano amicitiam cum Thrasea Sorano Sentio; quorum accusatores etiamsi puniri non oporteat, ostentari non debere. Hoc senatus iudicio velut admoneri principem, quos probet, quos reformidet. Nullum maius boni inperii instrumentum quam bonos amicos esse. Satis Marcello, quod Neronem in exitium tot innocentium inpulerit: frueretur praemiis et inpuni-*
8 *tate, Vespasianum melioribus relinqueret.* Marcellus *non suam sententiam inpugnari, sed consulem designatum censuisse* dicebat, *secundum vetera exempla, quae sortem legationibus posuissent, ne ambitioni aut inimicitiis locus foret. Nihil evenisse, cur antiquitus instituta exolescerent aut principis honor in cuiusquam contumeliam verteretur; sufficere omnes obsequio. Id magis vitandum, ne pervicacia quorundam inritaretur animus novo principatu suspensus et voltus quoque ac sermones omnium circumspectans. Se meminisse temporum, quibus natus sit, quam civitatis formam patres avique instituerint; ulteriora mirari, praesentia sequi; bonos imperatores voto expetere, qualescumque tolerare. Non magis sua oratione Thraseam quam iudicio senatus adflictum: saevitiam Neronis per eiusmodi imagines inlusisse, nec minus sibi anxiam talem amicitiam quam aliis exilium. Denique constantia fortitudine Catonibus et Brutis aequaretur Helvidius: se unum esse ex illo senatu, qui simul*

---

1. crederentur F^1. — 11. Sentio] seneca *cdd. seq.* Anteio *mauult Ritter cll. Ann.* 16.14. — 16. Inpunitatē (*-del. est*). — 19. sec̄ F. — 24. principatu *ex* principis *corr.*

servierit. Suadere etiam Prisco, ne supra principem scanderet, ne Vespasianum, senem triumphalem, iuvenum liberorum patrem, praeceptis coërceret: quomodo pessimis imperatoribus sine fine dominationem, ita quamvis egregiis modum libertatis placere. Haec magnis utrimque contentionibus iactata diversis studiis accipiebantur: vicit pars, quae sortiri legatos malebat, etiam mediis patrum adnitentibus retinere morem; et splendidissimus quisque eodem inclinabat, metu invidiae, si ipsi eligerentur.

Secutum aliud certamen. Praetores aerarii (nam tum a 9 praetoribus tractabatur aerarium) publicam paupertatem questi modum inpensis postulaverant. Eam curam consul designatus ob magnitudinem oneris et remedii difficultatem principi reservabat: Helvidius arbitrio senatus agendum censuit. Cum perrogarent sententias consules, Vulcatius Tertullinus, tribunus plebis, intercessit, ne quid super tanta re principe absente statueretur. Censuerat Helvidius, ut Capitolium publice restitueretur, adiuvaret Vespasianus: eam sententiam modestissimus quisque silentio, deinde oblivio transmisit; fuere, qui et meminissent. Tum invectus 10 est Musonius Rufus in Publium Celerem, a quo Baream Soranum falso testimonio circumventum arguebat. Ea cognitione renovari odia accusationum videbantur; sed vilis et nocens reus protegi non poterat. Quippe Sorani sancta memoria; Celer professus sapientiam, dein testis in Baream, proditor corruptorque amicitiae, cuius se magistrum ferebat. Proximus dies causae destinatur; nec tam Musonius aut Publius quam Priscus et Marcellus ceterique, motis ad ultionem animis, expectabantur.

Tali rerum statu, cum discordia inter patres, ira apud 11

---

6. mallebat F. — 8. eode F. — 12. consul *ex* curā *corr.* F. — 13. designatūs F. — 15. Vulcacius F. — 20. obliuione *Madvig.* — 26. *uerba* cuius se magistrum ferebat *post* Baream *ponebat Urlichs.* — 29. ad ultionem *Lips.* adulationib F (*corr. ex* adulationē). — 30. patres *b* partes F.

victos, nulla in victoribus auctoritas, non leges, non princeps in civitate essent, Mucianus urbem ingressus cuncta simul in se traxit. Fracta Primi Antonii Varique Arrii potentia, male dissimulata in eos Muciani iracundia, quamvis voltu tegeretur. Sed civitas rimandis offensis sagax verterat se transtuleratque: ille unus ambiri, coli; nec deerat ipse, stipatus armatis domos hortosque permutans, apparatu incessu excubiis vim principis amplecti, nomen remittere. Plurimum terroris intulit caedes Calpurnii Galeriani. Is fuit filius Gai Pisonis, nihil ausus; sed nomen insigne et decora ipsi iuventa rumore volgi celebrabantur, erantque in civitate adhuc turbida et novis sermonibus laeta, qui principatus inanem ei famam circumdarent. Iussu Muciani custodia militari cinctus, ne in ipsa urbe conspectior mors foret, ad quadragesimum ab urbe lapidem, Appia via, fuso per venas sanguine extinguitur. Iulius Priscus, praetoriarum sub Vitellio cohortium praefectus, se ipse interfecit, pudore magis quam necessitate; Alfenus Varus ignaviae infamiaeque suae superfuit: Asiaticus (is enim libertus) malam potentiam servili supplicio expiavit.

12 III. 46 Isdem diebus crebrescentem cladis Germanicae famam nequaquam maesta civitas excipiebat: caesos exercitus, capta legionum hiberna, descivisse Gallias non ut mala loquebantur. Id bellum quibus causis ortum, quanto externarum sociarumque gentium motu flagraverit, altius expediam. Ann. II. 6 Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Chattorum, seditione domestica pulsi extrema Gallicae orae vacua cultoribus, simulque insulam iuxta sitam occupavere, quam mare Oceanus a fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit; nec opibus [Romanis] societate validiorum

7. stipatio F. — 9. cedē F. — 10. decora-iuventa *cf.* Verg. Aen. IV. 559. — 13. ei] & F. — 19. is enim *Doederlein* enim is F etenim is libertus *Ernesti.* — 28. iuxta sitam *Walch cf.* II. 74 *et Ann.* 2.62 Iuuata sit | an F inter uada *cdd. seq.* — 30. [Romanis] *exclusi ceteroquin* F *lectione seruata cf. p.* 6.14 *et Germ.* 29; nec opibus (rarum in societate ualidiorum) adtritis *Tiedke*, *Halm*, *Heraeus.*

adtriti viros tantum armaque imperio ministrant, diu Ger-
manicis bellis exerciti, mox aucta per Britanniam gloria, I. 59
transmissis illuc cohortibus, quas vetere instituto nobilissimi
popularium regebant. Erat et domi delectus eques, praecipuo
nandi studio, ⟨et⟩ arma equosque retinens integris turmis
Rhenum perrumpere. Iulius Paulus et Claudius Civilis, 13
regia stirpe, multo ceteros anteibant. Paulum Fonteius
Capito falso rebellionis crimine interfecit: iniectae Civili
catenae, missusque ad Neronem et a Galba absolutus sub
Vitellio rursus discrimen adiit, flagitante supplicium eius
exercitu. Inde causae irarum, spesque ex malis nostris. Sed
Civilis ultra, quam barbaris solitum, ingenio sollers et
Sertorium se aut Annibalem ferens simili oris dehonesta-
mento, ne ut hosti obviam iretur, si a populo Romano
palam descivisset, Vespasiani amicitiam studiumque partium
praetendit, missis sane ad eum Primi Antonii litteris, quibus
avertere accita Vitellio auxilia et tumultus Germanici specie II. 97
retentare legiones iubebatur. Eadem Hordeonius Flaccus II. 57
praesens monuerat, inclinato in Vespasianum animo et rei
publicae cura, cui excidium adventabat, si redintegratum
bellum et tot armatorum milia Italiam inrupissent.

Igitur Civilis desciscendi certus, occultato interim altiore 14
consilio, cetera ex eventu iudicaturus, novare res hoc modo
coepit. Iussu Vitellii Batavorum iuventus ad dilectum voca-
batur, quem suapte natura gravem onerabant ministri ava-
ritia ac luxu, senes aut invalidos conquirendo, quos pretio
dimitterent; rursus inpubes, sed forma conspicui (et est

---

1. ministrabant *Wurm.* — 2. gloriā (*-del. est*). — 4. erant F adsuerat *uel* insuerat *Heinisch* suerant *Heraeus.* — 5. armę | quosq; F ⟨et⟩ *suppleuit I. Mueller cll.* [Caes.] B. G. 8.19.7. — 6. *post* perrumpere *Halm lacunam statuit, alii addunt* suetus, *uel* solitus, *uel* exercitus, *uel* doctus. — Iulius Paulus et Claudius Ciuilis F *cf.* 176.8, Iulius Paulus et Iulius Civilis *Ritter*, *Halm cll.* I. 59, Frontinus. Strat. 4. 3.14, Iulius Civilis et Clau-
n
dius Paulus *Heraeus.* — 7. multos F. — anteibat F. — 10. adit F. — 13. aut] haud F. — 17. auerteret F. — 19. uespanū F (ū *ex* o *corr.*). — 23. moderaturus *C. M. Francken.* — 24. dilectūs F (s *del. est*).

plerisque procera pueritia) ad stuprum trahebantur. Hinc invidia; et compositi seditionis auctores perpulere, ut dilectum abnuerent. Civilis primores gentis et promptissimos volgi, specie epularum sacrum in nemus vocatos, ubi nocte ac laetitia incaluisse videt, a laude gloriaque gentis orsus iniurias et raptus et cetera servitii mala enumerat. *Neque enim societatem, ut olim, sed tamquam mancipia haberi. Quando legatum, gravi quidem comitatu et superbo, cum imperio venire? Tradi se praefectis centurionibusque; quos ubi spoliis et sanguine expleverint, mutari exquirique novos sinus et varia praedandi vocabula. Instare dilectum, quo liberi a parentibus, fratres a fratribus velut supremum dividantur. Numquam magis afflictam rem Romanam, nec aliud in hibernis quam praedam et senes: attollerent tantum oculos et inania legionum nomina ne pavescerent. At sibi robur peditum equitumque, consanguineos Germanos, Gallias idem cupientis. Ne Romanis quidem ingratum id bellum, cuius ambiguam fortunam Vespasiano inputaturos: victoriae rationem non reddi.*

15 Magno cum adsensu auditus, barbaro ritu et patriis execrationibus universos adigit. Missi ad Canninefates, qui consilia sociarent. Ea gens partem insulae colit, origine lingua virtute par Batavis; numero superantur. Mox occultis nuntiis pellexit Britannica auxilia, Batavorum cohortes
II. 69. missas in Germaniam, ut supra rettulimus, ac tum Mogontiaci agentes. Erat in Canninefatibus stolidae audaciae Brinno, claritate natalium insigni. Pater eius multa hostilia ausus Gaianarum expeditionum ludibrium inpune spreverat. Igitur ipso rebellis familiae nomine placuit, inpositusque scuto more gentis et sustinentium umeris vibratus dux deligitur;

---

2. compositi F *i. e. abditi, personati cf. Ann.* 13.25.3 compositae *edd. seq. Halm.* — 8. superbo, cum *Wurm* superbo cum *uulgo.* — 11. liberi apparentibus F *(prius* p *deletum est).* — fr̃s affr̃ib; F. — supremis *Nipp.* — 14. at tollerent F. — 15. at sibi robur *in ras. fere euanidum.* — 16. cupientib; F[1]. — 20. canine fates F. — 25. canine ne fatib; (ne *del. est*) F. — 26. Insigni | F insignis *Kiessling.* — 28. nomine *ex* homine *corr.* — 29. uibrat$\overset{u}{i}$s F.

tatimque accitis Frisiis (Transrhenana gens est) duarum
cohortium hiberna, proxima Oceano, occupata inrumpit.
Nec praeviderant impetum hostium milites, nec, si praevi-
dissent, satis virium ad arcendum erat: capta igitur ac
direpta castra. Dein vagos et pacis modo effusos lixas nego-
tiatoresque Romanos iuvadunt; simul excidiis castellorum
imminebant; quae a praefectis cohortium incensa sunt, quia
defendi nequibant. Signa vexillaque, et quod militum, in
superiorem insulae partem congregantur, duce Aquilio pri-
mipilari, nomen magis exercitus quam robur: quippe viribus
cohortium abductis Vitellius e proximis Nerviorum Germa-
norumque pagis segnem numerum armis oneraverat. Civilis 16
dolo grassandum ratus incusavit ultro praefectos, quod
castella deseruissent: sese cum cohorte, cui praeerat, Can-
ninefatem tumultum compressurum; illi sua quisque hiberna
repeterent. Subesse fraudem consilio et dispersas cohortes
facilius opprimi, nec Brinnonem ducem eius belli, sed
Civilem esse patuit, erumpentibus paulatim indiciis, quae
Germani, laeta bello gens, non diu occultaverant. Ubi
insidiae parum cessere, ad vim transgressus Canninefates
Frisios Batavos propriis cuneis componit. Derecta ex diverso
acies haud procul a flumine Rheno et obversis in hostem
navibus, quas incensis castellis illuc adpulerant. Nec diu
certato Tungrorum cohors signa ad Civilem transtulit: per-
culsique milites inprovisa proditione a sociis hostibusque
caedebantur. Eadem etiam ⟨in⟩ navibus perfidia: pars remigum
e Batavis tamquam inperitia officia nautarum propugnato-
rumque inpediebant; mox contra tendere et puppes hostili
ripae obicere; ad postremum gubernatores centurionesque,

---

1. ascitis *Acidalius*. — 2. proxima Oceano, occupata inrumpit *scripsi* proxima (a *in* o *mut. et in mg. add.* mo *m.* 2) occupata oceano inr. F (occupatu *Lips.* occupatum *Weissenborn*) occupata *i. e. de inprouiso oppressa cf.* IV. 2. *p.* 124.23. — 3. prouidissent F. — 11. Gugernorumque *Ritter cf.* 172.29 Tungrorumque *Heraeus*. — 18. esse *cdd. seq.* eius F. — 22. et] est *Madvig*. — 23. quas] quasi F. — 26. in *add. Wurm.* ⟨et in⟩ *Ritter*. — remigium F. — 27. nauto | rum F.

nisi eadem volentis, trucidant, donec universa quattuor et viginti navium classis transfugeret aut caperetur.

17 Clara ea victoria in praesens, in posterum usui; armaque et naves, quibus indigebant, adepti magna per Germanias Galliasque fama libertatis auctores celebrabantur. Germaniae statim misere legatos auxilia offerentes. Galliarum societatem Civilis arte donisque adfectabat, captos cohortium praefectos suas in civitates remittendo, cohortibus, abire an manere mallent, data potestate: manentibus honorata militia, digredientibus spolia Romanorum offerebantur. Simul secretis sermonibus admonebat malorum, quae tot annis perpessi miseram servitutem falso pacem vocarent. *Batavos, quamquam tributorum expertes, arma contra communes dominos cepisse. Prima acie fusum victumque Romanum. Quid si Galliae iugum exuant? Quantum in Italia reliquum? Provinciarum sanguine provincias vinci. Ne Vindicis aciem cogitarent: Batavo equite protritos Aeduos Arvernosque; fuisse inter Verginii auxilia Belgas, vereque reputantibus Galliam suismet viribus concidisse. Nunc easdem omnium partes, addito, si quid militaris disiplinae in castris Romanorum viguerit: esse secum veteranas cohortes, quibus nuper Othonis legiones procubuerint. Servirent Syria Asiaque et suetus regibus Oriens: multos adhuc in Gallia vivere ante tributa genitos. Nuper certe caeso Quintilio Varo pulsam e Germania servitutem, nec Vitellium principem, sed Caesarem Augustum bello provocatum. Libertatem natura etiam mutis animalibus datam, virtutem proprium hominum bonum. Deos fortioribus adesse. Proinde arriperent vacui occupatos, integri fessos. Dum alii Vespasianum, alii Vitellium*
18 *foveant, patere locum adversus utrumque.* Sic in Gallias Germaniasque intentus, si destinata provenissent, validissimarum ditissimarumque nationum regno imminebat.

---

1. uolenti $\overset{s}{|}$ F. — 5. Germaniae F Germani *Ritter sed cf. Ann.* 1.34, 46,57; 2.26,73; 3.46; 11.19; *Hist.* I. 49; III. 70; IV. 18,23,54; *Agric.* 15,24. — 20. uigueret F[1]. — 23. gallias F[1]. — ante] an F. — 25. naturā F (*-del. est*). — 29. utrimque F.

At Flaccus Hordeonius primos Civilis conatus per dissimulationem aluit: ubi expugnata castra, deletas cohortes, pulsum Batavorum insula Romanum nomen trepidi nuntii adferebant, Munium Lupercum legatum (is duarum legionum hibernis praeerat) egredi adversus hostem iubet. Lupercus legionarios e praesentibus, Ubios e proximis, Treverorum equites haud longe agentis raptim transmisit, addita Batavorum ala, quae iam pridem corrupta fidem simulabat, ut proditis in ipsa acie Romanis maiore pretio fugeret. Civilis captarum cohortium signis circumdatus, uti suo militi recens gloria ante oculos et hostes memoria cladis terrerentur, matrem suam sororesque, simul omnium coniuges parvosque liberos consistere a tergo iubet, hortamenta victoriae vel pulsis pudorem. Ut virorum cantu, feminarum ululatu sonuit acies, nequaquam par a legionibus cohortibusque redditur clamor. Nudaverat sinistrum cornu Batavorum ala transfugiens statimque in nos versa; sed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordinesque retinebat: Ubiorum Treverorumque auxilia, foeda fuga dispersa, totis campis palantur. Illuc incubuere Germani; et fuit interim effugium legionibus in castra, quibus Veterum nomen est. Praefectus alae Batavorum Claudius Labeo, oppidano certamine aemulus Civili, ne interfectus invidiam apud populares vel, si retineretur, semina discordiae praeberet, in Frisios avehitur.

Isdem diebus Batavorum et Canninefatium cohortes, cum 19
iussu Vitellii in urbem pergerent, missus a Civile nuntius I. 59, II
adsequitur. Intumuere statim superbia ferociaque et pretium 27. 66 IV. 15
itineris donativum, duplex stipendium, augeri equitum numerum, promissa sane a Vitellio, postulabant, non ut adsequerentur, sed causam seditioni; et Flaccus multa concedendo nihil aliud effecerat, quam ut acrius exposcerent,

1. dissimulationē aluit F[1] (*-deletum est et super a scriptum m*). — 9. pretio] tio F. — 10. caesarum *Nipp.* — 14. pulsus F. — 15. legi | nib; F[1] — 16. cornū F. — 23. Inuidia | F. — 25. cannine fatiū F [et Cann.] *Ritter*.

quae sciebant negaturum. Spreto Flacco inferiorem Germaniam petivere, ut Civili iungerentur. Hordeonius adhibitis tribunis centurionibusque consultavit, num obsequium abnuentes vi coërceret; mox insita ignavia et trepidis ministris, quos ambiguus auxiliorum animus et subito dilectu suppletae legiones angebant, statuit continere intra castra militem; dein paenitentia et arguentibus ipsis, qui suaserant, tamquam secuturus scripsit Herennio Gallo, legionis primae legato, qui Bonnam obtinebat, ut arceret transitu Batavos: se cum exercitu tergis eorum haesurum. Et opprimi poterant, si hinc Hordeonius, inde Gallus, motis utrimque copiis, medios clausissent: Flaccus omisit inceptum aliisque litteris Gallum monuit, ne terreret abeuntes. Unde suspicio sponte legatorum excitari bellum cunctaque, quae acciderant aut metuebantur, non inertia militis neque hostium vi, sed

20 fraude ducum evenire. Batavi cum castris Bonnensibus propinquarent, praemisere, qui Herennio Gallo mandata cohortium exponeret. *Nullum sibi bellum adversum Romanos, pro quibus totiens bellassent: longa atque irrita militia fessis patriae atque otii cupidinem esse. Si nemo obsisteret, innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro viam inventuros.* Cunctantem legatum milites perpulerant, fortunam proelii experiretur. Tria milia legionariorum et tumultuariae Belgarum cohortes, simul paganorum lixarumque ignava, sed procax ante periculum manus omnibus portis rumpunt, ut Batavos numero inpares circumfundant. Illi veteres militiae in cuneos congregantur, densi undique et frontem tergaque ac latus tuti: sic tenuem nostrorum aciem perfringunt. Cedentibus Belgis pellitur legio, et vallum portasque trepidi petebant. Ibi

---

5. auxiliorum *in* F *repetitum mox alterum deletum est.* — 8. herrennio F. — 9. bonā F *cf.* 171.20 *et* 169.4. — 12. Inceptūs F (s *deletum est*). — 13. teneret *Rhen.* — 16. propinquarent F^1. — 18. aduersu F^1 aduersus F^2. — 21. occurant. — cunctē F. — 22. perpulerant | *sic* F. — 23. legioniarū F^1. — belg^{i}arum F. — 25. rumpunt F erumpunt *cdd. seq.* prorumpunt *Ritter, Halm, sed cf. Ann.* 2.17 *ubi* rumpo = perrumpo. — 27. lateribus *C. M. Francken.*

plurimum cladis: cumulatae corporibus fossae; nec caede tantum et volneribus, sed ruina et suis plerique telis interiere. Victores colonia Agrippinensium vitata, nihil cetero in itinere hostile ausi, Bonnense proelium excusabant, tamquam petita pace, postquam negabatur, sibimet ipsi consuluissent.

Civilis adventu veteranarum cohortium iusti iam exercitus 21 ductor, sed consilii ambiguus et vim Romanam reputans, cunctos, qui aderant, in verba Vespasiani adigit mittitque legatos ad duas legiones, quae priore acie pulsae in Vetera castra concesserant, ut idem sacramentum acciperent. Redditur responsum, *neque proditoris neque hostium se consiliis uti: esse sibi Vitellium principem, pro quo fidem et arma usque ad supremum spiritum retenturos; proinde perfuga Batavus arbitrium rerum Romanorum ne ageret, sed meritas sceleris poenas expectaret.* Quae ubi relata Civili, incensus ira universam Batavorum gentem in arma rapit. Iunguntur Bructeri Tencterique et excita nuntiis Germania ad praedam famamque. Adversus has concurrentis belli minas legati legionum 22 Munius Lupercus et Numisius Rufus vallum murosque firmabant. Subversa longae pacis opera, haud procul castris in modum municipii extructa, ne hostibus usui forent. Sed parum provisum, ut copiae in castra conveherentur; rapi permisere: ita paucis diebus per licentiam absumpta sunt, quae adversus necessitates in longum suffecissent. Civilis medium agmen cum robore Batavorum obtinens, utramque Rheni ripam, quo truculentior visu foret, Germanorum catervis complet, adsultante per campos equite; simul naves in adversum amnem agebantur. Hinc veteranarum cohor-

---

1. cumolatę F[1]. — cędi F. — 3. interire F. — Agrippinensi *Meiser*, *cll.* c. 55 *et* 63 *nec non Hist.* I. 56; IV. 25, 56, 63. — 4. bonense. — 6. c̄silusisent. — 14. sup̄mū spm F *cf.* 170.9. — 15. arbitrum *Puteolanus sed cf. Ann.* 13.14. — romanorū F Romanarum *uulgo.* — merita F. — 16. insens; F[1]. — 17. armā F (*-del. est*). — brutteri F[1]. — 19. consurgentis *Cornelis.* — 23. ut *Lips.* ui F. — 26. utramque F utrimque *Lips.* — 29. amnem] ānen F.

tium signa, inde depromptae silvis lucisque ferarum imagines, ut cuique genti inire proelium mos est, mixta belli civilis externique facie, obstupefecerant obsessos. Et spem obpugnantium augebat amplitudo valli, quod duabus legionibus situm vix quinque milia armatorum Romanorum tuebantur; sed lixarum multitudo turbata pace illuc con-
23 gregata et bello ministra aderat. Pars castrorum in collem leniter exsurgens, pars aequo adibatur. Quippe illis hibernis obsideri premique Germanias Augustus crediderat neque umquam id malorum, ut obpugnatum ultro legiones nostras venirent: inde non loco neque munimentis labor additus; vis et arma satis placebant. Batavi Transrhenanique, quo discreta virtus manifestius spectaretur, sibi quaeque gens consistunt, eminus lacessentes: post ubi pleraque telorum turribus pinnisque moenium irrita haerebant et desuper saxis volnerabantur, clamore atque impetu invasere vallum, adpositis plerique scalis, alii per testudinem suorum; scandebantque iam quidam, cum gladiis et armorum incussu praecipitati sudibus et pilis obruuntur, praeferoces initio et rebus secundis nimii. Sed tum praedae cupidine adversa quoque tolerabant. Machinas etiam, insolitum sibi, ausi; nec ulla ipsis sollertia: perfugae captivique docebant struere materias in modum pontis, mox subiectis rotis propellere, ut alii superstantes tamquam ex aggere proeliarentur, pars intus occulti muros subruerent. Sed excussa ballistis saxa stravere informe opus; et crates vineasque parantibus adactae tormentis ardentes hastae, ultroque ipsi obpugnatores ignibus petebantur, donec desperata vi verterent consilium ad moras, haud ignari paucorum dierum inesse alimenta et multum

---

1. lucisque] Iuusque F *cf.* 133.20 *ad uersum* signa—imagines *in mg. adscripsit m. rec.* d. a. — 3. ciuili F. — 5. Romanorum *cum cdd. seq. omisit Nipp.* — 9. p̄miq |; *cf.* 169.14. — auḡ F. — 17. tustudinē F. — 18. scandebanq; F — 23. pontis] *expectaueris* turris, *nonnullam analogiam praebet Ann.* 4.51 quidam pontis et scalas—inferre propugnaculis. — 25. occulti[s] (s *del. est*). — muro[s] F. — 27. astę[h] (h *add. m.* 2).

inbellis turbae; simul ex inopia proditio et fluxa servitiorum fides ac fortuita belli sperabantur.

Flaccus interim cognito castrorum obsidio et missis per 24
Gallias, qui auxilia concirent, lectos ⟨e⟩ legionibus Dillio Voculae, duoetvicensimae legionis legato, tradit, ut quam maximis per ripam itineribus celeraret, ipse navibus ⟨uectus⟩, invalidus corpore, invisus militibus. Neque enim ambigue fremebant *emissas a Mogontiaco Batavorum cohortes, dissimulatos Civilis conatus, adsciri in societatem Germanos. Non Primi Antonii neque Muciani ope Vespasianum magis adolevisse. Aperta odia armaque palam depelli: fraudem et dolum obscura eoque inevitabilia. Civilem stare contra, struere aciem: Hordeonium e cubiculo et lectulo iubere, quidquid hosti conducat. Tot armatas fortissimorum virorum manus unius senis valetudine regi. Quin potius interfecto proditore fortunam virtutemque suam malo omine exolverent?* His inter se vocibus instinctos flammavere insuper adlatae a Vespasiano litterae, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro contione recitavit, uinctosque, qui attulerant, ad Vitellium misit. Sic 25
mitigatis animis Bonnam, hiberna primae legionis, ventum. Infensior illic miles culpam cladis in Hordeonium vertebat: *eius iussu derectam adversus Batavos aciem, tamquam a Mogontiaco legiones sequerentur; eiusdem proditione caesos, nullis supervenientibus auxiliis. Ignota haec ceteris exercitibus neque imperatori suo nuntiari, cum adcursu tot provinciarum extingui repens perfidia potuerit.* Hordeonius exempla omnium litterarum, quibus per Gallias Britanniamque et Hispanias auxilia orabat, exercitui recitavit instituitque pessimum facinus, ut epistulae aquiliferis legionum traderentur; a quis ante militi quam ducibus legebantur: tum e seditiosis unum vinciri

---

4. e *abest in* F. — 6. nauibus ⟨uectus⟩ *Haase* pauidus *cdd. seq.* — 8. fremebant *Rhen.* p̄mebant F. — 15. proditore *uulgo* traditore F. — 16. homine F. — 20. bonā *cf.* 168.9, 169.4. — 22. derecta F. — 23. magontito *corr. in* magontiaco *quod legitur et* 176.22 *reliquis locis* mogontiaco. — 27. et] ex F. — 30. siditiosis *corr. ex* siditionis.

iubet, magis usurpandi iuris, quam quia unius culpa foret. Motusque Bonna exercitus in coloniam Agrippinensem, adfluentibus auxiliis Gallorum, qui primo rem Romanam enixe iuvabant; mox valescentibus Germanis pleraeque civitates aduersum nos arma ⟨sumpsere⟩ spe libertatis et, si exuissent servitium, cupidine imperitandi. Gliscebat iracundia legionum, nec terrorem unius militis vincula indiderant: quin idem ille arguebat ultro conscientiam ducis, tamquam nuntius inter Civilem Flaccumque falso crimine testis veri opprimeretur. Conscendit tribunal Vocula mira constantia prensumque militem ac vociferantem duci ad supplicium iussit; et dum mali pavent, optimus quisque iussis paruere. Exim consensu ducem Voculam poscentibus, Flaccus sum-
26 mam rerum ei permisit. Sed discordes animos multa efferabant: inopia stipendii frumentique et simul dilectum tributaque Galliae aspernantes, Rhenus incognita illi caelo siccitate vix navium patiens, arti commeatus, dispositae per omnem ripam stationes, quae Germanos vado arcerent, eademque de causa minus frugum et plures, qui consumerent. Apud imperitos prodigii loco accipiebatur ipsa aquarum penuria, tamquam nos amnes quoque et vetera imperii munimenta desererent: quod in pace fors seu natura, tunc fatum et ira dei vocabatur.

Ingressis Novaesium sexta decima legio coniungitur: additus Voculae in partem curarum Herennius Gallus legatus; nec ausi ad hostem pergere, *** loco Gelduba nomen est, castra fecere. Ibi struenda acie, muniendo vallandoque et ceteris belli meditamentis militem firmabant; utque praeda ad virtutem accenderetur, in proximos Gugernorum pagos, qui societatem Civilis acceperant, ductus ⟨a⟩. Vocula exercitus:

---

5. ⟨sumpsere⟩ *Agricola*. — 7. indiderant b^2, *Puteolanus* indiderat F. — 13. c̃sensū (*-del. est*). — flaccū F. — 14. efferabant *Beroaldus* efferebant F. — 23. dei] dĩ F deum *Nipp.* — 24. nouesiū xuj legio F. — 26. *lacunam indicauit Wurm*, ⟨cui⟩ *ante* Gelduba *plerique inserunt.* — 29. Gugernorum *Nipp. cf.* V. 16. — 30. a *omis.* F *add. cdd. seq.*, Voculae *Agricola*.

pars cum Herennio Gallo permansit. Forte navem haud 27 procul castris, frumento gravem, cum per vada haesisset, Germani in suam ripam trahebant. Non tulit Gallus misitque subsidio cohortem: auctus et Germanorum numerus, paulatimque adgregantibus se auxiliis acie certatum. Germani multa cum strage nostrorum navem abripiunt: victi, quod tum in morem verterat, non suam ignaviam, sed perfidiam legati culpabant. Protractum e tentorio, scissa veste, verberato corpore, quo pretio, quibus consciis prodidisset exercitum, dicere iubent. Redit in Hordeonium invidia: illum auctorem sceleris, hunc ministrum vocant, donec exitium minitantibus exterritus proditionem et ipse Hordeonio obiecit; vinctusque adventu demum Voculae exolvitur. Is postera die auctores seditionis morte adfecit: tanta illi exercitui diversitas inerat licentiae patientiaeque. Haud dubie gregarius miles Vitellio fidus, splendidissimus quisque in Vespasianum proni: inde scelerum ac suppliciorum vices et mixtus obsequio furor, ut contineri non possent, qui puniri poterant.

At Civilem inmensis auctibus universa Germania extolle- 28 bat, societate nobilissimis obsidum firmata. Ille, ut cuique proximum, vastari Ubios Treverosque, et aliam manum Mosam amnem transire iubet, ut Menapios et Morinos et extrema Galliarum quateret. Actae utrobique praedae, infestius in Ubiis, quod gens Germanicae originis eiurata patria Romanorum nomen Agrippinenses vocarentur. Caesae cohortes eorum in vico Marcoduro incuriosius agentes, quia procul ripa aberant; nec quievere Ubii, quo minus praedas e Germania peterent, primo inpune, dein circumventi sunt, per omne id bellum meliore usi fide quam fortuna. Contusis Ubiis gravior et successu rerum ferocior

---

1. permansit F remansit *Nipp. Halm.* — 6. arripiunt F^{1}. — 7. tū-Imorē F. — 13. ui^{n}ctusq; F — 16. splendissim; — 22. ubi ostre uirosq; F — aliam manum *Freinsheim* alia mame F. — 23. transiri F^{1}. — 26. Romanorum nomen *seclusit Gruterus* Romano nomine *Lips.* — 31. ga^{r}uior F.

Civilis obsidium legionum urgebat, intentis custodiis, ne quis occultus nuntius venientis auxilii penetraret. Machinas molemque operum Batavis delegat: Transrhenanos proelium poscentis ad scindendum vallum ire detrusosque redintegrare certamen iubet, superante multitudine et facili damno.

29 Nec finem labori nox attulit: congestis circum lignis accensisque, simul epulantes, ut quisque vino incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur. Quippe ipsorum tela per tenebras vana: Romani conspicuam barbarorum aciem, et si quis audacia aut insignibus effulgens, ad ictum destinabant. Intellectum id Civili, et restincto igne misceri cuncta tenebris et armis iubet. Tum vero strepitus dissoni, concursus incerti, neque feriendi neque declinandi providentia; unde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere artus; nihil prodesse virtus, fors cuncta turbare, et ignavorum saepe telis fortissimi cadere. Apud Germanos inconsulta ira: Romanus miles, periculorum gnarus, ferratas sudes, gravia saxa non forte iaciebat. Ubi sonus molientium aut adpositae scalae hostem in manus dederant, propellere umbone, pilo sequi; multos in moenia egressos pugionibus

30 fodere. Sic exhausta nocte novam aciem dies aperuit. Eduxerant Batavi turrim duplici tabulato, quam praetoriae portae (is aequissimus locus) propinquantem promoti contra validi asseres et incussae trabes perfregere, multa superstantium pernicie; pugnatumque in perculsos subita et prospera eruptione. Simul a legionariis peritia et arte praestantibus plura struebantur. Praecipuum pavorem intulit suspensum et nutans machinamentum, quo repente demisso praeter suorum ora singuli pluresve hostium sublime rapti

---

2. penetrarent F^1. — 3. mo | lāq; F^1. — 6. c̃cestis. — 9. perspicuā F^1. — 10. et fulgens F. — 13. casus incerti *b in* F *m.* 2 *in frustulo membranae agglutinato* corsus Inceptti; *agglutinatione prior scriptura cooperta est* concursus incerti *Heraeus*. — 14. circũageret F^1. — 15. artus *Lips.* arcus F tendere *uel* intendere iactus *Acidalius* intendere ictus *Weissenborn*. — 17. gnarus b^2 ignarus F. — 23. locũ F. — 26. prospere ruptione F.

verso pondere. intra castra effundebantur. Civilis omissa expugnandi spe rursus per otium adsidebat, nuntiis et promissis fidem legionum convellens.

Haec in Germania ante Cremonense proelium gesta, cuius 31
eventum litterae Primi Antonii docuere, addito Caecinae edicto; et praefectus cohortis e victis Alpinius Montanus fortunam partium praesens fatebatur. Diversi hinc motus animorum. Auxilia e Gallia, quis nec amor neque odium in partes, militia sine affectu, hortantibus praefectis statim a Vitellio desciscunt: vetus miles cunctabatur; sed adigente Hordeonio Flacco, instantibus tribunis, dixit sacramentum, non voltu neque animo satis adfirmans, et cum cetera iuris iurandi verba conciperent, Vespasiani nomen haesitantes aut levi murmure et plerumque silentio transmittebant.
Lectae deinde pro contione epistulae. Antonii ad Civilem 32
suspiciones militum irritavere, tamquam ad socium partium scriptae et de Germanico exercitu hostiliter. Mox adlatis Geldubam in castra nuntiis eadem dicta factaque, et missus cum mandatis Montanus ad Civilem, ut absisteret bello neve externa armis falsis velaret: si Vespasianum iuvare adgressus foret, satisfactum coeptis. Ad ea Civilis primo callide: post ubi videt Montanum praeferocem ingenio paratumque in res novas, orsus a questu periculisque, quae per quinque et viginti annos in castris Romanis exhausisset, *Egregium*, inquit, *pretium laborum recepi, necem fratris et vincula mea et saevissimas huius exercitus voces, quibus ad supplicium petitus iure gentium poenas reposco. Vos autem, Treveri ceteraeque servientium animae, quod praemium effusi totiens sanguinis expectatis nisi ingratam militiam, inmortalia tributa, virgas secures et dominorum ingenia? En ego praefectus unius cohortis et Canninefates Batavique, exigua Galliarum portio,*

---

1. infra F. — 2. expugnandi *Nipp.* oppugnandi F. — 6. uictis *Rhen.* uictus F. — 7. moti F1. — 9. militię F. — 14. transmitteba^{n}t F. — 15. Iectę F1. — 18. gelduban F. — 19. absi | stere F. — 20. arma *Lips.* — 25. recipi F. — 27. uos aũ tre | ueri F. — 31. cannene fates F.

vana illa castrorum spatia excidimus vel saepta ferro fameque premimus. Denique ausos aut libertas sequetur, aut victi idem erimus. Sic accensum, sed molliora referre iussum dimittit. Ille ut inritus legationis redit, cetera dissimulans, quae mox erupere.

33 Civilis parte copiarum retenta veteranas cohortes, et quod e Germanis maxime promptum, adversus Voculam exercitumque eius mittit, Iulio Maximo et Claudio Victore, sororis suae filio, ducibus. Rapiunt in transitu hiberna alae Asciburgii sita; adeoque inprovisi castra involavere, ut non adloqui, non pandere aciem Vocula potuerit. Id solum, ut in tumultu, monuit, subsignano milite media firmare: auxilia passim circumfusa sunt; eques prorupit, exceptusque compositis hostium ordinibus terga in suos vertit. Caedes inde, non proelium; et Nerviorum cohortes, metu seu perfidia, latera nostrorum nudavere. Sic ad legiones perventum; quae amissis signis intra vallum sternebantur, cum repente novo auxilio fortuna pugnae mutatur. Vasconum lectae a Galba cohortes ac tum accitae dum castris propinquant, audito proeliantium clamore intentos hostis a tergo invadunt latioremque quam pro numero terrorem faciunt, aliis a Novaesio, aliis a Mogontiaco universas copias advenisse credentibus. Is error ⟨nostris⟩ addit animos, et dum alienis viribus confidunt, suas recepere. Fortissimus quisque e Batavis, quantum peditum erat, funduntur: eques evasit cum signis captivisque, quos prima acie corripuerant. Caesorum eo die in partibus nostris maior numerus, et inbellior; e Germanis ipsa robora. Dux uterque pari culpa
34 meritus adversa, prosperis defuere. Nam Civilis si maioribus copiis instruxisset aciem, circumiri a tam paucis cohortibus nequisset, castraque perrupta excidisset: Vocula nec adven-

---

2. p̄mim; F. — 3. molji ora re ferre. — 20. Intento F. — 21. nūmero F (*-del. est*). — 22. magontiaco F. — 23. Is error ⟨nostris⟩ *scripsi* is error addit F is error ⟨Romanis⟩ *cdd. seq.* is ⟨nostris⟩ error addit *I. Müller.* — 25. funduntur F trucidantur *Nipp.* conciduntur *Halm.* — 27. et F *cf. c.* 43 *sub fin.* set *Madvig*, *Halm.*

tum hostium exploravit, eoque simul egressus victusque, dein victoriae parum confisus tritis frustra diebus castra in hostem movit, quem si statim impellere cursumque rerum sequi maturasset, solvere obsidium legionum eodem impetu potuit. Temptaverat interim Civilis obsessorum animos, tamquam perditae apud Romanos res et suis victoria provenisset: circumferebantur signa vexillaque; ostentati etiam captivi. Ex quibus unus, egregium facinus ausus, clara voce gesta patefecit, confossus illico a Germanis; unde maior indici fides. Simul vastatione incendiisque flagrantium villarum venire victorem exercitum intellegebatur. In conspectu castrorum constitui signa fossamque et vallum circumdari Vocula iubet: depositis inpedimentis sarcinisque expediti certarent. Hinc in ducem clamor pugnam poscentium; et minari adsueverant: ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, incompositi fessique proelium sumpsere. Nam Civilis aderat, non minus vitiis hostium quam virtute suorum fretus. Varia apud Romanos fortuna, et seditiosissimus quisque ignavus; quidam recentis victoriae memores retinere locum, ferire hostem, seque et proximos hortari et redintegrata acie manus ad obsessos tendere, ne tempori deessent. Illi cuncta e muris cernentes, omnibus portis prorumpunt; ac forte Civilis lapsu equi prostratus, credita per utrumque exercitum fama volneratum aut interfectum, inmane quantum suis pavoris et hostibus alacritatis indidit. Sed Vocula omissis fugientium tergis vallum turrisque castrorum augebat, tamquam rursus obsidium immineret, corrupta totiens victoria non falso suspectus bellum malle.

35 Nihil aeque exercitus nostros quam egestas copiarum fatigabat. Inpedimenta legionum cum inbelli turba Novaesium missa, ut inde terrestri itinere frumentum adveherent: nam flumine hostes potiebantur. Primum agmen securum incessit, nondum satis firmo Civile. Qui ubi rursum missos Novae-

---

2. triti F. — 9. illico *Freinsheim* illic F. — 17. uirtutes F[1]. — 23. labsu F. — 25. Inmanē F. — 27. iñmineret F. — 28. falsos F.

sium frumentatores datasque in praesidium cohortes velut multa pace ingredi accepit, rarum apud signa militem, arma in vehiculis, cunctos licentia vagos, compositus invadit, praemissis, qui pontes et viarum angusta insiderent. Pugnatum longo agmine et incerto Marte, donec proelium nox dirimeret: cohortes Geldubam perrexere, manentibus, ut fuerant, castris, quae relictorum illic militum praesidio tenebantur. Non erat dubium, quantum in regressu discriminis adeundum foret frumentatoribus onustis perculsisque. Addit exercitui suo Vocula mille delectos e quinta et quinta decima legionibus apud Vetera obsessis, indomitum militem et ducibus infensum. Plures, quam iussum erat, profecti palam in agmine fremebant non se ultra famem, insidias legatorum toleraturos; at qui remanserant, desertos ⟨se proditosque⟩ abducta parte legionum querebantur. Duplex hinc seditio, aliis revocantibus Voculam, aliis redire in
36 castra abnuentibus. Iterum Civilis Vetera circumsedit. Vocula Geldubam atque inde Novaesium concessit [Civilis capit Geldubam], mox haud procul Novaesio equestri proelio prospere certavit. Sed miles secundis adversisque perinde in exitium ducum accendebatur: et adventu quintanorum quintadecimanorumque auctae legiones donativum exposcunt, conperto pecuniam a Vitellio missam. Nec diu cunctatus Hordeonius nomine Vespasiani dedit; idque praecipuum fuit seditionis alimentum. Effusi in luxum et epulas et nocturnos coetus veterem in Hordeonium iram renovant, nec ullo legatorum tribunorumve obsistere auso (quippe omnem pudorem nox ademerat) protractum e cubili interficiunt. Eadem in Voculam parabantur, nisi servili habitu

---

9. adeundē F. — frumtorib; F. — perculsisque *Rhen.* periculisq; F. — 14. remanser$\overset{n}{a}$t F. — desertos ⟨se proditos⟩ que *Weissenborn* desertosque F desertos se abducta *cdd. seq.* — 17. iterum *Nipp.* interim F. — 18. [Ciuilis capit Geldubam] *Urlichs.* — 19. aut *corr. in* haud F. — 20. prospere F inprospere *Weissenb.* ⟨Romanus⟩ prospere *Ritter.* — proinde F. — 21. aduentū F (*-del. est*). — 25. effusi *corr. ex* effus;

per tenebras ignoratus evasisset. Ubi sedato impetu metus rediit, centuriones cum epistulis ad civitates Galliarum misere, auxilia ac stipendia oraturos. Ipsi, ut est volgus 37
sine rectore praeceps pavidum socors, adventante Civile, raptis temere armis ac statim omissis, in fugam vertuntur. Res adversae discordiam peperere, iis, qui e superiore exercitu erant, causam suam dissociantibus. Vitellii tamen imagines in castris et per proximas Belgarum civitates repositae, cum iam Vitellius occidisset. Dein mutati in paenitentiam primani quartanique et duoetvicensimani Voculam sequuntur; apud quem resumpto Vespasiani sacramento ad liberandum Mogontiaci obsidium ducebantur. Discesserant obsessores, mixtus e Chattis Usipis Mattiacis exercitus, satietate praedae nec incruenti: in via dispersos et nescios miles noster invaserat. Quin et loricam vallumque per fines suos Treveri struxere magnisque in vicem cladibus cum Germanis certabant, donec egregia erga populum Romanum merita mox rebelles foedarent.

Interea Vespasianus iterum ac Titus consulatum absentes 38
inierunt, maesta et multiplici metu suspensa civitate, quae super instantia mala falsos pavores induerat, descivisse Africam res novas moliente L. Pisone. Is ⟨pro consule⟩ provinciae, nequaquam turbidus ingenio; sed quia naves saevitia hiemis prohibebantur, volgus alimenta in dies mercari solitum, cui una ex re publica annonae cura, clausum litus, retineri commeatus, dum timet, credebat, augentibus famam Vitellianis, qni studium partium nondum posuerant, ne victoribus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates externis quoque bellis inexplebiles nulla umquam civilis

---

i v
2. redit F. — 5. ũtentur F. — 13. ex chattis *Rhen.* et caitis F. — 14. incruenti *Agricola* incruenta re *Meiser* incruentati quia *Heraeus* — in uia dispersos] incruentari uia adispersos F. — 19. actitus F[2] accitus F[1]. — 20. inier̃. — 21. instantiã F (*-del. est*). — 22. ⟨proconsule⟩ *Iac. Gronov.* ⟨praeerat⟩ *cdd. sequi.* — 26. cõmeatũs F (*alterum -del. est*). — 28. ne *Iac. Gronov:* nec F. — 29. nullã F (*-del. est*).

39 victoria satiavit. Kalendis Ianuariis in senatu, quem Iulius Frontinus, praetor urbanus, vocaverat, legatis exercitibusque ac regibus laudes gratesque decretae; et Tettio Iuliano praetura, tamquam transgredientem in partes Vespasiani legionem deseruisset, ablata, ut in Plotium Griphum transferretur; Hormo dignitas equestris data. Et mox eiurante Frontino Caesar Domitianus praeturam cepit: eius nomen epistulis edictisque praeponebatur, vis penes Mucianum erat, nisi quod pleraque Domitianus instigantibus amicis aut propria libidine audebat. Sed praecipuus Muciano metus e Primo Antonio Varoque Arrio, quos recentes clarosque rerum fama ac militum studiis etiam populns fovebat, quia in neminem ultra aciem saevierant. Et ferebatur Antonius Scribonianum Crassum, egregiis maioribus et fraterna imagine fulgentem ad capessendam rem publicam hortatus, haud defutura consciorum manu, ni Scribonianus abnuisset, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeo metuens incerta. Igitur Mucianus, quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in senatu laudibus cumulatum secretis promissis onerat, citeriorem Hispaniam ostentans discessu Cluvii Rufi vacuam; simul amicis eius tribunatus praefecturasque largitur. Dein postquam inanem animum spe et cupidine inpleverat, vires abolet dimissa in hiberna legione septima, cuius flagrantissimus in Antonium amor; et tertia legio, familiaris Arrio Varo miles, in Syriam remissa: pars exercitus in Germanias ducebatur. Sic egesto, quidquid turbidum, rediit urbi sua forma legesque et munia magistratuum.

40 Quo die senatum ingressus est Domitianus, de absentia patris fratrisque ac iuventa sua pauca et modica disseruit, decorus habitu; et ignotis adhuc moribus crebra oris confusio pro modestia accipiebatur. Referente Caesare de restituendis Galbae honoribus, censuit Curtius Montanus, ut

---

3. Tettio *Orell.* tito F. — 8. mucianū *corr. ex* mucian; F. — 14. maioribusq; F (*sed; del. est*) moribus *Boetticher*, ⟨moribus⟩ maioribusque *Ritter* ⟨artibus⟩ m. *Ritter.* — 20. discessu F decessu *Nipp.* — 23. legiones uij F. — 27. reditur bisua. — magistratūū F.

Pisonis quoque memoria celebraretur. Patres utrumque iussere: de Pisone irritum fuit. Tum sorte ducti, per quos redderentur bello rapta, quique aera legum vetustate delapsa noscerent figerentque et fastos adulatione temporum foedatos exonerarent modumque publicis inpensis facerent. Redditur Tettio Iuliano praetura, postquam cognitus est ad Vespasianum confugisse: Gripho honor mansit. Repeti inde cognitionem inter Musonium Rufum et Publium Celerem placuit, damnatusque Publius et Sorani manibus satisfactum. Insignis publica severitate dies ne privatim quidem laude caruit. Iustam uindictam explesse Musonius videbatur: diversa fama Demetrio Cynicam sectam professo, quod manifestum reum ambitiosius quam honestius defendisset; ipsi Publio neque animus in periculis neque oratio subpeditavit. Signo ultionis in accusatores dato, petiit a Caesare Iunius Mauricus, ut commentariorum principalium potestatem senatui faceret, per quos nosceret, quem quisque accusandum poposcisset: consulendum tali super re principem respondit. Senatus inchoantibus primoribus ius iurandum concepit, 41
quo certatim omnes magistratus, ceteri, ut sententiam rogabantur, deos testes advocabant nihil ope sua factum, quo cuiusquam salus laederetur, neque se praemium aut honorem ex calamitate civium cepisse, trepidis et verba iuris iurandi per varias artes mutantibus, quis flagitii conscientia inerat. Probabant religionem patres, periurium arguebant. Eaque velut censura in Sariolenum Voculam et Nonium Attianum et Cestium Severum acerrime incubuit, crebris apud Neronem delationibus famosos: Sariolenum et recens crimen urgebat, quod apud Vitellium molitus eadem foret; nec destitit senatus manus intentare Voculae, donec curia

---

2. pisonē F. — 5. exonorarent F. — 7. cognitione F. — 8. masoniū F. — 10. cauruit *cf.* 185.15 F. — 11. iustam uindictam *Meiser* iustūm iudiciū F i. officium *Nipp.* — 12. ⟨de⟩ Demetrio *Heraeus.* — 13. abitiosius F. — 14. am; F[1]. — 15. maricus F. — 17. faceret quę per F (quę *del. est*). — 18. talis F. — 19. c̄cępit F. — 23. cepisset F. — 24. flagitiis F[1]. — 25. sarguebant F. — 30. destit F. — Intentaret F[1].

excederet. Ad Paccium Africanum transgressi eum quoque proturbant, tamquam Neroni Scribonios fratres concordia opibusque insignes ad exitium monstravisset. Africanus neque fateri audebat neque abnuere poterat: in Vibium Crispum, cuius interrogationibus fatigabatur, ultro conversus, miscendo, quae defendere nequibat, societate culpae invidiam declinavit.

42 Magnam eo die pietatis eloquentiaeque famam Vipstanus Messalla adeptus est, nondum senatoria aetate, ausus pro fratre Aquilio Regulo deprecari. Regulum subversa Crassorum et Orfiti domus in summum odium extulerat: sponte [ex s̃c] accusationem subisse iuvenis admodum, nec depellendi periculi, sed in spem potentiae videbatur; et Sulpicia Praetextata, Crassi uxor, quattuorque liberi, si cognosceret senatus, ultores aderant. Igitur Messala non causam neque reum tueri, sed periculis fratris semet opponens flexerat quosdam. Occurrit truci oratione Curtius Montanus, eo usque progressus, ut post caedem Galbae datam interfectori Pisonis pecuniam a Regulo adpetitumque morsu Pisonis caput obiectaret. *Hoc certe*, inquit, *Nero non coëgit*, *nec dignitatem aut salutem illa saevitia redemisti. Sane toleremus istorum defensiones*, *qui perdere alios quam periclitari ipsi maluerunt: te securum reliquerat exul pater et divisa inter creditores bona; nondum honorum capax aetas*, *nihil*, *quod ex te concupisceret Nero*, *nihil*, *quod timeret. Libidine sanguinis et hiatu praemiorum ignotum adhuc ingenium et nullis defensionibus expertum caede nobili inbuisti*, *cum ex funere rei publicae raptis consularibus spoliis*, *septuagiens sestertio saginatus et sacerdotio fulgens*, *innoxios pueros*, *inlustres senes*, *conspicuas feminas eadem ruina prosterneres; cum segnitiam Neronis in-*

4. audebant F. — 8. uiptanus F. — 10. castrorum F (*corr. margo*). — 11. sponte [ex sc] *Ernesti* sponte e xs̃c F sponte Caesaris *I. Müller* sponte senum consularium *Meiser* sponte eas *Halm.* — 12. accusatio F accusationes *Halm.* — 13. Sulpicia *Puteolanus* supplicia F. — 21. austa lutē illā F. — 22. defensionēs F (*-del. est*). — 28. septuagienses tertio F. — saginatus b signatus F. — 30. segnitia F.

cusares, quod per singulas domos seque et delatores fatigaret: posse universum senatum una voce subverti. Retinete, patres conscripti, et reservate hominem tam expediti consilii, ut omnis aetas instructa sit, et quomodo senes nostri Marcellum, Crispum, iuvenes Regulum imitentur. Invenit aemulos etiam infelix nequitia: quid si floreat vigeatque, et quem adhuc quaestorium offendere non audemus, praetorium et consularem ausuri sumus? An Neronem extremum dominorum putatis? Idem crediderant, qui Tiberio, qui Gaio superstites fuerunt, cum interim intestabilior et saevior exortus est. Non timemus Vespasianum: ea principis aetas, ea moderatio; sed diutius durant exempla quam mores. Elanguimus, patres conscripti, nec iam ille senatus sumus, qui occiso Nerone delatores et ministros more maiorum puniendos flagitabat. Optimus est post malum principem dies primus.

Tanto cum adsensu senatus auditus est Montanus, ut 43
spem caperet Helvidius posse etiam Marcellum prosterni. Igitur a laude Cluvii Rufi orsus, qui perinde dives et eloquentia clarus nulli umquam sub Nerone periculum facessisset, crimine simul exemploque Eprium urgebat, ardentibus patrum animis. Quod ubi sensit Marcellus, velut excedens curia, *Imus*, inquit, *Prisce, et relinquimus tibi senatum tuum: regna praesente Caesare.* Sequebatur Vibius Crispus, ambo infensi, voltu diverso, Marcellus minacibus oculis, Crispus renidens, donec adcursu amicorum retraherentur. Cum glisceret certamen, hinc multi bonique, inde pauci et validi pertinacibus odiis tenderent, consumptus per discordiam dies. Proximo senatu inchoante Caesare de abolendo dolore 44
iraque et priorum temporum necessitatibus, censuit Mucianus prolixe pro accusatoribus; simul eos, qui coeptam, deinde omissam actionem repeterent, monuit sermone molli, et tamquam rogaret. Patres coeptatam libertatem, postquam

1. seque] seques F. — 5. aemulos etiam *Acidalius* etiam aemulos F. — 7. ausuri *Lips.* uisuri F. — 12. mores F auctores *Lips.* — 19. eloquenti[a]e F. — facesisset. — 23. scrispus F (p *ex* q *corr.*). — 25. adcursū.

obviam itum, omisere. Mucianus, ne sperni senatus iudicium et cunctis sub Nerone admissis data inpunitas videretur, Octavium Sagittam et Antistium Sosianum, senatorii ordinis, egressos exilium in easdem insulas redegit. Octavius Pontiam Postumiam, stupro cognitam et nuptias suas abnuentem, inpotens amoris interfecerat; Sosianus pravitate morum multis exitiosus: ambo gravi senatus consulto damnati pulsique, quamvis concesso aliis reditu, in eadem poena retenti sunt. Nec ideo lenita erga Mucianum invidia: quippe Sosianus ac Sagitta viles, etiamsi reverterentur; accusatorum ingenia et opes et exercita malis artibus potentia timebantur.

45 Reconciliavit paulisper studia patrum habita in senatu cognitio secundum veterem morem. Manlius Patruitus senator pulsatum se in colonia Seniensi coetu multitudinis et iussu magistratuum querebatur; nec finem iniuriae hic stetisse: planctum et lamenta et supremorum imaginem praesenti sibi circumdata cum contumeliis ac probris, quae in senatum universum iacerentur. Vocati, qui arguebantur, et cognita causa in convictos vindicatum; additumque senatus consultum, quo Seniensium plebes modestiae admoneretur. Isdem diebus Antonius Flamma Cyrenensibus damnatur lege repetundarum et exilio ob saevitiam.

46 Inter quae militaris seditio prope exarsit. Praetorianam militiam repetebant a Vitellio dimissi, pro Vespasiano congregati; et lectus in eandem spem e legionibus miles promissa stipendia flagitabat: ne Vitelliani quidem sine multa caede pelli poterant. Sed inmensa pecunia tanta vis hominum

---

3. Sagittam *Rhen. cf. Ann.* XIII. 44 sabi | nū sagittā F. — 5. Pontiam Postumiam] positū Ināstu procognitā F (postū *corr. ex* positū, stu *et* pro *iunxit m.* 2). — 10. reuerterterentur F. — 14. patrūi | tus F (*-del. est*) Patruinus *Lips.* — 15. senensi *et* 21 Senensium *Oberlin.* — 17. praesentis ibi F. — 22. cyrensib; F ⟨accusantibus⟩ *Wurm. et Heraeus, hic ante ille post* Cyrenensibus *cll. Ann.* XII. 18, XIII. 33. — 28. caede] mercede *Ritter.* — depelli *Halm.* — *post* pecunia *ordo in* F *turbatus est, sequitur enim* ferunt ne *cet.* (*c.* 52, *p.* 188.26) *usque ad* de fuisse crede *c.* 53 (190.7)

retinenda erat. Ingressus castra Mucianus, quo rectius stipendia singulorum spectaret, suis cum insignibus armisque victores constituit, modicis inter se spatiis discretos. Tum III. 63 Vitelliani, quos apud Bovillas in deditionem acceptos memo- IV. 2 ravimus, ceterique per urbem et urbi vicina conquisiti producuntur prope intecto corpore: eos Mucianus diduci et Germanicum Britannicumque militem, ac si qui aliorum exercituum, separatim adsistere iubet. Illos primus statim aspectus obstupefecerat, cum ex diverso velut aciem telis et armis trucem, semet clausos nudosque et inluvie deformes aspicerent: ut vero huc illuc distrahi coepere, metus per omnes et praecipua Germanici militis formido, tamquam ea separatione ad caedem destinarentur. Prensare commanipularium pectora, cervicibus innecti, suprema oscula petere; ne desererentur soli neu pari causa disparem fortunam paterentur, modo Mucianum, modo absentem principem, postremum caelum ac deos obtestari, donec Mucianus cunctos eiusdem sacramenti, eiusdem imperatoris milites appellans falso timori obviam iret. Namque et victor exercitus clamore lacrimas eorum iuvabat. Isque finis illa die. Paucis post diebus adloquentem Domitianum firmati iam excepere: spernunt oblatos agros, militiam et stipendia orant. Preces erant, sed quibus contradici non posset. Igitur in praetorium accepti; dein quibus aetas et iusta stipendia, dimissi cum honore, alii ob culpam, sed carptim ac singuli; quo tutissimo remedio consensus multitudinis extenuatur.

Ceterum verane pauperie an uti videretur, actum in 47

---

deinde tanta uis (*c.* 46) *usque ad* sermone orasse (*c.* 52 *p.* 188.26) *deinde* dicebatur *deinde* audita interim (*c.* 54 *p.* 190.9). Dicebatur *autem ex altera parte discerpti uocabuli* credebatur *male expleta natum est. Ordinem restituit Agricola;* pecunia ⟨terrebat⟩ *Boetticher* pecunia ⟨terrebat, si⟩ *Nipp.*

5. urbēs (s *del. est*) F. — c̄quisito F^1. — 8. separati F. — 13. seperatione F. — destinaretur F. — 14. „*fortasse ante* pectora *excidit* dexteras complecti." *Nipp.* — I^{n}necti. — 15. pauri causā F^1 *cf.* 181.10. — 18. eiusdem] eius F. — 22. preces erant] p̄cesserant F. — 25. quo] quod F.

senatu, ut sescenties sestertium a privatis mutuum acciperetur; praepositusque ei curae Pompeius Silvanus: nec multo post necessitas abiit, sive omissa simulatio. Abrogati inde, legem ferente Domitiano, consulatus, quos Vitellius dederat, funusque censorium Flavio Sabino ductum, magna documenta instabilis fortunae summaque et ima miscentis.

48 Sub idem tempus L. Piso pro consule interficitur. Ea de caede quam verissime expediam, si pauca supra repetiero, ab initio causisque talium facinorum non absurda. Legio in Africa auxiliaque tutandis imperii finibus sub divo Augusto Tiberioque principibus proconsuli parebant; mox C. Caesar turbidus animi ac Marcum Silanum obtinentem Africam metuens, ablatam proconsuli legionem misso in eam rem legato tradidit. Aequatus inter duos beneficiorum numerus, et mixtis utriusque mandatis discordia quaesita auctaque pravo certamine. Legatorum vis adolevit diuturnitate officii, vel quia minoribus maior aemulandi cura; proconsulum splendidissimus quisque securitati magis quam potentiae
49 consulebant. Sed tum legionem in Africa regebat Valerius Festus, sumptuosae adulescentiae neque modica cupiens et adfinitate Vitelli anxius. Is crebris sermonibus temptaveritne Pisonem ad res novas an temptanti restiterit, incertum, quoniam secreto eorum nemo adfuit et occiso Pisone plerique ad gratiam interfectoris inclinavere. Nec ambigitur provinciam et militem alienato erga Vespasianum animo fuisse; et quidam e Vitellianis urbe profugi ostentabant Pisoni nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipsius et in pace suspecto tutius bellum. Inter quae Claudius Sagitta, praefectus alae Petrianae, prospera navigatione praevenit Papirium centurionem a Muciano missum adseveravitque mandata interficiendi Pisonis centurioni data; cecidisse Gale-

---

3. abroganti F. — 6. et ima *Agricola* etiam F. — 8. repetiero *Rhen.* petiero F. — 12. turbidis F1. — ac] ad F. — 16. ius F *supra scriptum est* uis (2 m.). — 18. splendissim; F. — 19. africā (*-del. est*). — 20. cupuens F. — 28. suspecto *Victorium* suscepto F. — 29. Petrianae *Boecking cf.* I. 70 petrinae F. — propera *Pluygers.* — 31. cedisse F.

rianum, consobrinum eius generumque: unam in audacia spem salutis, sed duo itinera audendi, seu mallet statim arma, seu petita navibus Gallia ducem se Vitellianis exercitibus ostenderet. Nihil ad ea moto Pisone, centurio a Muciano missus ut portum Carthaginis attigit, magna voce laeta Pisoni omnia tamquam principi continuare, obvios et subitae rei miraculo attonitos, ut eadem adstreperent, hortari. Volgus credulum ruere in forum, praesentiam Pisonis exposcere: gaudio clamoribusque cuncta miscebant, indiligentia veri et adulandi libidine. Piso indicio Sagittae vel insita modestia non in publicum egressus est neque se studiis volgi permisit: centurionemque percontatus, postquam quaesitum sibi crimen caedemque comperit, animadverti in eum iussit, haud perinde spe vitae quam ira in percussorem, quod idem ex interfectoribus Clodii Macri cruentas legati sanguine manus ad caedem proconsulis rettulisset. Anxio deinde edicto Carthaginiensibus increpitis, ne solita quidem munia usurpabat, clausus intra domum, ne qua motus novi causa vel forte oreretur. Sed ubi Festo consternatio volgi, centu- 50
rionis supplicium veraque et falsa more famae in maius innotuere, equites in necem Pisonis mittit. Illi raptim vecti, obscuro adhuc coeptae lucis domum proconsulis inrumpunt destrictis gladiis et magna pars Pisonis ignari, quod Poenos auxiliares Maurosque in eam caedem delegerat. Haud procul cubiculo obvium forte servum, quisnam et ubi esset Piso, interrogavere: servus egregio mendacio se Pisonem esse respondit; ac statim obtruncatur. Nec multo post Piso interficitur: namque aderat, qui nosceret, Baebius Massa, e procuratoribus Africae, iam tunc optimo cuique exitiosus et inter causas malorum, quae mox tulimus, saepius rediturus. Festus Adrumeto, ubi speculabundus substiterat, ad legionem contendit praefectumque castrorum Caetronium Pisanum

---

1. audaciā F. — 2. audiendi F. — 6. omnia] o͞ia F omina *Acid.* — 8. exposcerent F^1. — 9. ueri *Rhen.* uiri F. — 16. proc̄sulis *ex* proc̄sulē *corr.* F. — 23. pęnos F. — 30. inter *Wex* in F. — 31. adrime | to. — 32. cetronium F (*cf. Ann.* I. 44).

vinciri iussit (proprias ob simultates; sed Pisonis satellitem vocabat) militesque et centuriones quosdam puniit, alios praemiis adfecit, neutrum ex merito, sed ut obpressisse bellum crederetur. Mox Oeensium Leptitanorumque discordias componit, quae raptu frugum et pecorum ⟨ut⟩ inter agrestes, modicis principiis, iam per arma atque acies exercebantur. Nam populus Oeensis multitudine inferior Garamantas exciverat, gentem indomitam et inter accolas latrociniis fecundam. Unde artae Leptitanis res, lateque vastatis agris intra moenia trepidabant, donec interventu cohortium alarumque fusi Garamantes et recepta omnis praeda, nisi quam vagi per inaccessa mapalium ulterioribus vendiderant.

51 At Vespasiano post Cremonensem pugnam et prosperos undique nuntios cecidisse Vitellium multi cuiusque ordinis pari audacia fortunaque hibernum mare adgressi nuntiavere. Aderant legati regis Vologaesi quadraginta ⟨milia⟩ Parthorum equitum offerentes. Magnificum laetumque tantis sociorum auxiliis ambiri neque indigere: gratiae Vologaeso actae mandatumque, ut legatos ad senatum mitteret et pacem esse sciret. Vespasianus in Italiam resque urbis intentus, adversam de Domitiano famam accipit, tamquam terminos aetatis et concessa filio egrederetur. Igitur validissimam exercitus partem Tito tradit ad reliqua Iudaici belli perpetranda.

52 Titum, antequam digrederetur, multo apud patrem sermone orasse ferunt, *ne criminantium nuntiis temere accenderetur integrumque se ac placabilem filio praestaret. Non legiones, non classes perinde firma imperi munimenta quam numerum liberorum. Nam amicos tempore fortuna, cupidinibus aliquando aut erroribus imminui transferri desinere: suum*

---

2. punit F[1]. — 3. obpressisse F (*nota erasa est*). — 4. Oeensium *Lips.* offensium *et mox vs.* 7 offensis F. — lepcitanorumq; F. — 5. raptū F (*-erasa est*). — ⟨ut⟩ inter *Cornelissen.* — 9. lepcitanis F. — 17. milia *abest ex* F. — 26. ferunt] *cf. ad* 184.28 orasse dice | batur audita F (*ad* dicebatur *et ad* ne criminantium *signum transpositionis in marg. add. m.* 2). — 28. proinde F. — monimenta F.

cuique sanguinem indiscretum, sed maxime principibus, quorum prosperis et alii fruantur, adversa ad iunctissimos pertineant. Ne fratribus quidem mansuram concordiam, ni parens exemplum praebuisset. Vespasianus haud aeque Domitiano mitigatus quam Titi pietate gaudens, bono esse animo iubet belloque et armis rem publicam attollere: sibi pacem domumque curae fore. Tum celerrimas navium frumento onustas saevo adhuc mari committit: quippe tanto discrimine urbs nutabat, ut decem haud amplius dierum frumentum in horreis fuerit, cum a Vespasiano commeatus subvenere.

Curam restituendi Capitolii in Lucium Vestinum confert, 53 equestris ordinis virum, sed auctoritate famaque inter proceres. Ab eo contracti haruspices monuere, ut reliquiae prioris delubri in paludes aveherentur, templum isdem vestigiis sisteretur: nolle deos mutari veterem formam. Undecimum kalendas Iulias serena luce spatium omne, quod templo dicabatur, evinctum vittis coronisque ingressi milites, quis fausta nomina, felicibus ramis; dein virgines Vestales cum pueris puellisque patrimis matrimisque aqua conterminis e fontibus amnibusque hausta perluere. Tum Helvidius Priscus praetor, praeeunte Plautio Aeliano pontifice, lustrata suovetaurilibus area et super caespitem redditis extis, Iovem Iunonem Minervam praesidesque imperii deos precatus, uti coepta prosperarent sedesque suas pietate hominum inchoatas divina ope attollerent, vittas, quis ligatus lapis innexique funes erant, contigit. Simul ceteri magi-

2. ali F. — 3. mansurū. — 4. domitiono F. — 8. urs F. — 11. ↄferte F (e *altera delata est*). — 15. nollet F. — 16. xj kl F. — oñē (*nota super* e *delcta est*). — 17. uictis F. — cornisq; F[1] coronisque; *Nipp.* — 18. uirginis F. — 20. aqua conterminis *Haase* aquatrimis F trinis *Agricola* uiuis *I. Gronov.* trimis *delent complures cum Baitero.* — amnibusque] oĩb; q; F. — perluere *Rhen.* pluere F. — 21. Plautio *Ursinus* Plauto F. — 22. lustratas boue taurilib; F. — aream | et s, cespitē F (*in mg.* super *add. m.* 2). — 23. sextis F[1]. — 24. cȩptas F. — pietates F. — 25. uictas F *cf. vs.* 18.

stratus et sacerdotes et senatus et eques et magna pars populi, studio laetitiaque conixi, saxum ingens traxere. Passimque iniectae fundamentis argenti aurique stipes et metallorum primitiae nullis fornacibus victae, sed ut gignuntur. Praedixere haruspices, ne temeraretur opus saxo aurove in aliud destinato. Altitudo aedibus adiecta. Id solum religio adnuere et prioris templi magnificentiae defuisse credebatur.

54 Audita interim per Gallias Germaniasque mors Vitelli duplicaverat bellum. Nam Civilis omissa dissimulatione in populum Romanum ruere, Vitellianae legiones vel externum servitium quam imperatorem Vespasianum malle. Galli sustulerant animos, eandem ubique exercituum nostrorum fortunam rati, volgato rumore a Sarmatis Dacisque Moesica ac Pannonica hiberna circumsideri; paria de Britannia fingebantur: sed nihil aeque quam incendium Capitolii, ut finem inperio adesse crederent, inpulerat. Captam olim a Gallis urbem; sed integra Iovis sede mansisse imperium: fatali nunc igne signum caelestis irae datum et possessionem rerum humanarum Transalpinis gentibus portendi superstitione vana druidae canebant; incesseratque fama primores Galliarum ab Othone adversus Vitellium missos, antequam digrederentur, pepigisse, ne deessent libertati, si populum Romanum continua civilium bellorum series et interna mala
55 fregissent. Ante Flacci Hordeonii caedem nihil prorupit, quo coniuratio intellegeretur: interfecto Hordeonio commeavere nuntii inter Civilem Classicumque, praefectum alae Treverorum. Classicus nobilitate opibusque ante alios: regium illi genus et pace belloque clara origo; ipse e maioribus suis hostis populi Romani quam socios iactabat. Miscuere sese

---

3. In | lecte F^1. — et auri que F. — 5. signuntur | F. — 8. credebatur *Doederlein* crede F (*cf. ad* 184.28). — 9. et germanisq; F (*cf.* 190.3). — 14. uolgatorum more F. — 15. circū sederit F^1. — 16. capitoliū F (*-del. est*). — 19. pos | sionẽ F. — 20. superstitionē uanā F^1. — 21.druuid ę F. — 30. socios *Mercier* socius F. —

Iulius Tutor et Iulius Sabinus, hic Trevir, hic Lingonus, Tutor ripae Rheni a Vitellio praefectus; Sabinum super insitam vanitatem falsae stirpis gloria incendebat, proaviam suam divo Iulio per Gallias bellanti corpore atque adulterio placuisse. Hi secretis sermonibus animos ceterorum scrutari. Ubi, quos idoneos rebantur, conscientia obstrinxere, in colonia Agrippinensi in domum privatam conveniunt: nam publice civitas talibus inceptis abhorrebat. Attamen interfuere quidam Ubiorum Tungrorumque; sed plurima vis penes Treveros ac Lingonas. Nec tulere moras consultandi: certatim proclamant furere discordiis populum Romanum, caesas legiones, vastatam Italiam, capi cum maxime urbem, omnis exercitus suis quemque bellis distineri; si Alpes praesidiis firmentur, coalita libertate disceptaturas Gallias, quem virium suarum terminum velint. Haec dicta pariter 56
probataque. De reliquiis Vitelliani exercitus dubitavere. Plerique interficiendos censebant, turbidos infidos, sanguine ducum pollutos: vicit ratio parcendi, ne sublata spe veniae pertinaciam accenderent; adliciendos potius in societatem; legatis tantum legionum interfectis, ceterum volgus conscientia scelerum et spe inpunitatis facile accessurum. Ea primi concilii forma, missique per Gallias concitores belli; simulatum ipsis obsequium, quo incautiorem Voculam opprimerent. Nec defuere, qui Voculae nuntiarent; sed vires ad coërcendum deerant, infrequentibus infidisque legionibus. Inter ambiguos milites et occultos hostes optimum e praesentibus ratus mutua dissimulatione et isdem, quibus petebatur, ⟨artibus⟩ grassari, in coloniam Agrippinensem descendit. Illuc Claudius Labeo, quem captum et extra † commentum

1. hic Treuir hic Lingon; F *cf. Ann.* XIV. 8. *num fuit* hic e Lingonibus? — 5. secreti F. — 6. conscientiā (*-del. est*) obstrixere F. — 8. ac tamen *Halm.* — 14. disceptaturas *Victorius* discep | ras F (*in mg.* al. despecturas, *unde* dispecturas *Rhen.* — 16. reliquis F. — 19. spes— accenderet *Ritter.* — aliciendo F. — 20. conscientiā (*-del. est*). — 22. consilii *Nipp.* — 28. ⟨artibus⟩ *cdd. seq.* — 29. Claudius] gladius F. — extra cōmtū F *coniecerunt uiri docti* conuentum, commeatum, commercium, confinium, commilitium.

IV. 18 amandatum in Frisios diximus, corruptis custodibus perfugit; pollicitusque, si praesidium daretur, iturum in Batavos et potiorem civitatis partem ad societatem Romanam retracturum, accepta peditum equitumque modica manu, nihil apud Batavos ausus quosdam Nerviorum Baetasiorumque in arma traxit et furtim magis quam bello Canninefates Marsacosque incursabat.

57 Vocula Gallorum fraude inlectus ad hostem contendit. Nec procul Veteribus aberat, cum Classicus ac Tutor per speciem explorandi praegressi cum ducibus Germanorum pacta firmavere. Tumque primum discreti a legionibus proprio vallo castra sua circumdant, obtestante Vocula *non adeo turbatam civilibus armis rem Romanam, ut Treveris etiam Lingonibusque despectui sit. Superesse fidas provincias, victores exercitus, fortunam imperii et ultores deos. Sic olim Sacrovirum et Aeduos, nuper Vindicem Galliasque singulis proeliis concidisse. Eadem rursus numina, eadem fata ruptores foederum expectarent. Melius divo Iulio divoque Augusto notos eorum animos: Galbam et infracta tributa hostiles spiritus induisse. Nunc hostes, quia molle servitium; cum spoliati exutique fuerint, amicos fore.* Haec ferociter locutus, postquam perstare in perfidia Classicum Tutoremque videt, verso itinere Novaesium concedit. Galli duum milium spatio distantibus campis consedere. Illuc commeantium centurionum militumque emebantur animi, ut, flagitium incognitum, Romanus exercitus in externa verba iuraret pignusque tanti sceleris nece aut vinculis legatorum daretur. Vocula, quamquam plerique fugam suadebant, audendum ratus, vocata contione

58 in hunc modum disseruit: *Numquam apud vos verba feci aut pro vobis sollicitior aut pro me securior. Nam mihi exitium parari libens audio mortemque in tot malis ultimum, ut finem*

---

1. amendatū F. — 6. cannene fates F. — 17. numina *Rhen.* nomina F. — 19. indidisse *Ritter.* — 26. iuraret *Spengel* iurarent F *Halm* (flagitium incognitum Romani exercitus) *Halm.* — 31. ultimum *scripsi* hostiū F (h *ex* u *corr. est*) honestam ut *Lips.* solacium *Kiessling* optimum *Meiser* hostium *delet Acidalius.*

miseriarum expecto. Vestri me pudet miseretque, adversus quos non proelium et acies parantur (id enim fas armorum et ius hostium est): bellum cum populo Romano vestris se manibus gesturum Classicus sperat imperiumque et sacramentum Galliarum ostentat. Adeo nos, si fortuna in praesens virtusque deseruit, etiam vetera exempla deficiunt, quotiens Romanae legiones perire praeoptaverint, ne loco pellerentur? Socii saepe nostri excindi urbes suas seque cum coniugibus ac liberis cremari pertulerunt; neque aliud pretium exitus quam fides famaque. Tolerant cum maxime inopiam obsidiumque apud Vetera legiones nec terrore aut promissis demoventur. Nobis super arma et viros et egregia castrorum munimenta frumentum et commeatus quamvis longo bello pares; pecunia nuper etiam donativo suffecit; quod sive a Vespasiano sive a Vitellio datum interpretari mavultis, ab imperatore certe Romano accepistis. Tot bellorum victores, apud Geldubam, apud Vetera, fuso totiens hoste, si pavetis aciem, indignum id quidem; sed est vallum murique et trahendi artes, donec e proximis provinciis auxilia exercitusque concurrant. Sane ego displiceam; sunt alii legati, tribuni, centurio denique aut miles. Ne hoc prodigium toto terrarum orbe volgetur, vobis satellitibus Civilem et Classicum Italiam invasuros. An, si ad moenia urbis Germani Gallique duxerint, arma patriae inferetis? Horret animus tanti flagitii imagine. Tutorine Trevero agentur excubiae? Signum belli Batavus dabit, et Germanorum catervas supplebitis? Quis deinde sceleris exitus, cum Romanae legiones contra derexerint? Transfugae e transfugis et proditores e proditoribus, inter recens et vetus sacramentum invisi deis errabitis? Te, Iuppiter optime maxime, quem per octingentos viginti annos tot triumphis coluimus, te, Quirine, Romanae parens urbis, precor venerorque, ut, si vobis non

---

9. exitii *Ritter*. — 10. ueteras F. — 13. suffecit *Lips.* sufficit F. — 14. interp̄tari F. — 19. displiceār F (r *deleta est*). — 20. ne hohoc F[1]. — 23. infertis (e *superscr.*) F. — 24. Tutorine *Iac. Gronov.* tutor Intreuiro F Tutorin *Orell.* — ba | uus F. — 26. ⟨aciem⟩ contra derexerint *Nipp.* legiones ⟨se⟩ *Madvig.* — 27. proditoris F[1].

fuit cordi me duce haec castra incorrupta et intemerata servari, at certe pollui foedarique a Tutore et Classico ne sinatis; militibus Romanis aut innocentiam detis aut maturam et sine noxa
59 *paenitentiam.* Varie excepta oratio inter spem metumque ac pudorem. Digressum Voculam et de supremis agitantem liberti servique prohibuere foedissimam mortem sponte praevenire; et Classicus misso Aemilio Longino, desertore primae legionis, caedem eius maturavit: Herennium et Numisium legatos vinciri satis visum. Dein sumptis Romani imperii insignibus in castra venit; nec illi, quamquam ad omne facinus durato, verba ultra suppeditavere, quam ut sacramentum recitaret. Iuravere, qui aderant, pro imperio Galliarum. Interfectorem Voculae altis ordinibus, ceteros, ut quisque flagitium navaverat, praemiis attollit.

Divisae inde inter Tutorem et Classicum curae. Tutor valida manu circumdatos Agrippinenses, quantumque militum apud superiorem Rheni ripam, in eadem verba adigit, occisis Mogontiaci tribunis, pulso castrorum peaefecto, qui detrectaverant. Classicus corruptissimum quemque e deditis pergere ad obsessos iubet, veniam ostentantes, si praesentia sequerentur: aliter nihil spei; famem ferrumque et extrema
60 passuros. Adiecere, qui missi erant, exemplum suum. Obsessos hinc fides, inde egestas inter decus ac flagitium distrahebant. Cunctantibus solita insolitaque deerant, absumptis iumentis equisque et ceteris animalibus, quae profana foedaque in usum necessitas vertit; virgulta postremo et stirpes et internatas saxis herbas vellentes miseriarum patientiaeque documentum fuere, donec egregiam laudem fine turpi macularent, missis ad Civilem legatis vitam orantes. Neque ante preces admissae, quam in verba Galliarum iurarent: tum pactus praedam castrorum dat custodes, qui

---

5. digressū (*corr. ex* digress;) F. — 9. legabos F[1]. — 16. ualidā F (*-del. est*). — agrippienses F. — 18. occisi F. — 19. detractauerant F. — quenq; $\overset{\text{di}}{\text{editis}}$. — 24. assūptis F. — 30. quam] qua F. — 31. pact; F.

pecuniam calones sarcinas retentarent atque ipsos leves abeuntes prosequerentur. Ad quintum fere lapidem coorti Germani incautum agmen adgrediuntur: pugnacissimus quisque in vestigio, multi palantes occubuere; ceteri retro in castra perfugiunt, querente sane Civile et increpante Germanos, tamquam fidem per scelus abrumperent. Simulata ea fuerint, an retinere saevientes nequiverit, parum adfirmatur. Direptis castris faces iniciunt; cunctosque, qui proelio superfuerant, incendium hausit.

61 Civilis barbaro voto post coepta adversus Romanos arma propexum rutilatumque crinem patrata demum caede legionum deposuit; et ferebatur parvulo filio quosdam captivorum sagittis iaculisque puerilibus figendos obtulisse. Ceterum neque se neque quemquam Batavum in verba Galliarum adegit, fisus Germanorum opibus et, si certandum adversus Gallos de possessione rerum foret, inclitus fama et potior. Munius Lupercus, legatus legionis, inter dona missus Veledae. Ea virgo nationis Bructerae late imperitabat, vetere apud Germanos more, quo plerasque feminarum fatidicas et augescente superstitione arbitrantur deas; tuncque Veledae auctoritas adolevit: nam prosperas Germanis res et excidium legionum praedixerat. Sed Lupercus in itinere interfectus. Pauci centurionum tribunorumque in Gallia geniti reservantur pignus societati. Cohortium alarum legionum hiberna subversa cremataque, iis tantum relictis, quae Mogontiaci ac Vindonissae sita sunt.

62 Legio sexta decima cum auxiliis simul deditis a Novaesio in coloniam Treverorum transgredi iubetur, praefinita die, intra quam castris excederet. Medium omne tempus per varias curas egere, ignavissimus quisque caesorum apud Vetera exemplo paventes, melior pars rubore et infamia. *Quale illud iter? quis dux viae? et omnia in arbitrio eorum, quos vitae necisque dominos fecissent.* Alii

---

1. atqui F. — 2. fere F ferme *Woelfflin.* — coorti *Rhen.* cohorti F. — 5. increpantes F. — 7. fuerit F. — 13. fingendos F. — 20. arbitrentur F. — tūncq; F. — 24. societate F1.

nulla dedecoris cura pecuniam aut carissima sibimet ipsi circumdare; quidam expedire arma telisque tamquam in aciem accingi. Haec meditantibus advenit proficiscendi hora, expectatione tristior. Quippe intra vallum deformitas haud perinde notabilis: detexit ignominiam campus et dies. Revulsae imperatorum imagines, inhonora signa, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis; silens agmen et velut longae exequiae; dux Claudius Sanctus effosso oculo dirus ore, ingenio debilior. Duplicatur flagitium, postquam desertis Bonnensibus castris altera se legio miscuerat. Et volgata captarum legionum fama cuncti, qui paulo ante Romanorum nomen horrebant, procurrentes ex agris tectisque et undique effusi insolito spectaculo nimium fruebantur. Non tulit ala Picentina gaudium insultantis vulgi, spretisque Sancti promissis aut minis Mogontiacum abeunt; ac forte obvio interfectore Voculae Longino, coniectis in eum telis initium exsolvendae in posterum culpae fecere. Legiones nihil mutato itinere ante moenia Treverorum considunt.

63 Civilis et Classicus, rebus secundis sublati, an coloniam Agrippinensem diripiendam exercitibus suis permitterent, dubitavere. Saevitia ingenii et cupidine praedae ad excidium civitatis trahebantur: obstabat ratio belli et novum imperium inchoantibus utilis clementiae fama; Civilem etiam beneficii memoria flexit, quod filium eius primo rerum motu in colonia Agrippinensi deprehensum honorata custodia habuerant. Sed Transrhenanis gentibus invisa civitas opulentia auctuque; neque alium finem belli rebantur, quam si promisca ea sedes omnibus Germanis foret aut disiecta
64 Ubios quoque dispersisset. Igitur Tencteri, Rheno discreta gens, missis legatis mandata apud concilium Agrippinensium

---

1. ipsi F ipsis *Nipp.* — 6. Inhora F. — 7. hinc ⟨Germanorum⟩ *Ritter.* — 8. s̄c̄s F. — 9. flatiū F. — 20. agrippiensē F *cf.* 194.16. — 21. ingenii *Agricola* ingenti F ingenita *Rhen.* — 25. agrippiniensi F. — custodia habuerant *Wurm* custodię | erant F honorate custodierant *Nipp.* — 27. auctūq; F (*-del. est*). — 29. ubi hos F. — 30. agrippieniensiū F.

edi iubent; quae ferocissimus e legatis in hunc modum protulit: *Redisse vos in corpus nomenque Germaniae communibus deis et praecipuo deorum Marti grates agimus; vobisque gratulamur, quod tandem liberi inter liberos eritis. Nam ad hunc diem flumina ac terram et caelum quodammodo ipsum clauserant Romani, ut conloquia congressusque nostros arcerent, vel, quod contumeliosius est viris ad arma natis, inermes ac prope nudi sub custode et pretio coiremus. Sed ut amicitia societasque nostra in aeternum rata sint, postulamus a vobis, muros coloniae, munimenta servitii, detrahatis (etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliviscuntur), Romanos omnes in finibus vestris trucidetis (haud facile libertas et domini miscentur): bona interfectorum in medium cedant, ne quis occulere quicquam aut segregare causam suam possit. Liceat nobis vobisque utramque ripam colere, ut olim maioribus nostris: quomodo lucem diemque omnibus hominibus, ita omnes terras fortibus viris natura aperuit. Instituta cultumque patrium resumite, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus adversus subiectos quam armis valent. Sincerus et integer et servitutis oblitus populus aut ex aequo agetis aut aliis imperitabitis.* Agrippinenses sumpto con- 65
sultandi spatio, quando neque subire condiciones metus futuri neque palam aspernari condicio praesens sinebat, in hunc modum respondent: *Quae prima libertatis facultas data est, avidius quam cautius sumpsimus, ut vobis ceterisque Germanis, consanguineis nostris, iungeremur. Muros civitatis, congregantibus se cum maxime Romanorum exercitibus, augere nobis quam diruere tutius est. Si qui ex Italia aut provinciis alienigenae in finibus nostris fuerant, eos bellum absumpsit, vel in suas quisque sedes refugerunt: deductis olim et nobiscum per conubium sociatis, quique mox provenerunt, haec patria est; nec vos adeo iniquos existimamus, ut interfici a nobis parentes fratres liberos nostros velitis. Vectigal et onera commerciorum resolvi-*

1. iuberent F. — 4. liber | F. — 5. t̄rā | F terras *cdd. seq.* — 10. uera F. — 17. institutā (*-del. est*). — 20. aliis] auis F. — 23. libertatis F1 libertati F2. — 30. societatis *in mg.* sociatis. — 32. nostros *supra liccam additum est.*

mus; sint transitus incustoditi, sed diurni et inermes, donec nova et recentia iura vetustate in consuetudinem vertantur. Arbitrum habebimus Civilem et Velaedam, apud quos pacta sancientur. Sic lenitis Tencteris, legati ad Civilem et Velaedam missi cum donis cuncta ex voluntate Agrippinensium perpetravere. Sed coram adire adloquique Velaedam negatum; arcebantur aspectu, quo venerationis plus inesset. Ipsa edita in turre; delectus e propinquis consulta responsaque, ut internuntius numinis, portabat.

66 Civilis societate Agrippinensium auctus proximas civitates adfectare aut adversantibus bellum inferre statuit. Occupatisque Sunucis et iuventute eorum per cohortes composita, quo minus ultra pergeret, Claudius Labeo Baetasiorum Tungrorumque et Nerviorum tumultuaria manu restitit, fretus loco, quia pontem Mosae fluminis anteceperat; pugnabaturque in angustiis ambigue, donec Germani tranatantes terga Labeonis invasere. Simul Civilis, ausus an ex composito, intulit se agmini Tungrorum et clara voce: *Non ideo,* inquit, *bellum sumpsimus, ut Batavi et Treveri gentibus imperent: procul haec a nobis adrogantia. Accipite societatem: transgredior ad vos, seu me ducem seu militem mavultis.* Movebatur volgus condebantque gladios, cum Campanus ac Iuvenalis, e primoribus Tungrorum, universam ei gentem dedidere. Labeo antequam circumveniretur, profugit. Civilis Baetasios quoque ac Nervios in fidem acceptos copiis suis adiunxit, ingens rerum, perculsis civitatium animis vel sponte inclinantibus.

67 Interea Iulius Sabinus proiectis foederis Romani monumentis Caesarem se salutari iubet magnamque et inconditam popularinm turbam in Sequanos rapit, conterminam civita-

2. vetustate in consuetudinem *Madvig.* In uetustatē c̄suetudine F. — 3. uel ẹdam *item vs.* 14. — 5. agrippiniensiũ F. — 10. ciuili F. — agripiniensiũ F. — 12. su^{u}nicis F. — 18. intulit se *cdd. seq.* intulisse F. — non dō F. — 23. e *b* ei F. — 25. adiuncxit F. — 26. ingens rerum ⟨incrementum⟩ *Cornel.* — perculsit F *cf.* 201.19. — 28. romanis F[1]. — 30. turba F.

tem et nobis fidam. Nec Sequani detrectavere certamen. Fortuna melioribus adfuit: fusi Lingones. Sabinus festinatum temere proelium pari formidine deseruit; utque famam exitii sui faceret, villam, in quam perfugerat, cremavit, illic voluntaria morte interisse creditus. Sed quibus artibus latebrisque vitam per novem mox annos traduxerit, simul amicorum eius constantiam et insigne Epponinae uxoris exemplum suo loco reddemus. Sequanorum prospera acie belli impetus stetit: resipiscere paulatim civitates fasque et foedera respicere, principibus Remis, qui per Gallias edixere, ut missis legatis in commune consultarent, libertas an pax placeret.

At Romae cuncta in deterius audita Mucianum angebant, 6
ne quamquam egregii duces (iam enim Gallum Annium et Petilium Cerialem delegerat) summam belli parum tolerarent: nec relinquenda urbs sine rectore; et Domitiani indomitae libidines timebantur, suspectis, uti diximus, Primo Antonio Varoque Arrio. Varus praetorianis praepositus vim atque arma retinebat: eum Mucianus pulsum loco, ne sine solacio ageret, annonae praefecit; utque Domitani animum Varo haud alienum deleniret, Arrecinum Clementem, domui Vespasiani per adfinitatem innexum et gratissimum Domitiano, praetorianis praeposuit, patrem eius sub G. Caesare egregie functum ea cura dictitans, laetum militibus idem nomen, atque ipsum, quamquam senatorii ordinis, ad utraque munia sufficere. Adsumuntur e civitate clarissimus quisque et alii per ambitionem; simul Domitianus Mucianusque accingebantur, dispari animo, ille spe ac iuventa properus, hic moras nectens, quis flagrantem retineret, ne ferocia aetatis et pravis inpulsoribus, si exercitum invasisset, paci belloque male consuleret. Legiones victrices septima, undecima, octava, Vitellianarum unaetvicensima, e recens

---

4. uilla F. — 13. ne quanquam — tolerarent *Mercier* nequaquā — tolerare F. — 17. uarrus F. — p̄posito F. — 25. fufficere F (*in mg. corr.*) — clarissimis F. — 26. ābitionēs F (s *deleta est*). — 30. septima undecima octaua *scripsi* uim. XJ uiĳ F *fortasse* uim *corruptum est ex* VIICL (audiana) octaua undecima *Nipp.* sexta undecima octaua *Ritter.*

conscriptis secunda Poeninis Cottianisque Alpibus, pars monte Graio traducuntur: quarta decima legio e Britannia, sexta ac prima ex Hispania accitae.

Igitur venientis exercitus fama et suopte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum civitates in Remos convenere: Treverorum legatio illic opperiebatur, acerrimo instinctore belli Tullio Valentino. Is meditata oratione cuncta magnis imperiis obiectari solita contumeliasque et invidiam in populum Romanum effudit, turbidus miscendis seditionibus et pleris-
69 que gratus vaecordi facundia. At Iulius Auspex e primoribus Remorum, vim Romanam pacisque bona dissertans et sumi bellum etiam ab ignavis, strenuissimi cuiusque periculo geri, iamque super caput legiones, sapientissimum quemque reverentia fideque, iuniores periculo ac metu continuit; et Valentini animum laudabant, consilium Auspicis sequebantur. Constat obstitisse Treveris Lingonibusque apud Gallias, quod Vindicis motu cum Verginio steterant; deterruit plerosque provinciarum aemulatio: *quod bello caput? unde ius auspiciumque peteretur? quam, si cuncta provenissent, sedem imperio legerent?* Nondum victoria, iam discordia erat, aliis foedera, quibusdam opes viresque aut vetustatem originis per iurgia iactantibus. Taedio futurorum praesentia placuere. Scribuntur ad Treveros epistulae nomine Galliarum, ut abstinerent armis, impetrabili venia et paratis deprecatoribus, si paeniteret: restitit idem Valentinus obstruxitque civitatis suae aures, haud perinde instruendo bello intentus quam frequens contionibus.

70 Igitur non Treveri neque Lingones ceteraeve rebellium civitates pro magnitudine suscepti discriminis agere. Ne duces quidem in unum consulere, sed Civilis avia Belgarum circumibat, dum Claudium Labeonem capere aut exturbare

---

3. uj ac p[i]ma F sexta ac decuma *Saville cll.* II. 58 *et* III. 44 *sed cf.* III. 44 sexta ac prima et decima *Ritter cll.* V. 19. — 7. Tullio] tulio F Iulio *b cf.* 151.26. — imperii F. — 22. iurgia *Manutius* Iuria F. — 31. caperet F[1].

nititur; Classicus segne plerumque otium trahens velut parto imperio fruebatur. Ne Tutor quidem maturavit superiorem Germaniae ripam et ardua Alpium praesidiis claudere. Atque interim unaetvicensima legio Vindonissa, Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Raetiam inrupere: accessit ala Singularium, excita olim a Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa; praeerat Iulius Briganticus, sorore Civilis genitus, nt ferme acerrima proximorum odia sunt, invisus avunculo infensusque. Tutor Treverorum copias, recenti Vangionum Caeracatium Tribocorum dilectu auctas, veterano pedite atque equite firmavit, corruptis spe aut metu subactis legionariis; qui primo cohortem praemissam a Sextilio Felice interficiunt, mox, ubi duces exercitusque Romanus propinquabant, honesto transfugio rediere, secutis Tribocis Vangionibusque et Caeracatibus. Tutor Treveris comitantibus, vitato Mogontiaco Bingium concessit, fidens loco, quia pontem Navae fluminis abruperat: sed incursu cohortium, quas Sextilius ducebat, et reperto vado proditus fususque. Ea clade perculsi Treveri, et plebes omissis armis per agros palatur; quidam principum, ut primi posuisse bellum viderentur, in civitates, quae societatem Romanam non exuerant, perfugere: legiones a Novaesio Bonnaque in IV. 62 Treveros, ut supra memoravimus, traductae se ipsae in verba Vespasiani adigunt. Haec Valentino absente gesta; qui ubi adventabat furens cunctaque rursus in turbas et exitium conversurus, legiones in Mediomatricos, sociam civitatem, abscessere. Valentinus ac Tutor in arma Treveros retrahunt, occisis Herennio ac Numisio legatis, quo minore spe veniae cresceret vinculum sceleris.

71 Hic belli status erat, cum Petilius Cerialis Mogontiacum

---

4. unā et uincensima F (*-et* n *syllabae* uin *deleta sunt.* — 7. transgrassa F¹. — 10. dilectū F¹. — 11. pedites F¹. — 12. metus F¹. — 13. exercit; q; | roman; F Romani *Rhen.* — 14. sicut Is F. — 16. cōmitantibus F. — 17. potē F. — Navae *Rhen.* nauas F. — 19. perculsit *cf.* 198.26. — 22. perfugerent F¹. — 23. ipsae *Ernesti* ipsas F. — 27. absessere. — 28. minores F¹.

venit. Eius adventu erectae spes: ipse pugnae avidus et contemnendis quam cavendis hostibus melior, ferocia verborum militem incendebat, ubi primum congredi licuisset, nullam proelio moram facturus. Dilectus per Galliam habitos in civitates remittit ac nuntiare iubet sufficere imperio legiones: socii ad munia pacis redirent, securi velut confecto bello, quod Romanae manus excepissent. Auxit ea res Gallorum obsequium: nam recepta iuventute facilius tributa toleravere, proniores ad officia, quod spernebantur. At Civilis et Classicus ubi pulsum Tutorem, caesos Treveros, cuncta hostibus prospera accepere, trepidi ac properantes, dum dispersas suorum copias conducunt, crebris interim nuntiis Valentinum monuere, ne summae rei periculum faceret. Eo rapidius Cerialis, missis in Mediomatricos, qui breviore itinere legiones in hostem verterent, contracto, quod erat militum Mogontiaci quantumque secum transuexerat, tertiis castris Rigodulum venit: quem locum magna Treverorum manu Valentinus insederat, montibus aut Mosella amne saeptum; et addiderat fossas obicesque saxorum. Nec deterruere ea munimenta Romanum ducem, quo minus peditem perrumpere iuberet, equitum aciem in collem erigeret, spreto hoste, quem temere collectum haut ita loco iuvari, ut non plus suis in virtute foret. Paulum morae in ascensu, dum missilia hostium praevehuntur: ut ventum in manus, deturbati ruinae modo praecipitantur; et pars equitum aequioribus iugis circumvecta nobilissimos Belgarum, in quis ducem Valentinum, cepit.

72 Cerialis postero die coloniam Treverorum ingressus est, avido milite eruendae civitatis. *Hanc esse Classici, hanc Tutoris patriam; horum scelere clausas caesasque legiones. Quid tantum Cremonam meruisse, quam e gremio Italiae*

---

3. liguisset F. — 4. facturis F. — 7. ausit F. — 9. Ad F. — 15. ūtere^{n}t F. — 16. traduxerat *Nipp.* — 21. c̄ollē F^{1}. — erigeret *b* frigeret F. — 22. a^{h}ut F.

raptam, quia unius noctis moram victoribus attulerit? Stare in confinio Germaniae integram sedem spoliis exercituum et ducum caedibus ovantem. Redigeretur praeda in fiscum: ipsis sufficere ignes et rebellis coloniae ruinas, quibus tot castrorum excidia pensarentur. Cerialis metu infamiae, si licentia saevitiaque inbuere militem crederetur, pressit iras; et paruere, posito civium bello ad externa modestiores. Convertit inde animos accitarum e Mediomatricis legionum miserabilis aspectus. Stabant conscientia flagitii maestae, fixis in terram oculis; nulla inter coëuntes exercitus consalutatio, neque solantibus hortantibusve responsa dabant, abditi per tentoria et lucem ipsam vitantes. Nec perinde periculum aut metus quam pudor ac dedecus obstupefecerat, attonitis etiam victoribus, qui vocem precesque adhibere non ausi lacrimis ac silentio veniam poscebant, donec Cerialis mulceret animos, fato acta dictitans, quae militum ducumque discordia vel fraude hostium evenissent: primum illum stipendiorum et sacramenti diem haberent; priorum facinorum neque imperatorem neque se meminisse. Tunc recepti in eadem castra, et edictum per manipulos, ne quis in certamine iurgiove seditionem aut cladem commilitoni obiectaret. Mox Treveros ac Lingonas ad contionem vocatos ita 73
adloquitur: *Neque ego umquam facundiam exercui, et populus Romanus virtutem armis affirmavit. Sed quoniam apud vos verba plurimum valent bonaque ac mala non sua natura, sed vocibus seditiosorum aestimantur, statui pauca disserere, quae profligato bello utilius sit vobis audisse quam nobis dixisse. Terram vestram ceterorumque Gallorum ingressi sunt duces imperatoresque Romani nulla cupidine, sed maioribus vestris invocantibus, quos discordiae usque ad exitium fatigabant: et acciti auxilio Germani sociis pariter atque hostibus servitutem*

---

3. ducum] cū F. — 5. ame | tu F ⟨clementia⟩ an metu *Lips.* — 10. consultatio F. — 12. perinde *Beroaldus* proinde F. — 14. p̄cesq; F. — 22. c̄tionū F. — 23. populus Romanus *Nipp.* populi romani F. — 24. affirmauit F[1] (t *del. est*). — quoniam *b* q̄ F *cf. c.* 5 (que *superscripsit* m. 2). — 26. estimantur F (es *ex* ex *corr. est*).

inposuerant. Quot proeliis adversus Cimbros Teutonosque, quantis exercituum nostrorum laboribus quove eventu Germanica bella tractaverimus, satis clarum. Nec ideo Rhenum insedimus, ut Italiam tueremur, sed ne quis alius Ariovistus regno Galliarum potiretur. An vos cariores Civili Batavisque et Transrhenanis gentibus creditis, quam maioribus eorum patres avique vestri fuerunt? Eadem semper causa Germanis transcendendi in Gallias, libido atque avaritia et mutandae sedis amor, ut relictis paludibus et solitudinibus suis fecundissimum hoc solum vosque ipsos possiderent. Ceterum libertas et speciosa nomina praetexuntur; nec quisquam alienum servitium et dominationem sibi concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet. Regna bellaque
74 *per Gallias semper fuere, donec in nostrum ius concederetis. Nos, quamquam totiens lacessiti, iure victoriae id solum vobis addidimus, quo pacem tueremur: nam neque quies gentium sine armis neque arma sine stipendiis neque stipendia sine tributis haberi queunt. Cetera in communi sita sunt: ipsi plerumque legionibus nostris praesidetis, ipsi has aliasque provincias regitis; nihil separatum clausumve. Et laudatorum principum usus ex aequo, quamvis procul agentibus: saevi proximis ingruunt. Quomodo sterilitatem aut nimios imbres et cetera naturae mala, ita luxum vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt, donec homines; sed neque haec continua, et meliorum interventu pensantur. Nisi forte Tutore et Classico regnantibus moderatius imperium speratis, aut minoribus quam nunc tributis parabuntur exercitus, quibus Germani Britannique arceantur. Nam pulsis, quod dii prohibeant, Romanis quid aliud quam bella omnium inter se gentium existent? Octingentorum annorum fortuna disciplinaque compages haec coaluit, quae convelli sine exitio convellentium non potest. Sed vobis maximum discrimen, penes quos aurum et opes, praecipuae bellorum causae. Proinde pacem et urbem, quam victi victoresque eodem iure obtinemus, amate colite. Moneant vos utriusque fortunae documenta, ne contumaciam cum pernicie quam obsequium cum*

---

1. quod F. — 2. euentũ F (*-del. est*). — 5. ciuilis F[1]. — 17. cõmunis Ita F. — 27. pulsi F.

securitate malitis. Tali oratione graviora metuentes conposuit erexitque.

Tenebantur victore exercitu Treveri, cum Civilis et Clas- 75
sicus misere ad Cerialem epistulas, quarum haec sententia fuit: *Vespasianum, quamquam nuntios occultarent, excessisse vita; urbem atque Italiam interno bello consumptam; Muciani ac Domitiani vana et sine viribus nomina. Si Cerialis imperium Galliarum velit, ipsos finibus civitatium suarum contentos; si proelium mallet, ne id quidem abnuere.* Ad ea Cerialis Civili et Classico nihil: eum, qui attulerat, ⟨et⟩ ipsas epistulas ad Domitianum misit.

Hostes divisis copiis advenere undique: plerique culpabant Cerialem passum iungi; quos discretos intercipere licuisset. Romanus exercitus castra fossa valloque circumdedit, quis temere antea intutis consederat. Apud Germanos diversis
sententiis certabatur. *Civilis opperiendas Transrhenanorum* 76
gentes, quarum terrore fractae populi Romani vires obtererentur: Gallos quid aliud quam praedam victoribus? et tamen, quod roboris sit, Belgas secum palam aut voto stare. Tutor *cunctatione crescere rem Romanam* adfirmabat, *coëuntibus undique exercitibus: transvectam e Britannia legionem, accitas ex Hispania, adventare ex Italia; nec subitum militem, sed veterem expertumque belli. Nam Germanos, qui ab ipsis sperentur, non iuberi, non regi, sed cuncta ex libidine agere; pecuniamque ac dona, quis solis corrumpantur, maiora apud Romanos, et neminem adeo in arma pronum, ut non idem pretium quietis quam periculi malit. Quod si statim congrediantur, nullas esse Ceriali nisi e reliquiis Germanici exercitus legiones, foederibus Galliarum obstrictas. Idque ipsum, quod inconditam nuper*

---

5. ⟨amici⟩ nuntios *Ritter* nuntius occultaretur *Heraeus* ⟨Mucianus⟩ occultaret *Nipp.* — 8. ipso F. — 9. malit *Ernesti*, *Halm sed. cf.* I. 62, IV. 20 *et* 81. — 10. Ciuilis F[1]. — attŏlerat F. — ⟨et⟩ *Ruperti* ipsasque *Acidalius* ipsis, epistulas *Heraeus.* — 17. gēns F. — 20. cunctatio nec | c res gererē F. — 26. non] ñ *supra lineam additum.* — 27. mallit F. — 28. reli | quis germanicis F.

Valentini manum contra spem suam fuderint, alimentum illis ducique temeritatis. Ausuros rursus venturosque in manus non inperiti adulescentuli, verba et contiones quam ferrum et arma meditantis, sed Civilis et Classici; quos ubi aspexerint, redituram in animos formidinem fugam famemque ac totiens captis precariam vitam. Neque Treveros aut Lingonas benivolentia contineri: resumpturos arma, ubi metus abscesserit. Diremit consiliorum diversitatem adprobata Tutoris sententia Classicus; statimque exequuntur.

77 Media acies Ubiis Lingonibusque data; dextro cornu cohortes Batavorum, sinistro Bructeri Tencterique, pars montibus, alii ⟨uia⟩, alii viam inter Mosellamque flumen tam inprovisi adsiluere, ut in cubiculo ac lectulo Cerialis (neque enim noctem in castris egerat) pugnari simul vincique suos audierit, increpans pavorem nuntiantium, donec universa clades in oculis fuit, perrupta legionum castra, fusi equites, medius Mosellae pons, qui ulteriora coloniae adnectit, ab hostibus insessus. Cerialis turbidis rebus intrepidus et fugientes manu retrahens, intecto corpore promptus inter tela, felici temeritate et fortissimi cuiusque adcursu reciperatum pontem electa manu firmavit. Mox in castra reversus palantes captarum apud Novaesium Bonnamque legionum manipulos et rarum apud signa militem ac prope circumventas aquilas videt. Incensus ira *non Flaccum*, inquit, *non Voculam deseritis: nulla hic proditio; neque aliud excusandum habeo, quam quod vos Gallici foederis oblitos redisse in memoriam Romani sacramenti temere credidi. Adnumerabor Numisiis et Herenniis, ut omnes legati vestri aut militum manibus aut hostium ceciderint. Ite, nuntiate Vespasiano vel, quod propius est, Civili et Classico, relictum a vobis in acie ducem. Venient legiones, quae neque me inultum neque vos impunitos patiantur.*

---

4. meditantes F[1]. — 5. famāq; F. — 8. adprobatā F[1]. — 9. classib; F *cf.* 208.5. — 12. alii uia alii *Meiser* alii. Ialii F (I *del. est*) alii uia inter montes Mosellamque *Madvig.* — inprouisi *Agricola* inprouisa F inprouiso *Doederlein.* — 17. mosallȩ. — 21. elelecta F. — 22. bonāq; *cf.* 168.9. — 26. gallicis F[1]. — redisse in *Lips.* p̄dixerim F.

Vera erant, et a tribunis praefectisque eadem ingerebantur. 78
Consistunt per cohortes et manipulos: neque enim poterat patescere acies effuso hoste et impedientibus tentoriis sarcinisque, cum intra vallum pugnaretur. Tutor et Classicus et Civilis, suis quisque locis, pugnam ciebant, Gallos pro libertate, Batavos pro gloria, Germanos ad praedam instigantes. Et cuncta pro hostibus erant, donec legio unaetvicensima patentiore quom ceterae spatio conglobata sustinuit ruentes, mox inpulit. Nec sine ope divina mutatis repente animis terga victores vertere. Ipsi territos se cohortium aspectu ferebant, quae primo impetu disiectae summis rursus iugis congregabantur ac speciem novi auxilii fecerant; sed obstitit vincentibus pravum inter ipsos certamen omisso hoste spolia consectandi. Cerialis ut incuria prope rem afflixit, ita constantia restituit; secutusque fortunam castra hostium eodem die capit excinditque.

Nec in longum quies militi data. Orabant auxilium Agrip- 79
pinenses offerebantque uxorem ac sororem Civilis et filiam Classici, relicta sibi pignora societatis: atque interim dispersos in domibus Germanos trucidaverant; unde metus et iustae preces invocantium, antequam hostes reparatis viribus ad spem vel ad ultionem accingerentur. Namque et Civilis illuc intenderat, non invalidus flagrantissima cohortium suarum integra, quae e Chaucis Frisiisque composita Tolbiaci in finibus Agrippinensium agebat; sed tristis nuntius avertit, deletam cohortem dolo Agrippinensium, qui largis epulis vinoque sopitos Germanos, clausis foribus, igne iniecto cremavere. Simul Cerialis propero agmine subvenit. Circumsteterat Civilem et alius metus, ne quarta decima legio adiuncta Britannica classe adflictaret Batavos, qua Oceano ambiuntur. Sed legionem terrestri itinere Fabius Priscus

---

6. glā. — 7. xxj F. — 8. c̃glouatā F (*-del. est*). — 14. incuriā F. —
l
23. intenderet F[1]. — fagrantissima F. — 24. integra quae e Chaucis *Pichena* Integraq; ete cauchis. — 26. ad | aūtit F (ad *del. est*). — 28. circumsteterat *cf. Verg. Aen.* II. 559.

legatus in Nervios Tungrosque duxit, eaeque civitates in deditionem acceptae: classem ultro Canninefates adgressi sunt, maiorque pars navium depressa aut capta. Et Nerviorum multitudinem, sponte commotam, ut pro Romanis bellum capesseret, idem Canninefates fudere; Classicus quoque adversus equites Novaesium a Ceriale praemissos secundum proelium fecit. Quae modica, sed crebra damna famam victoriae nuper partae lacerabant.

80 Isdem diebus Mucianus Vitellii filium interfici iubet, mansuram discordiam obtendens, ni semina belli restinxisset. Neque Antonium Primum adsciri inter comites a Domitiano passus est, favore militum anxius et superbia viri, aequalium quoque, adeo superiorum intolerantis. Profectus ad Vespasianum Antonius ut non pro spe sua excipitur, ita neque averso imperatoris animo. Trahebatur in diversa, hinc meritis Antonii, cuius ductu confectum haud dubie bellum erat, inde Muciani epistulis; simul ceteri ut infestum tumidumque insectabantur, adiunctis prioris vitae criminibus. Neque ipse deerat adrogantia vocare offensas, nimius commemorandis, quae meruisset. Alios ut inbelles, Caecinam ut captivom ac deditícium increpat: unde paulatim levior viliorque haberi, manente tamen in speciem amicitia.

81 Per eos menses, quibus Vespasianus Alexandriae statos aestivis flatibus dies et certa maris opperiebatur, multa miracula evenere, quis caelestis favor et quaedam in Vespasianum inclinatio numinum ostenderetur. E plebe Alexandrina quidam oculorum tabe notus genua eius advolvitur, remedium caecitatis exposcens gemitu, monitu Serapidis dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit; precabaturque principem, ut genas et oculorum orbes dignaretur

1. ea ęque F. — 2. can | ne nefatis *idem* 10. — 3. dep̃ssa F. — 4. spontē F^1. — 5. Classib; *cf.* 206.9. — 10. ni] ne F. — 11. addomitiano F. — 12. ancxius F. — 13. ad] a F. — 15. aduerso F. — 19. uocare *cf.* V. 25. — 22. $\overset{en}{\text{mante}}$ F. — 23. uespasianū F^1. — 25. caelestis *Rhen.* celis ẽ F. — 29. $\overset{di}{\text{deta}}$ F (e *in rasura*).

respergere oris excremento. Alius manum aeger, eodem deo auctore, ut pede ac vestigio Caesaris calcaretur, orabat. Vespasianus primo inridere aspernari; atque illis instantibus modo famam vanitatis metuere, modo obsecratione ipsorum et vocibus adulantium in spem induci: postremo aestimari a medicis iubet, an talis caecitas ac debilitas ope humana superabiles forent. Medici varie disserere: huic non exesam vim luminis et redituram, si pellerentur obstantia; illi elapsos in pravum artus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari: id fortasse cordi deis et divino ministerio principem electum, denique patrati remedii gloriam penes Caesarem, irriti ludibrium penes miseros fore. Igitur Vespasianus cuncta fortunae suae patere ratus nec quicquam ultra incredibile, laeto ipse voltu, erecta, quae adstabat, multitudine, iussa exequitur. Statim conversa ad usum manus ac caeco reluxit dies. Utrumque, qui interfuere, nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium. Altior inde Vespasiano 82
cupido adeundi sacram sedem, ut super rebus imperii consuleret. Arceri templo cunctos iubet atque ingressus intentusque numini, respexit pone tergum e primoribus Aegyptiorum nomine Basiliden, quem procul Alexandria plurium dierum itinere et aegro corpore detineri haud ignorabat. Percontatur sacerdotes, num illo die Basilides templum inisset; percontatur obvios, num in urbe visus sit; denique missis equitibus explorat illo temporis momento octoginta milibus passuum afuisse. Tunc divinam speciem et vim responsi ex nomine Basilidis interpretatus est.

Origo dei nondum nostris auctoribus celebrata: Aegyptio- 83
rum antistites sic memorant. Ptolemaeo regi, qui Macedonum primus Aegypti opes firmavit, cum Alexandriae recens conditae moenia templaque et religiones adderet, oblatum

---

1. respergere (pergere *in ras. scrips m.* 2). — 5. estimari F. — 9.
s
integrare F^1. — 10. cordi dei F. — 14. adstabant F^1. — 16. utrūq; F (*corr. ex* utraque). — 17. mendacio F *correct*, *ex* mendaciū). — p̄tiū F (ū *ex* o *corr.*). — 29. antistitis F^1.

per quietem decore eximio et maiore quam humana specie iuvenem, qui moneret, ut fidissimis amicorum in Pontum missis effigiem suam acciret: laetum id regno magnamque et inclutam sedem fore, quae excepisset; simul visum eundem iuvenem in caelum igne plurimo attolli. Ptolemaeus omine et miraculo excitus sacerdotibus Aegyptiorum, quibus mos talia intellegere, nocturnos visus aperit; atque illis Ponti et externorum parum gnaris, Timotheum Atheniensem e gente Eumolpidarum, quem ut antistitem caerimoniarum Eleusine exciverat, quaenam illa superstitio, quod numen, interrogat. Timotheus quaesitis, qui in Pontum meassent, cognoscit urbem illic Sinopen nec procul templum vetere inter accolas fama Iovis Ditis: namque et muliebrem effigiem adsistere, quam plerique Proserpinam vocent. Sed Ptolemaeus, ut sunt ingenia regum, pronus ad formidinem, ubi securitas rediit, voluptatum quam religionum adpetens, neglegere paulatim aliasque ad curas animum vertere, donec eadem species terribilior iam et instantior exitium ipsi regnoque denuntiaret, ni iussa patrarentur. Tum legatos et dona Scydrothemidi regi (is tunc Sinopensibus imperitabat) expediri iubet praecepitque navigaturis, ut Pythicum Apollinem adeant. Illis mare secundum, sors oraculi haud ambigua: irent simulacrumque patris sui reveherent, sororis relin-
84 querent. Ut Sinopen venere, munera preces mandata regis sui Scydrothemidi adlegant. Qui diversus animi modo numen pavescere, modo minis adversantis populi terreri; saepe donis promissisque legatorum flectebatur. Atque interim triennio exacto Ptolemaeus non studium, non preces omittere; dignitatem legatorum, numerum navium, auri pondus

1. speciē F (*-eras. est*). — 4. inclutā F[1] inclytā F[2] *item p.* 214.5. — eunde F. — 6. miracula F. — 8. parū F (rū *ex* ri *corr.*). — egente eū olpidarū F. — 9. Eleusine *I. F. Gronov.* eleusim F. — 14. ut | ut F. — 17. ūteret' F (t *del. est*). — eadem] cędē F. — 19. patrarentur *cdd. seq.* paterentur F. — donas F[1]. — 20. rgi (e supra) F. — 21. praecipitque *cdd. seq. Nipp.* — Pythlum *cdd. seq. Nipp.* — 25. suis F[1]. — alegant F[1]. — diuersus *Puteolanus* ūs; F. — 28. ptolomis F.

augebat. Tum minax facies Scydrothemidi offertur, ne destinata deo ultra moraretur; cunctantem varia pernicies morbique et manifesta caelestium ira graviorque in dies fatigabat. Advocata contione iussa numinis, suos Ptolemaeique visus, ingruentia mala exponit. Volgus aversari regem, invidere Aegypto, sibi metuere templumque circumsidere. Maior hinc fama tradidit deum ipsum adpulsas litori navis sponte conscendisse: mirum inde dictu, tertio die tantum maris emensi Alexandriam adpelluntur. Templum pro magnitudine urbis extructum loco, cui nomen Rhacotis: fuerat illic sacellum Serapidi atque Isidi antiquitus sacratum. Haec de origine et advectu dei celeberrima. Nec sum ignarus esse quosdam, qui Seleucia urbe Syriae accitum, regnante Ptolemaeo, quem tertia aetas tulit, alii auctorem eundem Ptolemaeum, sedem, ex qua transierit, Memphim perhibent, inclutam olim et veteris Aegypti columen. Deum ipsum multi Aesculapium, quod medeatur aegris corporibus, quidam Osirin, antiquissimum illis gentibus numen, plerique Iovem ut rerum omnium potentem, plurimi Ditem patrem insignibus, quae in ipso manifesta, aut per ambages coniectant.

At Domitianus Mucianusque antequam Alpibus propin- 85
quarent, prosperos rerum in Treveris gestarum nuntios acceperunt. Praecipua victoriae fides dux hostium Valentinus, nequaquam abiecto animo, quos spiritus gessisset, voltu ferebat. Auditus ideo tantum, ut nosceretur ingenium eius, damnatusque, inter ipsum supplicium exprobranti cuidam patriam eius captam accipere se solacium mortis respondit. Sed Mucianus, quod diu occultaverat, ut recens exprompsit: *Quoniam benignitate deum fractae hostium vires forent, parum decore Domitianum confecto prope bello alienae*

---

1. minas F¹. — scidrothemidi F. — destinat adeo F. — 3. manista F¹. — 4. Ius sanū Inis F. — 5. aversari *Muretus* aduersari F *cf.* p. 1.10, 21.7. —
n
8. tatum F. — 9. magnitudinē F¹. — 13. ptolomeo F. — 14. ptolomeū F. —
e
19. quae *Puteolanus* queq; F. — 23. acceperunt F. — 24. spiritus] sp̄s F.

gloriae interventurum. Si status imperii aut salus Galliarum in discrimine verteretur, debuisse Caesarem in acie stare: Canninefates Batavosque minoribus ducibus delegandos. Ipse Lugu-duni vim fortunamque principatus e proximo ostentaret, nec
86 *parvis periculis inmixtus et maioribus non defuturus.* Intellegebantur artes; sed pars obsequii in eo, ne deprehenderentur. Ita Lugudunum ventum. Unde creditur Domitianus occultis ad Cerialem nuntiis fidem eius temptavisse, an praesenti sibi exercitum imperiumque traditurus foret. Qua cogitatione bellum adversus patrem agitaverit an opes viresque adversus fratrem, in incerto fuit: nam Cerialis salubri temperamento elusit ut vana pueriliter cupientem. Domitianus sperni a senioribus iuventam suam cernens, modica quoque et usurpata antea munia imperii omittebat, simplicitatis ac modestiae imagine in altitudinem conditus studiumque litterarum et amorem carminum simulans, quo velaret animum et fratris ⟨se⟩ aemulationi subduceret, cuius disparem mitioremque naturam contra interpretabatur.

---

2. cannenefates F. — 4. ostentaret *Rhen.* ostentare F. — 5. defuturos F. — 14. ante ea F. — 17. ⟨se⟩ *Halm* subduceretur *ed. princ. Nipp.* — 18. intptabatur neq; uos Inpunitos patiantur; Corneli Taciti liber XX explicit Incipit XXI F (neque-patiantur *ex c.* 77 *falso repetita sunt*).

P. CORNELI TACITI

HISTORIARUM

LIBER QUINTUS.

Eiusdem anni principio Caesar Titus, perdomandae Iudaeae delectus a patre et privatis utriusque rebus militia clarus, maiore tum vi famaque agebat, certantibus provinciarum et exercituum studiis; atque ipse, ut super fortunam crederetur, decorum se promptumque in armis ostendebat, comitate et adloquiis officia provocans ac plerumque in opere, in agmine gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore. Tres eum in Iudaea legiones, quinta et decima et quinta decima, vetus Vespasiani miles, excepere; addidit e Syria duodecimam et abductos Alexandria duoetvicensimanos tertianosque: comitabantur viginti sociae cohortes, octo equitum alae, simul Agrippa Sohaemusque reges et auxilia regis Antiochi validaque et solito inter accolas odio infensa Iudaeis Arabum manus; multi, quos urbe atque Italia sua quemque spes acciverat occupandi principem adhuc vacuum. His cum copiis fines hostium ingressus composito agmine, cuncta explorans paratusque decernere, haud procul Hierosolymis castra facit. Sed quoniam famosae urbis supremum 2

---

u
2. privatis *Rhen.* p̄latis F *cf.* p. 141.29. — utrisq ; F. — 4. super fortunam *Lips.* superiori unam F. — 10. duodecuma F. — alexandriā F[1]. — duoetuicensimanó F. — 14. multique *Halm* — ⟨ex⟩ urbe *Nipp.* — 17. hieru | solimis F. (hiero *above* hieru) — 18. quoniam *b* q̃ F *cf. p.* 158.28 *et* 203.24, 205.11.

diem tradituri sumus, congruens videtur primordia eius aperire.

Iudaeos Creta insula profugos novissima Libyae insedisse memorant, qua tempestate Saturnus vi Iovis pulsus cesserit regnis. Argumentum e nomine petitur: inclutum in Creta Idam montem; accolas Idaeos aucto in barbarum cognomento Iudaeos vocitari. Quidam regnante Iside exundantem per Aegyptum multitudinem ducibus Hierosolymo ac Iuda proximas in terras exoneratam; plerique Aethiopum prolem, quos rege Cepheo metus atque odium mutare sedes perpulerit; sunt, qui tradant Assyrios convenas, indigum agrorum populum, parte Aegypti potitos, mox proprias urbes Hebraeasque terras et propiora Syriae coluisse; clara alii Iudaeorum initia, Solymos, carminibus Homeri celebratam gentem,
3 conditae urbi Hierosoluma nomen e suo fecisse. Plurimi auctores consentiunt orta per Aegyptum tabe, quae corpora foedaret, regem Bocchorim adito Hammonis oraculo remedium petentem purgare regnum et id genus hominum ut invisum deis alias in terras avehere iussum. Sic conquisitum collectumque volgus postquam vastis locis relictum sit, ceteris per lacrimas torpentibus Moysen, unum exulum, monuisse, ne quam deorum hominumve opem expectarent utrisque deserti, et ⟨se⟩ sibimet ⟨ut⟩ duci caelesti crederent, primo cuius auxilio praesentes miserias pepulissent. Adsensere atque omnium ignari fortuitum iter incipiunt. Sed nihil aeque quam inopia aquae fatigabat; iamque haud procul exitio totis campis procubuerant, cum grex asinorum

---

1. congrue^{ns} F congruū *b.* — 4. pulsussus F. — 13. propriora F^1. — 15. hierosolyma F^1 hierosolymā F^2. — nomen e *Rhen.* nomine F. — Plurimi—pepulissent *refert Orosius* I. 10. — 19. hauehere F^1. — 21. mosen F^1. — 23. utri^{s}q; F (utrisque deserti *om. Orosius*). — et F (*corr. ex* ex) sed *cdd. seq. et Orosius* ⟨se⟩ sibimet *I. F. Gronov.* ⟨ut⟩ duci *cdd. seq.* duci *Oros.* duce F sibimet duces caeleste crederent *Nipp.* sed sibimet duce caelesti cr. *Halm.* et sibimet ducem caelestem *Andresen.* — 24. praesentes *Oros.* credentes p̄sentes F.

agrestium e pastu in rupem nemore opacam concessit: secutus Moyses coniectura herbidi soli largas aquarum venas aperit. Id levamen; et continuum sex dierum iter emensi, septimo pulsis cultoribus obtinuere terras, in quis urbs et templum dicata.

4 Moyses quo sibi in posterum gentem firmaret, novos ritus contrariosque ceteris mortalibus indidit. Profana illic omnia, quae apud nos sacra: rursum concessa apud illos, quae nobis incesta. Effigiem animalis, quo monstrante errorem sitimque depulerant, penetrali sacravere, caeso ariete velut in contumeliam Hammonis. Bos quoque inmolatur, quoniam Aegyptii Apin colunt. Sue abstinent memoria cladis, quod ipsos scabies quondam turpaverat, cui id animal obnoxium. Longam olim famem crebris adhuc ieiuniis fatentur; et raptarum frugum argumentum panis Iudaicus nullo fermento detinetur. Septimo die otium placuisse ferunt, quia is finem laborum tulerit; dein blandiente inertia septimum quoque annum ignaviae datum. Alii honorem eum Saturno haberi, seu principia religionis tradentibus Idaeis, quos cum Saturno pulsos et conditores gentis accepimus, seu quod de septem sideribus, quis mortales reguntur, altissimo orbe et praecipua potentia stella Saturni feratur ac pleraque caelestium vim suam et cursus septimos per numeros commearent. + 5 Hi ritus, quoquo modo inducti, antiquitate defenduntur; cetera instituta, sinistra foeda, pravitate valuere. Nam pessimus quisque spretis religionibus patriis tributa et stipes illuc congerebant; unde auctae Iudaeorum res, et

---

9. animalis F (*superscr. m.* 2 s. onagri). — 12. quoniam *Orell.* q̃ F *cf. ad p.* 213.18 quia *Nipp.* — 12. sues F^1. — meria F (*superscr. m.* 2 mo) memoria (*superscr.* die (*m.* 2)). — 13. quod F (qua *superscr. m.* 2). — 16. diei F. — 19. Idaeis *Lips. cf. c.* 2 Iudeis F. — 21. mortales F mortales⟨res⟩ *Wurm.* ⟨res⟩ mortales *Halm* mortalia *Nipp.* — 23. uim F uiam *Bezzenberger.* — septimos F septenos *Halm.* — commearent +] c̄mearent F commeent *Wölflinn* compleant *Halm* comparent *Madvig* commeare *cdd. seq. Heraeus.* — 24. hi] Is F. — antiquitatē F^1. — 27. congerebant *Puteolanus* gerebant F.

quia apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, sed adversus omnes alios hostile odium: separati epulis, discreti cubilibus proiectissima ad libidinem gens alienigenarum concubitu abstinent; inter se nihil inlicitum. Circumcidere genitalia instituerunt, ut diversitate noscantur; transgressi in morem eorum idem usurpant, nec quicquam prius inbuuntur quam contemnere deos, exuere patriam, parentes liberos fratres vilia habere. Augendae tamen multitudini consulitur: nam et necare quemquam ex agnatis nefas, animosque proelio aut suppliciis peremptorum aeternos putant; hinc generandi amor et moriendi contemptus. Corpora condere quam cremare e more Aegyptio, eademque cura et de infernis persuasio; caelestium contra. Aegyptii pleraque animalia effigiesque compositas venerantur; Iudaei mente sola unumque numen intellegunt: profanos, qui deum imagines mortalibus materiis in species hominum effingant; summum illud et aeternum neque imitabile neque interiturum. Igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis sistunt; non regibus haec adulatio, non Caesaribus honor. Sed quia sacerdotes eorum tibia tympanisque concinebant, hedera vinciebantur, vitisque aurea templo reperta, Liberum patrem coli, domitorem Orientis, quidam arbitrati sunt, nequaquam congruentibus institutis: quippe Liber festos laetosque ritus posuit, Iudaeorum mos absurdus sordidusque.

6 Terra finesque, qua ad Orientem vergunt, Arabia terminantur; a meridie Aegyptus obiacet, ab occasu Phoenices et mare; septentrionem e latere Syriae longe prospectant. Corpora hominum salubria et ferentia laborum. Rari imbres, uber solum. Exuberant fruges nostrum ad morem, praeterque eas balsamum et palmae. Palmetis proceritas et decor.

---

3. alienigenarum *Heinsius* alienarum F. — 7. c̄tēpnere F. — pari | triam F^1. — 8. multitudinis F^1. — 9. agnatis F natis *Lips.* — 17. Imitabilē F^1. — 19. sistunt *Doederl. cf.* Ann. XV. 72, XIV. 61 sunt F sinunt *I. F. Gronov.* — ⟨is⟩ honor *Doederl.* — 20. concinebant *cdd. seq.* continebantur F. — 25. arabiā F^1. — 29. exuberant F (b *in* p *mutata est*) *hoc uocabulum editores temere Lipsium secuti expellere solent.*

Balsamum modica arbor: ut quisque ramus intumuit, (si vim ferri adhibeas, pavent venae) fragmine lapidis aut testa aperiuntur; umor in usu medentium est. Praecipuum montium Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum fidumque nivibus. Idem amnem Iordanen alit funditque; nec Iordanes pelago accipitur, sed unum atque alterum lacum integer perfluit, tertio retinetur. Lacus inmenso ambitu specie maris, sapore corruptior, gravitate odoris accolis pestifer, neque vento inpellitur neque pisces aut suetas aquis volucres patitur. Inertes undae superiacta ut solido ferunt; periti imperitique nandi perinde attolluntur. Certo anni bitumen egerit; cuius legendi usum, ut ceteras artes, experientia docuit. Ater suapte natura liquor et sparso aceto concretus innatat: hunc manu captum, quibus ea cura, in summa navis trahunt; inde nullo iuvante influit oneratque, donec abscindas. Nec abscindere aere ferrove possis: fugit cruorem vestemque infectam sanguine, quo feminae per menses exolvuntur. Sic veteres auctores: sed gnari locorum tradunt undantes bitumine moles pelli manuque trahi ad litus; mox, ubi vapore terrae, vi solis inaruerint, securibus cuneisque ut trabes aut saxa discindi. Haud 7
procul inde campi, quos ferunt olim uberes magnisque urbibus habitatos fulminum iactu arsisse; et manere vestigia, terramque ipsam, specie torridam, vim frugiferam perdidisse. Nam cuncta sponte edita aut manu sata, siue herba tenus aut flore seu solitam in speciem adolevere, atra et inania velut in cinerem vanescunt. Ego sicut inclutas quondam

---

3. humor F. — 4. ⟨terra⟩ erigit *Ritter.* — 5. agm̂ F (*punctis deleuit et superscr.* amnem *m.* 2). — 10. inertes *Heinsius* in certes F[1] (s *erasa est*). — super Iactaa F[1] (*ultima* a *erasa est*). — 12. *post* anni 2 *m. add. supra lineam* tp̃r. — 20. tr^{h}ai F. — 21. Haud—perdidisse *et* Ego—reor *citat Orosius* I. 5. — 23. ictu *b.* — 24. torrida F solidam *Orosius.* — 25. siue F ubi *Madvig.* — herba tenus aut flore *Rhen.* herbas tenues aut flores F. — 26. seu *om. Madv.* — atra] quatra F[1] (q *erasa est*) putria *Thomas* taetra *Meiser.* — 27. Et Ego F (Et *add. m.* 2). — inclutas *Oros.* indi | cas F.

urbes igne caelesti flagrasse concesserim, ita halitu lacus infici terram, corrumpi superfusum spiritum, eoque fetus segetum et autumni ⟨ardore⟩ putrescere reor, solo caeloque iuxta gravi. Et Belius amnis Iudaico mari inlabitur; circa cuius os lectae arenae admixto nitro in vitrum excocuntur. Modicum id litus et egerentibus inexhaustum.

8 Magna pars Iudaeae vicis dispergitur; habent et oppida. Hierosolyma genti caput. Illic inmensae opulentiae templum, et primis munimentis urbs, dein regia, templum intimis clausum. Ad fores tantum Iudaeo aditus; limine praeter sacerdotes arcebantur.

Dum Assyrios penes Medosque et Persas Oriens fuit, despectissima pars servientium: postquam Macedones praepolluere, rex Antiochus demere superstitionem et mores Graecorum dare adnisus, quo minus taeterrimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus est; nam ea tempestate Arsaces desciverat. Tum Iudaei, Macedonibus invalidis, Parthis nondum adultis (et Romani procul erant) sibi ipsi reges inposuere; qui mobilitate volgi expulsi, resumpta per arma dominatione fugas civium, urbium eversiones, fratrum coniugum parentum neces aliaque solita regibus ausi superstitionem fovebant, quia honor sacerdotii
9 firmamentum potentiae adsumebatur. Romanorum primus Gn. Pompeius Iudaeos domuit templumque iure victoriae ingressus est. Inde volgatum nulla intus deum effigie vacuam sedem et inania arcana. Muri Hierosolymorum diruti, delubrum mansit. Mox civili inter nos bello, postquam in dicionem M. Antonii ⟨Orientis⟩ provinciae cesserant, rex Parthorum Pacorus Iudaea potitus interfectusque a P. Ventidio, et

---

3. atūni F *in mg. m.* 2 e autuni — ⟨ardore⟩ *inserui.* — 4. Belius] bel Ius F bellus *supersc. m.* 2 Belus *Rhen.* — 5. harenae F. — uitro F (ui in *ras. scrips. m.* 2). — 6. et F set *Rhen.* — 9. dein regia *Mercier* de | Ingia F. — 12. persaxas (persas *m.* 2) F. — 13. praepolluere *Halm.* praepotuere F. — 19. si (bi *m.* 2) F. — uolgis epulsi F. — 27. inter nos *Agricola* Intno F. — 28. ⟨Orientis⟩ *Ritter.* — 29. a P.] ap. F.

Parthi trans Euphraten redacti: Iudaeos C. Sosius subegit. Regnum ab Antonio Herodi datum victor Augustus auxit. Post mortem Herodis, nihil expectato Caesare, Simo quidam regium nomen invaserat: is a Quintilio Varo obtinente Syriam punitus; et gentem coërcitam liberi Herodis tripertito rexere. Sub Tiberio quies: dein iussi a G. Caesare effigiem eius in templo locare, arma potius sumpsere; quem motum Caesaris mors diremit. Claudius, defunctis regibus aut ad modicum redactis, Iudaeam provinciam equitibus Romanis aut libertis permisit; e quibus Antonius Felix per omnem saevitiam ac libidinem ius regium servili ingenio exercuit, Drusilla, Cleopatrae et Antonii nepte, in matrimonium accepta, ut eiusdem Antonii Felix progener, Claudius nepos esset. Duravit tamen patientia Iudaeis usque ad Gessium 10
Florum procuratorem: sub eo bellum ortum. Et comprimere coeptantem Cestium Gallum, Syriae legatum, varia proelia ac saepius adversa excepere. Qui ubi fato aut taedio occidit, missu Neronis Vespasianus fortuna famaque et egregiis ministris intra duas aestates cuncta camporum omnesque praeter Hierosolyma urbes victore exercitu tenebat. Proximus annus civili bello intentus, quantum ad Iudaeos, per otium transiit. Pace per Italiam parta et externae curae redire: augebat iras, quod soli Iudaei non cessissent; simul manere apud exercitus Titum ad omnes principatus novi eventus casusve utile videbatur.

Igitur castris, uti diximus, ante moenia Hierosolymorum positis instructas legiones ostentavit. Iudaei sub ipso muro 11

---

3. Simo *Ernesti cf. c.* 13 Simon F. — 6. ag̃. Caesare F. — 9. Romanis] ·R: F. — 10. oĩa F1 *corr. in* oiē, in *mg. uero* om̃ē *additum est.* — 12. neptē F1. — matrimonia F. — 15. bellu ortu F1. — 16. coeptantem *Rhen.* recęptantē (i) F1 (re *del. est*). — 17. excipere F. — 18. egregis F. — 19. intra *Rhen.* int̄ F. — 20. hierosolyma F1 hierosolymā F2. — 22. parta *Rhen.* parata F *cf. p.* 227.27. — 23. redire F rediere *editores.* — ces(i)sessent F. — 25. utile] utile s (2 *m.*) F utilius *Pichena.* — 27. positus F (*corr. in* positis).

struxere aciem, rebus secundis longius ausuri et, si pellerentur, parato perfugio. Missus in eos eques cum expeditis cohortibus ambigue certavit; mox cessere hostes. Et sequentibus diebus crebra pro portis proelia serebant, donec assiduis damnis intra moenia pellerentur. Romani ad obpugnandum versi. Neque enim dignum videbatur famem hostium opperiri; poscebantque pericula pars virtute, multi ferocia et cupidine praemiorum. Ipsi Tito Roma et opes voluptatesque ante oculos; ac ni statim Hierosolyma conciderent, morari videbantur. Sed urbem arduam situ opera molesque firmaverant, quis vel plana satis munirentur. Nam duos colles in inmensum editos claudebant muri per artem obliqui aut introrsus sinuati, ut latera obpugnantium ad ictus patescerent; extrema rupis abrupta; et turres, ubi mons iuvisset, in sexagenos pedes, inter devexa in centenos vicenosque attollebantur, mira specie ac procul intuentibus pares. Alia intus moenia, regiae circumiecta, conspicuoque fastigio turris Antonia, in honorem M. Antonii ab Herode appellata.

12 Templum in modum arcis propriique muri labore et opere ante alios: ipsae porticus, quis templum ambibatur, egregium propugnaculum. Fons perennis aquae, cavati sub terra montes et piscinae cisternaeque servandis imbribus. Providerant conditores ex diversitate morum crebra bella: inde cuncta quamvis adversus longum obsidium; et a Pompeio expugnatis metus atque usus pleraque monstravere; atque per avaritiam Claudianorum temporum empto iure muniendi struxere muros in pace tamquam ad bellum. Magna conluvie et ceterarum urbium clade aucti: nam pervicacissimus quisque illuc perfugerat, eoque seditiosius agebant. Tres duces, totidem exercitus: extrema et latissima moenium Simo, mediam urbem Ioannes [quem et Bargioram vocabant],

---

1. aciēs F[1] (s *del. est*). — 13. obpugnatiū F. — 15. sexagenos *Bekker* sexaginta F. — 19. opere *cdd. seq.* opera F. — 22. prouiderant F praeuiderant *cdd. seq.* — 24. aduersus quamuis *Heraeus*. — 27. clubie F (b *in* v *corr. est*) conluvies *Nipp.* — 29. seditiosiosius F. — 31. iohs F quē F[1] quā F[2]. — Bargioram *Rhen.* barba | giorā F [quem—uocabant]

templum Eleazarus firmaverat; multitudine et armis Ioannes ac Simo, Eleazarus loco pollebat. Sed proelia dolus incendia inter ipsos, et magna vis frumenti ambusta. Mox Ioannes, missis per speciem sacrificandi, qui Eleazarum manumque eius obtruncarent, templo potitur. Ita in duas factiones civitas discessit, donec propinquantibus Romanis bellum externum concordiam pareret.

Evenerant prodigia, quae neque hostiis neque votis piare 13
fas habet gens superstitioni obnoxia, religionibus adversa. Visae per caelum concurrere acies, rutilantia arma et subito nubium igne conlucere templum. Apertae repente delubri fores et audita maior humana vox excedere deos; simul ingens motus excedentium. Quae pauci in metum trahebant; pluribus persuasio inerat antiquis sacerdotum litteris contineri eo ipso tempore fore, ut valesceret Oriens profectique Iudaea rerum potirentur. Quae ambages Vespasianum ac Titum praedixerat; sed volgus more humanae cupidinis sibi tantam fatorum magnitudinem interpretati ne adversis quidem ad vera mutabantur. Multitudinem obsessorum omnis aetatis, virile ac muliebre secus, sexcenta milia fuisse accepimus. Arma cunctis, qui ferre possent; et plures quam pro numero audebant. Obstinatio viris feminisque par; ac si transferre sedes cogerentur, maior vitae metus quam mortis. Hanc adversus urbem gentemque Caesar Titus, quando inpetus et subita belli locus abnueret, aggeribus vineisque certare statuit. Dividuntur legionibus munia, et quies proeliorum fuit, donec cuncta expugnandis urbibus reperta apud veteres aut novis ingeniis struerentur.

Bipontini, teste enim Iosepho B. I. 2.19.2 *et* 4.9.3 *hoc cognomen ad Simonem pertinet.*

1. alazarus *bis* F lazarū (a (2 *m.*)) *tertium* F. — 3. frūmtiā busta F. — 11. expertę F (*sed* ex *in ras. scr. m.* 2) exapertae *Doederl.* — 17. praedixerat *cf. Ann.* XII. 63 ea ambage. — 18. magnitudine intp̄tati F. — 19. hominis F. — 20. secus F (c *in* x *mutauit m.* 2). — 25. Inpetu F (s *add. m.* 2). — 28. *ad finem capitis m.* 3 *in mg. adscripsit:* deest.

14 At Civilis post malam in Treveris pugnam reparato per Germaniam exercitu apud Vetera Castra consedit, tutus loco, et ut memoria prosperarum illic rerum augescerent barbarorum animi. Secutus est eodem Cerialis, duplicatis copiis adventu secundae et sextae et quartae decimae legionum; cohortesque et alae iam pridem accitae post victoriam properaverant. Neuter ducum cunctator; sed arcebat latitudo camporum suopte ingenio umentium: addiderat Civilis obliquam in Rhenum molem, cuius obiectu revolutus amnis adiacentibus superfunderetur. Ea loci forma, incertis vadis subdola et nobis adversa: quippe miles Romanus armis gravis et nandi pavidus; Germanos fluminibus suetos levi-
15 tos armorum et proceritas corporum attollit. Igitur lacessentibus Batavis ferocissimo cuique nostrorum coeptum certamen; deinde orta trepidatio, cum praealtis paludibus arma equi haurirentur. Germani notis vadis persultabant, omissa plerumque fronte latera ac terga circumvenientes. Neque, ut in pedestri acie, comminus certabatur; sed tamquam navali pugna, vagi inter undas aut, si quid stabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, volnerati cum integris, periti nandi cum ignaris in mutuam perniciem inplicabantur. Minor tamen quam pro tumultu caedes, quia non ausi egredi paludem Germani in castra rediere.

Eius proelii eventus utrumque ducem diversis animi motibus ad maturandum summae rei discrimen erexit: Civilis instare fortunae, Cerialis abolere ignominiam; Germani prosperis feroces, Romanos pudor excitaverat. Nox apud barbaros cantu aut clamore, nostris per iram et minas acta.
16 Postera luce Cerialis equite et auxiliariis cohortibus frontem

---

2. [castra] *Lips.* — 4. cerialis F (is *ex* ē *corr. est*). — 5. sextae *Mercier cf.* IV. 68 xuj F. — quartae decimae] xııj F. — 9. obIecturę uolutus F. — 15. armę qui $\overset{h}{\text{a}}$uri | rentur F. — 18. cōmin; min; F comminus eminus *I. Gronov.* — 20. illuc *Madvig.* — uolneratis F. — 22. ceres F. — 25. sum̄e F. — 26. cerealis F. — Ignominia | F[1] ignominiam ⟨properabat⟩ *Nipp.* — Germanis F[1]. — 27. pudore F[1]. — 29. cerealis F.

explet; in secunda acie legiones locatae; dux sibi delectos retinuerat ad inprovisa. Civilis haud porrecto agmine, sed cuneis astitit: Batavi Gugernique in dextro; laeva ac propiora flumini Transrhenani tenuere. Exhortatio ducum non more contionis apud universos, sed ut quosque suorum advehebantur. Cerialis veterem Romani nominis gloriam, antiquas recentesque victorias ⟨iactare⟩; *ut perfidum ignavum victum hostem in aeternum exciderent, ultione magis quam proelio opus esse. Pauciores nuper cum pluribus certasse, ac tamen fusos Germanos, quod roboris fuerit; superesse, qui fugam animis, qui volnera tergo ferant.* Proprios inde stimulos legionibus admovebat, domitores Britanniae quartadecimanos appellans; *principem Galbam sextae legionis auctoritate factum; illa primum acie secundanos nova signa novamque aquilam dicaturos.* Hinc praevectus ad Germanicum exercitum manus tendebat, ut suam ripam, sua castra sanguine hostium recuperarent. Alacrior omnium clamor, quis vel ex longa pace proelii cupido vel fessis bello pacis amor, praemiaque et quies in posterum sperabantur.

17 Nec Civilis silens instruxit aciem, locum pugnae testem virtutis ciens. *Stare Germanos Batavosque super vestigia gloriae, cineres ossaque legionum calcantes: quocumque oculos Romanus intenderet, captivitatem clademque et dira omnia observari. Ne terrerentur vario Treverici proelii eventu: suam illic victoriam Germanis obstitisse, dum omissis telis praeda manus inpediunt; sed cuncta mox prospera et hosti contraria evenisse. Quae provideri astu ducis oportuerit, providisse, campos madentes et ipsis gnaros, paludes hostibus noxias. Rhenum et Germaniae deos in aspectu: quorum*

---

4. flumini *Nipp.* fluminis F. — 6. cerealis F. — gla F^{1} glā F^{2}. — 7. uictorias ⟨iactare⟩ *scripsi* uictorias ⟨memorabat⟩ *Nipp.* — 8. exciderent F excinderent *editores.* — 13. sexta F. — 15. p̄uectos F. — 17. alacrior F alacris *Nipp.* alacer *Agricola.* — 19. silens instruxit *Pichena* silentem struxit F silenter struxit *Lips.* — 20. sciens F. — gle F. — 23. dyra oĩa F. — 24. euentu F^{1}. — 26. c̃tarie uenisse. — 27. prouidisse *cdd. seq.* preuise *in ras.* F. — [paludes] *et* noxios *Eussner.*

numine capesserent pugnam, coniugum parentum patriae memores. Illum diem aut gloriosissimum inter maiores aut ignominiosum apud posteros fore. Ubi sono armorum tripudiisque (ita illis mos) approbata sunt dicta, saxis glandibusque et ceteris missilibus proelium incipitur, neque nostro milite paludem ingrediente et Germanis, ut elicerent, laces-
18 sentibus. Absumptis, quae iaciuntur, et ardescente pugna procursum ab hoste infestius. Inmensis corporibus et praelongis hastis fluitantem labantemque militem eminus fodiebant; simul e mole, quam eductam in Rhenum retulimus, Bructerorum cuneus tranatavit. Turbata ibi res, et pellebatur sociarum cohortium acies, cum legiones pugnam excipiunt, suppressaque hostium ferocia proelium aequatur. Inter quae perfuga Batavus adiit Cerialem, terga hostium promittens, si extremo paludis eques mitteretur: solidum illa, et Gugernos, quibus custodia obvenisset, parum intentos. Duae alae cum perfuga missae incauto hosti circumfunduntur. Quod ubi clamore cognitum, legiones a fronte incubuere, pulsique Germani Rhenum fuga petebant. Debellatum eo die foret, si Romana classis sequi maturasset; ne eques quidem institit, repente fusis imbribus et propinqua nocte.

19 Postera die quarta decima legio in superiorem provinciam Gallo Annio missa; Cerialis exercitum decima ex Hispania legio supplevit. Civili Chaucorum auxilia venere. Non tamen ausus oppidum Batavorum armis tueri, raptis, quae ferri poterant, ceteris iniecto igni, in insulam concessit, gnarus deesse naves efficiendo ponti, neque exercitum Romanum aliter transmissurum. Quin et diruit molem a Druso Germanico factam Rhenumque prono alveo in Galliam ruentem, disiectis, quae morabantur, effudit: sic velut abacto amne

---

li
1. capesceret F. — 4. mos] mox F. — 5. missib; F. — 7. absumptisq; F. — 9. astis F. — 11. stranstauit F (*in mg.* trans). — 14. batan; F. — 15. inmitteretur *Halm.* — Gugernos F. — 23. Annio *Puteolanus cf.* IV. 68. ani | mo F. — 24. caucorum F. — 25. oppidum F oppida *cdd. scq.* Batauodurum *Lips.* — 28. diluit F. — 29. facta F.

tenuis alveus insulam inter Germanosque continentium terrarum speciem fecerat. Transiere Rhenum Tutor quoque et Classicus et centum tredecim Treverorum senatores; in quis fuit Alpinius Montanus, quem a Primo Antonio missum in Gallias superius memoravimus: comitabatur eum frater III. 35, IV. 31.
D. Alpinius. Simul ceteri miseratione ac donis auxilia concibant inter gentes periculorum avidas. Tantumque belli 20
superfuit, ut praesidia cohortium alarum legionum uno die Civilis quadripertito invaserit, decimam legionem Arenaci, secundam Batavoduri et Grinnes Vadamque, cohortium alarumque castra, ita divisis copiis, ut ipse et Verax, sorore eius genitus, Classicusque ac Tutor suam quisque manum traherent, nec omnia patrandi fiducia, sed multa ausis aliqua in parte fortunam adfore: simul Cerialem, neque satis cautum et pluribus nuntiis huc illuc cursantem, posse medio intercipi. Quibus obvenerant castra decimanorum, obpugnationem legionis arduam rati egressum militem et caedendis materiis operatum turbavere, occiso praefecto castrorum et quinque primoribus centurionum paucisque militibus: ceteri se munimentis defendere. Et interim Germanorum manus Batavoduri interrumpere inchoatum pontem nitebantur: ambiguum proelium nox diremit. Plus discriminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Civilis, Grinnes Clas- 21
sicus obpugnabant: nec sisti poterant interfecto fortissimo quoque; in quis Briganticus, praefectus alae, ceciderat, quem fidum Romanis et Civili avunculo infensum diximus. Sed ubi Cerialis cum delecta equitum manu subvenit, versa IV. 70,
fortuna: praecipites Germani in amnem aguntur. Civilis, cf. II. 22.
dum fugientes retentat, agnitus petitusque telis relicto equo tranatavit; idem Veraci effugium: Tutorem Classicumque

---

3. centū xiij F. — 8. legionē modie F. — 9. quadripertito *Ernesti* quadripertita F. — 11. diuisi F. — 13. traheret F. — 15. pluris F. — 20. ceteris eminentis F et *cdd. seq.* — a F. — 21. interrumpere *Th. Kiessling* Inrūpere F. — 22. uox F. — 25. brigantib; F. — 26. duximus F. — a (*m.* 2)
30. tnataū F. — Veraci *Ritter* germani F Veracis *I. Gronov.*

adpulsae lintres vexere. Ne tum quidem Romana classis pugnae adfuit; et iussum erat, sed obstitit formido et remiges per alia militiae munia dispersi. Sane Cerialis parum temporis ad exequenda inperia dabat, subitus consiliis, sed eventu clarus: aderat fortuna, etiam ubi artes defuissent; hinc ipsi exercituique minor cura disciplinae.

Et paucos post dies, quamquam periculum captivitatis
22 evasisset, infamiam non vitavit. Profectus Novaesium Bonnamque ad visenda castra, quae hiematuris legionibus erigebantur, navibus remeabat, disiecto agmine, incuriosis vigiliis. Animadversum id Germanis, et insidias conposuere. Electa nox atra nubibus; et prono amne rapti nullo prohibente vallum ineunt. Prima caedes astu adiuta: incisis tabernaculorum funibus, suismet tentoriis coopertos trucidabant; aliud agmen turbare classem, inicere vincla, trahere puppis; utque ad fallendum silentio, ita coepta caede, quo plus terroris adderent, cuncta clamoribus miscebant. Romani volneribus exciti quaerunt arma, ruunt per vias, pauci ornatu militari, plerique circum brachia torta veste et strictis mucronibus. Dux semisomnus ac prope intectus errore hostium servatur. Namque praetoriam navem vexillo insignem, illic ducem rati, abripiunt: Cerialis alibi ⟨quam in⟩ naue egerat, ut plerique credidere, ob stuprum Claudiae Sacratae, mulieris Ubiae. Et vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant, tamquam iussi silere, ne quietem eius turbarent; ita intermisso signo et vocibus se quoque in somnum lapsos. Multa luce revecti hostes captivis navibus, praetoriam triremem flumine Lupia donum Veledae traxere.

23 Civilem cupido in*de uaesana* incessit navalem aciem osten-

1. transvexere *Halm* avexere *Heraeus*. — 2. et F ut *ed. princ.* — 4. exequendi F. — 8. uitauit] mutauit F. — bonāq; F. — 14. suis met toriis. — 17. romanis F. — 18. quer̃ F. — 19. ornati F. — 22. alibi ⟨quam in⟩ naue *scripsi* alibi naue F alibi noctem *edd. seq.* — 24. ubiae *Rhen.* ubi e F^1. — 27. lucere uecti F. — 28. Lupia] Inpia F (*sed. ex* lupia *corr.*). — 29. inde uaesana incessit *scripsi* Inuasi incessit F inde incessit *Heins.*

tandi. Complet, quod biremium, quaeque simplici ordine agebantur; adiecta ingens lintrium vis; tricenos quadragenosque ferunt; armamenta Liburnicis solita; et simul actae lintres sagulis versicoloribus haud indecore pro velis iuvabantur. Spatium velut aequoris electum, quo Mosae fluminis os amnem Rhenum Oceano adfundit. Causa instruendae classis super insitam genti vanitatem, ut eo terrore commeatus Gallia adventantes interciperentur. Cerialis miraculo magis quam metu derexit classem, numero inparem, usu remigum, gubernatorum arte, navium magnitudine potiorem. His flumen secundum; illi vento agebantur: sic praevecti, temptato levium telorum iactu dirimuntur.

Civilis nihil ultra ausus trans Rhenum concessit. Cerialis insulam Batavorum hostiliter populatus, agros villasque Civilis intactas nota arte ducum sinebat, cum interim flexu autumni et crebris per aequinoctium imbribus superfusus amnis palustrem humilemque insulam in faciem stagni opplevit; nec classis aut commeatus aderant, castraque in plano sita vi fluminis differebantur. Potuisse tunc opprimi 24
legiones, et voluisse Germanos, sed dolo a se flexos inputavit Civilis. Neque abhorret vero, quando paucis post diebus deditio insecuta est. Nam Cerialis per occultos nuntios Batavis pacem, Civili veniam ostentans, Veledam propinquosque monebat fortunam belli, tot cladibus adversam, opportuno erga populum Romanum merito mutare. Caesos Treveros, receptos Ubios, ereptam Batavis patriam; neque aliud Civilis amicitia partum quam volnera fugas luctus. Exulem eum et extorrem recipientibus oneri; et satis peccavisse, quod totiens Rhenum transcenderint: si quid ultra

---

3. ferunt *I. Müller, qui uerba* tricenos — ferunt *uncis inclusit* — ferunt] ser̃ F *super* ser̃ armam̑ta *scripsit m.* 2 seua mom̑ta, *pro* ser̃ *Meiser dat* uexere. — actae *Heraeus* captę F *lacunam post* ser̃ *statuit Ritter, post* captae *Nipp.* — 10. remigiū F. — 16. per aequinoctium *Orelli; in* F *rasura in qua legi postest* per equin ... tiū, 2 *m. superscr.* pertinaciū, *quod postea deletum est.* — 17. amnis] animis F (*superscr. m.* 2 ānis). — 25. oportuno F. — 27. partum *Ritter* paratū F *cf. c. p.* 219.22.

moliantur, inde iniuriam et culpam, hinc ultionem et deos
25 fore. Miscebantur minis promissa; et concussa Transrhenanorum fide inter Batavos quoque sermones orti. *Non prorogandam ultra ruinam, nec posse ab una natione totius orbis servitium depelli. Quid profectum caede et incendiis legionum, nisi ut plures validioresque accirentur? Si Vespasiano bellum navaverint, Vespasianum rerum potiri; sin populum Romanum armis vocent, quotam partem generis humani Batavos esse? Respicerent Raetos Noricosque et ceterorum onera sociorum: sibi non tributa, sed virtutem et viros indici. Proximum id libertati; et si dominorum electio sit, honestius principes Romanorum quam Germanorum feminas tolerari.* Haec volgus; proceres atrociora: *Civilis rabie semet in arma trusos; illum domesticis malis excidium gentis obposuisse. Tunc infensos Batavis deos, cum obsiderentur legiones, interficerentur legati, bellum uni necessarium, ferale ipsis sumeretur. Ventum ad extrema, ni resipiscere incipiant et noxii capitis poena paenitentiam*
26 *fateantur.* Non fefellit Civilem ea inclinatio, et praevenire statuit, super taedium malorum etiam spe vitae, quae plerumque magnos animos infringit. Petito colloquio scinditur Nabaliae fluminis pons; in cuius abrupta progressi duces, et Civilis ita coepit: *Si apud Vitellii legatum defenderer, neque facto meo venia neque dictis fides debebatur: cuncta inter nos inimica; hostilia ab illo coepta, a me aucta erant. Erga Vespasianum vetus mihi observantia; et cum privatus esset, amici vocabamur. Hoc Primo Antonio notum, cuius epistulis ad bellum actus sum, ne Germanicae legiones et Gallica iuventus Alpes transcenderent. Quae Antonius epistulis, Hordeonius Flaccus praesens monebat. Arma in Germania movi, quae Mucianus in Syria, Aponius in Moesia, Flavianus in Pannonia.....*

---

na ua
1. uiriā F[1]. — 2. transrhenorū F. — 6. fures F. — 7. nauerint F. —
r
13. rabies F[1]. — Inarmatusos F. — 19. spē. — 20. et *uel* etiam *nonnulli inserunt ante* magnos, sed magnos animos *non significat* homines magno animo praeditos *sed* magnos spiritus. — 22. uitelliū F uitellianum *Doederl.* — 24. aucte F. — 25. essēt F[1]. — 29. mouit. — 30. pan | nia.

FRAGMENTA.

Sulpicius Severus chron. II. 30.3: Iudaei obsidione clausi, 1
quia nulla neque pacis neque deditionis copia dabatur, ad extremum fame interibant, passimque viae oppleri cadaveribus coepere victo iam officio humandi: quin omnia nefanda esca super ausi ne humanis quidem corporibus pepercerunt, nisi quae eiusmodi alimentis tabes praeripuerat.

Idem ibidem. 6: Fertur Titus adhibito consilio prius delibe- 2
rasse, an templum tanti operis everteret. Etenim nonnullis videbatur aedem sacratam ultra omnia mortalia illustrem non oportere deleri, quae servata modestiae Romanae testimonium, diruta perennem crudelitatis notam praeberet. At contra alii et Titus ipse evertendum in primis templum censebant, quo plenius Iudaeorum et Christianorum religio tolleretur: quippe has religiones, licet contrarias sibi, isdem tamen ab auctoribus profectas; Christianos ex Iudaeis extitisse; radice sublata stirpem facile perituram.

Orosius VII. 9.7 (cf. Tac. Hist. V. 13): Sexcenta milia Iu- 3
daeorum eo bello interfecta Cornelius et Suetonius referunt.

---

1. *Sulpicium Severum in bello Iudaico narrando Tacito usum esse et hos duos locos in primis Taciti vestigia servasse recte demonstravit Iacobus Bernaysius: de chronicis Sulpicii Severi p.* 53 *sqq. Ex verbis ipsis maxime Taciti esse uidentur* esca super (5) *et* mortalia (9). *Pro* religiones *Tacitum scripsisse suspicatur Bernaysius* superstitiones. — 7. *Orosius VII.* 9. Quod (*templum*) postquam in potestatem redactum opere atque antiquitate suspexit, diu deliberavit, utrum tamquam incitamentum hostium incenderet an in testimonium victoriae reservaret. — 17. *Tacitus H. V.* 13 multitudinem, *inquit*, obsessorum sexcenta milia fuisse accepimus; *Suetonius de interfectis nihil refert.*

4 *Idem VII.* 3.7: Deinde, ut verbis Corneli Taciti loquar, sene Augusto Ianus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos novae gentes saepe ex usu et aliquando cum damno quaeruntur, usque ad Vespasiani duravit imperium. Hucusque Cornelius.

5 *Idem VII.* 19.4: Gordianus .... Iani portas aperuit; quas utrum post Vespasianum et Titum aliquis clauserit, neminem scripsisse memini, cum tamen eas ab ipso Vespasiano post annum apertas Cornelius Tacitus prodat.

6 *Idem VII.* 10.4: Nam quanta fuerint Diurpanei, Dacorum regis, cum Fusco duce proelia quantaeque Romanorum clades, longo textu evolverem, nisi Cornelius Tacitus, qui hanc historiam diligentissime contexuit, de reticendo interfectorum numero et Sallustium Crispum et alios auctores quam plurimos sanxisse et se ipsum idem potissimum elegisse dixisset.

7 *Idem VII.* 34.5: Theodosius .... maximas illas Scythicas gentes formidatasque cunctis maioribus, Alexandro quoque illi Magno, sicut Pompeius Corneliusque testati sunt, evitatas ...., hoc est Alanos Hunos et Gothos, incunctanter adgressus magnis multisque proeliis vicit.

8 *Servii Comment in Verg. Aen. III.* 399 (I. p. 413 ed. Thilo). Hi vero (Locri), qui iuxta Delphos colunt, Ozolae nuncupantur .... qui autem Lybiam delati sunt, Nasamones appellantur, ut Cornellus Tacitus refert, oriundi a Naryciis *cet.*

SENATUS CONSULTUM DE IMPERIO VESPASIANI
a. 69 p. Chr. n. [1])

. . . . foedusve cum quibus volet facere liceat ita, uti licuit divo Aug(usto), | Ti. Iulio Caesari Aug(usto), Tiberioque Claudio Caesari Aug(usto) Germanico;

utique ei senatum habere, relationem facere, remittere, senatus | consulta per relationem discessionemque facere liceat | ita, uti licuit divo Aug(usto), Ti. Claudio Caesari | Augusto Germanico;

utique cum ex voluntate auctoritateve iussu mandatuve eius | praesenteve eo senatus habebitur, omnium rerum ius perinde | habeatur servetur, ac si e lege senatus edictus esset haberetürque;

utique quos magistratum potestatem imperium curationemve | cuius rei petentes senatui populoque Romano commendaverit, | quibusque suffragationem suam dederit promiserit, eorum comitis quibusque extra ordinem ratio habeatur;

utique ei fines pomoerii proferre promouere cum ex republica censebit esse, liceat ita, uti licuit Ti. Claudio Caesari Aug(usto) | Germanico;

utique quaecumque ex usu rei publicae maiestate*que* divinarum | huma*na*rum publicarum privatarumque rerum esse censebit, ei agere facere uis potestasque sit, ita uti divo Aug(usto), | Tiberioque Iulio Caesari Aug(usto) Tiberioque Claudio Caesari | Aug(usto) Germanico fuit;

---

1) C. I L. IV. 167. n. 139. E tabula ahenea Romae s. XIV reperta; hodie in Museo Capitolino adservatur. cf. Mommsen Staatsr. II. 840 sqq. Bruns. Fontes iuris Romani antiqui5. p. 182. 183.

utique quibus legibus plebeive scitis scriptum fuit, ne divus Aug(ustus), | Tiberiusve Iulius Caesar Aug(ustus), Tiberiusque Claudius Caesar Aug(ustus) | Germanicus tenerentur, iis legibus plebisque scitis imp(erator) Caesar | Vespasianus solutus sit; quaeque ex quaque lege rogatione | divum Aug(ustum), Tiberiumve Iulium Caesarem Aug(ustum), Tiberiumve | Claudium Caes(arem) Aug(ustum) Germanicum facere oportuit | ea omnia imp(eratori) Caesari Vespasiano Aug(usto) facere liceat;

utique quae ante hanc legem rogatam acta gesta | decreta imperata ab imperatore Caesare Vespasiano Aug(usto) | iussu mandatuve eius a quoque sunt, ea perinde iusta rataq(ue) sint, ac si populi plebisve iussu acta essent.

SANCTIO.

Si quis huiusce legis ergo adversus leges rogationes plebisve scita | senatusve consulta fecit fecerit, sive quod eum ex lege rogatione | plebisve scito s(enatus)ve c(onsulto) facere oportebit, non fecerit huius legis | ergo, id ei ne fraudi esto, neve quit ob eam rem populo dare debeto | neve cui de ea re actio neve iudicatio esto, neve quis de ea re apud | [s]e agi sinito.

LOCI AD ILLUSTRANDAS RES BATAVORUM ET FRISIORUM FACIENTES.

EXPEDITIO GERMANICI AD AMISIAM, AD LUPIAM ET AD SALTUM TEUTOBURGIENSEM a. p. Chr. n. 15.

Ann. I. 60. Conciti per haec non modo Cherusci sed conterminae gentes, tractusque in partis Inguiomerus, Arminii patruus, veteri apud Romanos auctoritate; unde maior Caesari metus; et ne bellum una mole ingrueret, Caecinam cum quadraginta cohortibus Romanis distrahendo hosti per Bructeros ad flumen Amisiam mittit, equitum Pedo prae-

fectus finibus Frisiorum ducit; ipse impositas navibus quattuor legiones per lacus uexit; simulque pedes, eques, classis apud praedictum amnem convenere.

CAECINA REDIT PER PONTES LONGOS.

Ann. I. c. 63. *med.* mox reducto ad Amisiam exercitu legiones classe, ut aduexerat, reportat (sc. Germanicus); pars equitum litore Oceani petere Rhenum iussa; Caecina, qui suum militem ducebat, monitus, quamquam notis itineribus regrederetur, Pontes Longos quam maturrime superare. augustus is trames vastas inter paludes et quondam a L. Domitio aggeratus; cetera limosa tenacia gravi caeno aut rivis incerta erant, circum silvae paulatim adclives; quas tum Arminius implevit, compendiis viarum et cito agmine onustum sarcinis armisque militem eum antevenisset. Caecinae dubitanti quonam modo ruptos vetustate pontes reponeret simulque propulsaret hostem, castra metari in loco placuit, ut opus et alii proelium inciperent.

CHARIOWALDA DUX BATAVORUM CONTRA CHERUSCOS PUGNANS MORITUR a. 16 p. Chr. n.

Ann. II. 11. Postero die Germanorum acies trans Visurgim stetit. Caesar nisi pontibus praesidiisque inpositis dare in discrimen legiones haud imperatorium ratus, equitem vado tramittit; praefuere Stertinius et e numero primipilarium Aemilius, distantibus locis invecti, ut hostem diducerent; qua celerrimus amnis, Chariovalda, dux Batavorum erupit. eum Cherusci fugam simulantes in planitiem saltibus circumiectam traxere; dein coorti et undique effusi trudunt adversos, instant cedentibus collectosque in orbem pars congressi, quidam eminus proturbant. Chariovalda diu sustentata hostium saevitia, hortatus suos ut ingruentes catervas globo frangerent atque ipsis densissimis irruens, congestis telis et suffosso equo labitur, ac multi nobilium circa: ceteros vis sua aut equites cum Stertinio Aemilioque subvenientes periculo exemere.

REBELLIO FRISIORUM (a. 28 post Chr. n.).

Tac. Ann. IV. 72. Eodem anno Frisii, Transrhenanus populus, pacem exuere, nostra magis avaritia, quam obsequii inpatientes. Tributum iis Drusus iusserat modicum, pro angustia rerum, ut in usus militares coria boum penderent, non intenta cuiusquam cura, quae firmitudo, quae mensura, donec Olennius, e primipilaribus, regendis Frisiis inpositus terga urorum delegit, quorum ad formam acciperentur. Id aliis quoque nationibus arduum apud Germanos difficilius tolerabatur, quis ingentium beluarum feraces saltus, modica domi armenta sunt. Ac primo boues ipsos, mox agros, postremo corpora coniugum aut liberorum seruitio tradebant. Hinc ira et questus et postquam non subueniebatur, remedium ex bello. Rapti, qui tributo aderant, milites et patibulo adfixi. Olennius infensos fuga praeuenit, receptus castello, cui nomen Flevum; et haud spernenda illic ciuium sociorumque manus litora Oceani praesidebat.

c. 73. Quod ubi L. Apronio, inferioris Germaniae pro praetore, cognitum, uexilla legionum e superiore prouincia peditumque et equitum auxiliarium delectos acciuit ac simul utrumque exercitum Rheno devectum Frisiis intulit, soluto iam castelli obsidio et ad sua tutanda digressis rebellibus; igitur proxima aestuaria aggeribus et pontibus traducendo grauiori agmini firmat, atque interim repertis uadis alam Canninefatem et quod peditum Germanorum inter nostros merebat circumgredi terga hostium iubet; qui iam acie compositi pellunt turmas sociales equitesque legionum subsidio missos, tum tres leues cohortes ac rursum duae, dein tempore interiecto alarius eques inmissus: satis ualidi, si simul incubuissent, per intervallum adventantes neque constantiam addiderant turbatis et pavore fugientium auferebantur. Cethego Labeoni, legato quintae legionis, quod reliquum auxiliorum, tradit; atque ille dubia suorum re in anceps tractus missis nuntiis uim legionum inplorabat; prorumpunt

quintani ante alios et acri pugna hoste pulso recipiunt cohortis alasque fessas volneribus, neque dux Romanus ultum iit aut corpora humavit, quamquam multi tribunorum praefectorumque et insignes centuriones cecidissent; mox compertum a transfugis nongentos Romanorum apud lucum, quem Baduhennae vocant, pugna in posterum extracta confectos et aliam quadringentorum manum occupata Cruptoricis quondam stipendiarii villa, postquam proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuisse.

74. Clarum inde inter Germanos Frisium nomen.

CORBULO CHAUCOS CASTIGAT (a. 47 p. Chr. n.).

Ann. XI. 18. Per idem tempus Chauci, nulla dissensione domi, et morte Sanquinii (legati pro praetore Germaniae inferioris) alacres, dum Corbulo adventat, inferiorem Germaniam incursavere duce Gannasco, qui natione Canninefas, auxiliaris ex diu meritis, post transfuga, levibus navigiis praedabundus Gallorum maxime oram vastabat, non ignarus dites et inbelles esse, at Corbulo provinciam ingressus magna cum cura, et mox gloria, cui principium illa militia fuit, triremes alueo Rheni, ceteras navium, ut quae habiles, per aestuaria et fossas adegit; lintribusque hostium depressis et exturbato Gannasco . . . . legiones . . . . ueterem ad morem reduxit *cet.*

Ann. XI. c. 19. Ceterum is terror milites hostesque in diuersum affecit, nos virtutem auximus, barbari ferociam infregere, et natio Frisiorum post rebellionem clade L. Apronii coeptam infensa aut male fida, datis obsidibus consedit apud agros a Corbulone descriptos. idem senatum, magistratus, leges inposuit, ac ne iussa exuerent, praesidium immuniuit, missis qui maiores Chaucos ad deditionem pellicerent, simul Gannascum dolo aggrederentur. nec irritae aut degeneres insidiae fuere adversus transfugam et violatorem

fidei. sed caede eius motae Chaucorum mentes, et Corbulo semina rebellionis praebebat, ut laeta apud plerosque, ita apud quosdam sinistra fama, *cur hostem conciret? adversa in rem publicam casura: sin prospere egisset, formidolosum paci virum insignem et ignavo principi praegravem.* Igitur Claudius adeo novam in Germanias vim prohibuit ut referri praesidia cis Rhenum iuberet. iam castra in hostili solo molienti Corbuloni eae litterae redduntur. ille re subita, quamquam multa simul offunderentur, metus ex inperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud socios, nihil aliud prolocutus, quam beatos quondam duces Romanos, signum receptui dedit. ut tamen miles otium exueret, inter Mosam Rhenumque trium et viginti milium spatio fossam perduxit, quo incerta Oceani vitarentur. insignia tamen triumphi indulsit Caesar, quamvis bellum negavisset.

AGGER DRUSI ABSOLVITUR, FRISII INSIDUNT AGROS MILITUM USUI SEPOSITOS (a. 58 p. Chr. n.).

Ann. XIII. c. 53. Quietae ad id tempus res in Germania fuerant, ingenio ducum, qui pervolgatis triumphi insignibus maius ex eo decus sperabant, si pacem continuavissent. Paulinus Pompeius et L. Vetus ea tempestate exercitui praeerant: ne tamen segnem militem attinerent, ille inchoatum ante tres et sexaginta annos a Druso aggerem coercendo Rheno absolvit. (cf. Hist. V. 19).

Ann. XIII. c. 54. Ceterum continuo exercituum otio fama incessit, ereptum ius legatis ducendi in hostem, eoque Frisii iuventutem saltibus aut paludibus, inbellem aetatem per lacus admovere ripae, agrosque vacuos et militum usui sepositos insedere, auctore Verrito et Malorige, qui nationem eam regebant, in quantum Germani regnantur. iamque fixerant domos, semina arvis intulerant utque patrium solum exercebant, cum Dubius Avitus, accepta a Paulino provincia, minitando vim Romanam, nisi abscederent Frisii veteres in locos aut novam sedem a Caesare inpetrarent, perpulit Verritum et Malorigem preces suscipere. profectique Romam

dum aliis curis intentum Neronem opperiuntur, inter ea quae barbaris ostentantur intravere Pompei theatrum, quo magnitudinem populi viserent. illic per otium — neque enim ludicris ignari oblectabantur — dum consessum caveae, discrimina ordinum, quis eques, ubi senatus percontantur, advertere quosdam cultu externo in sedibus senatorum; et quinam forent rogitantes, postquam audierant earum gentium legatis id honoris datum, quae virtute et amicitia Romana praecellerent, nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse exclamant, degrediunturque et inter patres (cf. Suet. Claud. 25.) considunt. quod comiter a visentibus exceptum, quasi impetus antiqui et bona aemulatione; Nero civitate Romana ambos donavit, Frisios decedere agris iussit. atque illis aspernantibus auxiliaris eques repente inmissus necessitatem attulit, captis caesisve qui pervicacius restiterant.

FINIS REBELLIONIS CIVILIS.

Sext. Iulius Frontinus. Strategematicon l. IV. c. 3. 14. Auspiciis Imperatoris Caesaris Domitiani Augusti Germanici eo bello, quod Iulius Ciuilis in Gallia mouerat, Lingonum opulentissima ciuitas, quae ad Ciuilem desciuerat, cum aduentiente exercitu Caesaris populationem timeret, quod contra expectationem inuiolata nihil ex rebus suis amiserat, ad obsequium redacta septuaginta milia armatorum tradidit mihi.

BATAVORUM COHORTES SUB AGRICOLA IN BRITANNIA MILITANTES.

Tacitus Agricola 36. Ac primo congressu eminus certabatur; simulque constantia, simul arte Britanni ingentibus gladiis et brevibus caetris missilia nostrorum vitare vel excutere, atque ipsi magnam vim telorum superfundere, donec Agricola Batavorum cohortes tres ac Tungrorum duas cohortatus est ut rem ad mucrones ac manus adducerent; quod et ipsis uetustate militiae exercitatum et hostibus in-

habile, parva scuta et enormes gladios gerentibus; nam Britannornm gladii sine mucrone complexum armorum et in arto pugnam non tolerabant. igitur ut Batavi miscere ictus, ferire umbonibus, ora fodere, erigere in colles aciem coepere, ceterae cohortes aemulatione et impetu conisae proximos quoque caedere cet.

IUDICIUM TACITI DE BATAVIS.

Germania c. 29. Omnium harum gentium uirtute praecipui Bataui non multum ex ripa, sed insulam Rheni amnis colunt, Chattorum quondam populus et seditione domestica in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani imperii fierent. manet honos et antiquae societatis insigne; nam nec tributis contemnuntur nec publicanus atterit; exempti oneribus et collationibus et tantum in usum proeliorum sepositi, uelut tela atque arma, bellis reseruantur. est in eodem obsequio et Mattiacorum gens; protulit enim magnitudo populi Romani ultra Rhenum ultraque ueteres terminos imperii reuerentiam. ita sede finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum agunt, cetera similes Batauis, nisi quod ipso adhuc terrae suae solo et caelo acrius animantur.

LOCORUM ET FLUMINUM SITUS.
INSULA BATAVORUM.

Tacitus Ann. II. 6. (describitur quomodo Germanicus classem aedificauerit.)

Insula Batavorum, in quam convenirent (sc. naves), praedicta, ob facilis adpulsus accipiendisque copiis et transmittendum ad bellum opportuna. Nam Rhenus uno alveo continuus aut modicas insulas circumveniens apud principium agri Bataui uelut in duos amnes dividitur, seruatque nomen et uiolentiam cursus, qua Germaniam praeuehitur, donec Oceano misceatur: ad Gallicam ripam latior et placidior adfluens (uerso cognomento Vahalem accolae dicunt) mox id quoque uocabulum mutat Mosa flumine eiusque inmenso ore eundem in Oceanum infunditur.

FOSSA DRUSIANA.

ib. c. 8. Iamque classis advenerat, cum praemisso commeatu et distributis in legiones ac socios navibus fossam, cui Drusianae nomen, ingressus precatusque Drusum patrem, ut se eadem ausum libens placatusque exemplo ac memoria consiliorum atque operum iuvaret, lacus inde et Oceanum usque ad Amisiam flumen secunda nauigatione peruehitur. Classis Amisiae ⟨ore⟩ relicta laeuo amne; erratumque in eo, quod non subvexit ⟨et⟩ transposuit militem dextras in terras iturum: ita plures dies efficiendis pontibus absumpti, et eques quidem ac legiones prima aestuaria, nondum adcrescente unda, intrepidi transiere; postremum auxiliorum agmen Batavique in parte ea, dum insultant aquis artemque nandi ostentant, turbati et quidam hausti sunt.

MOSA.

Caesar. B. G. IV. 10. Mosa profluit ex monte Vosego, qui est in finibus Lingonum, et parte quadam ex Rheno recepta, quae appellatur Vacalus, insulam efficit Batavorum neque longius inde milibus passuum LXXX in Oceanum influit[1]).

POPULI RHENI, MOSAE, SCALDIS ACCOLAE.

Plinius. H. N. IV. 101. In Rheno autem ipso, prope c̄ in longitudinem, nobilissima Batavorum insula et Cannenefatium, et aliae Frisiorum, Chaucorum, Frisiavonum, Sturiorum, Marsaciorum quae sternuntur inter Helinium ac Flevum. ita appellantur ostia in quae effusus Rhenus a septentrione in lacus, ab occidente in amnem Mosam se spargit, medio inter haec ore modicum nomini suo custodiens alveum.

---

1) libri mss. praebent: insulamque efficit Batavorum in oceanum influit, neque longius ab Oceano milibus passuum LXXX in Rhenum influit.

ib. 106. A Scaldi incolunt extera Texuandri pluribus nominibus, dein Menapi, Morini ora Marsacis iuncti pago, qui Chersiacus vocatur, Britanni, Ambiani, Bellovaci, Bassi, introrsus Catoslugi, Atrebates, Nervi liberi, Veromandui, Suaeuconi, Suessiones liberi, Ulmanectes liberi, Tungri, Sunuci, Frisiavones, Baetasi, Leuci liberi, Treveri liberi antea et Lingones foederati, Remi foederati, Mediomatrici, Sequani, Raurici, Helveti, coloniae Equestris et Raurica. Rhenum autem accolentes Germaniae gentium in eadem provincia Nemetes, Triboci, Vangiones, in Ubis colonia Agrippinensis, Guberni (Tacitus, Gu-*uel* Cugerni), Batavi et quos in insulis diximus Rheni.

BATAVI PRAETORIANI UEL AUXILIARES.

Dio Cassius. LIV. c. 32.2. *καὶ μετὰ τοῦτο ἔς τε τὴν τῶν Οὐσιπετῶν κατὰ αὐτὴν τὴν τῶν Βαταούων νῆσον διέβη* (sc. Drusus), *καὶ ἐπὶ τὴν Συγαμβρίδα ἐκεῖθεν ἐπιπαρελθὼν συχνὰ ἐπόρθησεν. ἔς τε τὸν ὠκεανὸν διὰ τοῦ Ῥήνου καταπλεύσας τούς τε Φρισίους ᾠκειώσατο, καὶ ἐς τὴν Χαυκίδα διὰ τῆς λίμνης ἐμβαλὼν ἐκινδύνευσε, τῶν πλοίων ὑπὸ τῆς τοῦ ὠκεανοῦ παλιρροίας ἐπὶ τοῦ ξηροῦ γενομένων. καὶ τότε μὲν ὑπὸ τῶν Φρισίων πεζῇ συνεστρατευκότων αὐτῷ σωθείς ἀνεχώρησε* cet.

ib. LV. 24. (ubi recensetur copiarum Augusto imperante numerus) *ξένοι τε ἱππεῖς ἐπίλεκτοι, οἷς τὸ τῶν Βαταούων ἀπὸ τῆς Βαταούας τῆς ἐν τῷ Ῥήνῳ νήσου ὄνομα, ὅτι δὴ κράτιστοι ἱππεύειν εἰσί, κεῖται· οὐ μέντοι ἀριθμὸν αὐτῶν ἀκριβῆ, ὥςπερ οὐδὲ τῶν ἀνακλήτων, εἰπεῖν δύναμαι, καὶ γὰρ τούτους ἤρξατο μὲν νομίζειν ἀφ' οὗ τοὺς συστρατευσαμένους τῷ πατρὶ πρὸς τὰ ὅπλα αὖθις ἐπὶ τὸν Ἀντώνιον ἀνεκάλεσεν, ἐτήρησε δέ· καὶ εἰσὶ καὶ νῦν σύστημα ἴδιον, ῥάβδους φέροντες ὥςπερ οἱ ἑκατόνταρχοι.*

ib. LXIX. 9. 6. *οὕτω γὰρ καλῶς ἤσκητο τὸ στρατιωτικὸν αὐτῷ ὥς τε καὶ τὸ ἵππικον τῶν καλουμένων Βαταούων τὸν Ἴστρον μετὰ τῶν ὅπλων διενήξαντο.*

Sueton. Cal. 43. admonitus de supplendo numero Batavorum, quos circa se habebat, expeditionis Germanicae impetum cepit.

Ammianus Marcellinus. XVI. 12. 42. 45 (describitur pugna cum Alamannis a. 357 p. Chr. n. commissa) quo cognito (sc. periculo quarundam copiarum) opitulatum contŭrmalibus suis celeri cursu Batavi venere cum regibus, formidabilis manus, extremae necessitatis articulo circumventos, si iuvisset fors, ereptura.

ib. XXXI. 13.9 hocque audito Victor nomine comes Batavos in subsidiis locatos haud procul ad imperatoris praesidium raptim cogere properans, cum inuenire neminem posset, gradiens retro discessit.

ib. XX. 1.3. moto igitur uelitari auxilio, Aerulis scilicet et Batavis numerisque Moesiacorum duobus — dux ante dictus Bononiam venit cet.

Etiam XX. 4.1. memorantur auxiliares milites Aeruli et Batavi ad a. 360 p. Chr. n. ib. XXVII. 1. 5. post cuius (sc. Charietto, per utramque Germaniam comitis) interitum Aerulorum Batauorumque uexillum direptum, quod insultando tripudiantes barbari crebro sublatum altius ostendebant, post certamina receptum est magna. ib. 8. 7. cum consecuti Batavi venissent et Aeruli Iouiique et Victores cet.

INSCRIPTIONES.

Epitaphium Voculae *cf.* Hist. IV. 24—59. Wilmans 11 14. Henzen. 5426. C. I. L. VI. 1402.

C. Dillio. A. F. Ser. Voculae. trib. mil. leg. I. IIII. uiro uiarum. curandar. q. prouinc. Ponti et Bithyniae. tr. pl. pr. leg. in Germania leg. XXII Primigeniae. Helŭia. T. f. Procula uxor fecit.

Inscriptio Fulginii in Umbria inuenta. Wilmanns 1148, Orell 773, Gruter 403.1 Cn. Domitio Sex. f. Vel. | Afro Titio Marcello | Curvio. Lucano | cos. procos. provinciae Africae | legato eiusdem provinciae Tuli | (= Tulli) fratris sui. septemuiro. epulonum. praetorio legato provinciae Afr | Imp. Caes. Aug. praef. auxiliorum omnium | aduersus Germanos. donato ab | Imp. Vespasiano Aug. et T. Caesar. Aug. f. coronis | murali vallari aureis hastis puris III | vexillis II adlecto inter patricios. praetori | tr. pl. quaest. propraetore provinciae Afric | trib. mil. leg. V. Alaudae. III uir. viarum curand patrono | optimo | d. d.

Expeditio Germanica non uideo quae alia possit esse, nisi a. 70/71; *Afer in praefectura successisse uidetur Tullo fratri a.* 71. Wilmanns. *Tullus autem frater in titulo sequenti* (1149) *dicitur item:* praef. auxiliorum omnium | adversus. Germanos qui. cum esset. in Germania | candidatus. Caesar. pr. desig. missus est. ab | Imp. Vespasiano Aug. legatus. pro praetore. ad | exercitum. qui. est. in Africa. et. apsens. inter | praetorios. relatus.

Inscriptio inuenta prope Leovardum Frisiae cf. Ph. U. Boissevain. Mnemosyne XVI. (1888) p. 439.

Deae. HLVDANAE
Conductores
Piscatus mancip*e*
Q. VALERIO. SECV
NDO. V. S. L. M.

INDEX NOMINUM.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

M.

P.

S.

T.

Rhenus a R

cum viis et castel

viae militares Romanorum
viae laterales tempore Romanorum
aggeres
viae hodiernae
viae ferreae
limites
Castra
Castellum
Specula
vici castris adnexi.

1 milium Romanum
1000 passus Romani.
5000 pedum Romanorum.
I II III

Zutphen
Flevum
Beek
Dieren
Rullers B.
Doesburg
Laag Keppel
Oude Yssel
Middaghen
Deutichem
Terbo
Rheden
Drususgraaf
Chamavi
Kentscher Weg
Montferland
U
Westervoort
Arnhem
s Heerenberg
Netterden
Wild Canal
Carvone XIII (Rhenen)
Elten B.
Vrasselt
Aerdt
Emmerich
Castra Herculis (Dornenburg)
Pannerden
Lobith
Rhenus
B a t a v i
Elst
Bemmel
VIII
Millingen
IX agger Drusi
Schenken-schans
Rhenus a. 1000 usque ad a. 1300
Rindern
Schmidtheim
Rhenus
Kellen
Donsbrügge
Qualburg
Moyland
ad duo-decimum XVIII
Vetus Vahalis derivatus
Cleve
Arenatio
Quadriburgium
Bedburg
Novionagus
Beek
Wyler
Materborn
Holedorn
Kranenburg
X
III
Groesbeek
Reichs Wald
Cevelum
Niers
Kessel
Goch
Mosa
Cayk
Grave
XII
Gennep
ad Blariaco
G u g

Haec tabula geographica desumpta est ex libro: Vete
quem scripsit V.C. von Veit

ıerk usque ad Arnhem

ədiacentibus tempore Romanorum.

1/240,000

30 chilometra.
4 milia Germanica.

20 milia Romana
20,000 passuum Romanorum.
100,000 pedum Romanorum.

V VI VII VIII IX X XI XII leugae Gallicae.

əstra mit seinen Umgebungen im 1. Jahrhundert v. u. n. Chr.,
'ı E.S. Mittler et filius. Berolini 1881.

viae militares Romanorum.
viae laterales tempore Romanorum.
viae veteres.
viae hodiernae.
viae ferreae.
munimenta terrea.

Altitudo indicatur metrorum numero supra superficiem maris (pagellum Amstelodameuse).

1
25000

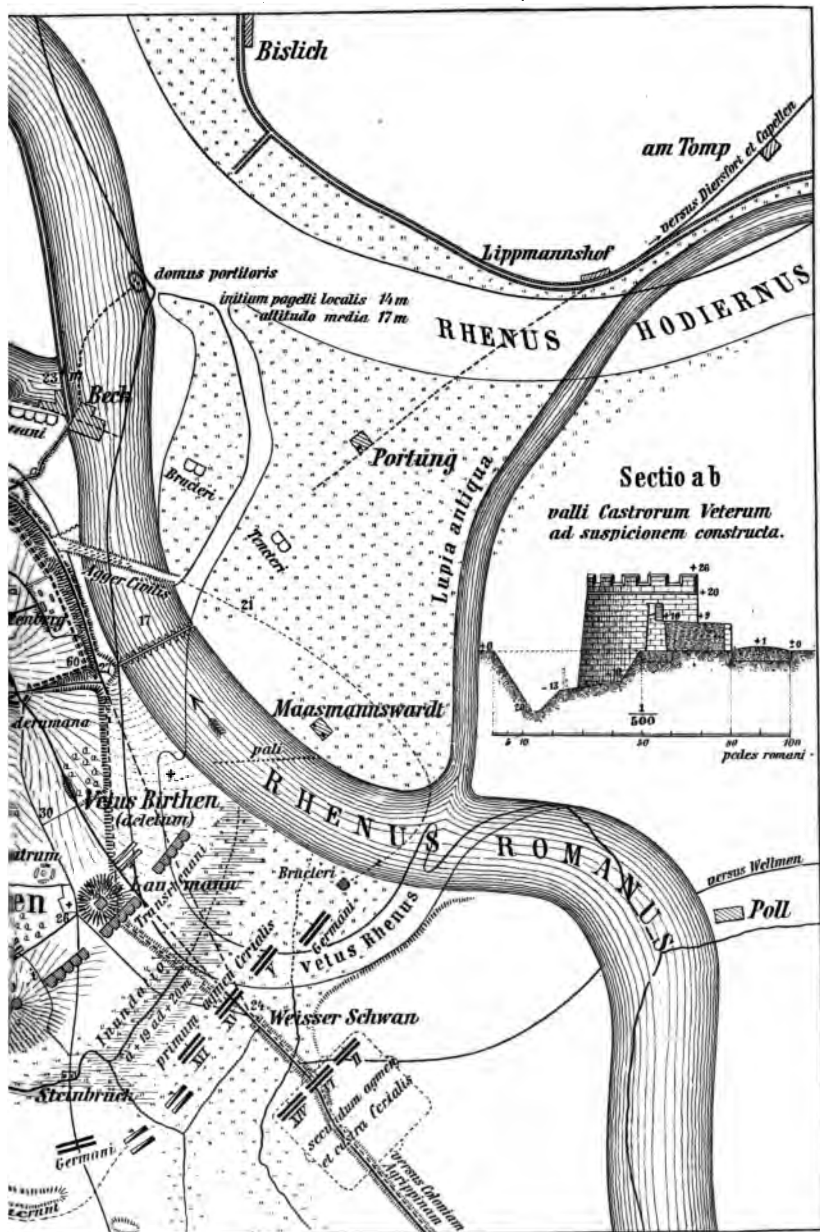
chilometrum

500 1000 2000 passuum hodiernorum

500 pedes 500 passus

1 milium Romanum.
1000 passuum Romanorum.
5000 pedum Romanorum.

Haec tabula geographica desumpta est ex libro: Ve
quem scripsit V.C. von Ve

castra mit seinen Umgebungen im 1. Jahrhundert v. u. n. Chr.,
dit E. S. Mittler et filius. Berolini 1881.

WIDENER
BOOK DUE
CANCELLED
FEB

